

Parijs in den aanvang van de negentiende eeuw , door A. Van der Willigen

Willigen, Adriaan Van der (1766-1841). Parijs in den aanvang van de negentiende eeuw , door A. Van der Willigen. 1806-1807.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici](#) pour accéder aux tarifs et à la licence

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

P A R I J S,

IN DEN AANVANG VAN DE

NEGENTIENDE EEUW.

LK 6081

U. S. A.

AMERICAN UNIVERSITY

1700 MICHIGAN AVENUE N.W.

P A R I J S,

IN DEN AANVANG VAN DE

NEGENTIENDE EEUW,

D O O R

A. VAN DER WILLIGEN.

II. STUK.

MET PLATEN.

Te HAARLEM
Bij A. LOOSJES, Pz.

M D C C C V I I.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 311

PROBLEM SET 1

Due: 10/1/2011

1. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v . Find the magnitude of the centripetal acceleration.

2. A particle moves in a circular path of radius r with constant speed v . Find the magnitude of the centripetal force.

3. A particle moves in a circular path of radius r with constant speed v . Find the magnitude of the centripetal force.

B E R I G T.

De beschrijving van *Parijs*, welke mij nog overbleef, onder de bewerking uitgebreider geworden zijnde, dan ik mij, na het eindigen van het eerste stuk, had voorgesteld, heb ik voegzamer geacht, om hetgene daarvan thans voorhanden is, uit te geven, dan 'er mede te wachten, tot het geheele laatste stuk zal gereed zijn.

Hierdoor tevens aan het verlangen van verscheiden vrienden en bekenden voldoende, vlei je ik mij ook daardoor geenen ondienst aan mijne lezers, in het algemeen, te zullen doen.

Haarlem,

A. v. D. W.

den 20 van Bloei maand 1807.

IN.

I N H O U D.

Regering. bladz. 245

Kunsten en Wetenschappen. 339

R E G E R I N G.

Parijs was gedurende de tien laatste jaren, van de afgeloopene eeuw, de voornamste schouwplaats dier aanmerkelijke Staatsomwenteling, en daarop gevolgde Volksregering onder verschillende gedaanten, waarvan de verbazende tooneelen den Wijsgeer en Menschenvriend, dan eens met hoop op eenen gewenschten uitslag en dan eens met treurige aandoeningen vervulde; (1) en deze tien jaren waren bijna verloop, toen de Generaal BONAPARTE onverwacht uit *Egypte* terug gekomen, het Directoriaal Bestuur eindigde, en den grondslag legde, tot eenen gansch anderen regeringsvorm. (2)

Bij

(1) Sedert de bijeenkomst van de vergadering der Staten Generaal den 5 Mei 1789.

(2) Den 18 *Brumaire* het 8ste jaar (9 November 1799.)

Bij den aanvang van de negentiende eeuw bestond alzoo de regering van *Frankrijk* volgens de nieuw ingevoerde Staatsregeling, (1) uit drie Consuls, aan den éersten onder hen, die de Generaal BONAPARTE was, behoorde bij uitsluiting de afkondiging der Wetten en de benoeming der Agenten van de openbare magt. De aanstelling der Consuls geschiedde, volgens gezegde Staatsregeling, voor den tijd van tien jaren; voorts bestond de regering uit een Staatsraad, eenen Behoedenden Senaat, een Wetgevend Ligchaam, een Tribunaat, eene Regtbank van *Cassatie* enz., gelijk zulks algemeen bekend is: hier over in het breede uit te weiden, is dus niet alleen onnoodig, maar behoort zelfs tot mijn bestek niet, daar ik van *Parijs* handelende, alleen van dit onderwerp spreek, voor zoo verre het betrekking heeft tot die stad, en tot het gene ik opzigtens hetzelfde gedurende mijn verblijf aldaar, heb bijgewoond.

Toen ik in het begin van 1802 te *Parijs* kwam, werd het Paleis van de *Tuilleries* bewoond door den Eersten en Derden Consul; de laatstgenoemde, namelijk, bewoonde alleenlijk het paveljoen aan den kant

(1) De Staatsregeling van 1799, welke op de daar bij bepaalde wijze aan de Volkskeuze werd onderworpen en, volgens de openbare berigten, door eene zeer groote meerderheid van hun, die gehouden werden gekozen te hebben, werd aangenomen.

kant van de *Seine*. (1) De Tweede Consul hield zijn verblijf in het voormalig *Hôtel d'Elbeuf*, staande op de plaats genaamd *du Carousel* tegen over het Paleis der *Tuilleries*.

De Eerste Consul deed zich, niet verplicht zijnde, om in zijne Consulaire staatsiekleeding te verschijnen, doorgaans opmerken door zijn eenvoudig gewaad, en voerde geenen anderen titel dan dien van Burger. Sedert het voorval met het zoogenaamde *machine infernale*, verscheen hij echter niet anders in het openbaar, dan omringd van wachten en men erkende zijne koets zelfs bij avond aan het verbazend snel rijden; dikwijls had men in de woelige straten van *Parijs* nauwelijks tijd, om het rijtuig en de vliegende Ruiters, die hetzelfde omringden, te ontwijken.

Lieden, die gelegenheid hadden om den Eersten Consul eenigzins van nabij te betrachten, hebben mij verzekerd, dat hij ongemeen werkzaam en matig is in het gebruik van spijs en drank. Hij heeft eenen afzonderlijken Bibliothecaris, aan wien hij veel bezigheid verschaft, door hem gedurig werken over allerlei onderwerpen te laten nazien, en veeltijds uittreksels daar uit te doen maken. Men heeft mij verhaald, dat hij ook inzonderheid onze Waterwerk-

(1) In dit Paleis, voorheen het verblijf der Koningen van *Frankrijk*, hield vervolgens de Nationale Conventie hare zitting, en voor dat de Consuls 'er bezit van namen, diende de groote Zaal in hetzelfde voor de Vergadering van den Raad der Oudsten.

werktuigkunde (*Hydraulica*) zijne aandacht waardig keurt, en na de Schrijvers in dat vak onderzoek heeft gedaan. Op zijne landgoederen zijnde, houdt hij zich nu en dan met de Jagt bezig; doch schijnt 'er in 't geheel niet aan verflaafd te zijn, zoo min als aan het spel; ook verzekert men algemeen, dat hij zich met geene Matresfen ophoudt, gelijk zoo velen zijner voorgangers zulks tot merkelijke schade hunner onderdanen maar al te veel pleegden te doen. Van het laauwe bad maakt hij veel gebruik, het zij dan uit verkiezing, of ter bevordering, of onderhouding zijner gezondheid.

Dat de Eerste Consul zich met groote ontwerpen bezig houdt, is uit zijne wezenstrekken, die doorgaans zeer ernstig zijn, gemakkelijk te lezen. en men behoeft het in de gelaat-kunde niet ver gebracht te hebben, om, hem ziende, bij den eersten aanblik te bespeuren, dat hij geen gewoon mensch is. Het geen men in een klein *Fransch* Werkje (1) dat in ons Land niet zeer algemeen bekend is, van hem gezegd heeft, schrijf ik hier woordelijk af.

„ *Portrait de BONAPARTE.*

„ *Sa taille est moyenne comme celle d'ALEXANDRE;*
 „ *il n'a qu'environ trente-deux à trente-trois ans*
 „ *(in 1801.), et il réunit les qualités les plus oppo-*
 „ *sées; réunion qui seule peut former le grand homme.*

„ II

(1) *Bonapartiana ou recueil &c. Paris: 1801.*

„ Il joint à une valeur bouillante et à toute épreuve,
 „ un sangfroid imperturbable; aux grandes concep-
 „ tions du génie, les ruses qu'ANNIBAL fit souvent
 „ valoir contre les Romains; à la lenteur de la ré-
 „ flection, toute la célérité imaginable de l'exécution;
 „ à l'impétuosité du premier âge, l'expérience et la
 „ maturité d'un âge plus avancé; aux talens du
 „ guerrier, ceux de la politique la plus profonde; et
 „ les vertus de la sagesse; les sentimens de l'humanité
 „ et de la moderation, à l'ambition de la gloire et
 „ à l'audace des conquérans. Une éducation soignée,
 „ une étude approfondie de cette partie des mathé-
 „ matiques, qu'on nomme le génie, les belles occa-
 „ sions de guerre, le grand théâtre, que lui présentait
 „ l'Italie, tout a concouru à développer les talens
 „ extraordinaires de cet homme prodigieux et à faire
 „ voir à la France qu'elle a aussi son WASHING-
 „ TON.” (1)

De

(1) Dat is: „ Afbeeldsel van BONAPARTE.

„ Zijne gestalte is middelmatig, gelijk die van ALEXANDER;
 „ hij is slechts 32 a 33 jaren oud (In 1801) en hij ver-
 „ eenigt de tegensrijdigste hoedanigheden; vereeniging
 „ die alleen den grooten Man kan formeren. Hij
 „ voegt bij eene opbruissende kloekmoedigheid en die
 „ alle toets kan doorstaan, eene onverstoorbare koel-
 „ bloedigheid; bij de groote bevattingen van den
 „ geest, de listen welke HANNIBAL menigmaalen tegen
 „ de Romeinen deed dienen; bij de traagheid van de over-
 „ weging, al de mogelijke gezwindheid van de uitvoer-

De Tweede Consul, CAMBACÉRÈS, muntte bijzonder uit als Regtsgeleerde, en de Derde, LEBRUN, als Financier; de laatstgenoemde is ook in de Letterkunde bekend door de vertaling van *La Gierusalemme liberata*, van TORQUATO TASSO, in het Fransch, als mede; van de *Iliade* van HOMERUS in dezelfde taal; voor de omwenteling heeft hij ook eenige Werken over de Wetgeving geschreven.

De

„ ring; bij de onstuimigheid van den eersten leeftijd, de
 „ ondervinding en de rijpheid van meer gevorderde jaren;
 „ bij de gaven van den Krijgsman, die van de diepste Staat-
 „ kunde, en de deugden der wijsheid; de gevoelens van
 „ menschelijkheid en gematigdheid, bij de zucht naar roem
 „ en bij de stoutmoedigheid der overwinnaars. Eene wel
 „ verzorgde opvoeding, eene diepe studie van dat gedeelte
 „ der wiskunde, dat men de genie (vestingbouwkunde)
 „ noemt, de schoone krijgskansen, het groote tooneel, dat
 „ hem *Italie* aanbod, alles heeft zamengeloopen om de
 „ buitengewone gaven van dezen wonderbaarlijken Man te
 „ ontwikkelen, en om aan *Frankrijk* te doen zien, dat het
 „ ook zijn' WASHINGTON heeft.”

De tijdsomstandigheden hebben ons eenigzins gelegenheid gegeven, om te beoordeelen, in hoe verre deze Afbeelding juist getroffen zij. Ongetwijfeld; welke ook de vermogens van dezen zonderlingen Man zijn mogen, het aanhoudend wel slagen zijner ondernemingen, heeft zeker niet weinig tot zijnen grooten roem bijgedragen. Wij menschen zijn in alles zoo afhankelijk van het geen men gewoon is geluk of ongeluk te noemen.

De kleeding der Confuls was eene fcharlaken rok met goud borduursel. Hunne tijtel was: *Confuls de la Republique.*

Kort, nadat ik te *Parijs* kwam, werd de Vrede met *Engeland* gesloten; de Regeringsvorm in *Frankrijk* en elders was gevestigd, en de geheele wereld, naar het schein in rust. Met deze zoo verlangde rust vleide men zich dan ook vrij algemeen, en begon ter naauwernood de geheel ongewone, genoegens des Vredes te smaken, toen zich, aan het, door een langdurig krijgsumoer, nog schier verdoofd oor de vervaarlijke oorlogskreet op nieuw deed hooren. Het lot van *Europa* was nog niet beslist! En was de 18de Eeuw met ongemeene voorvallen geëindigd, de verbazende gebeurtenissen waar mede de 19de begon, worden meer en meer verbazender, te vergeefs, zoekt men daar een voorbeeld van in de geschiedenissen, de gansche wereld gewaagd 'er' van met ontzetting, tot dat in deze dagen de aandoeningen en gewaarwordingen, daar door als 't ware worden verltompt, zoo dat er bijna geen stof tot verwondering meer overschiet.

Nadat de Vrede met *Engeland* eenige maanden gesloten was, werd de Eerste Consul, volgens openbare berigten, als een blijk van nationale erkentenis van godsdienstigen ijver; en om alles in den staat van rust en kalme, waar in het zich toen bevond, te handhaven, om *Frankrijk* verder te doen bloeijen enz., in zijn post als Eerste Consul gedurende zijn' leeftijd beves-

tigd. (1) Deze verandering in de Regering, werd op eene daar bij bepaalde wijze aan de volkskeuze onderworpen: want volgens de Staatsregeling van 1799, waren de Consuls alleen voor tien jaren benoemd. De twee overige Consuls werden het nu oók voor hun leven, en daar en boven aan den Eersten het regt gegeven, om een' Burger, die hem na zijn dood moest opvolgen, te benoemen. (2)

De verjaardag van den Eersten Consul, en van de teekening van het Concordaat, weinige dagen daarna invallende, werd er ter gelijker tijd tot viering van de hier boven vermelde verandering in de Staatsregeling, door geheel *Frankrijk* een luisterrijk feest gevierd; het geen te *Parijs* in dezer voege geschiedde. 's Morgens ten tien uren, werd er eene plegtige Misse gevierd in de Lieve Vrouwe Kerk; de Pauselijke Legaat wijdde den Oom van den Eersten Consul als Aartsbischop van *Lyon*. 's Namiddags om vijf uren wierd aldaar een *Te Deum* met muziek gezongen, om, zoo als het berigt luidt, (3) den Eeuwigen dank te betuigen voor de eeuwigdurendheid (*perpétuité*) van het Consulaat van den bevrediger van *Europa* en den herschepper van den godsdienst

(1) Zie onder anderen *Detail de la fête du 15 Aout an 10* (1802.)

(2) Zie *Articles additionels du 17 Thermidor an 10* (5 Augustus 1802.)

(3) Zie *Detail de la fête du 15 Aout an 10* (1802.)

dienst. De onderscheiden Regerings-Collegiën van *Parijs* waren hier bij tegenwoordig.

Het Departementaal Bestuur van *Parijs*, deed ook heden verscheiden panden van behoefstigen uit de lombard lossen, en aan de eigenaars terug geven.

's Avonds werden de openbare gebouwen en woningen van eenige Ambtenaren enz., als gewoonlijk bij openbare feesten, verlicht; (1) ook werd 'er gelijk doorgaands bij diergelijke gelegenheden plaats heeft, op een daar toe opgeslagen ruim orchest, tegen den hoofdingang van het Paleis in den Tuin der *Tuilleries*, groot Concert gegeven, waarbij de voornaamste Zangers, Zangeressen en Muzikanten van de stad tegenwoordig waren. Bovendien stond 'er op een der torens van de Lieve Vrouwe Kerk een groote verlichte ster, en een diergelijke op het onvoltooide gebouw, genaamd *la Magdeleine*. (2)

Op

(1) Volgens opgemeld berigt, zou de gansche Stad van *Parijs* algemeen verlicht worden, en ieder zich om het zeerst het voordeel betwisten, om alles wat het Decreet van den behoedende Senaat in de drie Artikelen (hier na te noemen) bevat, aan de erkentenis en aan de vleijende hoop van geluk toe te wijden. „ *Toute la ville de Paris* (dus luidt het) „ *sera généralement illuminée, est c'est à qui se dispute l'avantage de vouer à la reconnaissance et à l'espoir flatteur du bonheur, tout ce que contient le Décret du Senat-Conservateur dans ces trois Articles.*”

(2) Men zal zich herinneren, dat de overblijffels van **LODEWIJK DEN XVI** in dit gebouw begraven werden.

Op de plaats *Vendome*, was een soort van *Colonnade* gemaakt, bestaande uit honderd verlichte kolommen 15 à 16 voeten hoog, met opschriften en *guirlandes* versierd; in het midden (1) stond een verlichte boom, en om denzelfden de nieuwe Staatsregeling, op doorschijnende stof, welke insgelijks van achteren verlicht was, geschreven.

Op de nieuwe brug ter plaatse alwaar voorheen het standbeeld van HENDRIK DEN IV. gestaan had, was eene groote en hooge stellaadje gemaakt voor een vuurwerk; naar dien toestel zoo wel als volgens het algemeen gerucht, zou het allerprachtigst zijn. Ik plaatste mij dan 's avonds omstreeks tien uren onder honderde nieuwsgierigen op de brug, voorheen *Royal* toen *National* genaamd, en staarde met verlangen de plaats aan, waar de stellaadje stond. Na een poosje gewacht te hebben, zag ik eenige vuurpijlen en diergelijken opgaan, en vervolgens een groot beeld. Ieder dacht met mij, dat dit slechts een begin was; doch men bedroog zich, het vuurwerk was reeds geëindigd. Het verheven voetstuk waar op het beeld stond, gelijk ook de bogen van de brug werden met vetpotten verlicht, en hier mede liep de gansche vertooning af. Nader bij komende, zag ik dat dit beeld op planken die uitgezaagd waren, was geschilderd; het had eene lauriertak in de

(1) Het standbeeld van LODEWIJK DEN XIV werd daar ter plaatse, in 1699 opgericht; eene Eeuw daar na werd de Generaal BONAPARTE Eerste Consul van *Frankrijk*.

de eene en eene rol in de andere hand; vervolgens las ik in de openbare nieuwsbladen, dat het verbeelden moest: „*La Renommée enveloppée des rayons de la Gloire, portant le nom de BONAPARTE au Temple de l'Immortalité.*” (1)

Uit de open vensters van het Paleis der *Tuilleries* keken eenige vrouwen, men meende dat Mevrouw BONAPARTE zich onder dezelve bevond. Ik zag wel een menigte juwelen of diergelijke kleinnoodiën schitteren; doch daar het tamelijk hoog en duister was, kon ik de personen niet onderkennen.

De genoegzame volle maan benam zeer veel van de uitwerking der kunstverlichting.

Na deze aanmerkelijke verandering in de Staatsregeling veranderde de zaken, ten dien opzichte, ook uitwendig hoe langs hoe meer van gedaante. Het Paleis der *Tuilleries* werd nu alleen door den Eersten Consul bewoond, en de Derde Consul had zijn intrek genomen in het fraaije gebouw in de straat *St. Honoré*, voorheen *l'Abtel de Noailles*; het kwam achterwaarts, aan den Tuin van de *Tuilleries* uit; en was dus niet ver van het Paleis van het hoofd der Regering- alles kreeg in dat Paleis meer en meer het voorkomen van eene hofhouding; het krioelde'er

van

(1) „De Faam omgeven van de stralen des Roems, brengende den naam van BONAPARTE naar den Tempel der Oosterfelijkheid.”

Het vuurwerk was nangekondigd als een *superbe feu d'artifice* (een heerlijk vuurwerk.)

van Officieren in hunne schitterende monteringen, Lijfwagten, Hofmeesters en diergelijken, benevens een zwerm Lakkeijen in hunne kostbare livereijen, en op Audientie- of Gala-dagen, zag men op het plein voor het Paleis, honderde meestal prachtige rijtuigen.

In de voorname Schouwburgen is nu ook de gewone zitplaats (*Loge*) van den Eersten Consul, met schitterende versierfelen omgeven, en in plaats van een wapen, zoo als zulks aan de *Loges* der Vorsten gebruikelijk is, zag men hier, van verguld beeldhouw-
werk, eene ster in eenen eiken krans.

De staatsiekoets der Consuls was met acht paarden bespannen.

Behalven het landgoed *Malmaison*, bewoonde de Eerste Consul vervolgens ook, veeltijds, het voormalig Koninklijk Lusthuis te *St. Cloud*; hetzelfde werd aanmerkelijk hersteld en versfraaid.

Aan Lofredenaars op *Frankrijks* eersten Magistraat ontbrak het, zoo als natuurlijk is, niet: dagelijks vond men in de nieuwsbladen en tijdschriften, diergelijke stukken, zoo in onrijm als in verzen. In September, 1803, en dus eenige maanden, nadat de oorlog met *Engeland* op nieuw uitgebarsten was, werd het navolgende *Acrostichis* op hem gemaakt:

*brave guerrier, grand homme aux conseils, aux combats,
 Observateur profond, et sublime génie
 NAPOLÉON, o France! o ma chère patrie!
 Ton bonheur consacre et sa tête et son bras.
 Partout de ses hauts faits l'éclat, qu'on nous envie,
 De la renommée occupé les cent voix.
 Rien ne peut étonner son superbe courage....
 Tremble donc Albion; bientôt sur ton rivage
 Ton héros furieux il vengera nos droits. (1)*

Diergelijke aanstootelijke vleitaal als de *Préfet du Pas de Calais* tegen den Eersten Consul bij zijne komst in dat Departement voerde, moet door dien grooten Veldheer toch nauwelijks bedaardelijk kunnen worden aangehoord. (2)

Daar er reeds bij den aanvang van de Regering van den Consul BONAPARTE, een gerucht liep, als of hij de Koninklijke Waardigheid zou aannemen,

(1) Uit de onderteekening bleek de maker te zijn PERROT, in bediening bij de Posterijen; afdeeling van *Parijs*.

(2) Voor hun, die zich deze aanspraak niet meer mogten herinneren, zal ik het opmerkelijkst gedeelte daar van hier vertaald bijvoegen. „Gerust omtrent het noodlot,” zegt de Redenaar: „weten wij allen dat, om het geluk en den roem van *Frankrijk* te verzekeren, om aan alle Volkeren de vrijheid van den handel en van de zeeën weder te geven, om de vermetele verstoorders van de rust der twee Werelden te vernederen en eindelijk den vrede aan de aarde weder te geven, GOD BONAPARTE schiep en rustte.”

gelijk dit gerucht vervolgens hoe langer hoe sterker werd, maakte de dichter **LEBRUN** (niet de 3e Consul) daar op het volgende vierregelig versje:

„ *Le peuple souverain, qu'un héros fut défendre,*
 „ *N'oléira qu'aux loix;*
 „ *Et l'heureux BONAPARTE est trop grand pour descendre*
 „ *Jusqu'au trône des Roix.*” (1)

De teekenpen en het graveerijzer, waren zoo wel als het penfeel, ter vereering der daden van den Eersten Consul werkzaam: zoo zag men onder anderen bij de
 prent-

(1) Dit versje is al mede te vinden in het reeds genoemde werkje *Bonapartiana*, zie hier de vertaling van hetzelfde:

„ *Het oppermagtige volk, dat een held wist te verdedigen,*
 „ *Zal niet dan aan de wetten gehoorzamen;*
 „ *En de gelukkige BONAPARTE is te groot, om nedertedalen*
 „ *Tot den troon der Koningen.*”

De drang der omstandigheden vorderde, zoo als wij naderhand vernomen hebben, hier omtrent verandering; zoo dat de Senaat, overeenkomstig de voordragt van het Tribunaat, noodzakelijk oordeelde, om de Keizerlijke Waardigheid aan den Eersten Consul optedragen enz. ten einde, gelijk wij zulks lezen in een uittreksel uit de registers van gemelde Senaat van 14 *Floreale* het 12de jaar, aan het Fransche Volk alle zijne regten, die het herwonnen heeft, en die onzinnige het ontwerp hebben van hetzelfde te ontnemen, te verzekeren enz.

prentverkoopers eene gekleurde prent hangen, waarop hij, als hersteller van den Godsdienst voorkomende, verbeeld wordt een kruis, dat door eenige menschen opgerigt wordt, met de eene hand te ondersteunen, en met het zwaard in de andere, te beschermen, tegen den aanval van lieden, welke men zeer leelijk heeft gemaakt, en die ook te gelijker tijd, door een bliksemstraal getroffen worden. Op een ander plaatje ziet men een deftig oud man, naar het schijnt, volgens de gewone afbeeldingen, God de Vader, bezig met een tenger mensch dat voor hem staat, zoo als uit het onderschrift blijkt te vormen of te scheppen, aan het aangezicht van deze menschelijke gedaante, ter zijde geteekend, erkent men het *profil portrait* van den Eersten Consul. Het onderschrift is: *Dieu créa le Premier Homme.* (God Schiep den Eersten Mensch of den eersten der Menschen.) Van alle de afbeeldingen, welke men van dien verheven Magistraat zag, was er geen een waar in hij mij voor kwam goed getroffen te zijn, (1) mijne verwondering daar over te kennen gevende, te meer, wijl er zoo vele goede Portraitschilders te *Parijs* zijn, werd mij aldaar geantwoord: dat 'er eene buitengewone kunst schein vereischt te worden, om zulk een buitengewoon mensch, naar behooren af te beelden.

De

(1) Zelfs tot heden toe heb ik nog geen goed gelijkend afbeeldsel van hem gezien, en ik twijfel ook, of het 'er wel bestaat.

De Regering van het Departement en de Stad *Parijs*, bestaat in de volgende Personen en Collegiën, als, een *Prefet de Police*; (1) Hij draagt eenen blaauwen rok met zilver geborduurd en rode sjerp; zijn jaarlijks inkomen is 30,000 *francs*; een *Prefet* van het Departement, genoegzaam dezelfde kleeding, en insgelijks een jaarlijks inkomen van 30,000 *francs*. eene Regtbank ter eerste *instantie*, (2) eene Regtbank van *appel*, (*Tribunal d'appel*), (3) eene *crimineele* Regtbank (4) en een Regtbank voor den Koophandel. (5) De Leden van deze Regtbanken, in hunne ambstverrigtingen zijnde, hebben eenen zeer wijden zwarten, somtijds met gekleurde stof afgezetten, tabbaard aan, en eene doctorale muts van dezelfde kleur

op

(1) In geheel *Frankrijk* telt men 6 *Prefectures de Police*, als te *Parijs*, *Lyon*, *Brusfel*, *Bordeaux*, *Marseille* en *Turin*, insgelijks heeft men er 6 *Prefecten* voor de Zee (*Prefets Maritimes*) hun verblijf houdende in onderscheiden Zeehavens.

(2) In de onderscheiden ringen (*arrondissemens communaux*) zijn 395 Regtbanken ter eerster instantie.

(3) Voor geheel *Frankrijk* telt men 30 Regtbanken van *Appel*.

(4) In ieder Departement is eene *Crimineele* Regtbank.

(5) Men vindt dezelve in de meeste Steden van eenig aanbelang, ter beslissing van alle handelszaken zoo te water als te land; zij vonnissen ter laatste instantie, en zonder *appel* over alle eischen de som van 1000 *Francs* niet te boven gaande; zij hebben dezelfde Regtbank van *appel* als de Regtbanken ter eerster instantie.

op het hoofd, de Voorzitters van sommige en misschien van allen, hebben om die muts een goud of zilverboord (*galon*), voorts wat de stedelijke Regering aangaat, wordt *Parijs* bestuurd door 12 Municipaliteiten, (1) hebbende ieder een Maire en een Raad-municipaal; hunne kleeding is almede blaauw met zilver, en zij hebben een jaarlijks inkomen van 2500 *francs*. De Magistraten van zekerheid (*Magistrats de Sureté*) zijn 6 in getal, ieder heeft zijnen afzonderlijken ring. Er zijn 12 Vrederegters, een voor iedere Municipaliteit. (2) De klagten over kleine zaken, worden gedaan aan de *civile Commisfarissen*, waar van er ook 12 zijn, een in iedere Municipale afdeeling. In iedere wijk is ook een Commisfaris van de Politie; deze Commisfarissen hebben weder eene menigte aan hun ondergeschikte personen, bedienden en verspieters. De stads Soldaten (*Garde Municipale*) bestaande in 21 à 2200 man voetvolk en omtrent 200 ruiters strekt ook voornamelijk ten dienste van de Politie en Justitie; zij zijn even eens als de *Gendarmes* of Strikruiters behulpzaam bij het aanhouden en overbrengen der gevangenen, (3) bij regtsplegingen enz., verrigtende

al-

(1) In geheel *Frankrijk* zijn 47,463 Municipaliteiten of Gemeentebesturen.

(2) Voor alle de Gemeenten door het gansche Land zamen 3120.

(3) Ik was pas een paar maanden te *Parijs*, toen ik op het plein voor de *Louvre* een jong vrouwsperfoon ontmoette,

alzoo dat gene waar toe men bij ons de dienaren der Justitie, gebruikt. Toen ik te *Parijs* kwam, werd de stedelijke dienst grootendeels nog door gewapende Burgers waargenomen, thans zijn dezelve geheel door bezoldigde troepen vervangen. Behalven deze stads Soldaten heeft men hier, en in andere voornamste steden van Frankrijk, een *corps* Brandblusfchers (*des Pompiers*); zij zijn als Krijgslieden gekleed, hebbende een koper helmet op het hoofd, en eene fabel op zijde. In ieder der 12 afdeelingen van de stad, hebben zij een wachthuis, de hoofdwacht is in de straat *St. Louis de la Cité*, hetgeen genoegzaam in het midden is van *Parijs*; 200 man houden op deze onderscheiden posten de wacht, en zijn ingeval van brand terstond gereed; de waterdragers, die men hier in menigte heeft, zijn dan ook verplicht, om op te komen, en zoo aan de hand als met hunne wagens of karren, water aan te brengen; het overige garnizoen is daarbij mede behulpzaam en ten dien einde ook van Brandemmers

dat door eenige menschen vervolgd, en kort daarna door een paar Stadsfoldaten gearresteerd werd, omdat zij, naar ik vernam, iets gestolen had. Bij ons en elders gaat het doorgaans ter dezer gelegenheid min of meer ruw toe; doch hier zag ik, met verwondering, dat een der Soldaten, nadat hij haar het arrest had aangezegd, haar op eene vriendelijke wijze een' arm aanbod, en zoo henen geleidde; even eens of hij met eene minnares wandelde.

mers (1) voorzien. In iederen Schouwburg, ten tijde dat er gespeeld wordt, hebben er ook eenige Brandblusfchers de wacht, en 'er staat een brandspuit met al hetgene daar bij vereischt wordt, gereed; de droevige ondervinding heeft hier inzonderheid geleerd, dat met daar omtrent niet te veel voorzorgen kan gebruiken. (2) De inrigting van deze Brand-

blus-

(1) Deze brandemmers zijn eene soort van hengelman- den, van binnen met leder gevoederd; zij kwamen mij voor ligter te zijn dan die, welke wij gewoonlijk bezigen; misschien kan men er op die wijze ook dunner leder toe gebruiken, waar door zij almede minder kostbaar, en alzoo verkleslijk, zouden kunnen zijn.

(2) De Opera, welke toen behoorde tot het uitgestrekte gebouw *le Palais Royal* genaamd, werd in 1763 door het vuur verslonden; zij werd weder herbouwd en in Januarij 1770 weder geopend, tot zij den 8 Junij 1781 andermaal afbrandde en naar elders verplaatst werd: zoo als men in eene volgende Afdeeling zien zal. De fraaije Schouwburg *l'Odéon* in de Voorstad *St. Germain*, werd in Maart 1799, op de buiten muren en den voorgevel na, geheel ten proef der vlammen; juist werd er de *Nijdtgaard* gespeeld, en er wordt vermoed dat het gebouw uit nijd aangestoken is. Men maakte ter dier gelegenheid een vler- regelig versje in het Fransch en in 't Latijn; ik plaats hier het Fransche:

*Les cendres, les débris qu't ici ton oeil contemple,
Hier, des arts, du gout, etalent l'Auguste temple
L'envie a dans ces lieux, contre Thalie en pleurs
De son cruel cépit signalé les fureurs.*

bluschers, word hier dan algemeen geroemd, (1) en ik geloof met zeer veel reden: want in de drie jaren, welke ik grootendeels te *Parijs* ben geweest, is 'er in die aanmerkelijke stad, voor zoo veel mij bekend is, slechts tweemaal brand van aanbelang ontstaan, te weten eens aan de korenhal, (2) welke echter spoe-

Gelukkig ontstond de brand 's morgens om zeven uren, zoo dat 'er geene menschen in vergaderd waren; eenige Soldaten en Brandbluschers hebben 'er echter het leven bij verloren.

(1) Reeds in het begin van de vorige eeuw nam deze Inrigting een' aanvang; eerst had men maar 13 brandspuitten, welk getal vervolgens op 30 gebragt werd, waar bij men Pompgasten aanstelde; van tijd tot tijd bragt men het daar mede tot dien graad van volmaaktheid, welken men thans bereikt heeft.

(2) Dit fraalje gebouw heeft eene ronde gedaante en staat geheel op zich zelve; vijf en twintig bogen alle van dezelfde grootte en met ijzere hekken gesloten, diene tot ingangen; rondom van binnen is eene gewelfde galerij rustende op Toskaansche Kolommen; boven deze galerij zijn de graanzolders, en in het midden van het gebouw eene ruime plaats door eenen houten koepel met glazen ruiten, of zoogenaamde lantaarn, gedekt; deze koepel van 120 voeten middellijns, en dus van eene ongemeene grootte, werd geheel door de vlam vernield; doch het overige van het gebouw, van gehouwen steen zijnde, weinig beschadigd. Naar ik vernam, was de brand ontstaan door de onvoorzigtigheid van Loodgieters, welke in de goten met vuur waren bezig geweest.

spoedig is gebluscht geworden, en eens bij eenen voornamen rijtuigenmaker op de *Boulevard Italien*, waardoor een aanmerkelijk gebouw, genoegzaam geheel is in de asch gelegd. Is 'er al eens meer brand geweest, door de spoedige hulp, geene groote schade veroorzaakt hebbende, werd men zulks buiten de buurt, daar het voorviel, niet gewaar; hetgeen te minder verwondering moet baren, als men in aanmerking neemt, dat men hier bij dergelijke gelegenheden, noch klok noch trommel hoort.

Behalve het groote of 's Lands Postkantoor, heeft men hier ook tot gerijf der ingezetenen, de zoogenaamde kleine Post, (*la petite Poste*); zij werd in 1760 opgerigt, en bestaat in 200 busen in de onderscheiden wijken van de stad verdeeld, waarop men niet alleen de brieven voor andere plaatsen, steden en landen kan bezorgen; maar door welk middel men zelfs binnen *Parijs* briefwisseling houdt, zoo dat men op deze wijze, aan den een of ander schrijvende, al woont die persoon ook in een afgelegen gedeelte van *Parijs*, na verloop van drie uren weder antwoord kan hebben, mits men die brieven op den bestemden tijd bezorgd, wordende de busen op vastgestelde uren, verscheidenmalen daags, (ik meen zesmaal) door daartoe aangestelde personen geledigd. De brieven voor andere steden of plaatsen, moeten voor den middag bezorgd worden; na dien tijd is men verpligt, om dezelve op de groote Post

te brengen, wil men dat zij denzelfden dag vertrekken. (1)

Men heeft hier ook een van de 's Lands Muntten, (2) in een fraai gebouw, aan den oever van de *Seine*, dicht bij de *Pont Neuf* (3). Weinig tijds geleden, heeft men een nieuw soort van schroeven uitgevonden, waar mede het geld daar gemunt wordt (4).

De

(1) Het Algemeen of 's Lands Postkantoor alhier is in een zeer groot gebouw en komt mij voor zeer goed ingerigt te zijn; het verbazend uitgebreid bestuur, dat hier bij noodzaakelijk plaats moet hebben, is verdeeld in onderscheiden *Bureau's*; een vreemdeling behoeft zich slechts bij den portier aan den ingang aan te melden, om onderigt te worden waar hij wezen moet. Met genoegen neem ik deze gelegenheid waar, om met een woord te gewagen, van de vriendelijke behandeling, welke ik hier dikwijls, schoon geheel onbekend, heb ondervonden; dit is bij ons waarlijk overal het geval niet. Eens kwam ik onderzoek doen naar een brief, welken ik meende dat verloren was; men antwoorde mij op eene zeer bescheiden wijze: „*Monsieur une lettre peut s'égarer ici; mais elle ne se perd jamais.*” En in der daad, het opschrift niet naauwkeurig zijnde, kwam hij naderhand te regt.

(2) De 9 overige zijn te *Perpignan*, *Bayonne*, *Bordeaux*, *Nantes*, *Rysfel*, *Straatsburg*, *Lyon*, *Geneve* en *Marseille*.

(3) Men vindt daar ook eene zeer uitgebreide verzameling van erts- en delfstoffen in eene nette en bevallige orde geschikt; men kan die op bepaalde dagen bezigtigen.

(4) Sedert de omwenteling heeft men hier het geld al

De Munt van de Gedenkpenningen (*Medailles*) is onder de groote galerij van *de Louvre*. Het Kabinet van Gedenkpenningen van vermaarde Mannen, ten tijde van de omwenteling, is in de straat *du Grand Chartier au Marais*.

De onderscheide hooge en mindere Regtbanken, welke te *Parijs* bestaan, houden alle zitting in het groote en aanzienlijke gebouw, *le Palais de Justice* genaamd. Algemeen hoorde ik de gewone behandeling en bestiering des Regts alhier prijzen, en naar het mij is voorgekomen, is zulks gansch niet onverdiend. De inrigting van het gezworen Goe-manichap (*le Jury*), die, in *Engeland* reeds lang, en in *Frankrijk* sedert 1790, bestaat, behoorde mijns bedunkens, overal nagevolgd te worden. Deze gezworene zijn geen Regtsgeleerden, maar eenvoudig lieden van een goed gedrag en gezond oordeel. Alvorens hier de zaak van crimineel beschuldigen voor den Regter ter vonnissing gebragt wordt, zijn zij het, die daar naar eerst het nauwkeurigste onderzoek doen; zij hooren de beschuldigers en derzelve getuigen, en oordeelen vervolgens in goeden gemoede, en volgens hun geweten, of de aangeklaag-

op vele onderscheiden wijze gestempeld, zoo dat men nog in omloop vindt stukken met het hoofd van *LODEWYK XVI* als Koning en als Constitutioneel Koning, vervolgens met het zinnebeeld van de Republiek, van *BONAPARTE* als Consul, als Keizer enz.

klaagde schuldig is, al dan niet (1) heeft het eerste plaats, dan wordt het de zaak van den Wetgeleerden Regter, om de zoodanige te vonnisen; in het laatste geval wordt de beschuldigde ontslagen.

De uitoefeningen van het lijfstraffelijk regt geschieden hier openlijk. Niet alleen de beschuldigde, maar ook de beschuldiger en getuigen, worden in 't openbaar, en de laatsten in tegenwoordigheid van den eerstgenoemden gehoord, die daarbij op eene verheven plaats aan de linkerhand van de Regters, tusfchen twee *Gendarmes* gezeten is. De *Jury* 'er bij tegenwoordig zijnde, zitten de Leden van dezelve tegen over den beschuldigten, aan de regterhand van den Regter (2). De zaak van beschuldigten, word ook door Regtsgeleerden (*hommes de loi*), openlijk verdedigd en bepleit. Dikwijls was ik bij diergelijke Regtsplegingen tegenwoordig, doch nimmer heb ik beschuldigten of gevangenen, welke ook huine misdaad konde zijn, door harde woorden, kwalijk hooren bejegenen, veel minder door daden zien mishandelen (3), gelijk zulks, helaas! in andere landen, hoe zeer 'er de pijnbank is afgeschafst, nog maar al te veel plaats heeft.

Ach-

(1) In geval van Staatsmisdaden word de *Jury* wel eens buiten werking gesteld, gelijk zulks gedurende mijn verblijf te *Parijs* nog heeft plaats gehad.

(2) Onderling raadplegende gaat de *Jury* in een afzonderlijk, voor hun geschikt, vertrek.

(3) Ik heb ook niet vernomen dat zulks in zaken, to-
de

Achterwaards boven de zitplaatsen der Regters, zijn tafelen geplaatst, waar op met groote letteren eenige Artikelen uit het Lijfstraffelijk Wetboek, op de billijkheid en menschlievendheid gegrond, zijn geschreven, naar welke de gevangenen moeten behandeld worden, en op welke zij zich alzoo, wanneer het noodig mogt zijn, altijd zouden kunnen beroepen. Twee borstbeelden zijn boven de deuren aan beide zijden van die tafelen geplaatst: het eene is dat van den strengen BRUTUS, en het andere dat van den goeden en zachtaardigen J. J. ROUSSEAU.

De ruime plaats voor de toehoorders is aan het tegenovergestelde einde van de zaal; zij is eene soort van *Balcon*, waar van de grond van achteren naar voren is afhellende, zoodat de achterste personen over de voorste kunnen henen zien. Door eene balie is dit gedeelte van het overige der zaal afgescheiden, en heeft ook eenen bijzonderen ingang. Ieder een kan hier uit en ingaan naar goedvinden, zoo wel armen in hunne morsige en gescheurde kleeding als rijken in hun prachtig gewaad, en wel zonder daar toe alvorens eenig verlof noodig te hebben. Dat men 'er zich zeer stil moet houden, spreekt van zelfs; de mannen

den gewonen loop der Justitie behoorende, immer plaats heeft: de Regter zich naar het oordeel van den *Jury* gedragende, behoeft men hier door geweld of list geene bekentenis den beschuldigten af te persen of te ontwringen. — Heil zij hun, die zulk eene weldadige inrigting hebben ingevoerd!

nen moeten hunne hoeden afnemen bij het inkomen, waar bij dan ook zoo wel als bij het uitgaan, alle geraas zoo veel doenlijk vermijd wordt: een schildwacht, aan den ingang geplaatst, is verplicht voor de instandhouding der goede orde, ten dezen opzichte, des noods, te zorgen (1)

Ten tijde van de beruchte zamenzwering tegen het leven van den Eersten Consul, toen de verdienstelijke en zoo algemeen geachte Generaal MOREAU mede onder de beschuldigten in deze zaak verscheen, verwekte deze zaak, zoo bij Burgers als Krijgslieden, geene geringe gemoedsaandoening; schier overal hoorde men daar van gedurig met de grootste deelneming spreken, zelfs op de openbare straten, door eenige bij elkanderen staande menschen. De in druk algemeen verspreide aanspraak van dien Generaal (2), werd algemeen gekocht en gelezen, en

(1) Hoewel KOTZEBUE, in zijn reeds genoemde werk over *Parijs*, insgelijks over deze lijfstraffelijke regthank spreekt, en daar bij ook van een paar verhooren, die hij er heeft bijgewoond, verslag doet, heb ik echter gemeend deze mijne aantekeningen, als behelzende het een en ander dat men bij dien Schrijver niet vindt, hier te moeten bijvoegen.

(2) *Discours prononcé par le General MOREAU au Tribunal Criminel spécial &c.* Na zijne gevoelens en handelwijze te hebben opengelegd, besluit de Spreker in dezer voege: „Magistraten, ik heb U niets meer te zeggen. Zoodanig was mijn karakter, zoodanig was mijn

„ ge.

en met ongeduld schieen men den uitslag van deze, zoo veel gerucht makende, zaak te gemoet te zien (1).

Digt

„gheele leven. Ik betuig voor het aanschijn des Hemels
 „en der Menschen de onschuld en de opregtheid van
 „mijn gedrag: Gijlieden weet uwe pligten, *Frankrijk*
 „hoort U, *Europa* beschouwt U en het Nageflacht ver-
 „wacht U.” Men zal zich herinneren, dat gemelde Ge-
 neraal reeds eenigen tijd te voren, in eenen brief aan den
 Eersten Consul, zijne onschuld plegtig had betuigd. In
 hoe verre deze betuigingen al dan niet gegrond zijn, staat
 ons hier niet te onderzoeken.

(1) Dezelve is algemeen bekend en ligt zeker nog versch
 in het geheugen van een ieder, die maar eenige kennis draagt
 van de openbare gebeurtenissen onzer dagen. Hoe zeer
 ik geen lust had, om het vonnis der ter dood veroordeelden
 te zien uitvoeren, wilde ik hen echter zien, toen zij naar
 de gerechtsplaats gevoerd werden, en had daar toe zeer
 goede gelegenheid. Zij waren twaalf in getal, en zaten op
 drie open wagens, volgens gewoonte; de vermaarde
 GEORGES CADOUDEL stond of zat boven de anderen verhe-
 ven op den eersten wagen, voor aan; hij zag er bedaard
 en onverschrokken uit; bij hem stond de Scherpregter.
 De andere personen schenen meestal zeer ontsteld en neer-
 slagtig. Bij ieder der gevonnissen zat een Priester, en
 voor en achter deze wagens trokken sterke detachementen
 Ruitery. De bruggen en kaaijen, langs welke deze optogt
 moest gaan, waren, niettegenstaande men het slechts eenige
 uren te voren geweten had, opgepropt vol menschen, en
 het was zeer warm. Hier en daar had ik reeds eenige
 dagen geleden horen spreken van zekere geweldadige

on-

Digt bij het *Palais de Justice* wonende, had ik des te meer gelegenheid, om veel van het een en ander, deze gansche zaak betreffende, te hooren en te zien; doch ik zal mij daar over, liefst niet verder uitlaten.

Onder alle de Regtbanken, welke te *Parijs* vergaderen en zitting houden in dit ruime gebouw; is het *Tribunal de Cassation*, de eerste Regtbank van *Frankrijk*. Het was in de groote Vergaderzaal dezer Regtbank, dat **LODEWIJK DE XVI.** de vermaarde zitting hield, waarmede de omwenteling eenen aanvang nam. De Revolutionaire Regtbank (*le Tribunal Révolutionnaire*) hield 'er vervolgens hare vergaderingen. Terwijl ik te *Parijs* was, werd deze zaal opgemaakt en met fraaije tapijten uit de fabriek *des Gobelins* behangen; dit geschiedde bij de plegtige en luisterrijke inhuldiging van den Grootregter, Minister der Justitie; waar van het mij niet ongepast voorkomt, ter dezer gelegenheid verslag te doen. De plegtigheid geschiedde den 27sten December 1802. Men was reeds eenige dagen tevoren bezig geweest met daar voor in het *Palais de Justice*, de noodige toebereidselen te maken; onder andere was 'er de zaal der Procureurs, die zoo groot is, als menig aanzienlijke kerk, een fraai altaar en

of-
ondernemingen, welke men vermoedde dat ter dezer gelegenheid plaats zouden hebben; doch het zij dit vermoeden ongegrond was of dat deswegens gepaste maatregelen waren genomen, alles liep stil en rustig af.

orkest voor eene groote menigte muzikanten, opgerigt; dit alles was ook rondom behangen, met schoone tapijten uit de fabriek *des Gobelins*. 's Middags om twaalf uren begon de Aartsbischop van *Parijs*, in tegenwoordigheid van de voornaamste Magistraats Personen, hier de misfe, waarbij zich een keurlijk muziek liet hooren. Deze geëindigd zijnde, ging de Grootregter (1) aan het hoofd van de Leden van het *Tribunal de Cassation*, de Afgevaardigden van de Leden van het Gouvernement enz., benevens de Aartsbischoppen, en verdere geestelijken, allen in prachtige staatsieklederen uitgedost (2),
in

(1) De Heer REGNIER. Hij is Minister van de algemeene Justitie en Politie van gansch *Frankrijk*.

(2) De gewone staatsiekleeding van den Grootregter bestaat in eene slepende pronk-tabbaard (*simarre*) van scharlaken, zijde of fluweel, met een sjerp van dezelfde kleur en gouden franjes (*glands*) eene lang afhangende kanten das, lang rond haar en eene zwart fluwelen doctorale muts met goud boordsel op het hoofd. Bij plegtige gelegenheden, zoo als de hier voormelde, heeft hij over die *simarre* nog eenen anderen korten tabbaard of toga van donker violetkleur fluweel of zijde, met open en afhangende mouwen, zijnde dezelve, zoo wel als de toga, van voren met hermelijn bont bezet. In plaats van de zwarte heeft hij dan ook eene muts van donker violetkleur fluweel met een breed goud boordsel. In zijn hotel of elders buiten het paleis van het Gouvernement, de Senaat, de Staatsraad of het *Tribunal de Cassation*, is hij eenvoudiger gekleed: hebbende dan alleen eene langen tabbaard van zwarte zijde
of

in statigen optogt, tot in de zaal van het *Tribunal de Casfation*, alwaar de Grootregter op eenen verheven zetel geplaatst, met eene aanspraak de zitting opende. Na afloop van dezelve, begaf zich de trein tot aan den grooten ingang van het Paleis, waar hunne koetsen verzeld van detachementen ruitery en eene menigte liverijbedienden, hun waren wachtende. De koets van den Grootregter, alsmede die van den Aartsbischop waren met vier paarden bespannen. In dezelfde orde als men gekomen was, trok men nu naar het *hôtel* van den Grootregter terug.

De voorname Regtbanken veranderden vervolgens ook van benaming, en werden in plaats van *Tribunal*, *Cour* (Hof) geheten: zoo als *Cour de Casfation*, *Cour d'appel*, enz.

Het Geregts-Hof ter vernietiging van vonnissen (*Cour de Casfation*), bestaat uit 48 Regters, voor hun leven benoemd, op een jaargeld van 10,000 *francs*. De werkzaamheden van dat Hof, zijn verdeeld in afdeelingen (*Sections*), der civile en criminele verzoekschriften.

De kleeding der Leden van dat Geregts-Hof bestaat op de gewone audientiedagen, wanneer de Kamers afzonderlijk vergaderd zijn, in eenen slependen pronktabbaard (*Simarre*), van zwarte zijde, omgord met eene rode sjerp met gouden franjes (*glands*) of fluweel, met gesloten en enge mouwen, eenen hoed van zwarte zijde, kanten das en roudhangende haren.

(glands) en daar over eene *toga* van zwarte wolle stof, met zeer wijde mouwen; eene afhangende das van wit batist, lange loshangende haren, en eene effen zwarte zijden doctorale muts op het hoofd; die van den President en Vice-President, zijn met een goud boordsel.

Op de audientiedagen van de vereenigde Kamers en bij plegtige gelegendheden, hebben zij in plaats van de zwarte eene rode *toga* van dezelfde stof en maaksel als de eerstgenoemde; de muts is dan van fluweel en met een goud boordsel voor al de Leden, en van den President en Vice-President, met dubbeld goud borduursel; de hangende das moet dan ook van kant zijn.

De Commisfariſen of Procureurs van het Gouvernement bij dat Geregts-Hof, hebben om hunne zwarte *toga* aan de voorzijde en aan de mouwen een rood boordsel, en aan de zwarte *toga* een wit boordsel.

De Eerste Griffier heeft dezelfde kleeding als de Leden, doch zonder goud.

De Onder-Griffiers en Commiſen hebben alleen zwarte tabbaarden en mutsen van wollen stof.

Men kan zich voorſtellen, dat vooral de groote ſtaatskleeding van die Regters, voor hun, die 'er niet aan gewoon zijn, eene vreemde vertooning moet maken. Deze Regtbank vergadert gelijk al de overige, in het openbaar, ik heb die Vergadering alzoo verſcheidenmalen bijgewoond, en 'er ſomtijds zeer welſprekende, en, naar het mij voorkwam, doorwrochte redevoeringen gehoord.

Als

Als zeer zonderling zal het ook den meesten vreemdelingen voorkomen, ja, men zal het zelfs misfelijk vinden, van in de aanzienlijke galerijen van dit Paleis, welke tot toegangen naar de onderscheiden Regtbanken dienen, behalve eenige boekenkramen, niet alleen modewinkels, kostlijhuizen, enz. maar zelfs verscheiden poppekramen aantetreffen. Kinderspeelgoed en modetuig te koop te vinden, in een gebouw, waar schier dagelijks over leven of dood geoordeeld wordt; zulke beuzelarijen uitgekraamd te zien, in daartoe geschikte winkels aan beide zijden van galerijen, waar in men alleen door de dikke gewelven, en het aanhoudend gewoel der voorbijgaande, belet wordt, om het zuchten en wanhopig kermen van zoovele rampzaligen, het akeelig geluid der zware deuren, en het ontroerend gekras der stevige sloten en grendelen te hooren (1). . . . Hoe dikwijls ik ook hier kwam, ik kon mij aan dit gezicht niet gewennen.

Meer gepast en nuttiger zijn de openbare schrijvers (*Ecrivains Publics*) welke hier insgelijks in hunne kantoortjes of slechts aan tafeltjes in de galerijen

op

(1) De uitgestrekte gevangenissen der gedetineerden van deze Stad en het Departement zijn in het onderste gedeelte van dit Paleis; de hoofdingang daar van is op het voorplein ter regter zijde van den grooten trap; binnewaards zijn 'er afzonderlijke opgangen, gemeenschap hebbende met de lijfstraffelijke regtbanken.

op de zaal der Procureurs zitten (1). Bij hun kan men voor eenen matigen prijs, een of ander klein verzoekschrift, een memorie of brief gesteld, of het een of ander stuk afgeschreven krijgen; het geen voor vele lieden, die hier te doen hebben, zeer gerijfelijk is.

De oude gottische Kapel aan dit Paleis gelegen, en voorheen de Heilige Kapel (*la Sainte Chapelle*) genaamd (2), is, naar verscheiden jaren ledig gestaan te hebben, terwijl ik nog te *Parijs* was, op eene nette en geschikte wijze ingerigt tot eene soort van Bibliotheek, of bewaarplaats der registers, archieven, en andere stukken en papieren tot de Regtbanken enz., welke in dit Paleis zitting houden, behoorende.

Daar men de beschrijving en geschiedenis van

(1) Hier en daar in de straten dezer stad vind men ook diergelijke kraamtjes of kantoortjes; boven dezelve leest men doorgaans *Ecrivain Public*; het schrijven van minnebrieven is dikwils geene der minste bezigheden van deze lieden.

(2) Om dat zij door Koning LODEWIJK, genaamd de Heilige, ter plaatsing van onderscheiden kostbare en hooggeschatte reliquiën omtrent het midden van de 13e eeuw gebouwd werd, gelijk men elders omstandig beschreven vindt. Onder die heilige overblijfsels bevond zich ook eene doornen kroon, zijnde, naar men verzekerde, dezelfde, waar mede J. C. werd gemarteld, benevens de kleederen welke hij in zijne kindschheid zoude gedragen hebben.

dit Paleis, als de woning van verscheide Koningen en vervolgens, de vergaderplaats van het beruchte Parlement bij anderen in het breede vindt, zou het overtollig zijn om hier van meerder te zeggen, dan dat men in de straat genaamd *de la Barillerie*, in den voorgevel van den vleugel van dit Paleis, naar de kant van de brug *St. Michel*, een fraaj stuk beeldhouwwerk *en basrelief* vindt, waarop het afleggen van den burgerlijken eed, door alle de geestelijke Overheden, zoo van de Wereldlijke als Kloosterordens, voor het Kollegie genaamd *la Chambre des Comptes*, zoo als dit in het begin van de omwenteling plaats had, wordt afgebeeld; gelijk uit het onderschrift *Serment Civique* blijkt.

Voor de omwenteling oefende men hier en elders in *Frankrijk* genoegzaam dezelfde doodstraffen uit, als in de meeste landen van *Europa*; sedert dien tijd worden de misdadigers, welke hun leven verbeurd hebben, hoedanig ook hunne misdaad zijn moge, allen op dezelfde wijze gestraft, te weten door middel van de *Guillotine*, door menigvuldige afbeeldingen en beschrijvingen, ook onder ons genoeg bekend (1). Of deze verandering in der daad wel eene

(1) De Arts *GUILLOTIN*, naar wien dit werktuig genoemd is, bragt het door zijne aanprijzing in werking, niet uit wreedheid, gelijk velen zich verkeerdelijk verbeelden, maar in tegendeel, om daar door het lijden van zijnen rampzaligen evenmensch zoo veel mogelijk te verkorten. Diergelyk werktuig was nogtans reeds in veel vroe-

verbetering is, hier over is men het zelfs in Frankrijk niet eens. Onder de aanmerkingen welke gemaakt werden, op het Wetboek van 1791 over de straffen, (*Code de 1791 sur les peines*) door den Staatsraad onder het Voorzitterschap van den Eersten Consul in het laatst van 1803, las ik dan ook het volgende: „ *Si l'on persiste à penser que*
 „ *le même genre de mort doit terminer la vie de*
 „ *tous les condamnés pour crime capital, ne convien-*
 „ *drait il pas, vu la demoralisation née de nos dis-*
 „ *sensions civiles, que dans certains cas l'imagina-*
 „ *tion de la multitude fut frappée par quelques peines*
 „ *ou flétrissures qui précédassent ou suivissent le*
 „ *dernier supplice?*

„ *Il est des crimes, dont l'atrocité est telle, qu'ils*
 „ *méritent d'être particulièrement signalés pour en*
 „ *redoubler l'horreur: peut-être l'amende honorable*
 „ *avant le suplice et l'expositions des cadavres des*
 „ *grands criminels, apres qu'ils ont subi la peine,*
 „ *serait elle propre à faire une grande et salutaire*
 „ *impression.*” (1)

Gaar-

gere jaren bekend, gelijk dit onder anderen blijkt uit de *Doodt-Kiste van de Levendige* van onzen grooten Dichter CATS, en waar bij men zelfs de afbeelding in een plaatje vindt.

Naar men mij verzekerde, leefde GUILLOTIN nog te *Parijs*, terwijl ik mij daar bevond; ik herinner mij echter niet, van hem immer gezien te hebben.

(1) Dat is: „ Indien men volhardt met te denken dat

Gaarne zal men mij toestaan, dat de misdaad van eenige stukken valsche munt geslagen of gegoten te hebben, niet gelijk staat met die van eenen Vader, welke zijne huwbare Dochter, alleen om zich van het op haar bestorven goed meester te maken, na rijp overleg, door middel van rottekruid doet omkomen; evenwel zag ik hier, deze beide misdadigers, slechts korten tijd na elkanderen, op dezelfde wijze door de *Guillotine* ter dood brengen.

Het gedurig levendig houden en aanmoedigen van het denkbeeld van eer in het tarten van gevaren, en het niet vreezen van den dood, als zoo noodzakelijk onder volkeren, die gedurig in oorlog, en alzoo telkens in gevaar zijn, ook hier eenen vrij algemeenen invloed hebbende, ziet men 'er de mis-

„ dezelve wijze van sterven het leven moet eindigen van
 „ alle de gevonnissen om hoofdmisdaden, zou het niet
 „ geraten zijn, aangezien de zedenloosheid, uit onze
 „ burgerlijke verdeeldheden geboren, dat in zekere geval-
 „ len, de verbeelding van de menigte werd getroffen,
 „ door eenige straffen of schandvlekken, welke de laatste
 „ strafoefening voorafgingen of opvolgden?

„ 'Er zijn misdaden waar van de gruwelijkheid zooda-
 „ nig is, dat zij verdienen bijzonderlijk gekenmerkt te
 „ worden, om 'er de afschuwelijkheid van te verdubbe-
 „ len: misschien dat de openlijke boete voor de straföefe-
 „ ning, en de ten toonstelling van den dooden romp der
 „ groote misdadigers, nadat zij de straf hebben onder-
 „ gaan, geschikt zoude zijn om eenen grooten en heil-
 „ zamen indruk te maken.”

dadigers (zoo als ik, van zeden en gewoontens sprekende, te voren reeds heb doen opmerken) niet alleen moedig en bedaard sterven; maar zelfs de valsche van de ware kloekmoedigheid niet onderscheidende, zeer dikwijls op de allervermetelste en aanstootelijkste wijze het schavot betreden, en spottende de doodstraf ondergaan. Zoo zag ik eens een roover en moordenaar (1), reeds voor de akelige, nog door het bloed zijns makkers bespatte slagbank staande, den barmhartigen Priester met grijze haren, die hem in zijne laatste, zoo ontzaggelijke, oogenblikken wilde troosten en bijstaan, met smaad en schimp bejegenen, en niettegenstaande de goedhartigste deelneming op het gelaat van den grijsaard duidelijk te lezen was, en tranen van mededoogen uit zijne oogen vloeiden, met de grievendste minachting behandelde, zoodanig dat hij het kruisbeeld, hetgeen volgens gebruik der Roomsch-Katholijken, hem door den bedienaar van dat geloof werd voorgehouden, op de honendste wijze van zich trachtte af te stooten. Echter heeft men hem zekerlijk beschouwd als tot dit geloofsgenootschap behoorende (2), doch

al

(1) Moordenaars hebben bij het ten uitvoerbrenge van het doodvonnis een rood manteltje om de schouders hangen, men noemt het in vonnissen enz., een rood hemd (*une chemise rouge*).

(2) Omdat hij door een Priester van hetzelfde werd verzeld: want, gelijk zulks billijk is, word aan Protestanten insgelijks een Leeraar van hunne gezindheid toege-

al had hij noch tot dit, noch tot eenige andere godsdienstige gezindheid behoord; welk een redelijk mensch zal zulk eene handelwijze niet met verontwaardiging afkeuren? Ondertuschen vinden zij, welke zich het ongevoeligste vertoonen en het onbeschaamdste gedragen, doorgaans onder de menigte, de meeste toejuichers.

Een ander misdadiger, nog in den bloei zijnes levens, juist op den eersten lentedag, ter dood gebracht zullende worden, had, voor dat hij naar de strafplaats werd gevoerd, eene bloem gevraagd, en men had hem eenen hyacint, naar het mij voorkwam, gegeven; met dezen in den mond, beklom hij het treurtooneel, naar het schein, zeer onverschrokken en gelaten, bemoeide zich, zonder zich ergerlijk te gedragen, weinig met den Priester, die hem verzelde, weigerde echter de bloem uit den mond te leggen, zoo als deze schein te verlangen; staarde een oogenblik, het doodelijk werktuig, dat hem

staan, en hoe zeer ik 'er geen voorbeeld van weet, twijfel ik niet of hetzelfde zou omtrent Joden, indien zij zulks mogten verkiezen, eveneens plaats hebben. In 't begin toen ik te *Parijs* kwam, zag men de Priesters ter dier gelegenheid slechts in een gewoon burgerlijk gewaad, naderhand in zwarte toga's en met een befje voor. Het is gebruikelijk dat zij aan den boetvaardigen misdadiger, bij het voor eeuwig vaarwel zeggen op het schavot, den kus des vredes geven.

hem wächte, bedaardelijk aan; en werd, met de bloem in den mond, het hoofd afgeslagen.

De gewone plaats, waar de doodvonnissen, sedert lange jaren worden uitgevoerd, voor het Stadhuis zijnde, worden de misdadigers op wagens, gelijk ik reeds gezegd heb, van de gevangenis daar heen gevoerd. Bij de strafoefening is geen der Regters tegenwoordig, doch zij zenden eene Bode, verzeld van een' Onder-Griffier of Commies, zoo ik meen. Deze rijden in eene koets, een eind weegs voor de misdadigers uit; en plaatsen zich in een vertrek van het Stadhuis, van waar zij de strafoefening kunnen zien; men noemt dien Bode *le Rapporteur* (de verslagdoener). Indien nu een gevonnigde reeds op de strafplaats gekomen zijnde, nog iets aan den Regter mogt te zeggen hebben, 't zij door het noemen van medepligtigen als anderzins, wordt hij, zelfs van het schavot, naar het Stadhuis voor den genoemden verslagdoener gebragt (1), die vervolgens van al hetgeen hij opzigtens de strafoefening gehoord en gezien heeft, aan den Regter kennis geeft (2).

Min-

(1) Het gebeurt somtijds dat de strafoefening hier door aanmerkelijk word vertraagd, gelijk ik eens gezien heb, dat zulks langer dan een uur geschiedde.

(2) De strafoefening geëindigd zijnde, werd het bloede werktuig, gelijk ik een en andermaal zag, afgewaschen en gereinigd, door twee stokoude lieden, een man en eene vrouw: waarschijnlijk door armoede gedron-

Mindere misdaden worden door tentoonstelling op een schavot, galeijenstraf, gevangenis en uitbanning, gestraft, waarbij nog gekomen is, sedert ik te *Parijs* was, het brandmerken, doch geeselen wordt 'er niet gedaan.

Voorheen had deze tentoonstelling ook plaats op het plein voor het Stadhuis (*la Place de Grève*), gelijk ik dit verscheidenmalen gezien heb; naderhand zag ik, dat men hier omtrent verandering gemaakt had, en deze strafoefening toen op het plein voor het *Palais de Justice* geschiedde; waarschijnlijk omdat dit plein, waar voorbij de stroom der voorbijgaanden nog sterker is dan ter genoemder plaats voor het Stadhuis, zeer dicht bij de gevangenisfen is gelegen, en alzoo geschikter wordt bevonden.

Men noemt deze wijze van straffen, *l'Exposition sur la Sellette* (de tentoonstelling op het schandbankje). Deze bankjes in evenredigheid van het getal der misdadigers, worden op een schavot tegen zoveel palen, welken daar door steken, gezet; en de misdadigers daar op zittende geplaatst, hebbende de handen voor het lijf gebonden, of in een los ijzer beugeltje gesloten; insgelijks zijn ook hunne voeten te samengehecht, en het ligchaam is aan de paal daar zij tegen zitten, vastgemaakt; op een bordje aan die paal, boven het hoofd van ieder misdadiger hangende, leest men hunne naam, woon-
plaats,

gen, verrigten zij dit akelig en afzigtelijk werk, zelfs bij dag, en ten aanzien van eene menigte aanschouwers.

plaats, ouderdom en beroep; benevens de door hun gepieegde misdaad, en de straf, waar toe zij verwezen zijn. Vrouwen, zoo wel als mannen, worden op deze wijze gestraft, en moeten in die gesteldheid in hitte of koude, regen of zonneschijn, eenige uren, naar mate hunne misdaad, doorbrengen; doorgaans zitten zij 'er van 's voormiddags negen of tien, tot 's namiddags twee uren. De mannen tot de galeijen verwezen, hebben daarbij de kleeding der galeiboeven aan, ook zijn de vrouwen tot de tuchthuisstraf veroordeeld, met een soort van grijze pij, door die gevangenen gedragen wordende, gekleed. Dikwijls zag ik 'er tien, twaalf, en somtijds meer, op deze wijze rondom het schavot geplaatst. Vrouwen en mannen zitten echter niet onder elkanderen; maar de tentoonstelling van beiden, geschied afzonderlijk.

In September 1802, werd 'er voor de eerstemaal na de omwenteling weder gebrandmerkt (*fetri*), het geschiedt terwijl de misdadigers op het schandbankje zitten, naar dat zij daarop de bepaalde uren hebben gezeten; zij hebben dan ook een tot die straf geschikt wambuis aan, hetwelke van achteren aan de schouders opengemaakt kan worden, dit gedaan zijnde, plaatst de scherpregter het brandmerk, bestaande in de letter F, op den regter schouder; zoo dra hij zulks verrigt heeft, komt 'er een ander, en strijkt met een kwastje, waarschijnlijk wat olij of zalf, op de gebrande plaats.

Het binden en losmaken van de misdadigers, ge-

schiedt insgelijks door den scherpreger en zijne knechts; en zoo wel gedurende deze tentoonstelling, als de uitvoering van doodvonnisfen, wordt het schavot door *Gendarmes*, Stadsfoldaten en ook wel door andere militairen, omringd en bewaakt; doch *Gendarmes*, als tot het bewaren en geleiden van gevangenen bijzonder geschikt, zijn 'er doorgaans bij (1).

Ook de geringste diefstallen zag ik hier meer dan eens, door het schandbankje straffen, zoo als in December 1803, onder meer anderen, eene vrouw, welke blijkens het geen men boven haar hoofd las, slechts eenen neteldoekschen neusdoek gestolen had; zij zat met het hoofd tot op de borst nedergebogen; aan haar jammerlijk snikken was duidelijk te zien, dat zij hevige gemoedsaandoeningen onderzond, zij beefde zekerlijk zoo wel van ontroering als van koude, en daar hare handen gebonden waren, kon zij niet eens hare tranen droogen. Deze boetvaardige ongelukkige wekte zoo wel bij een aantal aanschouwers als bij mij, aandoening en medelijden, en velen konden zich daarbij van vrij scherpe en onvoorzigtige aanmerkingen niet onthouden.

(1) De *Gendarmerie* in *Frankrijk* bestaat, naar ik meen wel onderrigt te zijn, uit ruim 13000 man, zoo te voet als te paard; zij zijn in brigaden van vijf man verdeeld, en leggen zoo van afstand tot afstand, door het gansche Land verspreid; het geen zeer veel toebrengt tot de veiligheid der wegen.

den. Zoo hoorden ik eens van een ander, die mede om eene kleinigheid gestolen te hebben, op het schandbankje te pronk zat, een der aanschouwers, na dat hij het bordje gelezen had, zeggen: „ *Oh le maldroit ! il merite bien son sort , celui la.* „ *Tiens j'en connais moi , qui volent tous les jours* „ *cent fois plus que ce malheureux et savent bien* „ *se faire respecter , encore tout comme les plus hon-* „ *netes gens du quartier (1).*” Nu het spreekwoord hieromtrent is niet nieuw en helaas! ook maar al te wel op andere landen toepasselijk.

Niettegenstaande de gestrengheid, waarmede men de dieverij straft, krioelt en wemelt het hier gedurig van allerlei soort van fielten en gaauwdieven,

(1) Dat is: „ O de lompert! deze verdient zijn lot „ wel. Kijk ik ken 'er, die alle dagen, honderdmalen „ meer stelen dan deze ongelukkige, en zich nog wel „ weten te doen ontzien, even eens als de eerlijkste lieden „ uit de Wijk.”

Hoe zeer de goede orde dergelijke gestrengheden ook mag gebieden, verwekken zij toch bij den redelijken mensch gevoelige aandoeningen en zeer veel stof tot nadenken. De ongelukkige, die zich, gedurende zijn gansche leeftijd, somtijds tot den avond zijn's levens wel gedroeg en in der daad een goed mensch was, heeft eenmaal, dikwijls door eenen bijzondere zamenloop van omstandigheden, de zwakheid, van tegen de inrigtingen der Maatschappij, welke zeer weinig tot zijn nut en genoeg strekken, te zondigen: en helaas! welke zijn hiervan niet de afgrijselijke gevolgen!

ven, en dagelijks hoort en leest men van de slimste vonden en vreemdste omstandigheden, hieromtrent. In eene vorige afdeeling heb ik daarvan reeds gesproken en een staaltje opgegeven; doch verzuimd om 'er nog een ander opmerkelijk voorval, hetgeen ik thans als plaats gehad hebbende, toen ik te *Parijs* was, zal verhalen, daar bij te voegen: op eenen avond, in het laatst van Augustus 1803, werd eene vrouw, welke het bestuur over een Loterij-bureau had, naar zij voorgaf, in hare woning overvallen, terwijl zij bezig was eene som gelds weg te sluiten, en daarbij eene zware wonde in de borst toegebracht, door iemand, die stil in huis zou gesloopen zijn, en na het geld geroofd te hebben, zich weder wegmaakte. De Policie hier naar onderzoek doende, bevond men dat het mes, waarmede haar de steek door een ander zou toegebracht zijn, door haar zelve 's morgens te voren was gekocht, en eindelijk bleek het, uit hare eigen bekentenis, dat zij zich zelve had gewond, en de gansche voorgewende gebeurtenis had verzonnen: omdat zij eene som van £ 8180-:-: welke 'er te kort kwam, aan den eigenaar van het bureau niet kon verantwoorden.

Onder de aanmerkingen op het Wetboek van 1791, waar van ik reeds eenige bladzijden vroeger sprak, vindt men ook het navolgende, aangaande de hier gebruikelijke wijze van tentoonstelling der gevangenen: „ *Je remarque que l'exposition des condamnés a complètement manqué son but et son effet moral, on s'était flaté, que des hommes flétris*
 „ par

„ par un jugement, présenteraient au public une
 „ contenance abattue et un front humilié; c'est précie-
 „ sement le contraire qui est arrivé.

„ Plusieurs individus pervers réunis sur le même
 „ échafaut, s'encouragent réciproquement à l'effron-
 „ terie, et à l'impudence, et le spectacle, qu'ils offrent,
 „ ressemble bien plus à des bouffons qui s'égayent
 „ qu'à des coupables, qui expient leurs crimes (1).”

Daar

(1) Dat is: „ Ik merk aan, dat de ten toonstelling der
 „ gevonnissen geheel het doeleinde gemist heeft. Men had
 „ zich gevleid, dat menschen door een vonnis geschand-
 „ vlekt, aan het algemeen eene te neer geslagen houding
 „ en een ootmoedig gelaat zouden toonen; juist het tegen-
 „ deel is gebeurd.

„ Verscheiden bedorven wezens op het zelfde schavot
 „ vereenigd, moedigen zich onderling aan tot schaamte-
 „ loosheid en onbeschoftheid, en het schouwspel, dat zij
 „ bieden, gelijkt veel meer naar potsmakers, die zich vrolijk
 „ maken, dan naar misdadigers, welke hunne misdaden boe-
 „ ten.” Zekerlijk heeft dit dikwijls plaats, hoe zeer ik
 „ er ook wel eens blijken van hoetvaardigheid zag. Dat
 „ men dagelijks op dezelfde plaats, waar men het schavot
 „ bij regtsplegingen opzet, Godchelaars, Polichinelle en dier-
 „ gelijke spelletjes zag, beviel mij ook niet. Het ten toon
 „ stellen en veroordeelen tot openbare werken, van dezulke,
 „ die mischien voor het eerst van hun leven eene misdad
 „ begaan, of blijken geven, dat zij geene onverbeterlijke
 „ booswichten zijn, heeft, dunkt mij, ook deze groote
 „ zwaarigheid; dat vele menschen daar door openbaar ge-
 „ schandvlekt zijnde, of nog dagelijks wordende, wanhopen

Daar de burgerlijke veiligheid vordert, dat de ver-
rigtingen van den Regter zooveel mogelijk in het
openbaar geschieden, worden de vonnissen hier ook
aan de hoeken der straten, bruggen, enz. aange-
plakt, en men leest daar dikwijls geheele lijsten van
gestrafte misdadigers.

Dat 'er in den aanvang dezer eeuw, een nieuw
verbeterd burgerlijk Wetboek in *Frankrijk* is inge-
voerd, is zoo algemeen bekend, dat ik mij daarbij
niet zal behoeven op te houden.

Toen ik te *Parijs* kwam, bestond 'er behalve
de belasting op grondeigendommen, deuren en ven-
sters, enz. nog eene andere, welke men *Contribu-
tions Personnelle, mobilière et somptuaire* (1) noem-
de. Ik zelve was aangellagen op 2 *francs 90 cen-
times* in de Personele Belasting, en 81 *fr. 95 cent.*
in de schatting op het Huisraad, hoe zeer ik slechts
op zeer matig gemeubileerde kamers woonde. Na-
der-
aan hun herstel in de Maatschappij, na afloop der straf,
en alzoo het gevoel van 'er, dien magtigen teugel, ver-
liezen; dezulken denken dan, immers al ligtelijk, als zij
weder op vrije voeten gesteld worden: een ieder ziet mij
toch voor een' dlof aan, tot eerlijken arbeid vind ik weinig
gelegenheid, de Maatschappij behandelt mij als haren
vijand, wel nu ik zal mij ook als zoodanig gedragen — de
nood gebiedt mij om weder te stelen — ik ben eerloos en
ellendig en waag dus niet veel.

(1) Personeele belasting en schatting op het huisraad
ter beteugeling van overdaad.

derhand is deze laatstgenoemde belasting, waarin de rijken en prachtig gehuisveste, zeer veel moesten betalen, afgeschaft; en het barriere-regt, zijnde eene belasting op de levensmiddelen enz., bij het inkomen der stad, weder hersteld. Een ieder moest dus in dezelve betalen, en naar men mij verzekerde, bragt zij ook veel meer op dan de vorigen. Van wijn of andere waren, welke door kooplieden in de stad geleverd worden, behoeft men wel geene impost aan 's Lands of Stads Kantoren te betalen; doch de verkoopers die zulks reeds bij het inkomen gedaan hebben, berekenen 'er hunne prijzen naar, zoo dat het eindelijk in der daad toch door de gebruikers word betaald.

Werd hier gelijk bij ons een patent of zegelregt op modewaren enz. geheven; zulks zou vrij wat kunnen opbrengen; doch het zou schadelijk zijn voor de voornaamste fabrieken dezer stad (1). Neringdoende en handwerkslieden, zijn echter verplicht

(1) Het heeft mij verwonderd, dat men in ons Land eenige goederen van Inlandsche Fabrieken, zoo als Hoeden, Kousen en dergelijken niet heeft uitgezonderd, en s'eer, even zoo wel als op Haarpoeder, eene belasting gesteld op het dragen van Goud, Zilver en Juweelen, en alzoo ook op het zoo misfelijke als kostbare hoofdtooiel van zoo vele Noordhollandsche en andere Vrouwen, waar door deze den vreedeling al ligtelijk doen gelooven dat onze natie nog tot over de ooren in het geld zit; en helaas! hoe ver is 'er dat niet van daan!

oude patenten te nemen. Het zegel of gezegeld papier, is hier voorts even als bij ons in gebruik, en men heeft te *Parijs* een kantoor, alwaar men buitenlandfche wissels en andere papieren laat stempe-
len (1).

Van het Zegel sprekende, herinner ik mij een' trek van buitengemeene gierigheid van een' Parijzenaar, dien ik aldaar van nabij gekend heb. Deze man, eigenaar van eenige woningen zijnde, was verplicht, om aan sommige zijner huurders bij het betalen van de huishuur, alle drie maanden eene quitantie te geven, geschreven op een zegel van vijf Fransche stuivers, waarvan de huurder de eene helft, en hij als verhuurder de andere moest betalen. Om dit zoo veel mogelijk te ontduiken, keerde hij bij het schrijven van de quitantie het stuk papier het onderste boven, zoodat het zegel benedenwaards kwam; de quitantie schreef hij dan zoo klein mogelijk boven aan, het volgende vierendeel jaars, scheurde hij 'er de oude quitantie af, en schreef, even als te voren; schrijvende zoo doende op het zelfde blad een vierde van een vel papier, acht of tien quitantien, hij was dit met zijn huurder eens, en meende zich te kunnen verantwoorden, wanneer zoodanig eene quitantie onder het oog van anderen mogt ko-

men;

(1) Deze Stempels zijn doorgaans fraai geteekend en gegraveerd. Dit kan men van de onze niet zeggen; maar zij strekken veel eer tot schaande van die kunsten, waar in wij plegen uittemunten.

men, dat hij bij vergissing het papier verkeerd beschreven had. Op deze wijze won hij dus omtrent negen of tien stuivers van ons geld in twee jaren uit, en waagde voor deze ellendige beuzeling het Zegel te smokkelen (1).

Nadat ik reeds eenen geruimen tijd te *Parijs* geweest was, werd 'er ook een nieuw soort van belasting op de Buitenlanders aldaar gelegd: hier in bestaande, dat dezelve verplicht werden om zoo wel hunne *cartes de sureté* (2) als paspoorten door den

Mi-

(1) Het volgende walgelijk bedrijf strekt tot een ander staaltje der schier ongehoorde gierigheid van dien zelfden man. Hij was een groot liefhebber van snuiven, zoodanig, dat zijn smask in dit opzigt over zijne gierigheid zegpraalde. Dat hij zeldzaam een snuifje aanbood, zal men ligtelijk gissen; doch wie zou vermoeden, dat hij zelfs zijnen neusdoek droogde, de reeds gebruikte snuif daar uit zorgvuldig verzamelde en weder in zijne doos met versche vermengde, en niet alleen dit, maar dat hij zulks boven dien bekend maakte, om daar door zoo veel mogelijk een ieder afgeschrikken, van hem een snuifje te vragen.

(2) Zekerheids kaarten, of verlofbrieven, om te *Parijs* gedurende eenigen tijd te verblijven, alle openbare plaatsen te bezigtigen enz., met dezen verlofbrief kan men dan niet alleen op de voor het algemeen geschikte maar ook op andere dagen, de onderscheiden zoo merkwaardige openbare verzamelingen van kunst en geleerdheid alhier bezigtigen, zonder daar voor eenige andere moeite of onkosten aantewenden. Deze inrigting is zekerlijk allerloffelijkst, en men vind die maar zeldzaam in andere

Minister van Buitenlandsche Zaken te doen onder- teekenen, en daar voor telkens te betalen 10 *Francs*. Deze *cartes de sureté* alle drie of zes maanden moe- tende vernieuwd of op nieuw geteekend worden, indien men langer dan dien tijd verkoos te blijven, bragt zulks door het groot aantal vreemdelingen, gevoegd bij het teekenen der paspoorten voor de vertrekkende, eene zeer aanmerkelijke som aan ge- melden Minister (1) op. De onkosten (*fraix de bu- reau*) van het vreemdelingen-kantoor, moesten daar uit, zeide men, gevonden worden. Daar deze be-

Landen. In *Italië* en het gedeelte van *Duitschland* dat ik bezocht heb, was het 'er althans ver van daan, en dat vreemdelingen ook in dat geval, over de zoo gebrui- kelijke Zesd'halven-Collecte in ons Land klagen, is helaas niet dan al te gegrond. Toen ik te *Parijs* kwam en nog eenen geruimen tijd daar na, was de handteekening van de Gezant der Natie, tot welke men behoorde, genoeg om zulk eenen verlofbrief, zonder eenige onkosten, bij de Politie te bekomen, en van tijd tot tijd te doen vernieu- wen.

(1) Het is de Heer TALLEYRAND, thans Prins van *Be- nevent*, een man die reeds in het begin van de omwen- teling algemeen bekend werd; zijnde toen, zoo als velen zich zullen herinneren, Bisschop van *Aulun*, in welke waardigheid, hij ook bij het plegtige vereenigingsfeest, den 14 van Hoolmaand 1790 in het Veld van *Mars* bij *Parijs* gehouden, aan het hoofd van 200-Priesters de Misse vierde. Thans is hij, van het Priesterschap afstand gedaan hebbende, sedert eenige jaren getrouwd.

belasting nu inzonderheid drukkende was voor een aantal Buitenlanders, welke alleen te *Parijs* komen om het een of ander ambacht, kunst of handwerk te leeren, hebben, naar men mij verzekerd heeft, onderscheiden Gezanten van vreemde Mogendheden of Staten pogingen aangewend, om dezelve opgeheven of verminderd te krijgen; doch, voor zoo verre mij bekend is, zonder vrucht.

Aangaande de opschrijving der jonge lieden tot den krijgsdienst (*Conscription Militaire*) welke, gelijk men weet, zoo hier als elders in *Frankrijk* plaats heeft, zal ik alkenlijk een voorval verhalen dat aldaar, terwijl ik 'er mij bevond, heeft plaats gehad.

Op den eersten van Wintermaand des jaars 1802, des morgens kregen de opgeschrevenen (*Conscrits*) van het 6. Arrondissement bij elkanderen gekomen om te loten, in het gebouw genaamd *la Mairie* (1) staande in de *St. Martin's* Straat, onderling verschild; de Stads-Soldaten hen willende bevredigen, hebben zij ook tegen deze twist gezocht en dezelve mishandeld. Vreezende nu van aangehouden en gestraft te zullen worden, verschansten zij zich in het voorhof van opgemelde gebouw, met planken en ladders, die zij daar voor de hand vonden, bij een gebouw, dat men sloopte. Eene Patrouille Dragoners, die daar voorbij kwam, werd door die jonge lie-

(1) Vergaderplaats van den Meijer en verdere Leden van het Stadsbestuur van dat gedeelte van *Parijs*.

lieden met steenen geworpen; de Dragonders zich op deze wijze aangevallen en aan de grootste gevaren blootgesteld ziende, door de steenen, waarmede men hun wierp; stapten van hunne paarden af, overweldigden de verschansingen en stelden zich alzoo in staat, om zich van den misnoegden hoop meester te maken. In deze handgemeenschap is 'er één persoon van eene fabelhouw gestorven; eenigen zijn 'er gekwetst en drie en twintig der wederspannigen aangehouden geworden.

Volgens eene openbaar gemaakte opgave in het jaar 1804 wordt het getal der inwoners van *Frankrijk*, ingevolge de wetten, tot den wapendienst geschikt, begroot op 1,000,000 man. De staande Armée heb ik doorgaans hooren schatten op ruim 600,000, behalven de vreemde troepen en Bondgenooten.

De openbare inrigtingen te *Parijs* ter onderhouding of ondersteuning van behoeftigen, kinderen, oude of kranke en gebrekkelijke lieden, zoo wel als de gevangenhuisen enz. welke men aldaar vindt, reeds bij andere beschreven zijnde, en voor zoo verre mij bekend is, in den aanvang dezer eeuw geene aanmerkelijke veranderingen ondergaan hebbende, zal ik het weinige, dat daaromtrent nog mogt te zeggen vallen, volgens mijn gemaakt plan gevoegelijker onder de volgende afdeelingen brengen.

Sedert de omwenteling is de Kerk genaamd *des Petits-Pères* bij de Plaats *des Victoires* en Straat *Vivienne*, en dus in het drukste gedeelte van de Stad,

tot

tot eene Beurs, alwaar de Kooplleden dagelijks vergaderen, ingerigt. De Bank van *Frankrijk* en de Nationale Thesaurie worden ook daaromstreeks, in uitgestrekte en overeenkomstig het oogmerk fraalje en wel ingerigte gebouwen, gehouden (1).

Behalven de Lombard *Mont de Piété* (2), welke hier onder het bestuur van de Regering staat en waar van de voornaamste kantoren zijn in de Straten *des Blancs-Manteaux* en *Vivienne* (3), heeft men hier

(1) Moet men bij een' Bankier of Koopman alhier geld ontvaugen, dan krijgt men daar doorgaans briefjes op de bank en maar zeer weinig klinkende munt. Deze briefjes in *Francs* zijnde, waarop men verliest, als men die munt stuksgewijze moet uitgeven, en onder welke sommen men in de bank ook een gedeelte kopere en andere kleine munt in rolletjes moet ontvangen, waarbij hij, die dezelve niet weder op gelijke wijze kan uitgeven, ook gemeenlijk schade lijdt, verkiezen velen, om dezelve met een klein verlies bij de *Wisfelaars* in het *Palais Royal* of elders in plaats van in de bank te doen betalen. Op die wijze kan men 'er stukken van 6 £ en dergelijke meer gangbare munt voor krijgen, ik betaalde daar voor doorgaans $\frac{1}{4}$ pCto.

(2) Woordelijk overgezet Berg van Godsvrucht: omdat men in dezenlven oorspronkelijk aan de Armen tegen eene zeer geringen intrest, of om niet, op pand leendé; de eersten werden in *Italie* opgerigt, mischien op eene verheven plaats, berg of heuvel. De meesten, ook onder ons, zijn wel van hunne instelling afgeweken.

(3) Men leent 'er op panden $\frac{1}{3}$ van derzelve waarde tegen 10 pCto intrest.

hier nog eene menigte diergelijke kantoren aan bijzondere personen behoorende. Zij worden, gelijk men uit de opschriften en uithangborden voor dezelve zien kan, *Maisons de Prêts* genaamd (1). De weelde en verkwisting, welke alhier met de armoede hand aan hand gaan, steeds toenemende, is ook, naar men mij verzekerd heeft, het getal der huizen te *Parijs*, hoe zeer het reeds aanmerkelijk was, gedurende mijn verblijf aldaar nog aangegrocid. Zie hier wat de Schrijver van het werkje genaamd *Manuel du Voyageur à Paris* (2) voor het X jaar (1801 en 1802) 'er van zegt: „ *Il est fâcheux d'être*
 „ *obligé de fixer dans un volume la scandaleuse*
 „ *existence de ces repaires d'usuriers, qui causent*
 „ *aujourd'hui la misère publique, détruisent le*
 „ *commerce, favorisent le recèlement des vols, et*
 „ *ôtent à l'honnête homme tout moyen de se procurer,*
 „ *au taux ordinaire et légal, les avances qui peu-*
 „ *vent aider ses entreprises, et faire prospérer son*
 „ *négoce* (3).”

De

(1) Dit leest men ook des avonds op eene soort van groote vierkante geschilderde lantaarnen, welke 'er uitschenken, ten einde zij die 'er bij dag niet durven ingaan, 'er niet naar behoeven te zoeken.

(2) Handboek van den Reiziger te *Parijs*.

(3) Dat is: „ Het is droevig verplicht te zijn, om in
 „ een boekdeel te stellen, het schandelijk bestaan van die
 „ woekeraarsnesten, welke thans de openbare ellende ver-
 „ oorzaken, den handel verwoesten, de heeling der dief-
 „ stal-

De openbare volksfeesten in de eerste jaren van de omwenteling ingevoerd, en waar van ik 'er het eerste jaar, dat ik te *Parijs* was, ook nog eenige heb bijgewoond (1), van tijd tot tijd afgeschapt zijnde, zag men in derzelve plaats de zoo heerschende smaak des Parijschen volks voor openbare vermaken, wederom door andere luisterrijke plegtigheden te ontmoet gekomen; zoo als de verjaardag van den Eersten Consul en eenige anderen, waar van ik hier voor reeds gesproken heb.

In het begin van 1804 was de conspiratie, waarvan ik hier voor ook reeds sprak, het algemeen onderwerp van het gesprek, en geheel *Parijs* hield zich daar mede bezig. Den 26 Februarij van dat jaar was het als naar gewoonte groote parade (2), doch

„ stallen begunstigen en aan den eerlijken mensch alle
„ middelen benemen, om zich tegen den gewonen en wet-
„ tig vastgestelden intrest, die voorschotten te verschaf-
„ fen, welke behulpzaam kunnen wezen aan zijne onder-
„ nemingen, en zijnen handel doen voorspoedig zijn.”

(1) Zoo vierde men 'er den 14 Julij 1802 het feest van de verovering der *Bastille* en den 23 September daar aan volgende dat van den eerste *Vendemiaire* of den eersten dag van het Republikeinsche Jaar.

(2) Deze parade had gedurende mijn verblijf te *Parijs* doorgaans plaats den 15 van iedere maand des namiddags om één uur, op het plein voor het Paleis van de *Tuilleries*. De Eerste Consul, vervolgens Keizer, doet aldaar zijn Gardes en andere Krijgsbenden in en om *Parijs* liggende, vergaderen, en deze doorgaans eenige duizende uitma-

doch het ontwerp van conspiratie, toen reeds bekend en de barrieres van *Parijs* sedert eenige dagen gefloten zijnde, gebruikte men de voorzorg, om alle de huizen rondom de plaats *du Caroufel* nauwkeurig te doorzoeken, alvorens de Eerste Consul op de parade verscheen. Eenigen tijd daarna werd het gerucht, dat dezelve weldra Keizer der Franschen zou worden niet alleen levendiger, maar men verzekerde tevens, dat deze waardigheid erfelijk in zijn geslacht zou verklaard worden; en in der daad op Maandag den 30 April van voornoemde jaar werd dat gerucht volkomen bevestigd. Het Tribunaat op dien dag buitengewoon vergaderende (1), had men mij een kaartje bezorgd, om deze zoo belangrijke vergadering bij te wonen. Ik ging 'er tegen den middag henen; de beide galerijen voor de toehoorders waren toen reeds zoo vol, dat ik moeite had, om plaats te vinden; hoewel de vergadering doorgaans eerst om twee uren geopend werd. Ik had dus den tijd, om onderwijl de fraaije vergaderzaal, die nog maar kort geleden voltooid was, op mijn gemak te beschouwen: zij heeft eene halve cirkel-

vor-

kende, meest alle uitgelezene en wel toegeruste manschappen, leveren eene grootsche vertooning op. Het is ook daar, dat de sabels en geweren van eer uitgedeeld worden. Soms ziet men 'er ook vrouwen zoo wel als mans, welke deze gelegenheid waarnemen, om aan den eerste Magistraat verzoekschriften of dergelijken over te geven.

(1) In deszelfs Paleis voorheen het *Palais Royal*.

vormige gedaante, versierd met eene *colonnade* van *Stuc*, volgens de Jonische bouworde; deze onderschraagd de galerij voor de toehoorders, waar onder tuschen de pilaren ook nog *loges* of *tribunes* zijn. De zetel van den President is zeer verheven en maakt met die der Secretarissen een geheel uit, dat men hier het *bureau* noemt. De Leden hebben ieder eenen bijzonderen leuningstoel. Alle deze zetels zijn van mahonihout in een' antieken smaak zeer fraai en bevallig gemaakt. De zaal is rondom met eene *draperie* van groen laken in den Griekschen smaak behangen. De ingangen voor de Leden zijn aan beide zijden van den presidialen zetel; bij dezelve zijn twee meer dan levensgrootte beelden geplaatst, waarvan het eene DOMOSTHENES en het andere CICERO voorstelt. In het gewelf is eene soort van lantaarn waar door het licht wordt ingelaten. Het geheel scheen mij toe de kunde en goeden smaak van den bouwmeester BEAUMONT eer aan te doen.

Na hier een uur gewacht te hebben, vernam ik met veel genoegen, dat de vergadering een uur vroeger dan naar gewoonte zou beginnen, en zag dan ook kort daar na den President en verdere Leden, uitgedost in hun plegtgewaad, op eene statige wijze binnen treden; zij werden door een aantal Heeren en Dames, meest al van hun huisgezin of bijzondere vrienden, gevolgd; voor dezelve werden dan ook ter zijde in de zaal stoelen geplaatst, zoo dat alles vol was. De President gezeten zijnde, plaatste zich achter zijn' stoel een Militair Officier, en aan

beide zijden van dezelve een bode (*huisfier*) deze bodens zijn geheel in het zwart gekleed, zij hebben eenen hoéd *a la Henry quatre* (1) met zwarte pluimen op, eene lange gouden of vergulde ketting om den hals met een soort van *medaille* voor het lijf afhangende en een zwart stokje in de hand. Hier en daar in de zaal stonden nog eenige van die bodens. De kleeding van de Leden dezer vergadering is een blaauwe rok en ondergoed van dezelfde kleur met zilver geborduurd, gelijk ik hier voor reeds heb gezegd.

Na de lezing van het proces verbaal van de laatste zitting, zegt de President: „de *Tribun CURÉE* „heeft den 3 *Floreal* (23 April des voornoemden „jaars) eene *motie* aan het *bureau* overgelegd, „strekkende in de eerste plaats, om den Eersten „*Consul BONAPARTE* tot Keizer te verklaren, ten „tweede, om de erfopvolging dier waardigheid te „vestigen in zijn geslacht, en ten derde, om alle „onze instellingen, welke slechts geschetst zijn, „volstrektelijk vaststellen.” Eene diepe stilte heerschte 'er, na die kennisgeving, onder de toehoorders; de indruk, welke deze gewigtige omstandigheid op de harten maakte, was uit ieders gelaat te lezen; men zag elkanderen beurtelings aan, eenige weinigen fluisterden elkanderen wat in het oor; doch
nie-

(1) Naar de wijze van HENDRIK IV. dat is, eene ronde hoed, aan de voorzijde opgeslagen en aldaar met een knoop, lis, strik en pluimen versierd.

nemand waagde het de orde te storen, door zijne gevoelens overluid te zeggen.

De President vervolgende zeide: dat bijna alle de Leden van het Tribunaat ingeschreven waren, om over deze *motie* het woord te voeren.

CURÉE zelve was de eerste, die het woord voerde om zijn eigen voorstel nader te ontwikkelen en uittebreiden. SIMEON, CARION NISAS (1) en eenige andere Leden, spreken alle in denzelfden geest, en verklaren zich dus voor het voorstel van CURÉE.

De President decreteert het drukken van alle deze redevoeringen, en zegt dat 'er reeds eene Commissie benoemd is, om op eerstkomenden Donderdag rapport te doen.

Eindelijk vraagt het Lid CARNOT het woord, om de volkomen vrijheid van gedachten interoepen, aangaande eene discussie van dat aanbelang. Hij zegt teffens, dat hij voornemens is om zich tegen het voorstel van CURÉE te verklaren. De President doet hem opmerken, dat indien hij zich had laten inschrijven, gelijk de andere Leden, hij het woord
op

(1) De Heer CARION NISAS maakte een Treurspel genaamt *Pierre le Grand* (Peter de Groote) het welk op Zaterdag den 19 Mei 1804, zijnde daags voor de Proclamatie van den Eersten Consul tot Keizer, voor de eerste maal op het *Théâtre Français* zou vertoond worden; doch het werd schier algemeen uitgesloten, zoodanig dat men sedert eenen geruimen tijd, geen voorbeeld van zulk eene volstrekte afkeuring had ondervonden.

op zijne beurt zou hebben. CARNOT verzoekt dat men hem nog gelieve in te schrijven.

De zitting word geëindigd en op den volgenden dag 's namiddags om één uur bepaald.

In die zitting doet de gemeenebestgezinde CARNOT zich op eene bedaarde en nadrukkelijke wijze tegen het voorstel van CURÉE hooren, leggende daar bij, als een eerlijk, verstandig en rondborstig man zijne gevoelens, op eene zeer bescheide wijze aan den dag: „Ik heb,” zegt hij onder anderen, „des „tijds tegen het Consulaat voor het leven gestemd, „ik zal insgelijks tegen het herstel van eene Een- „hoofdige Regering stemmen, gelijk ik meen dat „mijne hoedanigheid van *Tribun* mij verplicht te „doen.”

Onderscheiden Leden trachten het aangevoerde van den Spreker tegen het voorstel te wederleggen, sommige doen zulks zelfs eenigzins met bitterheid. CARNOT schein zulks voorzien te hebben: daar hij in den aanvang zijner redevoering reeds gezegd had: „wat aanbelangt de genen welke, omdat ik „hunne meeningen zal bestrijden, mij persoonlijke „beweegredenen zouden kunnen toeschrijven, het „karakter van een man die zijn Vaderland geheel „is toegedaan, onwaardig, ik laat hun, voor alle „antwoord, het stiptelijk onderzoek van mijn „staatkundig gedrag over, sedert het begin van de „omwenteling, mitsgaders dat van mijn afzonder- „lijk leven.”

CARION NISAS verhaalde in zijne redevoering te-
gen

gen die van CARNOT, ten bewijze dat het geenszins het ontwerp van den Eersten Consul geweest was, om Keizer te worden, een voorval, waarvan hij zeide getuige geweest te zijn: „Men onderhield „zich,” zeide hij, „in tegenwoordigheid van den „Eersten Consul, over de rampen van de omwenteling; BONAPARTE sprak 'er over met eene aandoenlijke gevoeligheid. Maar hernam een van die vooronderstellende menschen welke niet anders dan de gansche menigte in aanmerking nemen en bijzondere personen voor niets tellen; maar, gij moet deze omwenteling toegedaan zijn, want zonder haar zoudt gij geene Eerste Consul wezen. — Gave God, antwoordde BONAPARTE, dat zij geene plaats gehad had, en dat men nooit mijn' naam had hooren uitpreken, wij zouden ons zoo vele rampzalige herinneringen niet voor den geest behoeven te brengen.”

Nadat ieder zijne gevoelens over het voornoemde voorstel had opengelegd, nam de vergadering den 3. Mei daaraanvolgende, dit besluit: „Het Tribunaat „uit den wensch dat NAPOLÉON BONAPARTE tot „Keizer verklaard worde, belast met het bestuur „van de Fransche Republiek, dat de Keizerlijke „Waardigheid erfelijk verklaard worde in zijn geslacht in de mannelijke linie en door het eerstgeboorte regt; dat de vrijheid en de regten des volks in alle hunne volkomenheid bewaard-blijven.”

Eene Commissie wordt gelast, om dit besluit nog
den-

denzelfden dag aan den Behoedenden Senaat over te brengen, alwaar hetzelfde gunstig word aangenomen, en dienaangaande Acte aan de afgezondene ter hand gesteld; met deze Acte (1) zoo wel als met andere stukken betrekkelijk deze merkwaardige omstandigheid, hoorde men nu in alle de straten van *Parijs* schreeuwen en dezelve den voorbijgaanden voor een paar stuivers aanbieden. Het bekende besluit van den Senaat werd vervolgens op dezelfde wijze zoo wel als door de gewone afkondiging en nieuwspapieren bekend gemaakt.

Den 20 Mei 1804 zijnde Pinkster Zondag, kwamen 'er 's morgens om acht uren eenige voorname openbare Ambtenaren zoo Burgerlijke als Militaire aan het Paleis van den Senaat te zamen, om van daar in eenen statigen optogt te paard gezeten en door ruitery begeleid, langs de voornaamste straten en op de pleinen enz. van *Parijs* het voornoemde

be-

(1) Boven de afdrukken van dezelve was een gegraveerd vignetje geplaatst, waarop men onder anderen ziet, de Maagd der Vrijheid, hebbende in de eene hand eene speer met eene muts en leuhende met den anderen arm op eene tafel, waarop men, hoewel niet zeer duidelĳk, leest: *Droit de l'Homme* (Regt van den Mensch). In het midden van het vignet is eene rondom bestraalde eiken en olijfkrans, in wiens midden men leest: *NAPOLÉON Empereur des Français. Fin de nos dissensions civiles.* Dat is: *NAPOLÉON* Keizer der Franschen. Einde van onze burgerlijke verdeeldheden.

besluit of *Senatus Consulto* van den Behoedenden Senaat plegtig bekend te maken.

In de Hoofd- of Lieve Vrouwe Kerk werd heden ook eene plegtige Misse met fraai muziek gevierd, en in de Gereformeerde hoorde ik den Predikant RABAUT POMMIER de eerstemaal voor den nieuwen Keizer bidden.

Eenige dagen, nadat de Eerste Consul als Keizer was uitgeroepen; las ik te *Parijs* in de nieuwsbladen, dat de Rijkskleinooden van *Aken*, welke in 1794 naar *Paderborn* waren vervoerd, aan de Akenfche Hoofdkerk zouden terug gegeven worden. Het is bekend, dat onder verscheiden kostbaarheden daar toe behoorende, ook de Kroon enz. van CAROLUS MAGNUS geteld worden; en daar dezelve bij de krooning der Roomsche Keizers gebezigd werden, meende men nu ook te moeten besluiten, dat zij zouden moeten dienen bij de krooning van den Eersten Consul, en het om die reden was, dat zij wederom naar *Aken*, als tot een der nieuwe Departementen van *Frankrijk* behoorende, werden overgebracht.

In het kleine Stadje *Ayrault* in het Departement van de twee *Seyres*, leefde thans eene Weduwe van over de 100 jaren, genaamd MARIA DEZANNEAU. Zij werd in April 1704 geboren en ging onlangs op haren honderdsten geboorte dag, met haar Petekind, zijnde een' grijsaard van 90 jaren, gearmd naar de kerk. Zij leefde altoos matig, was van een droog gestel, kon nog onderscheidenlijk hooren en zonder bril lezen. Haar geheugen zeer goed zijnde, wist zij

zij zelfs van den harden winter van het jaar 1709 nog te spreken. Zij heeft geleefd onder de regering van de Koningen **LODEWIJK DE XIV, DE XV en DE XVI**; onder een Republikeinsch Bestuur en nu eindelijk onder de Regering van Keizer **NAPOLÉON**.

In plaats van *Republique Française* leest men thans ook *Empire Français*. Het opschrift *Republique* met groote vergulde letters boven den hoofd-ingang van het Kasteel der *Tuilleries* bestond nog; doch de woorden *10 Aout* (10 Augustus) daar boven, op twee onderscheiden plaatsen, bij de teekens der kogels toen ter tijd tegen dat Kasteel geschoten, waren sedert eenigen tijd uitgewischt, zoodat men noch van de letters noch van de teekens iets meer gewaar werd. Insgelijks ziet men ook de woorden **Vrijheid, Gelijkheid**, welke men op openbare gebouwen enz. zag, met alle dergelijke benamingen en zaken, welke nog aan de omwenteling zouden kunnen herinneren, van tijd tot tijd verdwijnen; daar en tegen komen de **Eeretitels, Hoofsche Plegtigheden, Liverijen** en dergelijken dagelijks meer en meer in gebruik; en zijn allengskens toegenomen. Velen, die weinige jaren geleden openlijk den spot dreven met de wijsche Eeretitels, welke de Duitschers en andere Natiën (1) dikwijls gewoon zijn bij hunne

na-

(1) De Spanjaarden ook zeer op Eeretitels gesteld zijnde, verhaalt men dienaangaande het volgende. Zeker arm Edelman, van die Natie, reizende in eene landstreek door eenvoudige lieden bewoond, en alwaar men weinig met

Eere-

namen te voegen, ziet men dan ook dat voorbeeld, zoo veel hun doenlijk is, navolgen; trouwens aan de gegrondheid van het spreekwoord: „de tijden veranderen en de menschen ook,” behoeft men althans in onze dagen niet te twijfelen.

Volgens de nieuwspapieren bleek het uit de openbare stemregisters over de erfelijkheid van het Keizerschap in het geslacht van BONAPARTE, dat er onder het getal teekenaars, welke zijn opgekomen, veel meer ja dan neen stemmers gevonden worden. De stokoude Aartsbischop van *Parijs* bevond zich aldaar onder de eerste ja stemmers.

Den 15 Julij daar aan volgerde, werden de Ordensteekens van het Eerelegioen (1) door Zijne

Eretitels bekend was, kwam in 't midden van den nacht aan eene Dorpsherberg, en was genoodzaakt lang te kloppen, eer de Waard, die reeds sedert eenige uren gerustelijk sliep, een boven venster opende en vroeg wie er aan de deur was. Het is, antwoordde de Spanjaard op eenen deftigen toon, *Don Juan Pedro Hernandez, Rodriguez de Ville-noya, Conde de Malofra, Cavallero de Sant Jago y d'Alcantara*. Hij zou 'er misschien nog meer bijgevoegd hebben, had niet de Waard gezegd: „Het spijt mij wel, Mijnheer; maar wij hebben geene kamers genoeg, om alle die Heeren te Herbergen,” en daarop zijn venster gesloten.

(1) Het Eerelegioen werd reeds in 1802 door den Eersten Consul opgerigt; men beschouwde het toen als eene Militaire Orde, strekkende volgens het besluit dien-aangaande genomen, om de Staatsregeling te verzekeren

Majesteit den Keizer, in tegenwoordigheid van Hare Majesteit de Keizerin, benevens de Prinzen en Prinsessen van den bloede, in de kerk der oude Krijgslieden (*Invalides*) uitgedeeld. In het terug keeren naar het Keizerlijk Paleis der *Tuileriën*, zag ik Hunne Majesteiten in derzelve prachtige koetsen en door een aanzienlijk gevolg verzeld, door den tuin van opgemelde Paleis rijden; hetgeen iets zeer ongewoons is, daar zelfs de voormalige Koningen van *Frankrijk*, naar men mij verzekerde, zeldzaam, op deze wijze, van dien tuin gebruik maakten. 's Avonds waren de openbare gebouwen geillumineerd; het Paleis van het Berclegioen muntte bij deze gelegenheid uit. Op de Nieuwe Brug werd een fraai vuurwerk afgestoken.

Den 23 November 1804 had 'er wederom een andere plegtigheid plaats. Zijne Excellentie de Maarschalk MURAT begaf zich in een statigen optogt naar het Stadhuis, om 'er zijne brieven van aanstelling als Gouverneur van *Parijs*, te doen registreren; en werd aldaar door den Prefect van het Departement en verdere Magistraatspersonen van de stad, plegtig ontvangen.

Sedert eenigen tijd was men ook reeds bezig met in en aan de Hoofdkerk te werken, ten einde dezelve tot de krooningsplegtigheid in gereedheid te

bren-
en verdiensten te beloonen; naderhand heeft men gezien dat niet alleen burgerlijke Personen, maar zelfs Geestelijken tot Leden onder hetzelfde zijn aangenomen.

brengen. Rondom deze kerk werden ook verscheide huizen weggebroken en dat gedeelte van de stad daar door veel verbeterd en verfraaid.

Bij eenen Rijtuigenmaker, in de voorstad van *Montmartre*, was het nu ook zeer druk, door de menigte die aldaar de prachtige en kostbare staatsiekoetsen, welke voor den Keizer en den Paus (1) bij de krooning moesten dienen, gingen bezichtigen.

In den tuin van de *Tuileriën* maakte men ook zeer veel toefstel voor de illuminatie, welke 'er bij het Krooningsfeest moest plaats hebben. Aldaar wandelende zag ik 'er eenige jonge lieden, die ik voor gewone livereibedienden hield; men bragt mij van mijne dwaling terug, door te zeggen dat het pages van zijnen Majesteit **NAPOLÉON** den Eersten waren.

Met de groote en voor de Parijzenaars zeer belangrijke vraag of de nieuwe Keizer, bij de krooning, haarpoeder zou dragen, of niet, hield men zich in zeer vele gezelschappen en openbare bijeenkomsten der Hoofdstad ernstig bezig, terwijl ook de Staatsie-
klee-

(1) Eenige maanden geleden las men in de nieuwsbladen, dat 'er van wegens den Keizer aan den Paus een verzoek zou gedaan zijn, om den Kardinaal Fesch te magtigen, ten einde zijn Neef, den Keizer der Franschen, in naam van Zijne Heiligheid als zoodanige intehuldigen en volgens kerkgebruik te zalven; thans vernam men in 't zekere, dat Zijne Heiligheid, binnen weinige dagen, in hooge persoon te *Parijs* zou zijn.

kleeding Hunner Majesteiten, Kroonen enz., welke velen reeds ten huize van hun, die daar aan gewerkt hadden, zagen, niet weinig stof tot onderhoud verschaften.

De toevloed van vreemdelingen, welke of uit bijzondere betrekkingen ter dezer gelegenheid aan het Hof moesten verschijnen (1) of door nieuwsgierigheid thans naar *Parijs* werden gelokt, was aanmerkelijk; en men berekende reeds, dat het voordeel, dat dezelve moesten aanbrengen, tot geene geringe vergoeding zoude verstreken van de buitengewone onkosten, die de stad verplicht was in dit geval te maken: gelijk de verbazende toestel welke ter op de plaats *de Grève* (2) voor het Stadhuis zoo wel als binnen dat gebouw gemaakt werd, ten einde Hunne Majesteiten aldaar op eene plegtige en luissterijke wijze te ontvangen. Aan de nieuwe Kaai, wel-

(1) Onder de aanzienlijke vreemdelingen, welke toen te *Parijs* waren, bevond zich een Prins van WEILBORG; en het gerucht was vrij algemeen, dat dezelve aan het hoofd der regering der Bataafsche Republiek zou gesteld worden.

(2) Terwijl men bezig was met aan dit prachtig gevaarte aan den eenen kant van die plaats te werken, zag ik aan de andere zijde eenen ongelukkigen, die zich aan het vervalschen der muntspecie had schuldig gemaakt, ter dood brengen. Deze plaats was reeds sinds lange jaren, het tooneel der openbare feesten, zoo wel als der openbare straf oefeningen.

welke naar den gesneuvelden Generaal DESAIX genoemd word, werkte men zelfs des nachts bij fakkellicht; opdat dezelve bij de Krooningsplegtigheid nog voltooid zoude zijn: hetgeen des te beter kon geschieden, door dat die plegtigheid, welke eerstdaags moest plaats hebben, nog eenigen tijd (men zeide uit hoofde der vertraagde reis van den Paus) was uitgesteld.

Zijne Heiligheid eindelijk aangekomen zijnde, werd den 30 November 1804 door eene bezending van den Senaat van 25 Leden en eene van 18 van het Tribunaat, verwelkomd. De Keizer en Keizerin hadden den Paus te *Fontainebleau* opgewagt en herwaard begeleid. Men verzekerde dat de echtverbintenis van den Keizer en de Keizerin, aanvankelijk alleen geregteijk geschied zijnde, gelijk des tijds gebruikelijk was, thans te *Fontainebleau* door den Paus, overeenkomstig de kerkelijke instellingen was bekrachtigd geworden. Zijne Heiligheid nam te *Parijs* zijn intrek in den vleugel van het Paleis der *Tuileriën*, welken voorheen door den Derden Consul bewoond werd.

Nadat reeds eenige dagen te voren de Krooningsplegtigheid door geheel *Parijs* was bekend gemaakt, de Hoofdkerk, het Aartsbisdom enz. met wachten was bezet, en 's avonds te voren alle de Schouwburgen voor een ieder zonder betaling openstonden (1), had dezelve op Zondag den 2 December

(1) Het spelen der Schouwburgen om niet, had insge-

des voornoemden jaars plaats, en werd reeds bij het aanbreeken van den dag door het bulderen der kanonnen aangekondigd.

Daar 'er nauwelijks plaatsen genoeg in de kerk waren voor hun, welke bij de plegtigheid behoorden, werd het mij zoo min als andere bijzondere personen vergund, om daar in te komen: ik trachtte dan alleen, om den optogt zoo in het naar de kerk gaan als in het van daar terug komen te zien, hetgeen mij dan ook naar wensch gelukte.

De Paus des morgens om 9 uren uit het Paleis der *Tuileries* zullende vertrekken, kon ik uit mijne woning die koetsen en gevolg van verre zien aankomen, en had dus gelegenheid om dezelve aan de nieuwe brug op te wachten, alwaar ik het een en ander, terwijl de aandrang van volk daar nog niet sterk was, op mijn gemak kon bezigtigen. Zijne Heiligheid zat met twee Kardinalen in de prachtige staatslekoets, van welke ik reeds gesproken heb; voor hem uit reed zijn Kruisdrager op een muilezeltje, terwijl noch eenige andere koetsen waarin Bisschoppen en andere voornamen Geestelijken volgden. Eene sterke eerewacht, zoo te voet als te paard, verzelde dezen stoet. De Kruisdrager op zijnen muilezel voor de Parijzenaars eene zeer vreemde vertooning opleverende, had niet minder bekijks dan de Paus zel-

liks plaats voor het vieren der Nationale Feesten. De Eerste Consul plagt zig bij die gelegenheid dan ook wel aan het volk te vertoonen.

zelve, en gaf aan velen onder de menigte, aanleiding tot lagchen en spotternij. Daar het ondertusschen nijpend koud was, vervulde deze Geestelijke (1), aan een veel zachter luchtstreek gewoon, inderdaad eene gansch niet aangename taak.

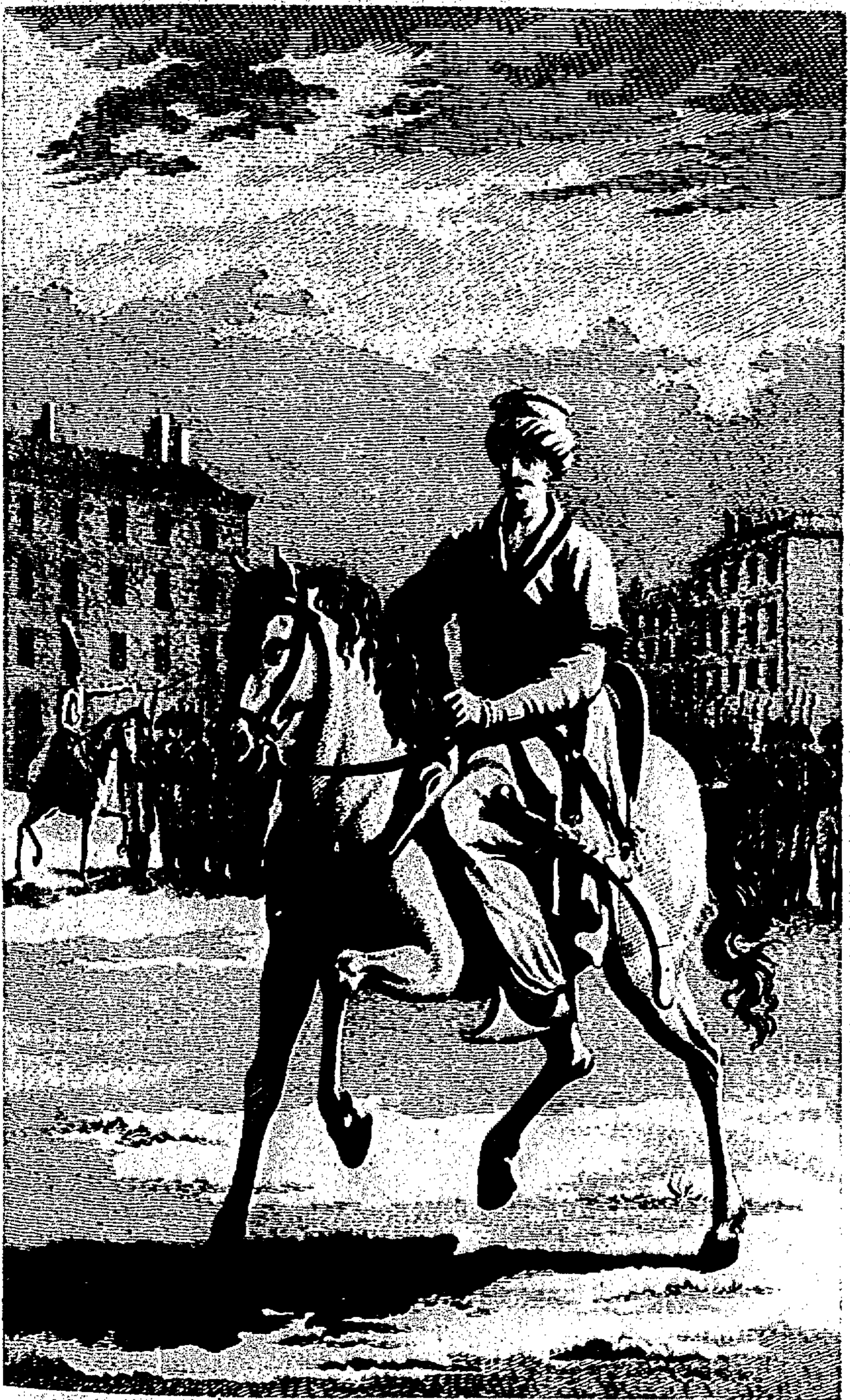
Meer dan een uur daarna volgde de niet minder prachtig staatsiekoets (2) waarin hunne Majesteiten de nieuwe Keizer en Keizerin, mitsgaders de Prinzen JOSEPH en LODEWIJK zaten; dezelve was bespannen met acht geelachtig grijze, zeer schoone paarden, welke door de groote witte pluimen, waarmede hunne manen en hoofden versierd waren, mijns bedunkens een meer zonderling dan bevallig voorkomen hadden; ieder dier paarden, welke wijd
uit

(1) Deze Kruisdrager was gekleed met eene donkere paarsche tabbaard, en had eenen driekanten hoed, zoo als de Geestelijken doorgaans dragen, op. Regtstandig voor zich, hield hij een lange staf met een kruis 'er boven aan; terwijl het mullezeltje, waarop hij gezeten was, door twee bedienden in de liverie van 't Hof, geleid werd. Eenige dagen na de krooning hing 'er een gekleurd plaatje, den Kruisdrager verbeeldende, in een aantal prentwinkels van *Parijs* te koop.

(2) Boven op het verhemelte zag men van verguld beeldhouwwerk de Keizerlijke Kroon en Adelaren; rondom de koets waren 36 medaillons geschilderd, ieder met een hoofdje in den antiken smaak, zij verbeeldden de 36 voorname steden, welke bezendingen bij dit Feest tegenwoordig waren.

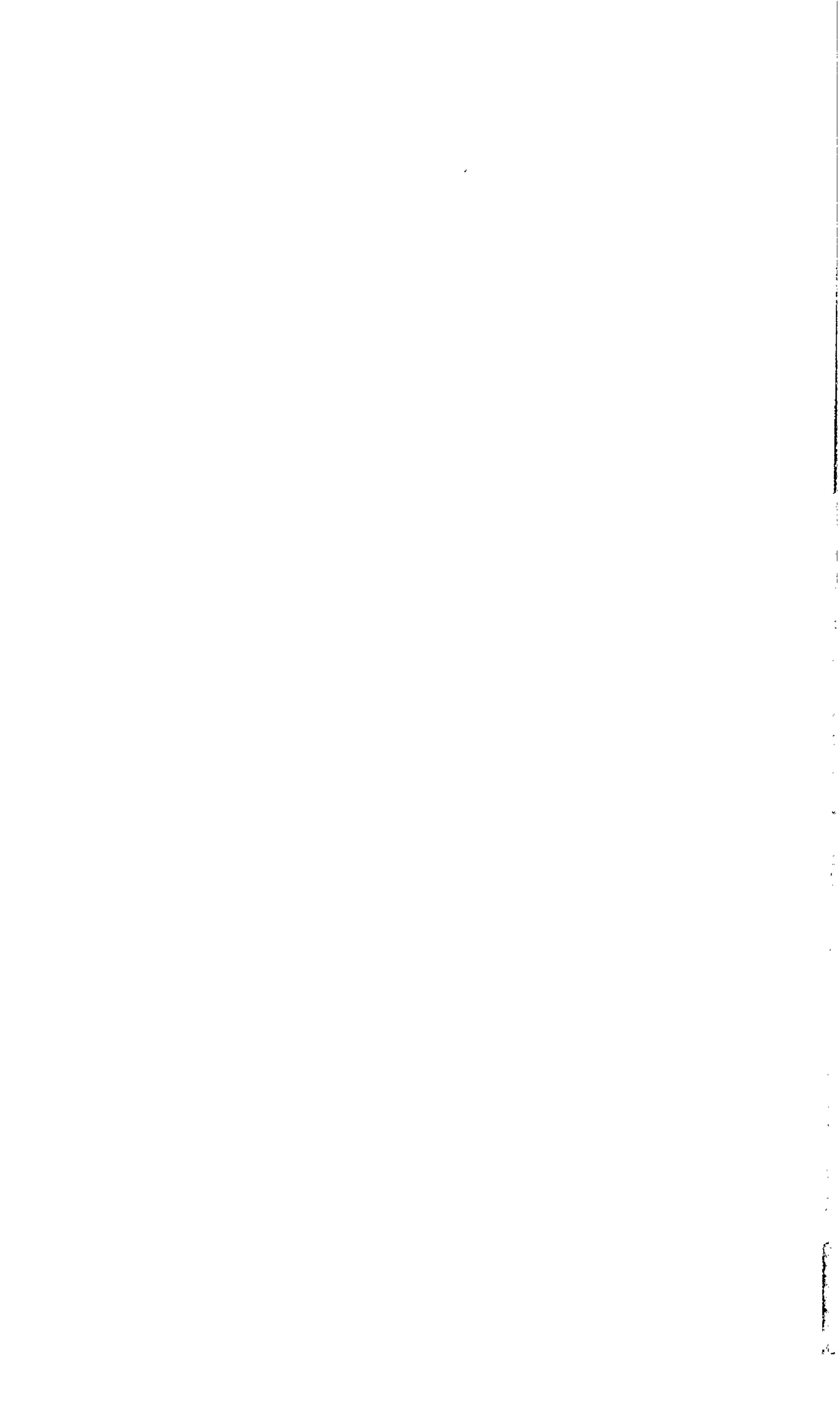
uit een gespannen waren, werd door een man, die 'er naast ging geleid. Voor, bij den Koetsier; zoo wel als achter op de koets stonden even eens als op die van den Paus, verscheiden net gekleede pages van koude te klappertanden. Dit Keizerlijk rijtuig werd voorafgegaan door eenige wapen herauten te paard, benevens eenige koetsen, waarin de voornaamste Rijksambtenaren, de Prinsessen, de Ceremonie-meesters, Kamerheeren enz., gelijk hetzelfde ook door verscheide andere koetsen, waarin een aantal Hofbeambten, Staatsdames en dergelijke Personen, gevolgd werd. Het vertrek van Hunne Majesteiten uit het Paleis van de *Tuileriën* werd door verscheide kanonschoten aangekondigd; verscheide eskadrons ruitery van onderscheide regimenten, lijfwachten en Mamelukken (1) gingen den stoet vooraf, verzelden en volgden denzelfden, aan hun hoofd was de Gouverneur van *Parijs* met zijn *état Major*. Naast de
koets

(1) Op plaat 5 vind men eene nauwkeurige afteekening van de kleeding, wapenrusting enz. van een derzelfden; behalven de wapenen die men daarop vindt, hebben zij nog een koppel pistolen en dolken van onderscheiden maaksel in hunnen gordel steken. De stijgbeugels, gelijk men ziet, bedekken genoegzaam de gansche voetzool. Hunne Kommandant, een jong en welgemaakt man, is doorgaans fraai en kostbaar naar de Oostersche wijze uitgedost; hij woont ook in het Keizerlijk Paleis, en verzelt zijn Majesteit overal, zoo als op de parade, bij de exercitiën, plegtige optogten enz.

de Wit, foud

MAMELUK DER KEIZERLIJKE GARDE.

koets reden, de Rijksmaarschalken, de Kolonels, Generaals van de Keizerlijke lijfwacht, de Commandant der Mamelukken, de Stalmeesters en andere voorname Officieren, alle op de prachtigste wijze uitgedost en op de schoonste paarden gezeten. De gansche weg van het Keizerlijk paleis af tot de kerk toe was met soldaten bezet, zoodat de stoet tusschen twee liniën van dezelve doorging.

De Senaat, de Staatsraad, het Wetgevend Ligchaam, het Tribunaat en het *Corps Diplomatique* (de Ambassadeurs enz.) waren reeds vroeger in staatsie naar de kerk gereden en wachtten Hunne Majesteiten met derzelve gevolg, aldaar af (1).

Het was reeds laat in den achtermiddag toen de plegtigheid in de kerk geëindigd was, zoodat de avond begon te vallen, eer het begin van den optogt, door de *St. Denys* straat terugkerende op de *boulevard* aan het einde van die straat, alwaar ik mij bevond, was gekomen. De gansche stoet, welken ik des morgens slechts bij gedeeltens had gezien, volg.

(1) 'Er was bevel gegeven, dat heden geene der koetsen, uitgenomen die van den Keizer en de Paus, met meer dan twee paarden mogten bespannen zijn. Andere rijtuigen als die welke tot den trein of aan eenige voorname personen behoorden, werden thans ook niet in de straten van *Parijs* geduld, gelijk dit gebruikelijk is bij openbare Feesten; het geen in deze Hoofdstad, alwaar anderzins het gerij en geros zoo sterk is, eene zeer vreemde vertooping geeft.

volgde nu onafgebroken op elkander. De *boulevard* was insgelijks aan beide zijde met een rij Soldaten bezet. Deze lieden, welke in dit ruwe jaargetij reeds van 's morgens vroeg onder het geweer hadden geweest, waren niet minder verlangende dan de groote menigte aanschouwers, waarvan de meesten hier ook al eenen geruimen tijd hadden gestaan (1) om den optogt te zien aankomen, en ik hoorde verscheiden dier krijgslieden, welke hun ongeduld en misnoegen zoo tegen hunne makkers als tegen de aanschouwers die achter hun stonden, op eene zeer onbehoedzame wijze te kennen gaven.

De duisternis meer en meer beginnende te vallen, werden 'er eene menigte kleine lantaarnen, die als *guirlandes* tusfchen de boomen en aan staken midden over de *boulevard* hingen, aangestoken; hier bij kwam het licht van vijfhonderd flambouwen, welke door de lakkeijen achter op de koetsen staande en 'er nevens gaande gedragen werden. De prachtige tooi der menschen en de blinkende tuigen der paarden schitterden niet minder bij het kaarslicht dan bij den dag, terwijl het afwisselend fraaije krijgsmuziek der onderscheiden regimenten zich gedurig deed

(1) De meeste kamers langs de straten en kaaljen, alwaar de optogt moest voorbij komen, zoo wel als de plaatsen op de balkons in de open lucht, welke hier en daar langs de huizen gemaakt waren, werden zeer duur verhuurd. Ik zag op straat ruim zoo goed en had meer beweging kunnende maken, minder koude te lijden.

deed hooren. Van ter zijde volgende, zag ik overal bij de aannadering van den Kruisdrager van den Paus den sterksten aandrang; ieder een zocht zig dan eenen doortogt te maken, om te kunnen zien, roepende: „*Ou est donc le mule du Pape? — Voions le mule du Pape &c.*” (1) en men liet al weder niet na om ter dezer gelegenheid de luimigste aardigheden, den Parijzenaar zoo bijzonder eigen, te zeggen (2).

De tuin der *Tuileriën* werd vervolgens fraaijer en kostbaarder verlicht dan ik tot hier toe nog had gezien; insgelijks waren ook de voornaamste gebouwen, de hotels der Ministers, vreemde Gezanten enz. geillumineerd, en op de meest verheven gestichten vuurwerkjes aangestoken welke men *flam-mes de Bengale* noemt; doch daar het niet stil genoeg was, had men zeer veel moeite, om de lichten aan te houden; en de felle koude joeg hen, die alles gezien hadden, meestal, spoedig van de straat.

De volgende morgen om tien uren werd het volksfeest, dat 'er dien dag plaats moest hebben door verscheide kanonschoten aangekondigd; de renspeelen namen eenen aanvang, en men begon met na den ring te steken en tegen de hooge masten die men hier

mats

(1) Dat is: „Waar is de mullezel van den Paus? — Laat ons den mullezel van den Paus zien enz.”

(2) Zoo zeide men onder anderen. „*Il faut bien, que le Pape ait voyagé sur un âne, puis qu'on l'a attendu si longtemps.*” Dat is: de Paus moet wel op eenen ezel gereisd hebben, dewijl men hem zoo lang gewacht heeft.

mâts de Cocagne (1) noemt, om den prijs op te klimmen. Om elf uren kwamen 'er verscheiden wagens met Muzikanten op de plaats *de la Concorde* bijeen. Om twaalf uren was 'er groot Concert gevolgd van op het feest toepasselijke zangen; na dezelve hoorde men weder eene generale salvo uit het geschut; ten zelve tijd ging de luchtbol in het midden van de plaats *de la Concorde*, op een verheven voetstuk staande, en welke als een *trophé* van vaandels, wapenen enz. gemaakt was, benevens vier andere vergulde luchtballen, naar omhoog. Verscheiden wapen-herauten te paard gezeten, strooiden onder de

(1) Luilekkerland noemt men in het Fransch: *Pays de Cocagne*: dus zou men deze masten in onze taal Luilekkerlands masten kunnen noemen. Het zijn glad geschaafde staken, naar gissing omtrent de 50 voeten hoog en van dikte dat een man die met zijne armen en beenen genoegzaam kan omvatten; boven aan zulk eenen staak hangt eene van palm enz. gemaakte kroon en aan dezelve zijn eenige prijzen, zoo als een zilveren lepel en vork, een paar zilveren schoengespen, eene zilveren snuifdoos, een paar zijden kousen enz. gehecht, waarvan men 'er tot die hoogte gekomen zijnde, een kan afrukken. Onze matrozen zouden daar in zekerlijk ruim zoo handig zijn, dan de meeste, welke ik hier zag; doch men moet, mijns bedunkens, het volk aan dergelijke spelen niet blootstellen; daar 'er, naar men mij verzekerd heeft, voorbeelden zijn, dat sommige hier door breuken hebben gekregen, en hoe ligt kan zulk een, dikwijls onbedreven klimmer, niet vallen en daar door zijn leven of gezondheid verliezen.

de menigte op de plaats *de la Concorde* en langs de *boulevards* een aantal kleine zilveren gedenkpenningen, ter gelegenheid van de krooning geslagen (1). Aan de vier hoeken van de genoemde plaats had men vier danszalen in den smaak van antieke tempels van hout opgeslagen; hier werd muziek gemaakt en een ieder, die het goedvond, kon 'er om niet dansen.

Des avonds werden de *boulevards* van de straat *St. Honoré* af tot het Arsenaal toe, wederom door *guirlandes* van lantaarnen en piramides met vetpotten, welke hier en daar gemaakt waren, verlicht. Op verscheide plaatsen aldaar had men theaters opgeslagen, waarop men hansworsten en dergelijke potsmakers en potsmaaksters zag, welke het volk met hunne aardigheden trachtten te vermaken; op andere werden kleine tooneelstukjes gespeeld, ook trof men 'er telkens liedjeszangers en zangsters aan, wel-

(1) Op deze penningen, welke nog veel kleiner zijn dan onze stuivertjes, ziet men aan den eenen kant de afbeelding van het hoofd des nieuwen Keizers, met het omschrift: *NAPOLÉON Empereur*, (NAPOLÉON Keizer) en aan den anderen de afbeelding van een mensch staande op iets dat door twee andere menschen omhooggeheven wordt vastgehouden; het verbeeldt den Keizer met de Keizerlijke Mantel omhangen en de Schepter in de hand, staande op een schild welke door twee mannen, de Senaat en het Volk voorstellende, wordt opgeheven, zijnde het omschrift: *Le Senat & le Peuple* (De Senaat en het Volk) onder de beelden leest men: *l'An XIII.* (het dertiende jaar.)

welke ter eere van Zijne Keizerlijke Majesteit **NAPOLÉON** den Eersten zongen, deze zoo wel als de hansworsten enz. werden, thans als tot het volksvermaak bestemd, van 's Lands of Stadswegen betaald, en droegen ten bewijze van hunne aanstelling, een kaartje op den hoed. Van afstand tot afstand had men plaatsen tot den vrijen dans geschikt, en de wagens met muzikanten, welke thans ook geillumineerd waren, reden van tijd tot tijd rond, en kwamen vervolgens weder op de plaats *de la Concorde*, alwaar zij rondom in eenen cirkel geplaatst, wederom Concert gaven. Eindelijk om acht uren werd 'er op de brug *de la Concorde* een vuurwerk afgestoken, en daar het al weder zeer koud was, gingen de meeste menschen na afloop van hetzelfde naar huis, zoo dat de groote drukte al vroegtijdig een einde nam.

Den 5 December reed de Keizer op dezelfde wijze en verzeld door denzelfden stoet als op de dag van de krooning, naar de militaire school op het Veld van *Mars*, en deelde aldaar de Vaandels met vergulde Keizerlijke Adelaren in beeldhouwwerk boven op de stokken, uit, aan de onderscheide bezendingen van alle de regimenten en korpsen tot het Fransche leger behoorende, mitsgaders aan de Nationale Garde der 108 Departementen, welke bezendingen tevens door Zijne Majesteit in den eed werden genomen; zijnde alle deze bezendingen, benevens de overige krijgsbenden welke tot den optogt behoorden, op het ruime Veld van *Mars* op eene
ge-

geregelde wijze geplaatst. Daar het genoegzaam den ganschen dag aanhoudend regende, ging ik 'er niet henen; doch zag de krijgslieden tegen den avond door en door nat terug komen. Men verhaalde mij, dat 'er bij het aanheffen van het gejuich ter eere van den Keizer, na het doen van den eed, iets voorgevallen was met twee ruiters of soldaten, welke een' tegenovergestelden kreet zouden aangeheven hebben. Na het afloopen dezer plegtigheid werd 'er een prachtig middagmaal ten Hove gehouden: Hunne Majesteiten en Zijne Heiligheid zaten daar bij op eene verhevene plaats onder een verhemelte in het midden van de zaal, zijnde de Keizer aan de regter- en de Paus aan de linkerzijde van de Keizerin geplaatst. De maaltijd geëindigd zijnde, werd 'er een groot Concert gegeven in de concertzaal van het Paleis der *Tuileries*; en daarna gedanst en gespeeld; doch alvorens het dansen en kaartspelen eenen aanvang nam, vertrok Zijne Heiligheid; wordende door den Keizer tot aan de zaal, alwaar men gegeten had, uitgeleid.

Geene gelegenheid gehad hebbende, om de krooningsplegtigheid bij te wonen, zag ik echter eenige dagen daarna den ganschen toefstel, welchen men ten dien einde in de Hoofdkerk gemaakt had. Deze kerk was zoodanig veranderd, door al de balkons en zitplaatsen, waarmede de tranen rondom van onder tot boven vervuld waren, door den grooten, verhevenen en luisterrijken troon, welke aan het eene eind van dezelve tegen over het hoofd-altaar stond, door de
fraai-

fraaije tapijten, fluweelen, laken en andere kleeden waer mede alles belegd en behangen was, en welke kleeden (*draperies*) op eene kostbare en sierlijke wijze bezaaid, omboord en opgestrikt wāren, met schitterende gouden borduurselen, franjes, koorden en kwasten; door dit alles, zeg ik, was deze oude gothische kerk zoodanig veranderd en verfraaid, dat ik dezelve, wanneer ik 'er zonder het te weten was ingebracht, niet zou herkend hebben.

Bij een aantal boek- en prentverkoopers zag men nu ook de afbeeldingen van den Keizer en Keizerin in hun keizerlijk gewaad, van den Paus, de Prinsen en Prinsessen enz. Ook zag men op een dier plaatjes den Paus verbeeld, zettende de keizerlijke kroon op het hoofd van NAPOLÉON, welke voor hem geknield ligt. Eene dergelijke afbeelding zag men ook in een houtsnce prentje boven het *programma* van het krooningsfeest, waarmede men in de straten van *Parijs* te koop liep (1). Ondertusschen verzekerde men, dat de Paus den Keizer en de Keizerin wel gezalfd had, terwijl zij geknield lagen (2); doch

(1) De Heilige Geest wordt daar in ook verbeeld in de gedaante van een duif, op den Keizer nederdalende, terwijl de Paus hem de kroon opzet.

(2) PEPIN, vader van CAROLUS MAGNUS, was de eerste Koning van *Frankrijk*, die zich met de Kerkelijke plegigheden deed zalven en kroonen. Deze krooning geschiedde in de Hoofdkerk van *Soissons* door St. BONIFACIUS, Legaat van Paus ZACHARIAS en Aartsbischop van *Mentz*, in het jaar 751.

doch dat de Keizer, nadat de kroonen door den Paus gewijd waren, eene daar van zelf genomen, op zijn eigen hoofd gezet, en de andere de Keizerin voor hem geknield liggende opgezet zou hebben. Hoe het zij, ik heb de afbeeldingen, waar in de Keizer knielende van den Paus de kroon ontvangt maar weinige dagen ten toon zien hangen; daarna waren zij niet meer te bekomen.

Afbeeldingen van den Paus zag men ook in menigte in prent, en dit was niet vreemd; doch ik vond het zeer onwelvoegelijk, dat men in de kinderspeelgoed winkels in het *Palais Royal* en elders poppen verkocht, in den smaak van die, waarmede ook onze meisjes spelen, welke den Paus moesten verbeelden, zoo als uit hunne kleeding, en driedubbelde kroontjes duidelijk te zien was.

Den 13 December des voornoemden jaars werd 'er een feest ter gelegenheid van de krooning gegeven, door den Behoedende Senaat, in den tuin van hun paleis; die tuin was zoo wel als het paleis rondom des avonds geillumineerd; 'er werd een groot Concert gegeven, en in de tuin waren verscheide lootsen om te dansen opgeslagen. De wind was voor de illuminatie ook weder te sterk, en hinderde zelfs eenigzins aan het anders zeer fraaije vuurwerk, dat in gemelde tuin tegen over den achtergevel van het paleis werd afgestoken. De Keizer zeide men, was, bij het afsteken van dit vuurwerk, onder de aanzienlijke aanschouwers, welke in het Paleis waren, *incognito*, tegenwoordig.

Eindelijk gaf de stad *Parijs* op den 16 December 1804, ook nog het 13e naar de Fransche tijdrekening genaamd, aan hunne Keizerlijke Majesteiten een ongemeen luisterrijk feest (1). De groote en kostbare toefstel, waarvan ik hier voor reeds gesproken heb, moest hiertoe inzonderheid dienen: deze toefstel verdient wel, dunkt mij, dat ik daarvan eene korte beschrijving geve; zie hier dezelve. Daar 'er tegenover de plaats *de Grève*, aan de andere zijde van de *Seine*, een groot vuurwerk moest afgestoken worden, en men uit het stadhuis, aan de eene zijde van die plaats staande, alzoo geen regtstreeks uitzigt had op hetzelfde, werd 'er niet alleen langs de zijde van genoemde plaats, tegenover de rivier, maar ook langs de andere zijde, tegenover het stadhuis, alleen voor dit feest, en dus slechts voor weinige uren, een gebouw gemaakt, waardoor nu het stadhuis de drie zijden van de plaats *de Grève* scheen te beslaan; hetzelfde was niet bloot van hout, dat men als steen geschilderd had, gemaakt; maar zelfs gedeeltelijk gemetseld; voorts had men ten aanzien de-

(1) Een dergelijk feest werd op deze zelfde plaats, ter gelegenheid van de geboorte van den Dauphin, gegeven, op den 21 Januarij 1732, aan hunne Majesteiten **LODEWIJK DEN XVI** en **MARIA ANTOINETTA**; op den 21 Januarij 1793, en dus elf jaren daarna, werd **LODEWIJK DE XVI** het hoofd afgeslagen, wie zou toen gedacht hebben, dat 'er, omtrent twaalf jaren later, wederom een krooningsfeest op deze plaats zou worden gevierd?

dezer aangebouwde vleugels, de bouwwoorde in acht genomen van het stadhuis, ten einde dezelve daarmede des te beter een geheel zouden uitmaken. In het middenste gedeelte, dat tusfchen het stadhuis en den nieuwaangebouwdcn vleugel stond, was eene ruime en fchitterend versierde zaal, van waar hunne Majesteiten en andere voorname personen het vuurwerk moesten zien. Het stadhuis zelf had ook inwendig een geheel nieuw aanzien gekregen. In de troon- en andere zalen, werd de verbijsterende pracht en weelde, in versierfelen en huisraad, die daar ten toon gespreid was, aan alle kanten verdubbeld, door de menigte groote spiegels, welke rondom aan de wauden prijkten. Het fraaije en kunstig gewerkte zilververgulde toilet en tafelservies, dat door de Hoofdstad aan hunne Majesteiten ten geschenke werd aangeboden, was ook in een daartoe afgezonderd vertrek ten toon gesteld: terwijl de spijszalen met bevallige versierfelen, overeenkomstig het onderwerp van het feest, mitsgaders van eenen kostbare, daarbij behoorenden, toestel in ruime mate voorzien waren (1).

Behalve de personen, tot de stedelijke regering enz. behoorende, was 'er ook een aantal andere lieden, zoo vrouwen als mannen, 't zij uit hoof-

(1) Het stadhuis met het daaraan gebouwde, eveneens als de kerk, eenige dagen na de plegtigheden, welke aldaar hadden plaats gehad, openlijk te zien zijnde, vond ik daartoe zeer gemakkelijk gelegenheid.

hoofde hunner bedieningen, of als voorname geleerden, kunstenaars, kooplieden, of om andere redenen in aanzien, ter bijwoning van dit feest genoodigd; de mannen waren op de, bij dergelijke gelegenheden voorgeschreven wijze gekleed, en welke Parijsche vrouw zou daarbij zooveel in haar vermogen was in pracht en zwier niet hebben trachten uittemunten (1).

Tegen den middag begon men bij elkanderen te komen, en ruim een uur daarna de vergadering, op hunne Majesteiten en derzelve gevolg na, voltallig zijnde, begaf zich het stadsbestuur te voet en met ongedekte hoofden, hoewel het zeer koud was, van daar tot aan den oprij van de nieuwe brug, hebbende den Maarschalk gouverneur van *Parijs* aan hun hoofd, ten einde aldaar hunne Majesteiten, van
het

(1) Het getal der genoodigde vrouwen alleen beliep 600. Eene huurkoets aan den hoek van de plaats *de Grève* omvallende, moest men 'er eene ladder tegen zetten, om 'er de netgekleede vrouwen door het bovenliggende portier uittehalen; zij schenen zich wel niet bezeerd te hebben; doch zagen 'er echter zoo verfrommeld en ontsteld uit, dat men haar, in plaats van naar het stadhuis ter bijwoning van het feest, in een nabijgelegen huis bragt, tot 'er gelegenheid was, om vandaar naar hare woningen terug te keeren; zoodat deze ongelukkigen, welke mischien geeue moeite of kosten hadden gespaard, om dien dag eens ter deeg mooi te zijn, zich geheel in haar oogmerk zagen te leur gesteld.

het paleis der *Tuileriën* komende, en in derzelver koetsen gezeten, optewachten. Bij hunne aankomst vroeg zijne Excellentie de gouverneur de bevelen van den Keizer, waarna de stadsregering weder terugkeerde naar het stadhuis, ten einde hunne Majesteiten aldaar op de stoep, bij het uitstappen uit de koets, aftewachten. Na het asloopen van eenige pligtplegingen en aanspraken, plaatste zich H. M. aan tafel, om het middagmaal te gebruiken; hetzelfde werd insgelijks, op drie andere tafels, aan de voornaamste ambtenaren en lieden, tot het Hof behoorende, voorgediend; hebbende de overige genoodigde bij hunne aankomst, in eene andere zaal, een ontbijt (*dejeuné dinatoire*) gereed gevonden (1).

De maaltijd geëindigd zijnde, begaven H. H. M. M. zich

(1) Met dat al vernam ik, dat 'er verscheiden lieden waren, welke klaagden, dat zij nauwelijks een stuk brood hadden kunnen krijgen. Hetzelfde had ook plaats bij het feest ter gelegenheid van de geboorte des Dauphin's, waarvan ik hier voor heb gesproken. De Hertogen en Pairs, onder anderen, waren toen genoodzaakt, om hun middagmaal met boter en radijnen te doen, omdat Z. M. spoedig van tafel opstond, en een ieder toen moest opstaan. Insgelijks vind men aangeteekend, dat 'er op dat feest aan halvleesch alleen, 102,000,000 ponden (102,000 *milliers*) werden gebruikt. Zie *Mem. secrets, pour servir à l'Histoire de la republique des lettres en France*, T. 20. p. 50. Men beoordeele daarna, gesteld eens dat 'er een nulletje te veel stond, de onmatige verkwisting van dergelijke feesten.

zich met derzelve gevolg naar de, hier voor beschrevene, nieuw opgeregte zaal naast het stadhuis, alwaar ook eene menigte van de overige genoodigden plaats vond. Het groot aantal muzikanten en zangers, in het orkest voor de zaal geplaatst, deed zich hooren, tot dat de Keizer, bij de laatste woorden van een koorgezang, de duif aanstak, welke, naar het scheen, langs eene gespannen draad loopende, het vuur mededeelde aan het vuurwerk, aan de overzijde van de rivier, zoodat hetzelve daardoor losbrandde. Niettegenstaande de verbazende toetsel voor dit vuurwerk, waaraan men sedert eenen geruimen tijd gearbeid had, kan ik niet zeggen, dat het mij ongemeen beviel, en, naar ik bespeurde, voldeed het in 't algemeen ook niet aan de verwachting; sommige gedeelten echter waren fraai en sterk; doch het haperde aan het geheel. Hetzelve bestond uit eene hooge stellaadje met geschilderd doek bekleed, welk een en ander den berg *St. Bernard* moest voorstellen, die door het Fransche leger, onder den Generaal BONAPARTE, beklommen werd; deze berg werd door het vuurwerk verlicht, en nadat 'er eene menigte vuurpijlen en dergelijken op en agter dit gevaarte waren afgestoken, zag men toen het *bouquet* losbarstte en de lucht met heldere vuurstralen en schitterende bollen vervulde, de beeldtenis van eenen man te paard gezeten, verbeeldende, naar ik vernam, Keizer NAPOLÉON, op den top des bergs; deze beeldtenis doorschijnend en van achteren verlicht zijnde, zag men dezelve ook nog nadat het vuurwerk

werk geëindigd was. Vervolgens werd 'er van agter den berg een luchtbol, door verscheide lampions verlicht, opgelaten (1); en eindelijk een soort van schip, als het wapen van *Parijs*, hiertoe gemaakt en in de rivier liggende, tot voor den berg gebragt, en door vlammen van *Bengalen* langs de masten, het touwwerk enz. verlicht, zoodat men het genoegzaam in alle zijne deelen zag. Op het vuurwerk moest 'er een concert op het stadhuis volgen; doch de militairen de ingangen van het stadhuis verlaten hebbende, om het orchest te bezetten voor de zaal, alwaar zich H. H. M. M. bij het afsteken van het vuurwerk bevonden, was de aandrang des volks voor die ingangen intusfchen zoo sterk toegenomen, dat de muzikanten geen' kans zagen om weder op het stadhuis te komen, zoodat dit concert achterweeg moest blijven.

Het weder was ditmaal voor de illuminatie gunstig genoeg, doch men fukkelde verbaasd, en 'er waren veel te weinig menschen, om de menigte lampions, waardoor het stadhuis met de daarbij gemaakte gebouwen moest verlicht worden, aantesteken. H. H. M. M. gingen intusfchen weder naar de troon-zaal, en bleven zoo lang op het stadhuis, tot dat het bal in hunne tegenwoordigheid geopend was. Omstreeks negen uren werden H. H. M. M. door den Gouverneur

en

(1) Naderhand werd 'er verteld, en ik meen het zelfs in een of ander nieuwspapier gelezen te hebben, dat deze luchtbol bij *Rome* terug gevonden is.

en de leden van het Stadsbestuur weder tot aan hunne koetsen geleid, terwijl het gebulder van het kanon hun vertrek aankondigde; en nog was de helft der illuminatie nauwelijks aangestoken. De overige personen tot het Hof en de Regering behorende, benevens de verdere genoodigden, bleven dansen; zoodat het bal tot in den morgenstond geduurd heeft.

Een vriend op de plaats *de Grève* een kamertje voor dezen dag gehuurd hebbende, vergunde mij 'er ook een plaats op, zoodat ik van daar het hier vermelde duidelijk en gemakkelijk kon zien en hooren.

Op de kaaijen, van de plaats *de Grève* af tot aan het Keizerlijk Paleis, had men langs den waterkant, op zekeren afstand van elkanderen, een aantal van latwerk gemaakte en met geschilderd doek overtogene pilaren geplaatst, welke, rondom met lampions omhangen, den ganschen weg langs, die H. H. M. M. moesten terugkeeren, verlichtten; doch daar dezelve doorgaan lijst of anderen bouwkundigen toefstel aan elkanderen verbonden waren, maar iedere pilaar geheel op zichzelf stond, maakte dit een magere en onbevallige vertooning; trouwens deze pilaren waren ook niet opzettelijk voor de hier plaatshebbende illuminatie gemaakt; maar hadden reeds bij andere gelegenheden gediend (1). Eenige der voornaamste openbare

(1) Naar hetgeen ik van dien aard, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, verscheidenmalen gezien heb, te oordeelen, heeft men het daar in de illumineerkunst nog niet zeer ver

bare gebouwen zag men ook heden weder geillumineerd.

Daar nu de magtigen en in aanzien verhevenen op zulk eene prachtige wijze dit feest vierden, behoorde het tot de orde der dingen, dat ook aan het zoo-genaamd gemeen gelegenheid verschafte werd, om daaraan op zijne wijze deel te nemen, terwijl tevens aan den middelstand gelegenheid werd gegeven, om zich met het beschouwen van zoo vele verschillende tooneelen, welke dit alles in deze Hoofdstad moest opleveren, met meerder of minder belangneming, naar ieders aard, verstand, gevoel en omstandigheden, bezig te houden. Men had alzoo in ieder der twaalf afdeelingen van *Parijs*, op de daartoe meest geschikte plaats of plein, en wel bijzonder op de markt *des Innocens*, toebereidselen gemaakt, waardoor zelfs de schamele arme en ellendige, welke zoo zeldzaam eenige verkwikking maakt, in de mogelijkheid gesteld werd, om zijnen rampzaligen toestand voor eenige oogenblikken te kunnen vergeten. Men vond op deze, mede door lampen en verpotten verlichte plaatsen, alwaar men ook muziek maakte en vuurwerken afstak, eenen goeden voorraad wijn, waar-

ver gebragt; en ik heb voorheen in *Brabant* en ons vaderland veel fraaijer illuminatiën gezien, dan ik immer in de hoofdstad van *Frankrijk* zag. Geschilderde chasnetten, welke bij dergelijke gelegenheid zulk eene fraaije vertooning maken, worden daar ook niet dan zeer zeldzaam gebruikt.

waarvan een ieder vrij kon drinken. Ook was 'er op elk eene loterij opgericht, waarin een ieder zijn geluk kon beproeven: de prijzen, van onderscheiden grootte, bestonden in briefjes, waarop men in daartoe geschikte gaarkeukens eene gebraden gans, kalkoen, worst of brood, enz. kon krijgen (1). Op de voornoemde markt had men de fraaije fontein in het midden derzelve staande, en welke anders geen water geeft, ter dezer gelegenheid aan den gang gemaakt; dezelve was rondom geillumineerd en aan hare vier hoeken had men andere fonteynen gemaakt, waaruit een straal wijns stroomde; dergelijke fonteynen zag men ook op meer plaatsen, op andere lagen alleen vaten met wijn. Had men ook dien wijn door middel eener loterij of anderszins verdeeld, in plaats van dezelve ten prooi te laten van hun, welke het gulzigste en sterkste of behendigste waren; men had daardoor zekerlijk vele ongeregeldheden en deerlijke ongelukken voorgekomen: want

(1) Bij het hier voor aangehaalde feest, ter gelegenheid van de geboorte des Dauphin's, had men ook danszalen in de afgelegendste wijken van *Parijs* opzeregt, en aan hetzelfde ververschingen uitgedeeld. Dit een en ander heeft tevens ten oogmerk, om den grooten toevloed des volks, welke bij dergelijke feesten natuurlijk moet plaats hebben, te verspreiden, ter voorkoming van ongelukken en onaangenaamheden; welke te duchten zouden zijn, indien zich de vertooningen alleen tot eene plaats, zooals die voor het stadhuis en daaromstreeks, bepaalden.

want niet alleen zag ik 's avonds mannen, vrouwen en zelfs kinderen dronken op de straten en pleinen liggen (1), maar vernam den volgenden ochtend, dat 'er verscheide menschen op straat dood gevonden waren; men kon dit aan niets anders toeschrijven, dan aan het misbruik van den wijn en de felle koude.

De uitgestrekte voorzorgen, welken 'er anderzins tot voorkoming van ongelukken en wanorde genomen waren, verdienen allen lof (2). Het gevolg daarvan is ook geweest, dat men buiten het voormelde, door misbruik van den wijn veroorzaakt, van

(1) Walgelyk was het in der daad om deze Bacchanalen aantezien: sommige bedienden zich niet alleen van emmers en dergelyke groote vaten, om daaruit den wijn te zweelgen, maar ik zag 'er zelfs, die zich, ten dien einde, van hunne hoeden en schoenen bedienden; anderen, welke reeds magteloos ter aarde gevallen waren, lagen daar te braken, en op de markt *des Innocens* zag ik 'er verscheide dronken in het water liggen, dat daar aanhoudend uit de fontein langs de straten stroomde, en wederom andere als dood wegslepen.

(2) Niet alleen waren de brandbluschers heden buitengewoon waakzaam; maar zelfs lagen op de rivier schuiten klaar, om hun, die in het water zouden kunnen geraken, 't zij door het gedrang of anderzins, oogenblikkelijk te redden, en tevens om ook ingeval van brand behulpzaam te zijn, ten welken einde de noodige werktuigen insgelijks op die schuiten voorhanden waren:

van geene droevige gebeurtenissen of buitengewone ongeregeldheden van eenig aanbelang gehoord heeft: hetgeen in eene stad als deze waarlijk al zeer veel is (1).

De Paus was bij dit laatste feest niet tegenwoordig. Z. H. hield zich dagelijks meestal bezig met het bezoeken der onderscheiden kerken van de hoofdstad; ook gaf dezelve, in den beginne dat hij zich aldaar bevond, op een bepaald uur, aan de voor zijne vensters vergaderde menigte de benedictie; doch daar zulks aanleiding gaf tot eene te zamenschooling, waardoor de toegang van de kaai in de tuin der *Tuileriën* belemmerd werd, en sommige zich daarbij op eene ergerlijke wijze gedroegen en met deze plegtigheid openlijk den spot dreven, had dit in het vervolg geen plaats meer (2).

Niet-
 (1) De Heer Fouché, een gewezen Priester, wiens naam men zich van het begin der omwenteling nog wel zal herinneren, was toen aan het hoofd van de Politie.

(2) Aanzienlijke leden, 't zij uit nieuwsgierigheid of eerbied, een bezoek bij de Paus afleggende, ontvingen bij die gelegenheid dan ook de benedictie. Z. H. gaf dezelve insgelijks, naar men mij verzekerd heeft, aan een zeker jong heertje, dat zich bij hem had laten aandienen; doch ziende, dat hetzelfde zich daarbij op een ligrzinnige wijze gedroeg en lagchende henen ging, riep hij hem bedaardelijk weder terug, en sprak hem op eene nadrukkelijke en, mijns bedunkens, zeer gepaste wijze aan, in dezer voege: Immers zijt gij hier vrijwillig geko-

Niettegenstaande de Eerste Consul nu tot de Keizerlijke waardigheid was verheven, bleef echter de overige regeringsvorm van *Frankrijk* nog op denzelfden voet. De posten van tweede en derde Consul natuurlijkerwijze ook vervallen zijnde, was de eerstgenoemde tot Vorst Aartskanfelier en de tweede tot Vorst Aartstrefaurier benoemd. Andere voorname Veldheeren, Staatsmannen enz. werden met aanzienlijke goederen, vorstendommen, Senatoriën (1) en dergelijke begiftigd, en somtijds bij het teeken van het Eerelegioen ook nog andere kruisen en ordebanden van vreemde Mogendheden

gekomen, Mijn Heer! om mijuwe achting te betuigen en mijnen zegen te ontvangen; ik geef u denzelven, en gij schijnt mij te bespotten. Mijne waardigheid, als hoofd van de kerk, waartoe gij behoort, zelfs geheel ter zijde gesteld zijnde, kan men zulk eene handelwijze immers niet anders dan hoogstonbillijk en onbescheiden noemen: ja, al beschouwde gij mij slechts als een gewoon mensch, de plegtige zegen van den grijsaard moet den jongeling, indien hij niet geheel ontaard is, altijd dierbaar zijn. Onze jonge heer tegen deze gegronde en tevens bezadigde bestrafing niets intebrengen hebbende, ging beschaamd henen.

(1) De instelling van de Senatoriën is van den 14 Nivose van het 11 jaar (4 Januarij 1803). In ieder arrondissement van de regbanken van appél is 'er een; het zijn, om zoo te spreken, bezendingen van den Behoedenden Senaat. Het Gouvernement wijst hun aanzienlijke bezittingen aan, bestaande veelal in landgoederen, kastee-len, enz. Het zijn dus, gelijk men zegt, vette postjes.

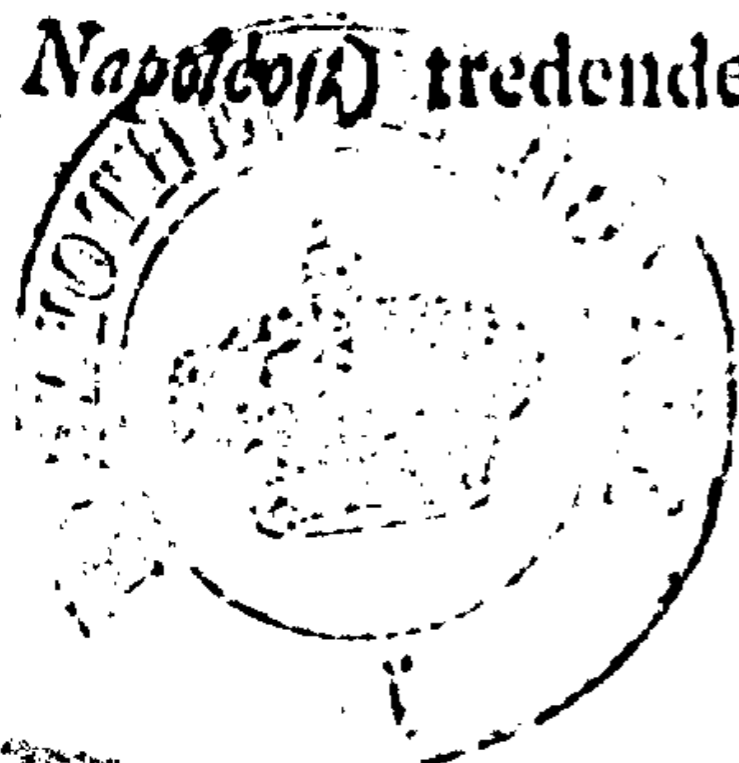
gevoegd. Eindelijk werd ook de Keizer der Fransche zelve, in plaats van President van de Italiaan- sche Republiek, Koning van *Italië*, voegende al- zoo bij de Keizerlijke kroon van CAROLUS MAG- nus, de ijzeren kroon der oude Koningen van *Lom- bardijen*. *Parijs* werd dus in den aanvang van de negentiende eeuw de zetel van den magtigsten Vorst van *Europa*. Wij weten, hoe verbazend veel deze magt sedert is toegenomen en nog dagelijks toe- neemt.

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Werden *Rome* en *Florence* voorheen als de voornaamste zetels en oefenscholen van zoovele fraaije kunsten geroemd, thans bekleedt *Parijs* in dat opzigt den eersten rang; terwijl 'er de wetenschappen tevens op eene krachtdadige wijze worden aangemoedigd en ondersteund. Eene omstandige beschrijving te geven van alle de heerlijke en kostbare kunstgewrochten, welke alhier niet alleen uit *Italië* en het voormalig *België*, maar ook grootendeels uit ons Vaderland zijn te zamen gebragt, zou geheel overtollig zijn, niet alleen om dat 'er eene catalogus van dezelve bestaat, die vrij algemeen bekend is, maar ook, om dat sommige schrijvers daaruit reeds veel hebben overgenomen. Dezelve dus achter latende, ga ik tot mijne eigene aantekeningen, voor zoover dezelve mij nieuw en eenigzins wetenswaardig voorkomen, over.

Voor de eerstemaal in de weêrgalooze verzamelpplaats van schilder- beeldhouw- en teekenwerk (*Musee Napoléon*) tredende, wordt genoegzaam iedereen

zoodanig verbijsterd door al de opeengestapelde kunstgewrochten, welke hem omringen, en door begeerte gedreven, om al, wat zich nog van verre vertoont, naderbij te zien, dat hij zich geenen tijd gunt, om alles met de vereischte oplettendheid te beschouwen; maar gedurig met verbazing om zich henen ziende, dan links en dan regts dwalende, van de eene zaal in de andere gaat: slechts bij die vermaarde kunststukken, wier namen, afgietsels of kopijen schier door de gansche beschaafde wereld bekend zijn, of bij dezulke, waardoor zijne aandacht bijzonder getroffen wordt, houdt hij zich eenige oogenblikken langer op: met vele kunstenaars en kunstkenneren zelfs, welke gelegenheid hebben, om dit bezoek te hervatten, heeft hetzelfde plaats, en voor hun, die eenigen tijd te *Parijs* denken te verblijven, en hier alzoo een en andermaal terugkomen, is deze wijze van beschouwen voor het begin, dunkt mij, niet kwaad: men krijgt daardoor eenige oppervlakkige kennis aan zoovele merkwaardige voorwerpen, en leert derzelve plaatsen kennen, om dezelve bij nader onderzoek gemakkelijk te kunnen vinden. In allen geval doet men wel, om zich zoodra men hier komt, de boekjes, waarop de korte beschrijvingen der kunststukken, volgens derzelve nummers (1), te vinden.

(1) KOTZEBUE klaagt in zijne *Erinnerungen aus Paris*, dat de Catalogus dezer galerij zoo gebrekkelijk is, en vele voorwerpen een verkeerde of geen nummer hebben: wat de nummers aanbelangt zulks heb ik ook bij eenige onder-

vinden zijn, aanteschaffen; deze boekjes zijn aan de ingangen der onderscheide zalen tegen eenen zeer billijken prijs te bekomen.

De zalen, waarin men den zoo kostbaren schat van beeldhouwwerk ziet, doorgaans te hoog en te laag, om dezelve te bevatten (1), zijn daarmede zoodanig opgevuld en overladen, dat zij meer het voorkomen hebben van een pakhuis of bergplaats van eenen beeldhouwer of kunstkooper, dan van een kunst kabinet of *Museum*. Overal, tot in de vensterbanken toe, ziet men kleine beeldjes, hoofden, vazen enz. zelfs

vonden; doch meen de reden daarvan meer aan de verandering, welke er nu en dan in de plaatsing der voorwerpen, door het bijkomen van nieuwe, voorviel, dan wel aan onnauwkeurigheid te moeten toeschrijven. Overigens heb ik in dezelve, schoon ik er misschien meer dan honderdmalen bij die kunstbeschrijving gebruik van gemaakt heb, weinige of geene voor mij hinderlijke gebreken in gevonden. Terwijl ik te *Paris* was, heeft men dit werk ook nog met een aanhangsel verrijkt; en naar men mij verzekerd heeft, was men bezig, om aan een meer omstandig berigt (*catalogue raisonné*) dienaangaande te arbeiden, en daar hetzelfde, zóowel als het bestuur over dit *Museum*, in goede handen is, zag men het met verlangen te gemoet.

(1) Welk een onderscheid tuschen deze zalen en die van het grootsche en majestueuse *Museum* van het *Vaticaan*, welke ik naderhand gezien heb, en alwaar een aantal dezer beelden voorheen stond.

Zelfs de schoone en bevallige *Venus de Medicis* heeft nog geene behoorlijke plaats, zomin als de uitmuntende, en te regt vermaarde romp, onder den naam van *il Torso di Belvedere* bekend (1): beide die voortreffelijke kunststukken staan ieder aan de zijde van eene zaal, als of zij er toevalliger wijze waren nedergezet. Deze menigte van beelden zoo dicht opgedrongen zijnde, is men veelal buitenstaat om dezelve afzonderlijk te beschouwen, hetgeen eene soort van verwarring teweegbrengt, die aan de aandacht hinderlijk is, en het gezigt buitengewoon vermoeit. Ook in de groote galerij der schilderstukken zal de oplettende liefhebber dit gebrek ondervinden, zekerlijk heeft hetzelfde in vele galerijen of kabinetten van dien aard insgelijks plaats; doch, waar ik dezelve ook in andere landen en plaatsen gezien heb, nergens hinderde het mij meer dan hier; en geen wonder, men verbeelde zich eene galerij van tuschen de dertien- en veertienhonderd voeten lang, en ongeveer dertig breed (2), van het

eene

(1) Ondertuschen heeft men denzelven zoo goed mogelijk geplaatst, terwijl men bezig was, en misschien nog is, met andere zalen, ter vergrooting van dit *Museum*, in gereedheid te brengen.

(2) Zoo groot was deze galerij, toen ik te *Parijs* kwam; doch eenen geruimen tijd voor mijn vertrek van daar, heeft men den muur aan het eind van dezelve nog doorgeslagen, en 'er eene groote zaal aangetrokken; doch die muur alleen zooveel uitgebroken zijnde, als 'er tot eenen

ruimen

eene eind tot het andere aan beide zijden, van slechts eenige voeten boven de grond af tot aan de zoldering toe, met schilderijen van onderscheiden grootte, welke lijsten elkander genoegzaam raken, behangen. Toen ik te *Parijs* was, sprak men ook reeds van een besluit, dat 'er zou genomen zijn, om deze verbazend lange galerij, door middelmuren, in drie zalen te verdeelen, te weten, eene voor de Italiaansche, eene voor de Nederlandsche, en eene voor de Fransche school, ten einde hierdoor het gebrekkige, waarvan ik zoo even gesproken heb, zooveel mogelijk te doen ophouden.

Wanneer men zijne eerste nieuwsgierigheid, in het overzien van dezen uitgebreiden kunstschat eenigzins voldaan heeft, dunkt het mij best, dat men zich vervolgens, daar heen gaande, alleenlijk bepale tot het nauwkeurig betrachten van eenige weinige stukken, gedurende de twee of drie uren, die men 'er doorbrengt, beginnende het beste met de Fransche school, waarvan men ook de stukken, bij het inkomen der groote galerij, aan beide zijden geplaatst vindt; vervolgens komt men aan de Nederlandsche, onder welke die van vele onzer vaderlandsche meesters ook inzonderheid uitmunten; en eindelijk aan de

ruimen ingang nodig is, word het gezigt hier genoegzaam gebroken. Men is genoodzaakt geweest deze nieuwe zaal aan het *Museum* te trekken, om 'er die stukken, welke men nog overig had, te plaatsen, waarmede dezelfde dan ook reeds gevuld is.

de Italiaansche school; doch ik meen te mogen veronderstellen, dat het de meeste menschen beter zal bevallen, als zij de Nederlandsche school het laatste zien; niet dat ik den rang aan de Italianen wil betwisten, daar het algemeen erkend is, dat zij denzelfden in verscheiden opzigten verdienen, doch zij missen veelal dat lieffelijke en zielstreelende in hunne onderwerpen, zoowel als het zuivere en aangename in hunne kleuren, dat aan de Nederlanders zoo bijzonder eigen is. Immers dit zal mij een ieder, die onpartijdig en in dit vak eenigermate bekend is, gaarne willen toestemmen; en het is dan ook daarom, dat het mij, overeenkomstig den aard der zaak, verkieslijker voorkomt, om de beschouwing van de Nederlandsche school tot het laatste uitstellen, hoezeer dezelve hier op de Fransche volgt, en dus de Italiaansche voorafgaat (1). Nimmer zag ik hier

zon-

(1) KOTZBUE, in zijne meer genoemde *Erinnerungen*, geeft ook duidelijk te verstaan, dat hem de vrolijke en huisfelijke tooneelen van onzen JAN STEEN en TERBURG veel beter bevallen, dan de martelaars-historiën van SEBASTIANO DEL PIOMBO en anderen. Ondertuschen kan men, dunkt mij, niet nalaten, hoe afzigtelijk deze laatste onderwerpen ook wezen mogen, om in een aantal derzelfden de schoone teekening der hartstogten, zamenvoeging der beelden, enz. waartoe zij aanleiding geven, te bewonderen. Zou men velen der Nederlandsche meesters niet bij de tooneel, blij of kluchtspel dichters, en de Italianen, grootendeels, bij hen, die in het treurspel uitgemunt

munt

zonder gevoel van aandoening en spijt dat aantal uitstekende penfeelvruchten onzer zoo beroemde schilderschool, welke men, voor dat zij als een buit des overwinnaars weggevoerd waren, in ons vaderland bewonderde, en die ik zelf ook daar gezien had en

munt hebben, kunnen vergelijken? Mijs bedunkens is de overeenkomst hier zoo ver niet te zoeken. Daar nu de verdienstelijke KOTZEBUE inzonderheid smaak schijnt te hebben in het schetsen van huisselijke tooneelen, gelijk dit uit het groot aantal zijner tooneelspelen blijkt, is het geenszins vreemd, dat hij de zoo natuurlijke afbeeldingen van huisselijke of landelijke tooneelen, door onze groote meesters, met genoegen gezien heeft. Wat mij aanbelangt, ik betuig ook gaarne, dat, hoezeer ik de uitmuntende treurspelen van CORNEILLE, RACINE, VOLTAIRE enz. bewonder, dergelijke stukken als die van KOTZEBUE bij mij meer het gevoel opwekken, deelneming veroorzaken, en aangename gewaarwordingen doen ontstaan, zoodat ik dezelve eigenlijk op den duur ook liever zie, dan, over het algemeen, de treurspelen.

Het onnatuurlijke, of sombere en zwarte *coloriet* van vele Italiaansche schilderijen geeft aan dezelve ook een onbevallig aanzien; men schrijft dit veelal daaraan toe, dat zij in vroeger tijd in het leggen van hunne gronden of de kleuren, waarmede zij schilderden, verwstoffen gebruikten, die geen stand hielden, maar van kleur veranderden; zooals het zoogenaamd Hongaarsch of Duitsch bergblauw (*Lapis armenus*), dat men ook in Italië, en inzonderheid in het Tirolsche vindt; de *terra verde*, het spaanschgroen, enz.

en veelal herkende; doch aan den anderen kant moet ik bekennen, dat dezelve hier veel meer strekken ter bevordering en uitbreiding van de kunst, zoowel als tot nut en vermaak van het algemeen, dan voorheen in het Kabinet of Paleis van onzen overleden Stadhouder. Menigmaalen zag ik ook met genoegen, dat doorgaans onze school het meeste bekijks had; op de dagen, dat de galerij voor een ieder open stond, zag men gemeenlijk een aantal turende bewonderaars staan, op wier gelaat het genoegen te lezen was, voor de stukken van POTTER, BERCHEM, WOUVERMAN, W. VAN DE VELDE, OSTADE, BROUWER, METZU, DOUW, VAN MIERIS, VAN HUIZUM, en anderen. Zekerlijk waren deze niet altijd kunstkenners; doch zij vergeleken, hetgeen zij zagen, met de natuur, en hier naar oordeelende, waren zij 'er doorgaans zeer wel over voldaan. Zoo zag ik eens twee Fransche boeren zeer lang den grooten stier van POTTER bekijken: eindelijk wandelden zij voort, en gingen tot het eind der galerij; insgelijks voortwandelende, volgde ik hen van verre; in het terugkeeren bleven zij andermaal voor hetzelfde stuk van POTTER staan, en waren, hetzelfde gedurig beschouwende, zeer druk in gesprek. Nu bekrōop mij de lust, om deze lieden te beluisteren, waarom ik mij onbemerkt achter hen plaatste. Hunne natuurlijke en juiste beoordeelingen bevielen mij bijzonder, en kwamen daarop neder, dat zij dit stuk overheerlijk geschilderd, en het fraaiste van de gansche galerij vonden. Nadat
zij

zij op deze wijze nog eene geruime poos, als in verrukking, hadden doorgebracht, verlieten zij het voorwerp, hunner bewondering niet zonder weêrzin, gelijk ik duidelijk bespeurde: want in het heengaan zagen zij nog gedurig naar hetzelfde om, en hielden zelfs nu en dan stil, om het nog eens van verre te zien. Dit waren maar eenvoudige boeren, welke mischien nimmer andere schilderijen, dan het ellendig gekladde altaarstuk in hunne parochiekerk en het uithangbord van de dorpskerk gezien hadden; ondertuschen oordeelden zij naar de natuur, hetgeen, in dit geval, vooral hunne zaak was, en zij oordeelden, over het algemeen, volkomen naar waarheid.

Nimmer kwam ik ook in dit *Museum* zonder het een of ander te ontdekken, dat op nieuw mijne aandacht of belangneming wekte. Mij inzonderheid met onze Vaderlandsche meesters bezig houdende, vond ik niet alleen gedurig stof tot bewondering, maar velen derzelven veroorzaakten bij mij dikwerf zeer aangename herinneringen: door mij sommige Vaderlandsche gezigten of voorwerpen levendig voor den geest te brengen; zoo voerde mij *RUISDAAL* in die aangename streken om *Haarlem*, alwaar ik, vooral in mijne kindsche jaren, bij bloedverwanten, wier nagedachtenis mij altoos dierbaar zijn zal, zoovele gelukkige oogenblikken heb genoten. *ADRIAAN* en *WILLEM VAN DE VELDE*, *SIMON DE VLIET* enz. bragten mij aan onze Vaderlandsche stranden en de boorden onzer rivieren terug, of *WILLEM VAN MIE-*

RIS vertoonde mij in zijn stukje, alhier onder den naam van *La Marchande épicière* (de koopvrouw in kruidenierswaren) bekend, een stuk Hollandsche boter en andere waren in doozen enz. juist zoodanig geplaatst en geschikt, als ik zulks, een kind zijnde, in dergelijke winkeltjes menigmaal gezien had, en welk denkbeeld mij te levendiger in het geheugen was geprent, door dat ik daar dikwijls eene zoeten mond had gekregen. — Men vergeve mij deze uitweiding; ligtelijk doet dezelve bij den een of ander, die daardoor almede tot zijne vroege jeugd wordt teruggebracht, de een of andere aangename gewaarwording ontstaan; en hoevele verhalen van allerkindeachtigste bedrijven, die men als de wezenlijkste zaken doet voorkomen, hoort, ziet en leest men niet in onze dagen: verhalen, waarbij het hart van ieder redelijk mensch of geheel koud blijft, of geene andere aandoening, dan die der diepste verontwaardiging gevoelt. Keeren wij nu tot het *Museum* weder terug. Anderen hebben reeds over de slechte verlichting van deze galerij gesproken; zij is in der daad zeer hinderlijk, en sommige groote en schoone stukken, die tot aan den zolder reiken, worden vooral door de diepte, waarin de vensterramen, uithoofde der dikke muren, geplaatst zijn, als 't ware, van onderen op verlicht, hetgeen een zeer nadeelige uitwerking voor dezelve heeft. Iets, dat mij ook niet beviel, waren de schitterende, geheel vergulde, lijsten, waarin men een aantal stukken heeft gezet, zooals, onder anderen, de vermaarde *Transfiguratie*,
zijn-

zijnde het laatste werk van RAPHAËL, welke voortreffelijke schilderij, gedurende mijn verblijf in *Parijs*, almede in het *Museum* geplaatst werd (1). Verscheiden ervaren kunstkenneren heb ik hooren klagen, dat sommige schilderijen, bijzonder uit de Italiaansche school, door het herstellen en opmaken (*restaureren*) zeer veel van het oorspronkelijk penseel verloren hadden (2). In der daad sommige, welke echter zeer oud waren, zagen 'er zoo frisch en versch geschild-

(1) Dergelijke lijsten overschreeuwen, mijns bedunkens, het schilderwerk; onze onderwetsche, breede, zwarte, diepinloopende lijsten, waren hetzelfde integendeel gunstig. Immers, wanneer de lijsten de ramen zullen voorstellen, waardoor men een landschap of andere voorwerpen ziet, beantwoorden de laatste beter aan dat oogmerk, dan de eerstgenoemde.

(2) De wijze, om schilderijen van een oud op een nieuw doek overtebrengen, was reeds in 1752 bekend: dewijl wij aangeteekend vinden, dat een kunstenaar, PICAUT genaamd, toen een oud schilderij van RAPHAËL op die wijze vernieuwd, en daaromtrent de volkomen goedkeuring van de schilderakademie te *Parijs* weggedragen heeft. In onze dagen heeft men het met die kunst nog verder gebragt: zijnde het schilderij bekend onder den naam van *La Vierge au Donataire*, dat men voor een der voornaamste meesterstukken van RAPHAËL houdt, en welk schilderij, weinige jaren geleden, van *Folligno* naar *Parijs* overgevoerd werd, van een oud gescheurd en vermolmd paneel op nieuw doek overgebragt, en ziet 'er thans uit, of het pas geschilderd was.

schilderd uit of zij nog op den schildersezal van den meester stonden.

In eene andere ruime en groote zaal van dit *Museum*, *La galerie d'Apollon* (galerij van Apollo) genaamd, ziet men eene verzameling van omtrent vijf-honderd teekeningen, alle in lijsten en achter glazen rondom aan de wanden opgehangen (1); verre de grootste helft derzelve zijn van de Italiaansche school: men telt daaronder de *compositie* van RAPHAËL, van meer dan vijftig levensgrootte beelden, op grijs papier geteekend, met zwart krijt en met wit gehoogd. Het is naar deze *compositie* dat RAPHAËL zijn beroemde *fresco-stuk*, in het Vatikaan, bekend onder den naam van *de School van Athene*, met eenige veranderingen en bijvoegingen, schilderde (2). Dergelijke kunststukken zijn zekerlijk van eene zeer groote waarde; doch anderzins, hoe uitmuntend deze galerij van teekeningen over het geheel wezen moge, bestaan er mischien in ons Land wel verzamelingen van dien aard,

(1) Het is hier een algemeen gebruik bij hen, welke eene verzameling van teekeningen hebben, om dezelve achter glazen in lijsten aan den wand te hangen. In de eerste plaats lijden de teekeningen daardoor, alzoo zij door den tijd natuurlijker wijze verbleeken, en ten andere, kunnen zij op die wijze nooit zoo goed beschouwd worden, dan wanneer men dezelve uit de *portefeuille*, een voor een, onder het oog krijgt, gelijk dit bij ons gebruikelijk is.

(2) In *Engeland* vindt men ook nog eenige groote *compositiën* of *cartons* door RAPHAËL geteekend.

aard, aan bijzondere personen behoorende, welke men voor die van het *Museum te Parijs* niet zou willen ruilen.

Verder ziet men in de galerij van Apollo een aantal in het *miniatuur* geschilderde en geëmailleerde afbeeldingen van beruchte personaadjen, waaronder men hier dan ook zoowel de beeldtenis aantrest van *Mme DE MAINTENON*, als die van Czaar *PETER*, bijgenaamd de groote (1).

Ook bewondert men daar, zoo om derzelfver kostbaarheid als fraaiheid, de meestal van kostelijke stee- nen ingelegde tafels en schilderijen, van de fabriek van *Florence*; bekend onder den naam van *Mosaïque van Florence*.

Eindelijk verdienen eenige *Etrusque* vazen hier, inzonderheid door den oudheidkundige, opgemerkt te worden.

Van

(1) *KOTZEBUE*, in zijn meergenoemde werk, schijnt, onder het opnoemen van meêr anderen dier personaadjen, de Keizerin *MARIA THERESIA* met de echtgenootte van *LODEWIK DEN XIV* van dien naam, welke laatste hier, volgens de beschrijving gevonden wordt, te verwarren; ook zegt gemelde schrijver, dat 'er zich, behalve de door hem genoemde, nog honderd anderen bevinden. Ondertuschen vindt men in de beschrijving maar melding gemaakt van nog geen vijftig stuks in 't geheel. Ik oordeelde het niet onvoegelijk deze kleine onnaauwkeurigheid aantetoonen, zonder daar- door eenigzins het werk van den verdienstelijken schrijver te willen verkleinen.

Van alles, wat de galerij bevat, vindt men, eveneens als van de beelden en schilderijen, de aanwijzing en beschrijving in een klein boekdeeltje, hetwelk insgelijks aan den ingang derzelve verkocht wordt.

In de zaal, waardoor men in het bovenste gedeelte van dit *Museum* komt, en welke de groote galerij en die van Apollo van elkanderen scheidt, worden bij de algemeene ten toonstellingen van voortbrengfels van kunst en vernuft, die *Frankrijk* oplevert, de schilderijen opgehangen. Deze ten toonstelling, om de twee jaren plaats hebbende, woonde ik dezelve tweemaal bij (1). Het groote licht, van boven invallende, benevens de ruimte en hoogte van deze zaal, maakt dezelve tot het ten toon stellen van schilderijen bij uitstek geschikt; van deze in de groote galerij komende, is de mindere geschiktheid van de laatstgenoemde dan ook zeer in het oog loopende. Het aantal schilderijen was echter bij zulk eene ten toonstelling doorgaans zoo groot, dat men die in deze zaal niet kon bergen; maar verpligt was, dezelve niet alleen in de galerij van Apollo, anderzins voor teekeningen, platen, bouwkundig en klein beeldhouwwerk bestemd,

te

(1) Sedert 1740 had de ten toonstelling van schilderijen te *Parijs* reeds plaats, om de twee jaren, in de maand Augustus; na de omwenteling had dezelve alle jaren plaats, en en bij den aanvang van deze eeuw werd bij het Fransche Gouvernement besloten, dat dezelve wederom, als van ouds, om de twee jaren zou worden bepaald.

te plaatsen; maar zelfs langs den trap en de portalen, welke naar het bovenste gedeelte van het *Museum* geleiden. Zekerlijk waren het allen op verre na geene meesterstukken; maar integendeel velen slechts zeer middelmatig; echter heb ik, onder de menigte, eenige uitmuntende schilderijen gezien. Sedert dat *Parijs* zulk eene heerlijke verzameling in dit *Museum* bezit, is de kunstdrift, en inzonderheid de beoefening der schilderkunst, aldaar aanmerkelijk toegenomen; en de vorderingen, daardoor te weeg gebracht, zijn, naar het mij toeschijnt, niet twijfelachtig, hoezeer anderen, en zelfs vele Franschen, van gevoelen zijn, dat die vorderingen niet beantwoorden aan de verwachting, welke men had gemeend dienaangaande te moeten opvatten.

Bij de ten toon stelling, welke geopend werd den 15 *Fructidor an 10* (2 September 1802) zag men ruim 350 zoo groote als kleine schilderijen en teekeningen; meer dan een derde van dit getal bestond in portretten, waaronder eene menigte in het *miniatuur*; eenige waren echter ten voeten uitgeschilderd, en daar onder een groot familiestuk, verbeeldende onze gewezen Minister te *Parijs*, de Heer SCHIMMELPENNINCK; benevens zijne echtgenooten en twee kinderen, naar mij voorkwam zeer wel gelijkende. Een zeer groot gedeelte van de overige waren landschappen en gezigten, in 't geheel zag men 'er niet meer dan omtrent dertig historiestukken en veldslagen van allerlei aard. De overige bestonden in onderscheiden onderwerpen, bloem- en fruitstukken enz.

Het

Het groote historiestuk van GUÉRIN, werd ditmaal als het beste bekroond, het verbeeldt HIPPOLITUS, door PHÉDRA beschuldigd wordende, gelijk hetzelfde ook voorgesteld word in een der tooneelen van de *Phéara* van RACINE, alwaar die uitmuntende dichter HIPPOLITUS de volgende woorden in den mond legt:

*D'un mensonge si noir justement irrité,
Je devrais faire ici parler la vérité,
Seigneur: mais je supprime un secret, qui vous touche.
Approuvez le respect, qui me ferme la bouche (1).*

Algemeen werd dit schoone kunststuk ook geroemd; indien ik mij niet bedrieg, gaat hetzelfde ook, benevens andere werken van den Heer GUÉRIN, in plaat uit. Onder die, welke ook bijzonder uitmuntten, telde men de Veldslagen van SWEBACH. Een derzelve verbeeldde den beruchten slag bij *Marengo*, waarvan de uitslag zooveel invloed had en nog heeft op het lot van *Europa*. Dezelfde gebeurtenis werd hier te gelijker tijd voorgesteld door de schilderij van LEJEUNE, Kapitein-ingenieur, en om het goed effect en fraaije schikking der kleuren,

(1) Dat is:

„Door eene zoo zwarte logen billijk getergd,
„Moest ik hier de waarheid doen spreken,
„Mijn Heer! maar ik verzwijg een geheim dat u raakt:
„Billijk den eerbied, welke mij den mond sluit.”

bij kunstkenneren, zoo wel als in 't algemeen, geprezen.

Eene aardige schilderij van MONSIAU, en dat mij voorkwam ook gansch niet zonder verdienste te zijn, trok inzonderheid aller oogen: het verbeeldde MOLIÈRE, lezende zijn *Tartuffe* bij NINON DE L'ENCLOS, in bijzijn van CORNEILLE, RACINE, LAFONTAINE, BOILEAU, CONDÉ, hlygenaamd de groote, en meer andere beroemde mannen van de eeuw van LODEWIJK DEN XIV, wiens borstbeeld men ook in het vertrek, waarin het gezelschap vergaderd is, ziet. Dit schilderij schijnt ook aanleiding gegeven te hebben tot het tooneelstuk, dezelfde gebeurtenis ten onderwerp hebbeude, hetwelk naderhand te *Paris* in het licht is gekomen.

Met veel genoegeu zag ik ook op deze ten toonstelling een fraai schilderijtje van onzen verdienstelijken Tilburger, DE LELIE, thans, zoo ik meen, te *Amsterdam* woonachtig; verbeeldende een Boeren binnenhuisje, waar in een man op de viool speelde en een meisje en jongen zong. Het stond maar in een eenvoudig zwart lijstje, terwijl de meeste hier anders ook met schitterende vergulde lijsten pronkten; doch goede wijn behoeft geen' krans.

Door verslag te doen van den alhier ten toon gestelden kunstarbeid van andere voorname meesters, zooals DENIS, GÉRARD, LACOURT, enz. zou deze beschrijving te uitgebreid worden. Ik ga dus over tot de verdere kunststukken van beeldhouwwerk enz. bestaande, in de eerste plaats, in eenige
 plijs-

plijster-afgietsels van levensgrootte of meer dan levensgrootte beelden, meestal van hier wonende meesters, zooals *Phocion*, Generaal der Atheniërs, van BLAISE; *Epaminondas* van BRIDAN; de God der Liefde van CHAUDET; de Blinde *Homerus*, op zijn lier spelende bij het zingen van zijne dichtstukken, van ROLAND; *Jeanne d'Arc* van GOIS, en het beeld des Vredes van ESPERCIEUX; het laatste is gemaakt voor het Gouvernement: alle welke beelden veel lof behaalden en zulks ook, mijns bedunkens, verdienden. Onder de borstbeelden, waarin het aantal der alhier bijeengebragte beelden (1) grotendeels bestond, zag men 'er ook eenige marmeren van HOUDON, alsmede van CORBET, waarvan 'er een den Eersten Consul, vrij wel gelijkende, en een ander *Democritus* verbeeldde. Van LORTA was 'er een borstbeeld in marmer van *Cato*, en van PAJOU een dergelijk van *César*; welke beiden bestemd waren voor de galerij der Consuls. Eindelijk bewonderde men, onder het beeldhouwwerk, nog eenige *basreliefs* in wasch van RENAUD; een derzelve verzele verbeeldde, volgens de beschrijving, de Vrede, die de paarden van *Mars* doet asspannen van de wagen der overwinning, en BONAPARTE naar de onsterfelijkheid geleidt.

Onder de modellen en plans, welke de bouwkunde hier ten toon stelde, zag ik 'er met genoeg eenige van (1) In 't geheel waren 'er omtrent vijftig stukken beeldhouwwerks.

van gebouwen, welke zouden moeten dienen ten algemeenen nutte: zooals van eene algemeene slagterij, van vleesch- en andere hallen, en van baden. Reeds had ik gehoord van het uitgebreide en kostbare ontwerp, om het paleis van de *Louvre*, of toen der kunsten, met dat van de *Tuileriën* te vereenigen, en zag 'er thans hier eene bouwkundige afbeelding van, door PETIT RADEL; volgens hetzelfde zou het groote hotel de *Longueville* en dat van *Elbeuf*, welk laatste toen door den Tweeden Consul CAMBACÈRES bewoond was, mitsgaders alle verdere huizen, tot aan de plaats voor de *Louvre*, moeten weggebroken, en deze aanmerkelijke ruimte alzoo met het reeds verbazend groote plein voor het paleis der *Tuileriën* vereenigd worden: voorts was 'er eene afbeelding van een *circus*, of plaats voor de openbare spelen, en van een *amphithéater*, die op dit plein zouden moeten gebouwd worden, alsmede van eene zeer groote nationale kolom, welke in het midden van den *circus* zou moeten worden opgericht. Dit ontzaggeijk gebouw, door zulk eene zamenvoging der twee voornoemde paleizen voortgebracht, zou dan het Paleis van het Fransche Gouvernement uitmaken. Van denzelfden bouwmeester was 'er ook nog eene afbeelding van eenen prachtigen Zegeboog, om opgericht te worden op de nieuwe brug tegenover de plaats *Thionville*. Ook was 'er eene afbeelding van een uitgetrekte zeer aanzienlijk gebouw voor het *Institut National* door NORMAND. Nu, daar *Parijs*, in vele opzigten, het oude *Rome* schijnt te willen

evenaren, wat behoeft zij ook in trotsche gebouwen en gedenkteekenen voor haar onder te doen; maar wanneer zal het zoo lang gewenschte tijdstip eens geboren worden, dat men aldaar, met een gunstig vooruitzicht, het beeld des Vredes, waarvan ik hier ook een *model* zag, zal kunnen oprigten?

Kunstplaten, zoo kleinen als grooten, waren 'er slechts omtrent de veertig; doch veelal van voorna- me of bekende meesters; onder dezelve vond ik ook de beroemde schilderij van GÉRARD, *Amor en Psy- ché* verbeeldende, door GODEFROY in plaat gebragt, en, naar het mij toefcheen, zeer wel uitgevoerd; doch, hoe schoon deze schilderij anderzins ook we- zen moge, de stand van den god der liefde bevalt mij daar in niet. Van Mejjuffrouw PRESTET waren 'er eenige plaatdrukken, *gravures à l'huile* genaamd. Op den catalogus vond ik, dat het eene nieuwe proef was, om, op de best mogelijke wijze, de schilderijen van RUISDAAL natebootfen. Onder de verzameling van kunstplaten zag men ook, hoe- zeer wel niet tot dezelve behoorende, twee portrai- ten van den Eersten Consul, verheven (*en relief*) gcgtaveerd, het eene op *cornelyn onix* van drie la- gen, en het andere op *agaat onix*, insgelijks van drie lagen. Zij kwamen mij fraai gewerkt voor, en waren dus kostbaar; doch de regte gelijkenis kon ik 'er al weder niet in vinden.

Ten tijde van deze openbare ten toon stelling wor- den niet alleen in sommige dagbladen en tijdschrif- ten verscheiden dier kunstgewrochten beoordeeld; maar

maar zelfs vindt men dan kleine werkjes, daartoe opzettelijk ingerigt, te koop, inzonderheid op het plein voor het *Museum*, alwaar zij aan de menigte uit en ingaande gedurig worden aangeboden. Deze beoordeeling is veelal in volksliedjes, als behoorende tot den heerschenden smaak der Parijzenaars. Zoo had men, ter gelegenheid van deze ten toon stelling, een boekje, genaamd: *L'Observateur au Museum, ou la critique des tableaux en vaudevilles* (1); en een ander, onder den titel van: *Arlequin au Museum ou critique etc.* (2) waarvan verscheiden nommers. Daar 'er onder die beoordeelingen zijn, welke mij aardig en gansch niet ongepast voorkomen, en dezelve onder ons, voor zoo veel ik weet, genoegzaam onbekend zijn, schrijf ik 'er hier eenige af. *L'Observateur au Museum* begint met dit versje:

Op de wijs: *Femmes voulez-vous éprouver.*

*A Paris avec des couplets;
Partout on est certain de plaire:
Le chant étouffe les sifflets,
Et termine plus d'une affaire.
Des chansons et des entre-chats,
Font oublier l'Europe entiere;*

Ce

(1) De Waarnemer in het *Museum*, of beoordeeling der Schilderijen, in volksliedjes.

(2) *Harlekijn* in het *Museum*, of beoordeeling enz.

*Ce qui tout haut ne se dit pas,
En couplet n'est plus temeraire (1).*

De afbeelding van den Tooneelspeler LAFOND, in de kleeding van TANCREDO, door DE LA PORTE beoordeelende, zegt de waarnemer in hetzelfde boekje, onder andere:

Op de wijs: *De la pipe de tabac.*

ALEXANDRE *est* pour peintre APELLE,
Tout deux ont l'immortalité;
DE LA PORTE avec son modèle,
Iront à la postérité; (bis)
Tous deux formeront une école,
L'un y peindra par les couleurs,
L'autre peindra par la parole;
Tous deux maitriseront les coeurs (2).

En

(1) Dat is: „ Te *Parijs* is men met zangversjes altijd „ zeker van te behagen: de zang versmoort de uitjou- „ wingen en brengt meer dan eene zaak tot stand. Lied- „ jes en *entre-chats* (danspassen) doen geheel *Europa* ver- „ geten. Hetgeen men overluid zoo niet zegt, is in zang- „ versjes niet meer vermetel.

(2) Dat is: „ ALEXANDER had voor schilder APELLES, „ beiden hebben zij de onsterfelijkheid. De LA PORTZ „ met zijn *model* zullen tot het nageslacht overgaan. Bel- „ den zullen zij eene school zamenstellen: de een zal 'er „ met kleuren schilderen en de anderen met woorden: bel- „ den zullen zij de harten overmeesteren.”

En inderdaad het portrait was zeer wel gelijkende en goed geschilderd.

Op de schilderij, verbeeldende *Alcibiades* en *Glicérion*, van Mejuff. GUILLÉNARD, luidt het zangversje als volgt:

Op de wijs: *J'ai vu LISE hier au soir.*

J'ai vu ce vaste tableau,

Où tout est de glace;

Pourtant le jeune homme est beau,

Mais il est sans grace;

La froide GLICÉRION,

Sans appas sans passion,

Avec ou sans cotillon,

N'a rien qui m'agace (1).

Van twee schilderijtjes, door LOUIS VINCENT, verbeeldende het een eene Waschvrouw en het andere eene Stijfster, zegt de schrijver:

Op de wijs: *Bouton de Rose.*

Au blanchissage,

Maint Auteur porte ses écrits;

Et

(1) Dat is: „Ik heb die uitgestrekte schilderij, waar „alles van ijs is, gezien; echter is de jongeling schoon; „maar hij is zonder bevalligheid. De koude GLICÉRION, „zonder aantrekkelijkheden en zonder hartstogten, 't zij „met of zonder onderrok, heeft niets, waardoor ik opge- „wekt word.”

*Et si VINCENT veut être sage,
Il portera ses deux croquis,
Au blanchissage (1).*

Voor het andere boekje, genaamd *Arlequin au Museum*, staat een plaatje, waarop een biechtstoel, gelijk men dien in Roomsche kerken heeft, in het midden van denzelfden ziet men, in plaats van een Priester, een Harlekijn of Hansworst, en ter rechter zijde voor het traliwerkje, waarvoor zich de boeteling plaatst, een man, die een' schilder of teekenaar moet verbeelden, in eene boetvaardige houding geknield. Onder dit plaatje leest men: *Mon Père! je viens devant vous, avec une âme pénitente (2).*

Van het aantal beoordeelingen en zangversjes, die men in dit werkje vindt, en waarvan ook de meesten, hoewel zeer stekelachtig, echter gansch niet van grond ontbloot zijn, schrijf ik alleen het volgende af, om den lezer hierbij niet al te lang op te houden:

*Que vois-je? zegt Harlekijn, au bas de ce tableau
couleur de rose? une petite note; lisons: Jupiter et
Io, par M. PAULOT. Oh! qu'il est donc gentil,*
ce

(1) Dat is: „Menig schrijver brengt zijne schriften in de wasch; en als VINCENT wel wil doen, zal hij deze twee ruwe schetsen in de wasch brengen.”

(2) Het zijn de twee eerste regels van een bekend liedje; in het Nederduitsch aldus te vertalen: „Mijn vader! ik kom voor uw aangezicht, met eene boetvaardige ziel.”

se petit Jupiter; à la poudre près, on le prendroit pour un jeune Abbé en bonne fortune.

Air: De la croisée.

*Ce Jupiter, aux doux souris,
N'est plus le maître du tonnerre.
S'il prend les traits d'un Adonis,
Io, c'est qu'il cherche à te plaire.
A ses seins les tiens sans mentir,
Ne se montrent pas trop conformés;
A ses yeux il falloit offrir
De plus heureuses formes.*

SANGO DE MI! *ma petite COLOMBINE, qui n'est pourtant pas une Io, et pour qui Jupiter ne s'est jamais métamorphosé, est bien mieux faite, et a des contours plus souples et plus voluptueux. Je vous engage M. PAILLOT à prendre une autre fois un plus parfait modèle; car je veux bien croire, que c'est la faute du modèle, et non pas la vôtre, si cette Io n'est pas plus séduisante (1).*

De

(1) Dat is: „Wat zie ik onder aan die rozenbleutige
„schilderij? een briefje; laat ons lezen: Jupiter en Io,
„door den Heer PAILLOT. O! wat is het toch lief dat
„Jupitertje; op de haarpoeder na zou men zeggen, dat
„het een jonge Abt was bij een liefdensgevalletje.”
„Op de wijs: *De la croisée*. Die Jupiter met zijn lief
„lachje, is niet meer de meester van den Donder: wan-

De openbare ten toon stelling der voortbrengfels van het Fransch vernuft, in het doen van nieuwe uitvindingen of verbeteringen ten aanzien van werktuigen, fabrieken, handwerken enz., welke ik te *Parijs* gezien heb, had plaats gedurende de vijf aanvullingsdagen van het 100 jaar. (zijnde de 18, 19, 20, 21 en 22 September 1802) op het binnénhof van de *Louvre*. Men had ten dien einde rondom op die plaats eene galerij opgeslagen, in den Griekschén sijnak, welke in 104 bogen (*portiques*), waarvan'er een of twee een winkel of kraan uitmaakte, verdeeld was; in deze kramen waren de onderscheiden kunststukken en goederen op eene bevallige wijze ten toon gesteld. Deze galerij was aardig beschilderd, onder andere met zinnebeelden van de landbouw, koophandel, kunsten, enz., met geschilderde kolommen en beelden versierd, en met *drape-*

rien
 „ neer hij de trekken aanneemt van eenen *Adonis*, *Io*,
 „ is het, om dat hij u tracht te behagen. Met zijne vriendelijkheid komt de uwe waarlijk niet zeer overeen; gij moest zijn oog eene gelukkiger gedaante aanbieden.”

„ *Sango de mi!* (Italiaansche uitroeping: zooveel als, Gansch bloed!) mijne kleine *KOLOMBINE*, die evenwel geene *Io* is, en voor wie *Jupiter* zich nimmer herschepen heeft, is wel beter gemaakt, en heeft buigzamer en wellustiger omtrekken: Ik rade u, Mr. *PAILLOT!* om een andermaal volmakter *model* te nemen; want ik wil wel gelooven, dat hief de schuld van het *model* is, en niet de uwe, dat deze *Io* niet verleidelijker is.”

rien behangen. Eenigzins verheven zijnde klommen langs drie of vier trappen in dezelve. In het midden van de plaats stond eene afbeelding van het gedenkteeken van *LYSICRATES* te *Athene*, gemeenlijk bekend onder den naam van *Lantaren van DEMOSTHENES*.

Dit gedenkteeken van de oudheid, volgens de beschrijving daarvan zijnde, van wit marmer, en van de eeuw van *ALEXANDER*, een der merkwaardigste en minst beschadigde van alle degene, welke men te *Athene* ziet, is door de gebroeders *TRABUCHY* te *Parijs* (1), onder het bestuur van de bouwkunstenaars *LEGRAND* en *MOLINOS*, van gebakken aarde (2) gemaakt; van dezelfde grootte als het oorspron-

(1) De fabriek van deze gebroeders bestaat in het maken van kagchels van aardewerk of gebakken steen, zooals men die te *Parijs* veel gebruikt, en waaronder men er vindt, die zeer fraal en bevallig zijn.

(2) De kleur was rood, zoo als van de gebakken steenen en het pottebakkerswerk in ons vaderland: dus komt het mij voor, dat wij ook zeer wel dergelijke kagchels en ander beeldwerk van onze pot- of steenaarde zouden kunnen maken. Eveneens als te *Parijs*, zou dezelve, dunkt mij, behoorlijk gezuiverd en bereid zijnde, kunnen dienen tot het maken van vazen in den *Etrusquen* smaak, en andere kleine beeldjes, wier onkostbaarheid en fraaiheid, vooral in onze schrale tijden, immers, in het versieren van onze vertrekken zoowel te pas zou komen; daarbij hebben zij nog het voordeel van steviger

spronkelijke. Het kwam mij voor 20 a 25 voeten hoog te zijn, met het van hout gemaakte en gepleisterde *pedestal*, waarop het stond; en bestond meestal in loofwerk. s'Avonds waren deze galerijen geillumineerd, zoowel als de ingangen van de *Louvre*. Het geheel maakte inderdaad eene gansch niet onbevallige vertooning, en de toeloop van aanschouwers was zeer groot, waarom men dan ook, om het gedrang zooveel mogelijk te voorkomen, twee poorten voor in- en twee dergelijke voor uitgangen geschikt had; aan welke poorten men, tot handhaving der goede orde, wachten had geplaatst. Kortelijk verflag zullende doen van eenige der voornaamste voorwerpen, welke alhier mijne aandacht trokken, noem ik, in de eerste plaats, de uitnuntende tapijten van de te regt beroemde fabriek *des Gobelins*: verbeeldende het eerste een Dierengevecht, naar *DESPORTES*; het tweede de Vischers, naar denzelve; het derde een Bloemstuk, naar *Mejuff. COSTER*; het vierde de Offerande aan *JUNO LUCINA*, zijnde het zinnebeeld van de Lente, naar *CALET*; het vijfde een Bloemstuk, naar *Mejuff. PENIER*; en het zesde de Belegering van *Calais*, naar *BERTHELEMI*. Men heeft het hier voorzeker in het weven van de uitvoerigste schilderstukken al zeer verre gebragt; zoodat niet alleen derzel-

en duurzamer te zijn; dan de pleister- of gipsbeeldjes, welke wij gewoonlijk gebruiken, en kunnen, even zoowel als deze, gebronsd, verguld of geverwd worden.

zelve levendige en heldere kleuren, maar ook de nauwkeurige teekening, en verdere uitvoering, alle bewondering verdienen. — Onder het Porseleinwerk van de fabriek van *Sevres* muntte inzonderheid uit eene, in den antieken smaak zeer fraai gewerkte, Kandelaar (*Candelabre*) van ongemeene grootte, zijnde, naar gissing, 4 a 5 voeten hoog; dezelve was, naar ik vernam, benevens een kostbaar en kunstig gewerkte Tafel, welke men hier insgelijks vertoonde, vervaardigd voor den Eersten Consul. Als eene nieuwe uitvinding vertoonde men hier almede het waterdigte Laken (*Drap imperméable*) van BEIJERMAN, hebbende zijne werkplaats te *Chailloz*, bij *Parijs*; naderhand heeft men, gelijk bekend is, ook dergelijk laken in ons vaderland gemaakt; doch het gebruik daarvan schijnt zoo algemeen niet, als men van dergelijke stof, indien dezelve volkomen proefhoudt, zou verwachten. Uit de Geweerfabriek van *Versailles* zag men verscheide jagt- en krijgsgeweren, die zoo om derzelve keurige bewerking, als goede hoedanigheid geroemd werden.

Van de werktuigkunstenaars DAUJON en TRECHARD te *Parijs* waren 'er drie modellen van nieuwuitgevonden Brandladders. En daar de schaarsheid, en alzoo de duurte van brandhout voor *Parijs* bij aanhoudendheid toeneemt, en het dus van het uiterste belang is, dat men, terwijl 'er vooréerst geene overvloediger toevoer te wachten is, bedacht zij op bezuiniging van dit zoo onontbeerlijk middel, heeft de Heer DESARNOD te *Parijs*, zich noemen-

mende *Architecte Ingenieur-caminologiste* (1), een nieuw soort van kagchels of haardsteden uitgevonden, waardoor men, zoo als hij opgeeft, op eene spoedige, gezonde en aangename wijze met weinig hout allerhande vertrekken kan verwarmen (2).

De nieuw uitgevonden Baden van DESQUINEMARE bevielen mij inzonderheid: omdat zij door derzelver goedkoopte veel algemeener verkrijgbaar zijn, dan de gewone koperen of blikken, en bovendien, zeer ligt zijnde, gemakkelijk vervoerd, en, ingeval van ziekte of anderzins, naar de bovenste verdiepingen der huizen door een mensch kunnen gedragen worden. Zij bestaan slechts uit eene van teenen gevlochten mand, van maakfel als de gewone bakken, waarin men zich baadt, en inwendig met eene soort van stevig gewast of gevernist doek bekleed; men maakt ze van onderscheide grootte, voor kinderen en volwasfenen (3). In denzelfden smaak zag men hier ook Brandemmers, Waschtobben en dergelijke.

Voorts

(1) Bouwmeester, Ingenieur-schoorsteen- of haardstede-maker.

(2) Dikwijls hoorde ik, gedurende mijn verblijf te *Partjs*, van dergelijke uitvindingen; doch doorgaans beantwoordden dezelve niet aan de veelbelovende berigten; gelijk dit ook met andere zaken in deze Hoofdstad veeltijds het geval is.

(3) Deze badstoven kunnen wij immers al weder, geheel van voortbrengfels van den vaderlandschen grond, namaken; en hoe wenschelijk ware zulks niet, daar dezelve,

ven,

Voorts zag men 'er eene menigte andere zaken, die of nieuw uitgevonden of meerder volmaakt waren: zoo als onderscheiden Mechanische, Geographische en Phijssche werktuigen, Uurwerken, Huisraad, nieuwe *Stéréotype* drukken van de gebroeders DIDOT, Landkaarten, Prentwerken, Mosaïken, Kledingstoffen enz.

Bij een besluit van de Consuls, gedagteekend den 13 *Ventose*, het 9e jaar, worden eenige bepalingen, ten opzichte van deze openbare ten toon stelling gemaakt; zoo als het benoemen van gezworenen, om te beoordeelen, welke kunststukken, en andere goederen, op dezelve behooren te worden toegelaten, en aan welke derzelve vervolgens de onderscheiden prijzen, bestaande in gouden, zilveren en metalen gedenkpenningen, behooren toegewezen te worden. Onder deze gezworenen bevonden zich verscheide leden van het *Nationale Institut* van Kunsten en Wetenschappen. Ingevolge dat besluit van de Consuls maakte deze ten toon stelling ook een gedeelte uit van het feest, geschikt om de verjaring van de grondlegging der Republiek te vieren.

Toen de ten toon stelling, gedurende de vijf aanvullingsdagen van het 12e jaar (18, 19, 20, 21 en 22 Septemb. 1804) plaats moest hebben, op het binnenhof

van

ven, gelijk ik meer dan eens van kundige Doctoren heb gehoord, dikwijls bij onderscheiden ziekten en kwalen hoogstnoodzakelijk, en echter op de meeste plaatsen in ons vaderland schier niet te bekomen zijn.

van de *Louvre*, was ik op reis in andere gedeelten van *Frankrijk*; doch vond echter, in October daar aan volgende te huis komende, de schilderijen, teekeningen, beelden en platen nog; en daar deze ten toon stelling eenige weken duurt, en die tijd op verre na nog niet verstreken was, had ik overvloedige gelegenheid, om alles op mijn gemak te beschouwen.

Thans waren 'er ruim zeshonderd schilderijen en teekeningen; ten naastenbij een derde van dat getal bestond al weder in portraiten, waaronder, even als bij de vorige ten toon stelling, een groot aantal *miniaturen* waren. Volgens het algemeen gevoelen, hetgeen mij in deze voorkwam juist te zijn, was het getal van goede schilderijen grooter, dan voor twee jaren. De groote schilderij van Gros, kweekeling van DAVID, hetwelk den Generaal BONAPARTE verbeeld, bezoekende de pestzieken in het ziekenhuis van *Jaffa*, is als het beste bekroond geworden, hoewel ik verscheiden kunstkeners heb hooren zeggen, dat 'er onder de overige meer dan één stuk gevonden wordt, dat, naar hun gevoelen, den voorrang zou verdienen. Trouwens, wie weet niet dat, vooral in het beoordeelen van dergelijke kunststukken, de gevoelens wel eens kunnen verschillen; nogtans is het mij ook voorgekomen, hoewel ik anderzins aan de verdienste van den meester hulde doe, dat, wat de teekening der beelden aangaat, de *proportie* in alles niet behoorlijk was in acht genomen.

Een ander groot stuk, van HENNEQUIN, den Veldslag van *Quiberon* voorstellende, had wel schoone gedeelten, maar beviel over het geheel niet. Van de, voor mij zoo verrukkelijke, schilderij van MONSIAU, kweekeling van PEYRON, verbeeldende den dood van RAPHAËL (1), zal ik alleen het gevoelen van *Harlekijn*, die ik mijne lezers reeds deed kennen, hier ter neder stellen: omdat het mij is voorgekomen, dat hetzelfde met het algemeen gevoelen zeer wel strookte: „ De menigte, zegt hij, verzamelt zich altijd voor die schilderij; en waarom? Het is, om dat men 'er eene verstandige *compositie* vindt, de bijzonderheden vol waarheid, een gelukkig denkbeeld; kortom, het is een wel
„ ge-

(1) De groote kunstenaar word verbeeld liggende op een paradebed, gesteld voor de schilderij van de Verheerlijking van Christus op den berg; dat, zooals ik reeds gezegd heb, zijn laatste werk was. Het is het oogenblik, dat hij door den bijstand van den godsdienst word ondersteund, en dat men de menigte toelaat, welke begerig is, om bij het aandoenelijk schouwspel van het sterven dezes, als kunstenaar onsterfelijken, mans tegenwoordig te zijn. Bij zijn bed, in deze zijne laatste oogenblikken, ziet men den beroemden Italiaanschen Dichter ARIOSTO, en den Kardinaal BIBBIENA. Deze Kardinaal was Secretaris van LAURENS en JAN DE MEDICIS, en een der herstellers van de tooneelkunst. Men vind van hem een portrait in de groote galerij alhier, door RAPHAËL geschilderd.

„ gekozen onderwerp, dat wel begrepen en goed
 „ uitgevoerd is. Zoo deze schilderij de beste van
 „ de zaal niet is, zij is althans zeker de tweede
 „ na dat van Gros, en de uitdeelers van kroonen
 „ hadden dezelve ten minste wel eenen tweeden prijs
 „ (*accessit*) mogen geven.”

„ Helaas! zegt hij verder, MONSIAU heeft de eer
 „ van eene palmtak (1) niet gehad; hij heeft niet
 „ gezien.”

„ *Son nom en prose en vers dans les journeaux cité,*
 „ *Voler de poste en poste à la posterité (2).”*

„ Zijn oor is niet getroffen geworden door het on-
 „ stuimig geklink der glazen, noch door het stil-
 „ gemompel van de plegtige dronken op den geluk-
 „ kigen uitslag (*succes*) zijner ondernemingen voor
 „ het vervolg. In 't kort, hij heeft niets gehad
 „ van alle die aardigheden naar de *mode*; maar
 „ laat u dat niet verwonderen.”

„ *MONSIAU dans la retraite étudiant en paix,*
 „ *Travaille ses tableaux et non pas ses succès (3).”*

„ Bo-

(1) Boven de bekroonde schilderijen worden doorgaans
 palmtakken, of dergelijken gestoken.

(2) Dat is:

„ Zijn naam in rijm en onrijm in de dagbladen aangehaald,
 „ Van post tot post . . . naar het nageslacht overvliegen.”

(3) Dat is:

„ MONSIAU in de afzondering in stilte studerende,
 „ Bewerkt zijne schilderijen, en niet den voordeeligen uit-
 „ slag van dezelve.”

„ Bovendien, om zich te troosten wegens deze klei-
 „ ne vergetelheid, kan hij herhalen hetgeen men den
 „ grooten CONDÉ doet zeggen:

„ *Si je n'ai pas une couronne,*
 „ *C'est la fortune qui la donne:*
 „ *Il suffit de la mériter (1)."*

Een klein stukje, verbeeldende FRANCISCUS, den
 eersten, Koning van *Frankrijk* (2), en nog eenige
 anderen, van RICHARD, kweekeling van DAVID, wa-
 ren ook geen van de minste. Van SWEBACH waren
 'er weder verscheide stukken, alsmede van SCHOEN-
 BERGER, KAREL VERNET en van LEJEUNE, drie Veld-
 slagen, waarin de krijgsverrigtingen van den Gene-
 raal BONAPARTE bij *Lodi*, den berg *Tabor* en *Abou-*
kir worden afgebeeld. Van SWAGERS was 'er een
 gezigtje van de omstreken van mijn geboortestad
Rotterdam, bij het ondergaan der zon. Een groot
 Bloem-

(1) Dat is:

„ Heb ik geene kroon, het is het geluk die haar geeft:
 „ Het is genoeg dezelve te verdienen."

(2) FRANCISCUS, de eerste, toont aan de Koningin van
Navarre, zijne zuster, het volgende versje, dat hij met
 een diamant op de glazen heeft geschreven:

Souvent femme varie,
Bien fol qui s'y fie.

Dat is: „ Dikwijls verandert eene vrouw, hij is wel dwaas,
 „ die 'er zich op verlaat." Dit tweeregelig versje heeft
 langen tijd gestaan op een der vensterglazen van het kas-
 teel van *Chambord*, omstreeks *Blois* gelegen.

Bloemstuk van VAN DAEL, benevens een Fruitstuk van denzelfden meester, scheen men ook algemeen met genoegen te zien; zoowel als drie Bloem- en Fruitstukjes van den Tilburger, CORNELIS VAN SPAEN-DONCK, broeder van den grooten bloemschilder van dien naam, van wien ik reeds in mijne reize door *Frankrijk* heb gesproken.

Onder de Portretten was 'er een van GIRODET, ten voeten uitgeschilderd, verbeeldende den Heer BONAPARTE, vader van den tegenwoordigen Keizer van *Frankrijk*; hetzelfde is echter niet tot het einde van deze ten toon stelling blijven hangen; maar veel vroeger dan de andere schilderijen afgenomen. Van zekeren Heer FULON, een jongman, die om zijne ongemeene lengte te *Parijs* onder den naam van de reus (*le géant*) bekend is, en aldaar eene bediening heeft in een der openbare boekerijen, zag men hier ook eene levensgrootte afbeelding, door den schilder VIEN, de zoon.

Allerkeurigst waren de zes Bloemstukjes, door REDOUTÉ, voor de Keizerin van *Frankrijk*, à l'aquarelle (met sapverwen) geteekend of gewaschen. Ieder dezer bloemstukjes bestond slechts uit eenige weinige bloemen, op eenen grond van wit papier; doch ik herinner mij niet, immer iets fraaijers en bevalligers, in dien smaak, gezien te hebben; en hoe zeer zelfs de kleinste lichtjes, op de zuiverste en nauwkeurigste wijze, waren uitgespaard geworden, was 'er echter niets stijfs of treuselachtigs in de manier te bespeuren.

De acht uitvoerig geteekende gezigten van *Constantinopolen*, door MELLING, waren vooral geene der minste onder de hier ten toon gestelde teekeningen. Hoe aangenaam moesten deze, naar het schein zoo natuurlijke, afbeeldingen dier bekoorlijke streken de verbeelding niet trefsen; zij maken een gedeelte uit van de verzameling van twee en vijftig gezigten, daaromstreeks, alle door den Heer MELLING naar het leven geteekend (1).

Van den, sedert eenige jaren te *Parijs* wonende, Boschenaar, KNIP, van wien ik reeds in mijne reize door *Frankrijk* sprak (2), zag men hier ook een fraai, met dekverwen (*à gouache*) geschilderd, landschap. Jammer is het inderdaad, dat deze ijverige jongman, gedurig voor den kost moettende arbeiden, geene meerdere gelegenheid heeft, om vooral reizende de natuur te bestuderen, en daardoor zijne kundigheden uittebreiden.

De gekleurde Teekeningen van Vogels, Slangen, bloedeloze en viervoetige Dieren, door BARRABAND, welke voor het groote werk over *Egypte* moeten dienen, waren ook uitmuntend. Verscheiden andere
schil-

(1) Gemelde Heer was voornemens, om dezelve in plaat te doen brengen, en met de beschrijving van de Heer CROZE MAGNAN te doen uitgeven, onder den titel van: *Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore*.

(2) Eenige plaatjes, welke in dit werk voorkomen, zijn ook door denzelfven geteekend.

schilderijen en teekeningen dezer ten toon stelling zouden insgelijks verdienen, dat ik mijnen lezer daarmede bekend maakte; doch hoe kort ik zulks ook zoude mogen doen, ligtelijk zou deze beschrijving daardoor te uitgebreid kunnen worden: ik besluit dezelve alzoo liever met eenige zangversjes van onzen *Harlekijn*. Van het stuk, verbeeldende ALEXANDER, beweene den dood van de echtgenoot van DARIUS, door Mevr. MONGEZ, zegt hij:

Op de wijs: *Je suis encore dans mon printemps.*

Il est fort bien peint ce tableau;

Cette draperie est bien faite:

Mais en louant votre pinceau,

Autour de moi chacun répète.

Qu'a DAVID, MONGEZ dit toujours:

Venez, venez à mon secours." (1)

In het volgende zegt *Harlekijn*, met al zijne Fransche galanterie, eene zeer harde waarheid aan Mevrouw GÉRARD, wegens een schilderij, verbeeldende, vol-

(1) Dat is: „ Deze schilderij is zeer wel geschilderd; „ die plooiing der kleederen is wel uitgevoerd: maar, „ terwijl ik uw kunstpenfel prijze, herhaalt iedereen „ rondom mij, dat MONGEZ tegen DAVID (vermaarden „ kunstschilder) altijd zegt: Kom, kom mij te hulp.” Deze laatste regel is de sluitregel van ieder versje, welke, bij herhaling, in een zeer algemeen bekend liedje gezongen wordt.

volgens den catalogus, eene vrouw, welke, aan haar kaptafel gezeten, over het lezen van eenen brief, die zij in de hand houdt, zich kwalijk bevindt (*se trouve mal.*)

Op de wijze: *Il faut de la santé pour deux.*

Je suis tres galant pres des belles,

Et je les aime à tel excès,

Que, lorsque je suis auprès d'elles,

Je ne les contredis jamais.

La preuve est, qu'en voiant la femme,

Qui se trouve mal, je lui dis:

„*Vous avez bien raison, Madame!*

„*Vous me voyez de votre avis.*” (1)

Met regt prijst hij, integendeel, de allerliefsste schilderij van Mejuff. LORIMIER: verbeeldende eene jonge vrouw, die haar kind de borst niet kunnende geven, het door eene geit ziet zogen. Hier en daar vindt *Harlekijn* echter min of meer iets afte wijzen, en, onder anderen, op het kindje; maar, zegt hij, ik vergeef dit de kunstenaressen, het is eene jonge juffrouw, en het is niet te verwonderen, dat zij
geene

(1) Dat is: „Ik ben zeer wellevend bij de vrouwen, „en ik bemijn haar zoo overmatig, dat ik haar nooit te- „genspreek, wanneer ik bij haar ben. Het bewijs is, dat „ik deze vrouw, die zich kwalijk bevindt, ziende, tegen „haar zeg: „Gij hebt wel gelijk, Mevrouw! gij ziet „mij van uw gevoelen.”

geene kinderen weet voorttebrengen; besluitende voorts met dit zangversje:

Op de wijs: *Nous sommes précepteurs d'amour.*

*On voit par ce tableau charmant,
Qui parle doucement à l'ame,
Que pour peindre le sentiment,
Il faut le pinceau d'une femme (1).*

Uit deze drie laatste stukken blijkt het, dat men hier ook vrouwen vindt, welke de schilderkunst beoefenen; en behalve deze zijn 'er nog verscheiden andere, waaronder eenige goede schilderesfen, vooral in het vak van portretten en bloemen.

Men zeide, dat 'er stukken, welke men voor deze ten toon stelling had aangeboden, waren afgewezen, en andere, die veel minder waren, toegelaten: bij de vorige ten toon stelling hoorde ik daarover insgelijks klagen, en men schreef dit bijzonder toe aan eenige, aan het hoofdbestuur hieromtrent, ondergeschikte personen: wat 'er van zij, zal ik niet beoordeelen; doch dat 'er prullen gevonden worden, daarvan hebben mij mijne oogen overtuigd.

Nu nog een woordje over het Beeldhouw- Bouw- kundig- en Prentwerk, op deze ten toon stelling.

Het

(1) Dat is: „Men ziet door deze bekoorlijke schilde-
„rij, dat zachtelijk tegen de ziel spreekt, dat, om het
„gevoel te schilderen, men het penseel van eene vrouw
„moet hebben.”

Het eerste, dat men op den catalogus vind, was een groot beeld, door den beeldhouwer ALVARÈS, verbeeldende GANIMÈDES, aan den in eenen arend her- schapen *Jupiter*, den godendrank schenkende. Zekerlijk was dit beeld niet onbevallig; doch sommige, voor deze stad mischien wat te strange zedenmeesters, merken aan, dat de kunstenaar een welvoegelijker onderwerp zou hebben kunnen kiezen. Van CARTELLIER was 'er een standbeeld, bestemd voor de galerij van den Behoedenden Senaat, verbeeldende ARISTIDES den regtvaardigen (1). CHAUDET deed 'er zijn kunstwerk bewonderen in het beeld van den, om zijne zeldzame grootheid bewonderingwaardigen CINCINNATUS, voorgesteld wordende op het oogenblik, dat hij het besluit van den Senaat, waar-

(1) Bij de openbare zamenkomst, ter uitvoering van de wet van het *Ostracismus*, waardoor het volk van *Athene* lieden, wter te grooten invloed en heerschzucht het vreesde, bij stemming voor tien jaren, zonder schandvlek verbande, verzocht een dorpbewoner, niet kunnende schrijven, aan ARISTIDES, die hij voor een gemeen man hield, om den naam van ARISTIDES op zijn schulpje (*ostrakon*), in plaats van stembriefjes gebruikelijk, te schrijven. Deze, verbaasd over deze misvatting, vroeg hem, of hij eenigzins door ARISTIDES was beledigd geworden: „Geenszins,” antwoordde de landman: „ik ken dien man zelfs niet; maar ik ben moede van hem overal den regtvaardigen te hooren noemen.” Zonder iets te antwoorden nam ARISTIDES bedaardelijk het schulpje, schreef 'er zijnen naam op, en gaf het hem terug.

waarbij hij tot Consul benoemd wordt, ontvangt. Dat dit beeld ook voor een der galerijen van het Gouvernement bestemd was, gelijk sommige wilden, heb ik noch in den catalogus, noch elders aangeteekend gevonden; maar wel, dat het marmeren borstbeeld van ALEXANDER, bijgenaamd de groote, door DEJOUX, hetgeen hier ook vertoond werd, gemaakt was voor de galerij van Z. M. Keizer NAPOLÉON, van welken Keizer zelve men hier ook twee afbeeldingen vond. Van SCIPIO *Africanus* was 'er een standbeeld, door RAMEY vervaardigd, en een dergelijk van SOLON, door RENAUD, beide voor den Behoedenden Senaat, zoowel als dat van den Generaal JOUBERT, door STOUF. Van het standbeeld van CICERO, dat almede voor den Senaat, door Houdon, in marmer moet vervaardigd worden, zag men hier thans een pleister *model* (1). Kunstvrienden vooral zagen 'er met genoegen het standbeeld van den beroemden schilder Poussin, door JULIEN. Foucon had in pleister de afbeelding van LE SUEUR, een ander Fransch schilder, gemaakt. In alles telde men 'er ruim zestig stuks beeldhouwwerk, zoo van marmer als van pleister; mitsgaders eenige kleine portretjes van ivoor en was. Omtrent de helft van

(1) De kunstenaar heeft het oogenblik gekozen, waarin Cicero, in den vollen Senaat, aan CATILINA deze woorden toevoegt: „Het is tijd, dat gij uit den Senaat en uit „Rome gaat;” gelijk zulks in een treurspel, ik meen van CRÉBILLON, gezegd wordt.

van dat getal bestond in borstbeelden en portretten, waaronder die van BERNARDIN DE ST. PIERRE, CAMBACÉRES, DENON, onzen vaderlandschen schilder GERARD DOUW (1), FOURCROI, den in *Frankrijk* beroemden Duinkerker zeeman JAN BART, SICARD, PORTALIS, KOSCIUSCO, enz. Eenige derzelve van personen mij bekend, vond ik zeer gelijkende, en, over het geheel, waren 'er onder het beeldhouwwerk fraaije kunststukken, zoowel als verscheiden middelmatige.

De voornaamste bouwkundige plannen en modellen bestonden in dat van een zegevierend gedenkteeken, ter eere van den Franschen Keizer, door LEMERCIER, van een Keizerlijk Paleis, door LEVASSEUR, van een gedenkteeken ter eere van den Generaal DESAIX, van een zaal voor de zittingen van het Tribunaat, door BLEVE, en van een gedenkteeken voor het Eerelegioen, in de *Magdalena's* kerk, door PEYRE; dit laatste plan bestond in verscheide teekeningen. In 't geheel waren 'er ruim twintig stuks.

Onder de tachtig of negentig Kunstplaten, die alhier waren ten toon gesteld, muntte inzonderheid uit, de terugkomst van MARCUS SEXTUS, door BLOT naar GUÉRIN, de Moedermaagd van RAPHAËL, bekend onder den naam van *la belle Jardinière* (de schoone Tuinierster), door DESNOYER, OSSIAN, door

(1) Hetzelve was van marmmer, op last van het Gouvernement, door CARDELLI gemaakt.

door GODEFROY naar GÉRARD, de Kardinaal GON-
SALVI, ontvangende van Paus PIUS den VII. de
Bulle van de ratificatie van het Concordaat, getee-
kend te *Parijs* den 15 Julij 1801, door LEFÈVRE-
MARCHAND, en de ontwaking van den Heiligen JE-
RONIMUS, na GUERCHINO door NICOLET. Ook
was 'er een plaatwerk door den Heer SALVAGE,
Med. Doct. te *Parijs*, voorstellende de ontwikke-
ling van het werktuigelijke der spieren in den strij-
denden *Gladiator*, anders genaamd, de *Gladiator* van
BORGHESI: van verscheiden deskundigen hoorde ik
de verdiensten van dit werk, als inzonderheid nuttig
voor de beeldhouw- en schilderkunst, roemen.

Dat deze ten toon stelling, in eene stad als *Parijs*,
dagelijks eene menigte ledigloopers, zoowel als lief-
hebbers en nieuwsgierigen, moet lokken, is ligtelijk
te gissen; hetzelfde heeft ook plaats ten opzichte van
de uitgestrekte galerijen der schilderijen en beelden,
op de bepaalde dagen, dat dezelve openstaan voor
het algemeen. Velen maken van dezelve gebruik,
als van eene openbare wandelplaats, inzonderheid
als het weder niet toelaat, om in de open lucht te
wandelen: men loopt heen en weder drentelen,
zonder zich in het minste met zoo vele heerlijke
kunststukken bezig te houden, en is men vermoeid,
dan dienen de gemakkelijke canapé's en banken,
welke hier en daar geplaatst zijn, om uitterusten;
verscheidenmalen zag ik sommigen in die canapé's
een slaapje doen.

Uit de vensters van de zaal, alwaar de teekenin-
gen

gen hangen, ziet men beneden op eene ruime plaats, tusfchen dat gedeelte van de *Louvre* en de kaai langs de *Seine*, nog eene groote menigte beelden, 't zij geheel of aan stukken en brokken, benevens kolommen en ander beeldhouwwerk liggen, bij en tusfchen de lootsen der werklieden, die dezelve moeten herstellen en schoonmaken. Veelal zijn dit ook veroveringen uit *Italië*, echter, voor zooveel ik van verre zien kon, van geen zeer groot belang; ook maakte men misfchien niet veel haast, om dezelve te herstellen, daar 'er toch nog geene gelegenheid was, om dezelve behoorlijk te plaatsen.

Behalven de *Venus de Medicis* werd 'er, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, in het laatst van 1803, nog een beeld van den eerften rang in het *Museum* geplaatst, namelijk de *Pallas* van *Velletri*, of kolosfale *Minerva*. Van dit voortreffelijk kunstwerk word inzonderheid de plooljing des ruimen mantels (*peplum*) algemeen geroemd; dezelve bedekt genoegzaam het geheele lijf, en daalt tot aan de voeten af; fchooner en natuurlijker *draperie* kan men zich niet voorstellen, het gelijkt geen marmer, maar de een of andere buigzame kleedingstof, welke om het beeld geworpen is (1).

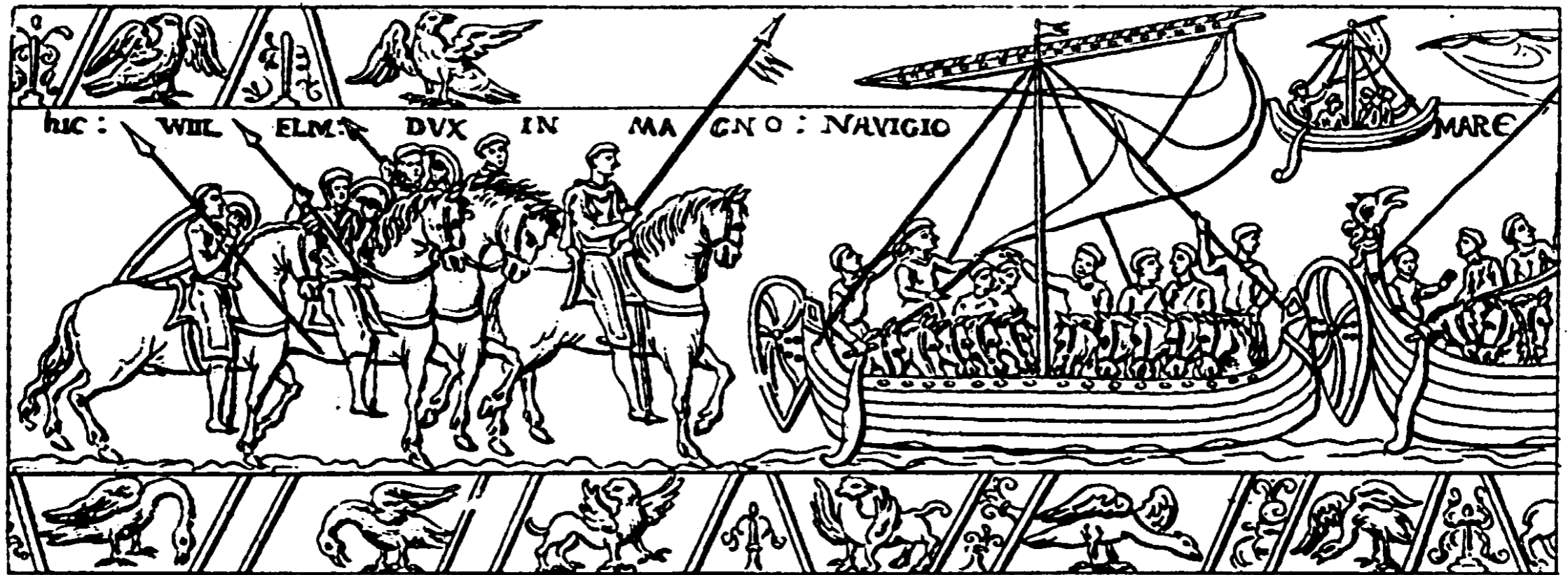
Om-

(1) Dit beeld, van *Paros* marmer, is nog maar tien jaren op nieuw bekend: zijnde in het jaar 1797 opgegraven, omfrees de stad *Velletri*, 8 of 9 uren van *Rome*, alwaar het onder de puinhoopen van een voormalig Romeinsch lust-

Omtrent ten zelfden tijd had men rondom in de zaal der teekeningen een stuk geborduurd lijnwaad, meer om deszelfs zonderlingheid en ouderdom, dan fraaiheid merkwaardig, ten toon gehangen. Men noemde het *la tapisserie de la Reine MATHILDE* (het behangsel van de Koningin MATHILDE), om dat hetzelfde door die Koningin, echtgenootte van *GUILLAUME le Bâtard*, Hertog van *Normandië*, met behulp van hare staatsjuiffereu, omtrent 1066, zou geborduurd zijn. Dit foort van behangfel beftaat in eene ftrook lijnwaat van 214 voeten lengte, en 18 duimen breedte; op hetzelfde zijn eene verbazende menigte afbeeldingen van menschen, velerhande dieren, fchepen, huizen, kasteelen, enz. met gekleurd garen en fajet geborduurd, en verbeeld den grooten en gelukkigen krijgftogt van gemelden *GUILLAUME le Bâtard* (*WILLEM de Bastard*), name-lijk de overwinning van *Engeland*, in het jaar 1066. waarna hij ook, den troon van *Engeland* beklommen hebbende, *WILLEM de Overwinnaar* werd genaamd. De teekening is, gelijk men van die tijden moet verwachten, doorgaans zeer misfelijk. Boven en tufchen de beelden leest men, de gansche ftrook door, eene korte befchrijving of aanwijzing, in het latijn. Om een denkbeeld van dit zonderlinge, en vooral om zijne oudheid merkwaardige, ftuk te geven, voeg ik hier eene afteekening van een gedeelte van

van

lusthuis, waarfchijnlijk federt verfcheiden eeuwer, bedolven lag.

BORDUURWERE VAN KONINGIN MATHILDE.

van hetzelfde bij (1), hetwelke, wat de teekening aangaat, nog al van het minste niet is. Sedert onheugelijke tijden, werd dit geborduurd doek bewaard in de hoofdkerk van *Bayeux* in *Normandië*, alwaar het alle jaren, op zekere dagen, plegtig ten toon werd gesteld (2). Naar men verzekerde, zou het ook weder aan die kerk terug gegeven worden, en was alleen herwaarts overgebracht, om als iets onge-meens, tot de geschiedenis van *Frankrijk* betrekking hebbende, openlijk vertoond te worden, en inderdaad in eene tijd, dat men zoo veel van eene landing in *Engeland* sprak, was dit niet ongepast. Sommige meenden dan ook, dat, daar een Hertog van *Normandië*, omtrent zeven en eene halve eeuw geleden, *Engeland* overwonnen had, zulks althans den magtigen Eersten Consul en ervaren Veldheer BONAPARTE niet bezwaarlijk zou vallen. Intusschen komt het mij voor, dat die tijden en omstandigheden van de onze nog al wat verschillen: tot hiertoe is dan ook, gelijk wij weten, die onderneming gedurig gedurig gestaakt geworden.

Op de dagen, welke het *Museum* niet voor het al-

(1) Zie plaat VI.

(2) Zij, die er meer van verkiesen te weten, kunnen hun verlangen voldaan vinden in het VI en VIII deel van de *Academie des Belles lettres*, alwaar men het geheele doek in plaat vindt met eene beschrijving van LANCELOT; als mede in het I en II van MONTFAUCON'S *Monarchie Française*.

gemeen open staat; doch wanneer vreemdelingen 'er hunne zekerheidskaarten (*cartes de sûreté*) vertoonende, echter vrijelijk kunnen komen, ziet men 'er altijd verscheiden teekenaars en schilders aan het werk, sommige die hooghangende stukken afchilderen, of daarna teekeningen maken, zitten op zeer verheven stellaadjen.

De vleugel van het kasteel der *Tuileriën*, alwaar de Paus, gedurende zijn verblijf te *Parijs*, nu twee jaren geleden, gehuisvest was, onmiddelijk gemeenschap hebbende met de groote schilderijengalerij, en alzoo ook met de overige zalen van het *Museum*, werden dezelve een en andermaal door Z. H. bezocht. Hier zag hij dan ook een aantal dier kostbare kunststukken, welke voorheen zijn paleis en zetelstad versierde, nog eens weder. — Een aantal geloovigen en, waarschijnlijk niet minder, huichelaars, namen doorgaans ook die gelegenheid waar, om Z. H. hulde te betoonen en zijnen zegen te ontvangen; onder dezelve had zich ook, naar men mij verzekerd heeft, de bekende schrijfster Mad. DE GENLIS doen opmerken, werpende zich, in bijzijn van een aantal personen, aan de voeten van het kerkhoofd.

Aan den ingang van het *Museum* is men verplicht zijn rotting, regenscherm, zijdgeweer en dergelijken aan lieden, welke daartoe van wege het Gouvernement aangesteld zijn, aftegeven; men ontvangt daarvoor een nummer, zijnde de weërger van het gene 'er wordt aangehangen, waardoor alle verwarring

ring dienaangaande wordt voorgekomen. Daar het aanwijzen met rottingen en dergelijken, vooral op schilderijen, ligtelijk aanleiding geeft tot beschadiging derzelve, kan men niet anders dan deze voorzorg billijken (1).

Behalven de openbare schilderijengalerij van het *Museum*, heeft men 'er hier ook nog eene dergelijke in het Paleis van den Behoedenden Senaat, vooreen van *Luxemburg*; doch zoo als men, onder anderen, uit de beschrijving van KOTZEBUE en REICHARDT zien kan, is zij op verre na zoo rijk niet in kunststukken, als die van het *Museum*. Naast de schilderijen van RUBBENS, waaruit deze galerij grootendeels bestaat, en welke verscheiden gebeurtenissen uit het leven van MARIA DE MEDICIS voorstellen, zag ik een paar groote stukken van den te regt beroemden Parijsche schilder DAVID hangen; het eene verbeeld den Eed van de HORATIËN, en het andere BRUTUS, na het vonnissen van zijne zonen. De plaatsing der schilderstukken van deze twee meesters verwonderde mij zeer: om dat zulks natuurlijk aanleiding moest geven tot vergelijkingen, welke, wat het koloriet aangaat, zelfs bij den oppervlakkigen beschouwer, zoo zichtbaar ten nadeele van den

(1) Naar mij de opzigter van de Schilderijengalerij te *Dusseldorp* verhaald heeft, had men daar, eenige jaren geleden, een gat in een voornaam schilderij gevonden, hetgeen 'er waarschijnlijk met een stok, of iets dergelijks, in gestooten was.

den laatstgenoemden moesten uitvallen. In het begin van mijn verblijf te *Parijs* zag ik zijne beroemde, groote en rijk geordonneerde schilderij, den Sabijnsche maagdenroof verbeeldende, tegen betaling van 30 *so/s*, waarvoor men het vertoonde, in een der kamers van de *Louvre*, in welk gebouw DAVID, onder meer andere kunstenaars, toen zijn verblijf hield (1); in de *compositie* en teekening straalden de kunde en begaafdheid van den grooten meester allerwege door, hetzelfde heeft plaats aangaande zijne twee schilderijen in de galerij van den Senaat, en hadden deze hier ook op zich zelve gehangen, zij zouden mij mischien ook, wat het *koloriet* betreft, beter voldaan hebben. Kort voor mijn vertrek van *Parijs* zag ik nog van hem het portret van den tegenwoordigen Paus, gedurende het verblijf van Z. H. te *Parijs* geschilderd; het was treffend gelijkende en schoon uitgevoerd.

Bij GÉRARD zag ik, in Julij 1802, behalve eenige andere portretten van voorname personen, dat van den, zoo algemeen geliefden, Generaal MOREAU, levensgrootte; de gelijkenis was sprekende, en de uitvoering het penseel van den verdienstelijken meester waardig. Ten zelfden tijd zag ik ook, voor de eerstemaal, zijnen treffend schoonen BELISARIUS; bij

(1) Eenigen tijd daarna werd aan het algemeen om niet ten toon gesteld; men had 'er ook eenen spiegel bij geplaatst, om hetzelfde alzoo op tweederlei wijze te kunnen zien.

bij KOTZEBUE, in zijn meergenoemd werk, beschreven, en ondervond insgelijks, bij het beschouwen van dit zielroerende tooneel, terwijl ik door het schoone der kunst als verrukt was, dat tevens mijn hart geroerd werd door zeer gevoelige gewaarwordingen van deelnemende aandoening. Hoe heerlijk is niet het *effect* van het teedere, en met eene treurige bevalligheid nederhangende ligchaam van den jongeling in den arm van den blinden grijsaard! Ja waarlijk! men voelt zich schier genegen, om, gelijk KOTZEBUE zegt, zijne armen naar hem uitte strekken.

In de werkplaats van MOIRE, tot de klasse der verdienstelijkste beeldhouwers van *Parijs* behoorende, en alzoo ook lid van het *Institut* der Wetenschappen en Kunsten aldaar, zag ik eenige schoone kunststukken, of afgietsels en modellen derzelve; hij schijnt ook, vooral in het beeldhouwwerk, algemeen onder den naam van *en basrelief* bekend, uittemunt. Hij woonde en had zijn werkplaats toen, zoo wel als GÉRARD, in het uitgestrekte gebouw van de *Louvre*.

Dit gebouw, aan de kunsten en wetenschappen toegewijd zijnde, gelijk uit het opschrift *Palais des Sciences et des Arts* (1) blijkt, houdt ook gemelde

In.

(1) Paleis der Wetenschappen en Kunsten. DUBOS, de oudste, maakte op hetzelfde het volgende versje:

*La France, dans ce temple aux Muses consacré,
Des sciences et des arts nourrit le feu sacré.*

Institut in een gedeelte daarvan hare zittingen. Hetzelve nog tot op heden, zoo ik meen, den naam van *Institut National* behouden hebbende, bestaat uit eene maatschappij van kunstenaars en geleerden, bestemd, om de wetenschappen en kunsten te bevorderen, en nuttige en belangrijke uitvindingen en ontdekkingen te verbreiden. In het vierde jaar der omwenteling, in plaats van de oude Akademiën opgericht zijnde, hield zij reeds in den aanvang van hetzelve hare eerste zitting, in de zaal, voorheen die der zwitserfche lijfwachten, en daarna der oudheden genaamd, welke door den bouwmeester HUBERT zoodanig is veranderd geworden, als ik dezelve heb gevonden, en gelijk ik meen, dat zij nog bestaat. Het is eene fraaije ruime zaal, overeenkomstig het oogmerk, dunkt mij, wel ingerigt: in het midden zijn de zetels van den voorzitter, der secretarissen, het spreekgestoelte en banken, waarin de leden, naar hunnen rang, zijn geplaatst, en rondom dezelve, amphitheatersgewijze, zitplaatsen voor de toehoorders; welke 'er met een kaartje van een der leden, toegelaten worden; gelijk ik dan ook onderscheidene malen, met genoegen, bij dergelijke zittingen ben tegenwoordig geweest. Rondom in deze zaal ziet men veertien, meer dan levensgrootte, beelden van zoo vele groote mannen, welke *Frankrijk*,

Dat is:

Frankrijk voedt in dezen tempel, aan de zanggodinnen gewijd, het heilig vuur der wetenschappen en kunsten.

rijk, onder anderen, in onderscheiden vakken opgeleverd heeft, als: LA FONTAINE, D'AGUESSEAU, ROLLIN, SULLY, MOLÉ, L'HOPITAL, CORNEILLE, MOLIÈRE, BOSSUET, PASCAL, DESCARTES, MONTESQUIEU, FÉNÉLON en RACINE. De zittingen, waarvan ik spreek, als in deze zaal gehouden wordende, zijn de openbare; de afzonderlijke worden gehouden in de zaal, waarin voorheen de Fransche Akademie zitting hield.

Ieder der vier klasfen houdt thans alle jaren eene openbare zitting, waarbij de andere klasfen tegenwoordig zijn. In zulk eene zitting wordt 'er verslag gedaan van de werkzaamheden dier klasfe gedurende dat jaar, de beantwoorde prijsvragen bekroond, en nieuwe ter beantwoording opgegeven; hierbij worden eenige verhandelingen en andere stukken voorgelezen.

Toen ik te *Parijs* kwam, en het *Institut*, overeenkomstig zijne instelling, nog in drie klasfen verdeeld was, hielden de klasfen geene afzonderlijke openbare vergaderingen, zoo dat men in die algemeene vergaderingen dan ook verhandelingen hoorde van allerlei aard, hetgeen voor de toehoorders, waaronder zich doorgaans zeer vele vrouwen, vooral ook *du bonton*, bevinden, om de verscheidenheid der stoffen onderhoudender was, dan thans, nu de verdeeling, ingevolge eene later instelling, in vier klasfen bestaat, en ieder hunner afzonderlijk vergaderende, alleen die stof behandelt, welke tot derzelver werkzaamheden betrekking heeft.

In eene openbare vergadering, welke ik voor deze verandering, namelijk op den 5 April 1802, bijwoonde, hoorde ik zoo wel eene geleerde verhandeling van LALANDE, over de ontdekking van eene negende planeet, als een geestig en vrolijk vers van COLLIN-HARLEVILLE, getiteld, *Une journée de Paris*, (Een dag van *Parijs*) (1). Tusschenbeiden werd 'er een stuk gelezen van TOULONGEON, over de oprigting en vestiging der nieuwe koloniën; waarin, over den koophandel sprekende, ook een woordje van de Hollanders gezegd werd, dat hun juist niet tot oneer verstrekte: men schreef, onder anderen, hunne overdreven zindelijkheid, zoo als men die noemde, aan spaarzaamheid omtrent hunne huizen en huisraad toe, en beschouwde deze spaarzaamheid en gaarzucht als een gevolg van den koophandel en handelgeest. Deze aanmerking kwam mij niet ongegrond voor. In een verhoog van MONGEZ werd 'er gehandeld over de werktuigen van den landbouw der ouden, en in 't bijzonder over hunne ploegen, enz.

Voor het openen der vergadering werden 'er onder de aanzienlijke menigte toehoorders verscheiden gedrukte bladen, in 4to, 't zij los of bijeengenaaid, uit-

(1) De levenswijze en gebruiken der Parijzenaars werden daarin, op eenen spotachtigen en hekelenden toon, beschreven; zoo zeide de dichter, van de vrouwen sprekende, daar dezelve toen bijna naakt gingen: „Hoe zullen zich onze schoonen in den zomer toch kleeden?”

uitgedeeld; zij behelsden de orde der lezingen, het verslag der werkzaamheden, der opgegeven en opgegeven prijsvragen; zoodat ik, wel te vreden over de bijwoning dezer zitting, met mijn zakken vol papieren terug keerde.

In de openbare zitting van de klasse der geschieden en oude letterkunde, den 2de *Germinal* van het 11de jaar (23 Maart 1803) gehouden, had ik het genoegen van den sedert algemeen bekenden VILLERS plegtig te zien bekroonen (1), wegens het beantwoorden der prijsvraag: „ Welke is de invloed geweest van „ de hervorming van LUTHER op de staatkundige „ gesteldheid der onderscheiden Staten van *Europa*, „ en op den voortgang der verlichting?”

Men

(1) Hij, die bekroond staat te worden, begeeft zich, na dat het verslag deswegens gedaan is, opgeroepen zijnde, naar den voorzitter, en ontvangt van hem, bij hêt overreiken of toewijzen van den eereprijs, den broederkus. Deze eereprijzen zijn, voor iedere klasse, verschillende, te weten: voor de eerste klasse, zijnde die der Natuur- en Meetkundige wetenschappen, is de waarde derzelven 3000 *Francs*, voor de tweede, dat is, die der Fransche Taal en Letterkunde, de helft minder, voor de derde, namelijk die van welke ik hier, met betrekking tot den Heer VILLERS spreek, even zoo veel als voor de tweede, voor de vierde klasse, bestaat, hetgeen men den grooten prijs noemt, in eenen gouden gedenkpenning, terwijl de bekroonde kunstenaars, schilders, beeldhouwers, bouwkundigen enz. zijnde, ook wel voor vier jaren, ten koste van het Gouvernement, naar *Rome* worden gezonden.

Men las in deze vergadering, onder anderen, een verhoog over twijfelingen, gissingen en ophelderingen, betrekkelijk onderscheiden punten van de Romeinsche geschiedenis, door het medelid LÉVESQUE, en eindigde de zitting met het lezen der vertaling van het latijnsche dichtstuk van CATULLUS: De bruiloft van THÉTIS en PELEUS, in fransche verzen, door GINGUENÉ (1).

De klasfe der Fransche taal- en letterkunde, welke in het laatst van December 1804 openbaar vergaderde, gaf, na het bekroonen van eene lofspraak op den hekeldichter BOILEAU, en het lezen van eenige verhandelingen en dichtstukken, eene andere prijsvraag op voor de dichtkunde, op een van de drie volgende onderwerpen, ter keuze van den schrijver, namelijk: De Reiziger; de Onafhankelijkheid van den man van Letteren; of de Invloed van het tooneel op de zeden en smaak; wordende daarbij tevens bepaald, dat ieder werk, naar den prijs dierende, moest bestaan uit ten minste honderd verzen. Dat een dichtstuk op de Onafhankelijkheid van den man van letteren, door den Heer MILLEVOYE, den prijs behaald heeft, hebben wij, niet lang
ge.

(1) GINGUENÉ is de redacteur van een der beste tijdschriften, die ik in *Frankrijk* gelezen heb, namelijk, *La Decade philosophique, politique et litteraire*, thans *La Revue*, enz. Hij was ook lid van het *Institut*, voor de verandering, welke daarin plaats had. Zie verder REICHARDT hieromtrent.

geleden, in sommige letterkundige tijdschriften gezien (1). Weinige maanden na deze laatstgenoemde zitting uit *Parijs* vertrokken zijnde, heb ik niet vernomen of 'er ook iets belangrijks op de vraag, aangaande den invloed van het tooneel op de zeden en den smaak is ingekomen; nogtans komt het mij voor, dat het vooral te *Parijs* aan geene beantwoorders dezer vraag moet ontbreken: terwijl men aldaar, misschien meer dan ergens, in de gelegenheid is, om dusdanig eenen invloed te leeren kennen, en

(1) Het tweede dichtstuk, op hetzelfde onderwerp, door den Heer VICTORIN FABRE, hoewel minder geoordeeld zijnde, heeft echter eenen tweeden prijs (*accessit*) behaald; beide prijs ik een ieder, die eenige smaak en gevoel bezit, en de Fransche taal verstaat, ten sterkste aan. Voor hun, die dezelve niet magtig zijn, vertaal ik hier alleen eenige regels uit het tweede stuk, om hun met den geest, welke in beiden heerscht, bekend te maken: tegen den man van letteren, wijsgeer, of dichter sprekende, zegt de schrijver: „ Wilt gij in vrede hare (der Musen) eerbare gunsten genieten? Leef vrij, onafhankelijk, alleen „ meester uwer ziel. Onderhoud, ver van eene slaafsche „ wereld, die vlam, dat vrijheidsvuur, welker edele ziels- „ verrukkingen, mannelijke deugden, en verheven begaafd- „ heden voortbrengen.” enz. Dit schrijvende zie ik in het dagblad de *Moniteur*, van den 3 April dezes jaars 1807, dat VICTORIN FABRE, dezelfde, van wien ik hier reeds gesproken heb, ook den tweeden prijs, wegens het dichtstuk *Le Voyageur* (de Reiziger) heeft verkregen.

en het 'er zekerlijk aan geene bekwame waarnemers en schrijvers ontbreekt.

Het getal der eigenlijke leden, waaruit het *Instituut* is zamengesteld, bedraagt in het geheel 163 personen; doch behalve deze zijn 'er nog vreemde medeleden en korrespondenten; namelijk, de eerste klasse, bestaande uit 63 leden, heeft 100 korrespondenten; de tweede bestaat alleen uit 40 leden; de derde uit 40 leden, 8 vreemde medeleden, en 60 korrespondenten; de vierde eindelijk uit 20 leden, 8 vreemde medeleden, en 36 korrespondenten. Deze laatste klasse bestaat niet alleen uit voorname schilders enz. maar ook uit eenige der beroemdste muziekcomponisten van *Frankrijk* en elders: onder dezelveu telt men ook twee tooneelspelers. REICHARDT zegt, dat de schouwspelers in het vervolg uitgesloten zullen zijn: het is mogelijk; doch ik heb van een stellig besluit dienaangaande niets vernomen. En zou men hier, aan hun, die in de zoo algemeen geliefkoosde tooneelkunst uitmuntten, geen plaats onder de kunstenaars vergunnen? zou men het marmeren standbeeld van *MOLIÈRE* in de openbare vergaderzaal dulden, en verdienstelijke leerlingen van dien beroemden meester, als leden daar buiten sluiten? —

Onder de namen der leden van de eerste klasse, en wel onder de afdeeling der Wiskunde, leest men dien van *NAPOLEON BONAPARTE*, zijnde de tweede, die op hem volgt, *CARNOT*, enz. De broeder van den toenmalige Eersten Consul, *JOSEPH BONAPARTE*,

TE,

TE, staat op die lijst onder de leden van de derde klasse (1).

De benoeming van lid van het *Institut* geschiedde, toen ik te *Parijs* was, door den Eersten Consul, uit twee personen, welke door de klasse, waarbij de aanstelling moest geschieden, moesten benoemd worden. Hetzelfde geschiedt thans, zoo ik meen, op dezelfde wijze, door den Keizer.

De staatsiekleeding der leden van het *Institut*, welke door hun, in hunne vergadering en bij plegtige gelegenheden, gedragen wordt, bestaat in een zoogenaamde gekleede zwarte rok, en onderkleeding, met groen loof, eiken verbeeldende, geborduurd. Deze rokken, volgens de plaatshebbende mode, met hoge kragen enz. veelal gemaakt, hadden sommige oude, en aan eene andere kleeding gewone, lieden daarin een zonderling voorkomen.

'sJaarlijks worden de verhandelingen enz. van het *Institut* gedrukt, en zijn te bekomen bij den drukker van hetzelfde.

Om 'smans zonderling, en, naar mijn gedachte, zeer achtungwaardig karakter, kan ik niet nalaten hier eenige mijner aantekeningen te plaatsen, aangaande den, in de geleerde wereld, gansch niet onbekenden ANQUETIL DUPERRON. Na reeds in zijne vroege jeugd blijken van geschiktheid voor de geleerd-

(1) Ik bedoel eene naamlijst van 1803: waarschijnlijk is 'er sedert dien tijd wel eenige veranderingen in dezelve gemaakt.

leerdheid gegeven, en daartoe den grond te hebben gelegd, begaf hij zich op reis, legde zich bijzonder op de kennis der Oosterfche talen toe, leefde verscheiden jaren onder de Braminen, en had dus gelegenheid, om zoo wel met hunne taal als letterkunde en zeden bekend te worden; het schijnt ook daar te zijn, dat hij die strenge levenswijze, die hem tot het einde zijnes levens is bijgebleven, heeft aangenomen: gedurende een aantal jaren namelijk, en zelfs toen zijne jaren alreeds aanmerkelijk begonnen te klimmen, leefde hij zonder bediende en zonder vuur; maar, hetgeen schier ongeloofelijk zal schijnen en mij nochtans als eene stellige waarheid is verzekerd, is, dat hij voor zijn dagelijks voedsel, bestaande meestal in brood en melk, niet meer nodig had, dan omtrent vier Fransche stuivers (nog geen dubbeltje Hollandsch). Met zoo weinig behoeften, heeft men de menschen weinig te ontzien, men kan ambten en eereposten versmaden, zoo vele driften, die andere beheerschen, overwinnen of beteugelen, en alzoo genoegzaam zeker zijn van altijd zijne onafhankelijkheid, dat dikwijls zoo weinig geacht en echter alleronfchatbaarst goed, te zullen behouden. Dit was dan ook het geval bij onzen echten wijsgeer DUPERRON: toen ik te *Parijs* kwam, en nog eenen geruimen tijd daarna, was hij lid van het *Institut*, bij de klasfe der geschiedenis en oude letterkunde, waaronder hij dan ook inzonderheid als Oosterfche taalkundige uitmuntte; een en andermaal had ik dan ook het genoegen, van hem in de vergaderingen te zien; doch, toen hij zich in 't vervolg van tijd, de

de staatkundige gesteldheid van *Frankrijk* aanmerkelijk veranderd zijnde, aan eene inrigting en plegtige verklaring moest onderwerpen, waarvan zijn hart zich afkeerig gevoelde, aarzelde hij niet, om zijn belang aan zijn gevoelens op te offeren; hij nam zijn ontslag als lid van het *Institut*, en verloor daardoor, hoewel zijne bezittingen, behalve zijne boekerij, gering waren, een jaarlijks inkomen van 1500 *francs*. Hij stierf kort voor mijn vertrek uit *Parijs*, in het begin van 1805, in den ouderdom van 74 jaren. Zeldzaam, vooral in onze dagen, zeldzaam man! hoe velen, die geene grootheid van ziel genoeg bezitten, om u natestreven, ofschoon hun zulks door de ruimere omstandigheden, waarin zij geplaatst zijn, minder moeilijk moest vallen, hoe velen der zoodanige, zeg ik, zullen echter niet kunnen nalaten, van u in stilte te bewonderen.

Op de naamlijst der leden van het *Institut* vindt men zoo wel de namen van DUPUIS (1), VOLNEY (2) en PARNY (3), als van PORTALIS,

(1) Bekend door zijn werk: *De l'origine de tous les cultes*; waartegen onze Hoogleraar CALKOEN eene verhandeling geschreven heeft, welke door TEYLERs godgeleerd genootschap is bekroond geworden.

(2) Zijn werk ook, in onze taal, onder den titel van *De Puinhoopen* vertaald, is algemeen bekend.

(3) Hij schreef, onder anderen, een dichtstuk, in tien zangen, genaamd, *La Guerre de Dieux* (de krijg der Goden), waarin hij met de leerstellingen der Christenen in

't al-

LIS (1), en eenige geestelijken. Weinige jaren geleden schaamde men zich hier niet te bekennen, dat men een Atheïst was, thans komt men 'er althans zoo openlijk niet meer voor uit. De vermaarde sterrekundige DE LALANDE schreef, zoo wel als MARÉCHAL, eene *Dictionnaire* der Atheïsten; in dezelfde plaatste hij ook zijn medelid van het *Institut FRANÇOIS DE NEUFCHÂTEAU*, meer bekend als President van den Behoedenden Senaat; doch deze spreekt zulks tegen, en toont zich deswegens zeer gevoelig, in eenen brief, gedagteekend 27 Novemb. 1805, welken hij in het dagblad *le Moniteur* deed plaatsfen.

De bekende letterkundige, en lid van het *Institut*, LA HARPE, in Februarij des jaars 1803 te *Parijs* in den ouderdom van 64 jaren overleden zijnde, vond ik dit sterfgeval in een dier nieuwsbladen, waarvan de schrijvers zich gedurig als ijveraars voor het op nieuw herstelde geloof doen kennen, bekend gemaakt, met bijvoeging, dat LA HARPE niet alleen op zijn sterfbed eene volkomen geloofsbelijdenis, als een zuiver lidmaat van de R. C. kerk, had afgelegd; maar zelfs, bij wijze van *Codicil*, zijne geschriften, die eenigzins tegen de leer der H. kerk waren inloopende, had herroepen. In dat *Codicil* komt het vol-

't algemeen, en vooral met die der Roomsche kerk gansch onbewimpeld den spot drijft.

(1) Staatsraad, belast met hetgeen tot den godsdienst betrekking heeft (*Ministre des Cultes*).

volgende voor, als de woorden van iemand, wiens
 schriften hem eens als een verlicht en verstandig
 man deden bekend worden. „Ik verklaar, (dus
 „ luidt de woordelijke vertaling), dat ik vastelijk
 „ geloof alles wat de Roomsche kerk, de eenige
 „ kerk, welke door JEZUS CHRISTUS gegrond-
 „ vest is, gelooft en onderwijst; dat ik in den
 „ geest en van harte veroordeel alles, wat zij ver-
 „ oordeelt, dat ik insgelijks goedkeur alles, wat
 „ zij goedkeurt; gevolgelyk herroep ik alles, wat
 „ ik geschreven en doen drukken heb, of hetgeen
 „ op mijn' naam gedrukt is, strijdig zijnde met het
 „ Katholijk geloof, of met de goede zeden, hetzel-
 „ ve niet erkennende: en, zoo veel in mijn vermo-
 „ gen is, de verspreiding, herdruk, en vertooning
 „ op de tooneelen daarvan afkeurende en afraden-
 „ de. Insgelijks herroep en wraak ik alle dwaalen-
 „ de stellingen, welke mij, in die onderscheiden
 „ schriften, zouden hebben kunnen ontsnappen.” —
 Welk eene zegepraal voor de R. C. kerk! zoo vol-
 ledig was de bekeering van VOLTAIRE, voorheen de
 groote vriend van LA HARPE, toch niet (1).

Onder de eerste klasfe van het *Institut* bevinden
 zich ook eenige voorname Schei-, Genees- en Heel-
 kun-

(1) Hetgeen hieromtrent van VOLTAIRE verhaald wordt
 heb ik wel eens in twijfel hooren trekken, door lieden,
 welke dien grooten dichter gekend hadden, en meenden
 zangaande hetgeen 'er bij zijn sterven had plaats gehad,
 wel onderrigt te zijn.

kundige. En zekerlijk indien de Franschen in eenige wetenschap boven andere volkeren uitmunten, is het immers vooral in de Scheikunde: reeds zijn de namen van LAVOISIER, FOURCROI, VAUQUELIN, en anderen, algemeen met roem bekend, en dagelijks is men te *Parijs* nog bezig, om deze nuttige wetenschap meerder te volmaken.

Volgens getuigenis van deskundigen, zoo vreemdelingen als Franschen, hebben zij het ook inzonderheid in de Heelkunde zeer ver gebragt; en de doelmatige en uitgebreide inrigtingen, welke men te *Parijs* heeft, om dezelve, zoo wel als de Geneeskunde, te onderwijzen, te beoefenen en te volmaken, vinden mischien nergens hare wederga, en trekken daarom ook een aantal vreemdelingen van allerlei landaard (1). Deze inrigtingen te uitgebreid zijnde, om 'er hier verslag van te doen, zal ik mij alleen bepalen tot hetgene mij door eenen vriend en landgenoot, die zich, slechts weinig tijds geleden, ter verkrijging van meerder kundigheden, als geneesheer, onder anderen, eenigen tijd te *Parijs* heeft op-

(1) Zoo ging het ook eertijds met onze Hoogescholen; en hoe zeer detzelve verval meer aan de omstandigheden, dan aan verval van geleerdheid of goede inrigtingen moge toe te schrijven zijn, en men nog niet buiten lands behoeft te gaan, om grondig in de geneeskunde onderwezen te worden, kan een regtgeaard vaderlander niet nalaten, om ook ten dezen opzichte met de gevoeligste sandoening optemerken, wat wij waren en wat wij zijn.

opgehouden, is medegedeeld, aangaande de school, ter behandeling der bedlegerige kranken (*clinique*), genaamd het ziekenhuis van de school gezegd ter volmaking (*Hospice de l'école dit de perfectionnement*) (1). „ Dit ziekenhuis, dus luidt de opgaaf, „ verschilt, in het oogmerk zijner daarstelling, van „ alle overige zieken- of gasthuizen te *Parijs*; de- „ ze namelijk hebben ten hoofddoel de verzorging „ en genezing van behoeftigen, welke ziek zijn of „ eenige ligchaamskwalen hebben; het onderwijs „ dat daarbij, in deze en dergelijke gasthuizen, „ plaats heeft, bestaat alleen in het gebruik maken „ van de goede gelegenheid, welke zich ter leering „ opdoet, zonder dat daarbij opzettelijk les wordt „ gegeven; de school ter volmaking daarentegen is „ ingerigt, om de studerende, inzonderheid in de „ Heelkunst, te onderwijzen; ingevolge dit ver- „ schillend oogmerk is de leeraar van dit ziekenhuis „ verpligt, om alle zoodanige lijdens intenenen, „ welke ziekten en kwalen het geschiktste zijn, „ om hun, die zich op dit vak toeleggen, gelegen- „ heid te geven tot uitbreiding en volmaking hunner „ kundigheden: terwijl integendeel op dit punt in „ de overige ziekenhuizen geen acht mag geslagen „ worden. Het bestaat uit eene zaal voor mannen „ en eene dergelijke voor vrouwen, in ieder derzel- „ ven zijn twaalf bedden. Op eenen behoorlijken „ af-

(1) Het is in de straat *de l'Observance*, N. 2. dicht bij de school der Geneeskunde (*Ecole de Médecine*).

„ afstand van de ziekenzalen is een welingerigt Am-
 „ phitheatèr, alwaar de kunstbewerkingen geschie-
 „ den; in dit Amphitheatèr kan ook een ieder, die
 „ zulks goedvindt, driemaal 'sweeks komen, om
 „ den leeraar te raadplegen; deze raadplegingen
 „ geschieden ook openlijk, ten nutte der leerlingen.
 „ De tegenwoordige onderwijzers zijn de Heeren
 „ DUBOIS en PETIT RADEL. Het wel vestigen hun-
 „ ner keuze, ten aanzien der lijdens, in eene stad als
 „ *Parijs*, alwaar men zoo veel stof ten dien op-
 „ zigte vindt, en in 't geheel de uitgebreide kundig-
 „ heden en ervaring dier onderwijzers, verheffen
 „ dit ziekenhuis tot een der eerste leerinrigtingen
 „ in de *practische* Heelkunde, die 'er, voor zoo ver
 „ ik weet, bestaan: zelden gaat 'er eene week om,
 „ dat niet een der voornaamste kunstbewerkingen,
 „ door den kundigen DUBOIS zelve, naar de beste
 „ *methode*, wordt in het werk gesteld, zelden is 'er
 „ een dag, dat niet de een of andere veelbeduiden-
 „ de aanmerking bij het behandelen zijner belang-
 „ rijke lijdens, uit zijnen mond wordt gehoord. Wij
 „ meenen dus ook onze landgenooten, die zich in
 „ de Heelkunde willen volmaken, vooral dit zieken-
 „ huis te moeten aanbevelen" (1).

Als een der eerste Wondartsen van *Europa*, in het
 doen van kunstbewerkingen, heb ik ook meermalen
 den Heer BOYER te *Parijs* hooren roemen.

Het

(1) Waarom hebben wij ook niet iets dergelijks te *Am-
 sterdam*?

Het verschrikkelijk ongemak de Steen te *Parijs* vrij algemeen zijnde (1), heeft men 'er ook dikwijls gelegenheid, om de kunstbewerking dienaangaande bijtewonen, en hoe gevaarlijk dezelve wezen moge; verzekerde men mij, dat 'er zich nog al verscheiden malen voorbeelden van redding opdeden (2).

Tot het inbrengen van breuken bezigen de Franschen, met goed gevolg, het warme bad: mij zelve is een geval van dien aard van nabij bekend, en ik heb den jongeling, door deze kwaal in gevaarlijke omstandigheid, naderhand genezen gekend. Meer dan eens woonde ik de openbare lessen in de gewone school der ontleedkunde bij, en het kwam mij doorgaans voor, dat de onderwijzers aldaar hun onderwerp zeer goed meester waren: als sprekende, op eene vloeiende en ligt bevattelijke wijze, somtijds wel anderhalf uur, geheel uit het hoofd. Dit amphitheater, in de school der geneeskunde, is zeer ruim, en kwam mij voor groot genoeg te zijn voor duizend menschen. Het gansche gebouw is, om deszelfs fraaiheid, wel bezienswaardig.

Wat

(1) De oorzaak daarvan wordt veelal toegekend aan het zoo zichtbaar met krijt- of kalkaarde bezwangerde water van de *Seine*.

(2) Aan zeker broeder van de barmhartige Broederschap, waardoor het gasthuis *la Charité* te *Parijs* voorheen bediend werd, wordt de verbetering der werktuigen tot het steensnijden toegekend.

Wat de geneeskunde aangaat, dezelve schijnt, voor zoo veel ik heb vernomen, opgemerkt, of ook eenigzins aan mij zelven ondervonden, op eene eenvoudiger wijze beoefend te worden, dan bij ons; van uitheemsche geneesmiddelen wordt 'er minder gebruik gemaakt, en men laat het veeltijds bij het drinken van de zoogenaamde *Tisane*, een drank, bestaande uit een afkooksel van den wortel en bloemen der maluwe, viool, vlier, kamilbloemen, en dergelijken, met inachtneming van eene matige levenswijze, bevesten (1). Aan winkels, alwaar men dergelijke kruiden verkoopt, ontbreekt het dan ook te *Parijs* niet; men noemt die kooplieden *des herboristes*.

Bloodzuigers schijnen te *Parijs* sterk in gebruik te zijn, men vindt 'er althans geen Apotheker, bij wien niet eene groote fles staat met deze insecten; gewoonlijk ziet men die voor de glazen, onder verscheiden andere flessen, met rood, blaauw, en ander gekleurd water; dit behoort hier, schijnt wel, tot de versierfelen van eenen Apothekerswinkel; doorgaans zijn 'er op de vensters en posten van de deur ook eenige slangen, als het zinnebeeld van *ESCULAPIUS*, god der geneeskunde, geschilderd.

De inenting der koepokstof scheen ook te *Parijs*, terwijl ik mij aldaar bevond, vrij wat voortgang te

(1) Mijne kundigheden hieromtrent ongenoegzaam zijnde, zal ik mij niet vermeten te beslissen of deze geneeswijze de voorkeur verdient, ja dan neen.

te maken, niettegenstaande zij 'er ook hare bestrijders had, zelfs zag men hier en daar in de prentwinkels spotprenten hangen, waarin die, volgens het algemeen gevoelen, zoo nuttige ontdekking be- lagchelijk werd gemaakt. Ter bevordering en uitbreiding van deze inenting heeft men hier ook eene bijzondere vergadering van Geneeskundigen, *Comité de Vaccination* genaamd, waar minvermogende of behoeftige, zonder eenige onkosten, kunnen geholpen worden. Met zeker geneesheer te *Parijs*, die geen voorstander van deze nieuwigheid (zoo als hij zich uitdrukte) was, daarover sprekende, kwam het mij voor, dat 'er onder de bedenkingen, welke hij 'er tegen in bragt, eene was, die inzonderheid opmerking verdiende: „ De koepokstof,” zeide hij, „ welke men hier en elders gewoonlijk bezigt, wordt „ niet dadelijk van de koeijen, maar van de daar- „ door besmette kinderen genomen; daar nu dierge- „ lijke kinderen zeer wel aan andere ziekten en kwa- „ len kunnen onderhevig zijn, waardoor hunne „ vechten zijn aangedaan, loopt men gevaar van „ dezelve insgelijks met de koepokken voortteplan- „ ten.”

Naar ik van geneeskundige en andere, met *Parijs* zeer bekende, lieden vernomen heb, behoort de te- ring onder de aldaar meest gewone ziekten; men meent dezelve grootendeels te moeten toeschrijven aan eene ongeregelde levenswijze, of van de lijd- ers zelve, of van hunne ouders. Vele meisjes en vrou- wen, hoe bevallig anderzins van houding en aange-

naam van trekken, zien 'er hier dan ook bleek en kwijnende uit; vooral wanneer die gebreken door de, in deze hoofdstad zoo ver gevorderde kunst van de kaptafel, nog niet zijn vermomd geworden. Deze ziekte maakt ook het gebruik van versterkende spijzen en dranken, dat hier vooral onder de rijken en aanzienlijken zeer algemeen is, zoo noodzakelijk; en hoe zouden het velen hunner nog zoo lang volhouden, zonder reeds des morgens, of liever tegen den middag, loom en ongesteld het bed verlatende, hunne ezelinne melk of krachtige chocolade met vanille gereed te vinden, een of twee uren later een *consommé* (1), gebrade coteletten, met Madera- of andere versterkende wijnen te gebruiken, zonder het middagmaal te doen met de voedzaamste en prikkelendste spijs, op de kunstigste wijze bereid, en zonder tuschenbeiden nog zoo vele middelen, ter instandhouding en ondersteuning van het zwakke en uitgemergelde ligchaam, in 't werk te stellen, als de

(1) Dat is: een krachtig afrekfel van schier te niet gekookt voedzaam vleesch; doorgaans gebruikt men 'er rundvleesch toe. Het gebruik van gort in geval van uitterende ziekten, of anderzins tot versterking, is hier veel minder dan bij ons, en dan wordt daartoe nog meestal havergort genomen: ook is die soort, die bij ons onder den naam van Alknaarsche grutten, paarle of gepareelde gerst, enz. in zulk een algemeen gebruik is, hier niet te bekomen: waarom zij dan ook wel eens door sommige, voor wier gezondheid zij dienstig geacht wordt, wordt ontboden.

de geneeskunde en kwakzalverij daarvoor reeds hebben uitgevonden, en nog dagelijks uitvinden? Behalve de baden beschouwt men hier ook, als een zeer dienstig middel, ter verkwikking en verlevendiging vooral van dergelijke weeke en vervallen gestellen, het gedurig gebruik van *lavementen*; zelfs wil men, dat de kleur van het aangezicht hierdoor aanmerkelijk opgewekt en verfraaid wordt, en dit laatste alleen is genoeg, om dezelve alhier in algemeene achtig te brengen; tot meerder gemak heeft men daar voor spuiten van onderscheiden zamenstel uitgedacht, welke zonder vreemde hulp kunnen gebezigd worden. Zulke of dergelijke werktuigen zijn te vinden in de meeste kap- of kledvertrekken, niet alleen van vrouwen *du bon ton*, maar zelfs van vele mannen; in zoodanige vertrekken ontbreekt het ook niet aan een aantal potjes en flesfen van onderscheiden grootte, en met allerlei opschriften; hetgeen lieden, die met dat alles niet bekend zijn, dezelve al ligtelijk voor het *laboratorium* van eenen Apotheker zou doen aanzien. Zoo veel kunst heeft de mensch noodig, als hij zoo ver van de natuur afwijkt.

Tot de beoefening der kruidkunde, en vooral der natuurlijke historie, vindt men te *Parijs* eene uitstekende gelegenheid in de, ten opzichte van sommige plantsoorten, zeer rijken planttuin, en de te regt beroemde, zeer uitgebreide, verzameling van dieren, bergstoffen, enz. in het daar aan gelegen gebouw. Een ieder, die zulks goedvindt, kan daarvan gebruik

maken, daar deze kruidtuin, voor het grootste gedeelte, dagelijks voor een ieder open staat, en hetzelfde, op bepaalde dagen, plaats heeft met betrekking tot een ander gedeelte derzelve, en het kabinet der natuurlijke historie; bovendien kan men, door middel van een toegangkaartje van een' der Hoogleeraaren, dagelijks dat heerlijke kabinet bezigtigen, en de openbare lesfen aldaar bijwonen. Zulk een kaartje bekomen hebbende, maakte ik daarvan, hoezeer die tuin enz. vrij afgelegen is, verscheidenmalen gebruik; doch, behalve deze, is 'er nog eene andere gemakkelijke gelegenheid, om den planttuin en het kabinet van natuurlijke historie, op eene nuttige en aangename wijze, te bezoeken, voor hun, die het slechts om eene oppervlakkige kennis van het een en ander, aldaar voorkomende, te doen is; men schaft zich, namelijk, het werkje aan, te *Parijs* in 1803, in twee deelen in 12°, uitgekomen, onder den titel van *Promenades au jardin des plantes, à la ménagerie, et dans les galeries du Muséum d'histoire naturelle* (1). De schrijver van hetzelfde is den Heer J. B. PUJOUXX. De namen van de meeste, niet algemeen bekende, voorwerpen, welke men hier vindt, daarbij te lezen zijnde, dienen deze kleine boekdeeltjes, welke men alzoo gemakkelijk bij-zich kan steken, verder ter aanwijzing en het ge-

(1) Dat is: Wandelingen in den tuin der planten, in de diergaarde, en in de galerijen van het *Muséum* van de natuurlijke historie.

geven van eene korte beschrijving van een aantal der voornaamste. Ik heb 'er mij althans dikwijls met genoegen van bediend.

Men heeft in dezen tuin ook nog een amphitheat-
ter, alwaar de vergelijkende ontleedkunde der men-
schen en dieren, en der scheikunde, bijzonder ook met
betrekking tot de kunsten, onderwezen wordt: de
Hoogleeraar in dit laatste vak is den Heer BRONG-
NIART, terwijl FOURCROI, als zoodanig, 'er de al-
gemeene scheikunde onderwijst.

Boven de stallen voor de olifanten, kameelen,
buffels, enz. ziet men, in verscheide zalen, het aan-
zienlijke kabinet der Geraamtekunde (*Osteologia*),
bestaande in eene talrijke verzameling van beende-
ren, van menschen en dieren, en andere ontleedkun-
dige bereidselen, waarvan men, in het bekende werk
van DE BUFFON en DAUBENTON, reeds een gedeelte
beschreven vindt; doch welke voorwerpen, na dien
tijd, met meer dan drie-vierde vermeerderd zijn, en
nog dagelijks vermeerderd worden. Zeer opmerkens-
waardig kwam mij de opklimmende verandering
voor, welke men hier in 's menschen hoofd kan
waarnemen, in eene verzameling van bekkenee-
len van personen van één tot honderd jaren (1).
Aan-

(1) De Heer KOTZEBUE zegt in zijne *Erinnerungen aus Paris*, dat die verzameling niet voltallig was; ik heb de-
zelve niet geteld; doch meen te moeten veronderstellen,
dat het getal genoegzaam zal zijn ter bereiking van het
oogmerk.

Aangaande het geraamte van het dwergje van Koning Augustus van *Polen*, waarvan KOTZEBUS ook met een woord gewag maakt, en waarvan men verhaalt, dat het somwijlen in een pastel op tafel gezet werd, vond ik inzonderheid opmerkelijk, dat het gebeente van dit zoo kleine mannetje, naar het mij voorkwam, volkomen regten welgemaakt was (1).

Men

(1) Van dit dwergje sprekende, herinner ik mij iets onlangs nangaande een Poolsch dwergje gelezen te hebben, dat mij merkwaardig genoeg voorkomt, om hetzelfde te vertalen en hier bij te voegen. Dus luidt het: „*Frankrijk*, dat tot „daartoe (tot den tijd van HENDRIK DE VALOIS, Hertog van „*Anjou*, broeder van KAREL den IX, Koning van *Frank-* „*rijk*) niets gemeens had met *Polen*, vond zich nange- „spoord, om die ktoon te vragen, door een vrij zonder- „ling geval. Een dwerg van de Poolsehe natie, ge- „naamd JAN CRASOSKI, gaf daartoe aanleiding: de klein- „heid van zijn gestalte had hem ingang bezorgd aan het „hof van *Frankrijk*, daar hij zeer wel ontvangen was „geworden, en 'er zich zelfs verrijkt had. De begeer- „te, om zijn vaderland in betere toerusting terug te zien, „dan toen hij 'er uit ging, hem genoodzaakt hebbende, „om derwaarts terug te keren, korten tijd voor het over- „lijden van SIGISMUNDUS AUGUSTUS, (Koning van *Polen*), „liet hij niet na, om bij de *Polen* de magt van *Frankrijk*, „en de persoonlijke verdiensten van den Hertog van *Anjou* „te roemen; voor welken Hertog de grooten des koning- „rijks dan ook zoo veel achting opvatten, dat zij CRA- „soski naar *Frankrijk* terug zonden, om den Koning en „de Koninginne moeder berigt te geven, van de groote „ge-

Men bewaarde 'er ook het geraamte van eenen man, die, nog maar weinige jaren geleden, als oppasfer van de minste klasfe in de diergaarde gediend had, en om zijne ongemeene vràatzucht bekend was: dezelve ging zoo ver, naar mij een der Hooglee- raren en beftuurders van den planttuin, met het geen daarbij behoort, verzekerd heeft, dat hij zelfs de kringen van apen, tijgers, en andere dieren, welke van tijd tot tijd in de diergaarde ftierven, gretig verflond. Aanmerkelyk is ook het onderschei- den maakfel van de bekkeneelen van fommige onder- fcheiden natiën, welke men hier vindt (1).

De

„ geneigdheid, die 'er was, om de keus op den Prins te
 „ doen vallen, hem verzekerende, dat hij, onder alle zij-
 „ ne mededingers, de kroon zou wegdragen. Dit was
 „ het, dat KAREL den IX. verplichtte, om JAN DE MONLUC,
 „ Bifchop van *Valence*, als buitengewoon gezant naar *Po-*
 „ *len* te zenden, om de kroon voor zijnen broeder te vra-
 „ gen. -- MONLUC, eindelyk, verblijfterde de *Polen* zoo
 „ wel, door hun de rijkdommen van zijnen meester te
 „ roemen, en hun te overladen met beloften en aanmer-
 „ kelijke gaven, zoo in 't algemeen als in het bijzonder,
 „ dat hij bijna al de ftemmen won.” En HENDRIK werd
 Koning. Zie *Histoire des Rois de Pologne*, enz.

(1) Duitfchers, Engelschen en Hollanders heb ik in *Frankrijk* dikwijls hooren klagen, dat de hoeden, welke men daar vindt, doorgaans voor hun te klein zijn, zou men daar uit niet kunnen besluiten, het uiterlijk aanzien daarbij in aanmerking genomen, dat die natiën groo-

De fraaije boekerij van den plantuin bestaat alleen in werken, welke over de kruidkunde en natuurlijke historie handelen. De Hoogleraar in de kruidkunde, JUSSIEU (1), heeft zeer veel bijgedragen tot verrijking van dezelve, en schoon zij op verre na nog niet voltallig is, vindt men daar echter eene zeer aanzienlijke verzameling, waaronder verscheiden kostbare werken, zoo als eenige banden met afbeeldingen van dieren, zeer fraai met waterverw in kleuren geschilderd.

Het marmeren standbeeld van BUFFON, bij zijn leven, op order van het Gouvernement, gemaakt, is in deze bibliotheek geplaatst.

De Teekenkunst, met betrekking tot de voortbrengfels der natuur (*Iconographie*), wordt gedurende eenige zomermaanden in deze bibliotheek, door den Heer VAN SPAENDONCK, Hoogleraar in dat vak (2), openlijk onderwezen; een en andermaal

woon-

ter hoofden hebben, dan men doorgaans bij de Franschen vindt?

(1) Deze Hoogleraar, als kruidkundige beroemd, schijnt het noodzakelijk geoordeeld te hebben, om zijn eigen gevormd systeem te volgen, zonder zich aan dat van LINNÆUS te binden.

(2) De Heer VAN SPAENDONCK, dien ik reeds als een der voornaamste bloem schilders deed kennen, bewoort thans, in een der gebouwen van den plantuin, de vertrekken, welke voor hem den beroemden BUFFON ten verblijf versprekten; deze aangename woning, nog meer ver-

woonde ik die lessen bij, en vond 'er altijd een aantal leerlingen; een groot gedeelte van dezelve waren van het vrouwelijk geslacht.

In het kabinet of *Museum* der natuurlijke historie, waarvan men almede grootendeels de beschrijving vindt in de werken van DE BUFFON en DAUBENTON, herkende ik alras het Nijlpaard (*Hippopotamus*), met het daarbij staande jong, als behoorende tot de in mijn vaderland veroverde zaken.

Wat 'er ook van de, in onze dagen, zoo veel gerucht gemaakt hebbende steenen, gemeenlijk bekend als uit de maan gevallen, en van welke men 'er in dit *Museum* eenige ziet, moge zijn, het schijnt dat men aangaande derzelyer oorsprong nog niet veel, met genoegzamen grond, weet te zeggen: dewijl zij,
naar

aangenaamd door de vriendelijkheid van onzen landgenoot, werd ook, wanneer ik hieromstreeks kwam, door mij zeldzaam onbezocht gelaten. De Heeren THOUIN, FAUJAS, COVIER, en anderen, tot den Plantuin of het *Museum* behorende, hier insgelijks met hunne huisgezinnen wonende, vormen alle deze lieden van kunde en smaak, als 't ware, eene maatschappij op zich zelve, waarin zij, afgezonderd van het lastig gewoel van *Parijs*, het zoet der zamenleving genieten. De bejaarde weduwe van wijlen den Heer DAUBENTON woonde daar ook nog, toen ik te *Parijs* was; hare echtgenoot nog levende, hielden deze lieden, naar men mij verhaald heeft, zich in hunnen ouden dag zeer veel bezig met het lezen van romans, en vonden daarin eene aangename uitspanning.

naar men mij verzekerd heeft, behooren tot eene tot hiertoe onbekende soort. Terwijl ik mij te *Parijs* bevond, in het laatst van April 1803, zijn 'er omstreeks het stadje *l'Aigle*, in *Normandië*, eene groote menigte van die steenen gevallen; men schatte derzelve getal op twee- of drieduizend; zij, die dezelve, pas ter neder gevallen, wilden oprapen, brandden 'er hunne vingers aan, en bevonden, dat zij eenen zwavelachtigen reuk hadden. De grootste van die, welke men gevonden heeft, woog omtrent 17 ponden. Het vallen van deze steenen schijnt een gevolg geweest te zijn van de uitbarsting van eenen vurigen bol, welchen men, kort te voren, daaromstreeks in de lucht gezien heeft, en welks uitbarsting zoo geweldig was, dat men dezelve verscheiden uren in de rondte gehoord heeft. Zoodanig luidt althans het verslag van den Heer J. B. BIOT, welke zich derwaarts had begeven, om nauwkeurig onderzoek naar dit zonderling verschijnsel te doen, en welk verslag, op order van het *Institut national*, gedrukt is geworden.

Onder de versteende beenderen van thans niet meer bekende dieren, welke in dit *Museum* bewaard worden, en waarvan ook KOTZEBUE, in zijn meergemelde werk, spreekt, ziet men een groot gedeelte van een geraamte van een viervoetig dier, in eene steengroeve te *Pantin* nabij *Parijs*, gedurende mijn verblijf aldaar, in het laatst van 1803, gevonden. Volgens waarnemingen van deskundige, waaronder de Hoogleeraar CUVIER, had dit dier behoord tot

eene

eene soort tusfchen de Tapir en de Rhinoceros, welk soort men meent dat thans, even als dat van de Mammout, verloren is: daar 'er, voor zoo ver men weet, noch door reizigers, noch door natuurkenners geen eene levendige meer van aangetroffen wordt. Blijkens dit geraamte, dat, wie durft gissen hoe vele eeuwen in het blok gips, waarin men het gevonden heeft, is bewaard geworden, moet het dier ten minste zestien ribben gehad hebben. Volgens mijne aantekeningen telde de Heer CUVIER, toen ik mij te *Parijs* bevond, elf foorten van thans onbekende dieren, waarvan de beenderen hier en daar in *Frankrijk*, in steen- en pleistergroeven, gevonden waren. Zij worden door gemelden Hoogleeraar *Palaotherium* genaamd (1).

Daar dit *Museum*, sedert den tijd van DE BUFFON zoo aanmerkelijk is toegenomen, en nog dagelijks met nieuwe, en voor de natuurlijke historie zeer belangrijke, voorwerpen vermeerderd wordt, zal het tegenwoordige gebouw, hoe ruim ook, weldra te klein worden voor hetzelfde: 'er werd dan ook, toen ik te *Parijs* was, reeds gesproken van vergrooting, waartoe een gedeelte van het weeshuis, regt tegen over het *Museum*, aan den anderen kant van de straat gelegen, zou moeten dienen.

Onder de levendige dieren, welke zich in de diergaarde van den planttuin bevonden, telde ik, in
 Mei

(1) Verder kan men hieromtrent de jaarboeken van het *Museum* (*Annales du Museum d'histoire naturelle*) nazien.

Mei des jaars 1804, acht leeuwen en leeuwinnen, welke volwasfen, of genoegzaam volwasfen waren, behalve de twee jongen, alhier geworpen, en toen zoo groot als een groote kat; twee der leeuwinnen hadden elk een hond bij zich (1). Gedurende mijn verblijf te *Parijs* had eene leeuwinn reeds twee- of driemalen telkens twee jongen geworpen; doch, welke moeite men zich ook gaf, geen derzelven scheen men in 't leven te kunnen behouden, zij stierven alle, eenige maanden oud zijnde, bij het uitkomen der tanden: voor dien tijd scheenen zij vrolijk en frisch te zijn, en ik zag dezelve dikwijls met elkander of met de moeder dartelen en spelen. Deze leeuwinn was zoo ongemeen mak, dat zij den oppasfer, gewoon om haar te verzorgen, toeliet, om een der jongen optevatten en te behandelen.

Het mannetje van de twee olifanten, welke men van het *Loo* herwaarts gevoerd had, gestorven zijnde, vreesde men ook voor het wijfje, daar hetzelfde, nu alleen zijnde, scheen te kwijnen. Na verloop

(2) Eenige Barbarijfche Vorften, onder anderen, hadden dit getal door hunne geschenken vermeerderd; doch daar het houden van zoo vele dieren, van ééne foort strijdig is met het oogmerk, waartoe deze diergaarde is ingerigt, heeft men eenige dier leeuwen en leeuwinnen tegen andere dieren, welke men niet bezat, geruild. Een der leeuwinnen met haar hond, welke ik zoo menigmaalen te *Parijs* gezien heb, zag ik voorleden jaar (1806) in een tent op de Haarlemsche kermis.

loop van eenen geruimen tijd vond men gelegenheid, om een ander mannetje, waarmede men toen, in ons land en elders, op de kermisten rondreisde, te koop, en maakte daarvan gebruik. Een en andermaal heb ik dat nieuwe paar waargenomen; maar niets kunnen bespeuren van al hetgeen men aangaande het gevoel van schaamte en eerbaarheid, hetgeen bij die dieren zou plaats hebben, vertelt: integendeel schein inzonderheid het mannetje, gedurig bezig met het verliefd gestreel en wulpsche aandrakingen van het wijfje, zich even zoo min als deze laatste, om de menigte aanschouwers, welke hierbij tegenwoordig waren, te bekommeren. Bij het mannetje was de geilheid, waartoe dit aanleiding gaf, zeer zichtbaar; echter heb ik hem nimmer pogingen zien doen, om het wijfje te bespringen, waarschijnlijk, omdat hij zulks al dikwijls vruchteloos beproefd had: want nog niet volwasen zijnde was hij veel kleiner dan zij. Op zulk eene wijze gestadig verhit wordende, nam hij zijne toevlugt tot de *manustupratie*, ten welken einde, gelijk men mij verzekerd heeft, en dat mij, naar hetgeen ik zelve gezien heb, zeer geloofelijk voorkomt, hij zich van zijnen snuit bediende. Het is dan ook aan dit een en ander, dat men het spoedig overlijden van dat dier voornamelijk heeft toegeschreven (1).

De

(1) Ik heb wel eenigzins gearzeld, om deze bijzonderheid hier ter neder te stellen; maar geoordeeld, dat het eene te overdreven kieschheid zou mogen geacht worden, de-

Mei des jaars 1804, acht leeuwen en leeuwinnen, welke volwasfen, of genoegzaam volwasfen waren, behalve de twee jongen, alhier geworpen, en toen zoo groot als een groote kat; twee der leeuwinnen hadden elk een hond bij zich (1). Gedurende mijn verblijf te *Parijs* had eene leeuwinn reeds twee- of driemaal telkens twee jongen geworpen; doch, welke moeite men zich ook gaf, geen derzelven scheen men in 't leven te kunnen behouden, zij stierven alle, eenige maanden oud zijnde, bij het uitkomen der tanden: voor dien tijd scheenen zij vrolijk en frisch te zijn, en ik zag dezelve dikwijls met elkander of met de moeder dartelen en spelen. Deze leeuwinn was zoo ongemeen mak, dat zij den oppasfer, gewoon om haar te verzorgen, toeliet, om een der jongen optevatten en te behandelen.

Het mannetje van de twee olifanten, welke men van het *Loo* herwaarts gevoerd had, gestorven zijnde, vreesde men ook voor het wijfje, daar hetzelfde, nu alleen zijnde, scheen te kwijnen. Na verloop

(2) Eenige Barbariſche Vorſten, onder anderen, hadden dit getal door hunne geſchenken vermeerderd; doch daar het houden van zoo vele dieren, van ééne ſoort ſtrijdig is met het oogmerk, waartoe deze diergaarde is ingerigt, heeft men eenige dier leeuwen en leeuwinnen tegen andere dieren, welke men niet bezat, geruild. Een der leeuwinnen met haar hond, welke ik zoo menigmaal te *Parijs* gezien heb, zag ik voorleden jaar (1806) in een tent op de Haarlemſche kermis.

loop van eenen geruimen tijd vond men gelegenheid, om een ander mannetje, waarmede men toen, in ons land en elders, op de kermisten rondreisde, te koop, en maakte daarvan gebruik. Een en andermaal heb ik dat nieuwe paar waargenomen; maar niets kunnen bespeuren van al hetgeen men aangaande het gevoel van schaamte en eerbaarheid, hetgeen bij die dieren zou plaats hebben, vertelt: integendeel schieen inzonderheid het mannetje, gedurig bezig met het verliefd gestreel en wulpsche aanrakingen van het wijfje, zich even zoo min als deze laatste, om de menigte aanschouwers, welke hierbij tegenwoordig waren, te bekommeren. Bij het mannetje was de geilheid, waartoe dit aanleiding gaf, zeer zichtbaar; echter heb ik hem nimmer pogingen zien doen, om het wijfje te bespringen, waarschijnlijk, omdat hij zulks al dikwijls vruchteloos beproefd had: want nog niet volwasen zijnde was hij veel kleiner dan zij. Op zulk eene wijze gestadig verhit wordende, nam hij zijne toevlugt tot de *manustupratie*, ten welken einde, gelijk men mij verzekerd heeft, en dat mij, naar hetgeen ik zelve gezien heb, zeer geloofelijk voorkomt, hij zich van zijnen snuit bediende. Het is dan ook aan dit een en ander, dat men het spoedig overlijden van dat dier voornamelijk heeft toegeschreven (1).

De

(1) Ik heb wel eenigzins gearzeld, om deze bijzonderheid hier ter neder te stellen; maar geoordeeld, dat het eene te overdreven kieschheid zou mogen geacht worden, de-

De kameelen en dromedarissen (van ieder dier soorten heeft men hier een paar) zag ik verscheidemalen in een soort van rosmolen gespannen, om het water uit een put, ter besproeiing van gewassen en drenking van andere dieren, optemalen.

Algemeen hoorde ik het bestuur van den Plantuin, het *Museum* enz. roemen: hetzelfde is in handen van de daarbij behorende Hoogleraren, waarvan ik 'er reeds eenige opnoemde; de overige waren, toen ik te *Parijs* was, de Heeren HAUY, DES FONTAINES, GEOFFROY, LACÉPÈDE, LAMARCK, en PORTAL, alle in het vak der natuurkunde enz. met roem bekend. Trouwens men behoeft dit alles slechts oppervlakkig te zien, om van de goede orde, welke 'er heerscht, overtuigd te zijn.

Van het sterrekundig *Observatorium* te *Parijs*, vooral door de ontdekkingen van DE LA LANDE (1) vermaard, zal ik alleenlijk zeggen, dat men 'er, terwijl ik te *Parijs* was, of korten tijd voor mijne komst aldaar, eene Telescoop van twee en twintig voeten lengte gemaakt heeft; de koker, met hetgeen daarbij verder behoort, is van den werktuigkundige TRÉMEL, en de glazen van GAROCHER. Behalve dit groot *Observatorium* heeft men

deze bijdrage tot de natuurlijke historie van den Olifant achterwege te laten.

(1) Men zal zich herinneren, dat de openbare berigten onlangs (in April des jaars 1807) het overlijden van dien beroemden sterrekundige hebben aangekondigd.

men 'er nog vier of vijf anderen in onderscheiden gedeelten van *Parijs*.

Ten einde het ontwerp, dat ik mij, ten dezen opzichte, heb voorgeschreven niet te overschrijden, ga ik eenige, zoo openbare als bijzondere, nuttige inrigtingen te *Parijs* stilzwijgende voorbij.

Dat de Franschen vooral, gedurende en sedert de regering van **LODEWIJK DEN XIV**, in de Dichtkunst hebben uitgemunt, is eene algemeen erkende waarheid: zeker zal men echter zoo gereedelijk niet toestemmen, dat zij daarin tegenwoordig de Duitschers, Engelschen en Hollanders overtreffen (1); hoezeer zij ook nog op eenen **DELILLE**, **LEBRUN**, **LEGOUVÉ** (2), **BLIN DE ST. MORE**, **PARNY**, **ANDRIEUX**, **COLIN-D'HARLEVILLE**, **RABOTEAU**, **DUCIS**, **CHENIER** en anderen, mogen roemen. Van den zoo hoog geprezen **DELILLE** heb ik meermalen, zelfs door lieden van smaak onder zijne landgenooten, hooren aanmerken, dat zijne verdienste meer bestond in het werktuigelijke zijner verzen, dan in zijnen dichtsterlijken geest (*genie*), en hij alzoo meer als verzenmaker, dan als dichter uitmuntte; en wie, die eenigen

smaak

(1) En werd niet onze **PIETER CORNSZ. HOOFT**, vijf en twintig jaren voor **PIETER CORNEILLE** en **VONDEL**, meer dan vijftig jaren voor **RACINE**, geboren?

(2) In 1804 zag ik te *Parijs* den negenden druk van zijn werk genaamd, *Le Merite des Femmes et autre Poësies*. Van zijne verdiensten, als Tooneeldichter, zal ik gelegenheid hebben, om in het vervolg te spreken.

E e

smaak heeft, en de beide talen genoegzaam verstaat, zal *L'Homme des Champs* van DELILLE, met Het Buitenleven, door onzen, als dichter, grooten BILDERDIJK, naar hetzelfde gevolgd, vergelijkende, aan het werk van den laatstgenoemden den voorrang weigeren.

Parijs is de voornaamste zetel der Fransche dichtkunst; een aantal dichters, uit de overige gewesten van dat land komen derwaarts, om dat zij aldaar de meeste roem en voordeel, door hunne talenten, kunnen behalen.

Hoezeer de drie deelen van REICHARDT'S gemeenzame brieven enz. grootendeels bestaan uit aantekeningen over den Parijschen schouwburg, als mede over de muziek, welke kunst aldaar met het tooneel in zulk een naauw verband staat, voeg ik echter, daar de tooneelkunst bijzonder tot mijne liefhebberij behoort, eenige weinige mijner opmerkingen en aantekeningen, dienaangaande, hierbij.

Het Fransche tooneel, en hierdoor moet men bijzonder dat van *Parijs* verstaan, eenmaal door CORNEILLE, RACINE en MOLIÈRE, in korten tijd tot zulk een ongemeenen trap van luister gebragt zijnde, hield zich, gedurende eene reeks van jaren, daar op staande, en werd toen, door andere natiën, veel nagevolgd, mischien somtijds wel eens op zijde getreden, maar zeker nimmer voorbijgestreefd. Van het begin tot over het midden der vorige eeuw werd deze roem, door het werk van VOLTAIRE, nog vergroot (1), doch

(1) Zijn tooneel, zegt PALISSOT, schijnt, door de verschel-

doch vervolgens schijnt de Fransche tooneelkunst, zoo niet af, althans niet toegenomen: zoodat men, bij den aanvang dezer eeuw, niet zeggen kan, dat zij in die kunst, vooral wat het schrijven van nieuwe stukken betreft, den voorrang boven andere natiën, gelijk in vroegere tijden, verdient. Hetgeen te meer te verwonderen is, daar ik niet geloof, dat de tooneeldichter ergens zoo veel aanmoediging vindt dan te *Parijs*, niet alleen door den zoo algemeen heerschenden smaak voor die kunst, maar ook inzonderheid door de aanzienlijke sommen, welke zijne stukken hem dikwijls kunnen opbrengen (1): hoe-
wel

scheidenheid, alles te overtreffen, wat wij kennen, enz. Zie *Mémoires pour servir à l'Hist. de notre Littérature etc.* par M. PALISSOT.

(1) Ingevolge het reglement van 1 Julij 1766 heeft een tooneeldichter, wiens stuk op den Franschen schouwburg (*la comédie Française*) te *Parijs* gespeeld wordt, mits hetzelfde eene, daarbij gestelde, matige som opbrengt, telkens, zoo lang hij leeft, zijn aandeel in de ontvangst; te weten, een negende gedeelte van de zuivere ontvangst voor stukken van vijf bedrijven, een twaalfde voor stukken van drie, en een achttiende voor die van een bedrijf; bovendien wordt aan hem, bij gemelde reglement, niet alleen de vrije toegang voor zijn persoon, maar daarenboven nog eenige toegangbriefjes voor anderen gegeven. Dezelfde inrigting, welke ook opzigtens andere schouwburgen van *Parijs*, met eenige veranderingen plaats heeft, wordt nog, zoo ik niet beter weet, hoofdzakelijk in acht genomen; dat de voorregten van den tooneeldichter zou-

wel ik meermalen heb hooren klagen, dat men ook daar dikwijls moeite heeft, om het zoo ver te brengen, dat een nieuw stuk aangenomen, en vervolgens door de aanschouwers goedgekeurd wordt (1): pas eenige weken te *Parijs* zijnde, vond ik een met vrij groot

den verminderd zijn, is mij althans niet bekend; maar wel, dat aan meer dan een derzelve het spelen van hunne stukken, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, eenige duizende franken heeft opgebracht.

(1) Alvorens een nieuw stuk gedrukt wordt, biedt de schrijver het aan het bestuur van het tooneel, waarvoor hij het geschikt acht, aan; de voornaamste tooneelspelers van hetzelfde beoordeelen het vervolgens, nemen het aan, zoo als het is, vorderen veranderingen, of keuren het af; wordt het, goedgekeurd zijnde, gespeeld, dan heeft nog het algemeen het regt van goed- of afkeuring, hetgeen door toelachen of uitfluiten te kennen wordt gegeven: nu zegt men, dat de schouwspelers, die dikwijls hunne rekening beter vinden in het spelen van oude stukken, waarvan zij niets behoeven uit te keeren aan de schrijvers, wel eens wat streng zijn in hunne beoordeelingen, en dat men veeltijds onder de aanschouwers, bij het spelen van een nieuw stuk, leden vindt, die omgekocht, of anderzins door afgunstige of vijanden van den schrijver gewonnen zijn, waar tegen deze dan wel eens weder anderen in het werk stelt. Dit laatste althans is mij, naar hetgeen ik 'er van gezien en gehoord heb, als genoegzaam zeker voorgekomen; en het is natuurlijk, dat dergelijke kabalen aanleiding tot grove ongeregeldheden moeten geven.

groote letters gedrukt stuk, hetwelk dergelijke klagten behelsde, op verscheiden plaatsen angeplakt; om het zonderlinge daarvan schreef ik het af, en deel 'er hier de genoegzaam woordelijke vertaling van mede. Aan het hoofd stond: „ Aan de Fransche schouwspelers (*Aux comédiens Français*)”, dat is, aan die van den schouwburg te *Parijs*, welke men *le Théâtre Français* noemt; en vervolgens: „ Ik schrijf u dezen, om uw belang. De weigering, die mijn treurspel, van de laatste der Romeinen, ondervonden heeft, doet u alreeds weinig eer aan; maar, wanneer mijn blijspel, van den Antifilozoof, hetzelfde lot onderging, zou de nakomelingschap het u nimmer vergewen.

„ Afzonderlijk genomen verstaat gij rede; maar te zamen vereenigd bied gij mij eenen onoverkomelijken tegenstand. Ondertuschen raken mijne middelen uitgeput; ik zie mijne hatelijke vijandin, de Honger, die ik boven alles vrees, met groote schreden naderen; zij jaagt mij uit de hoofdstad, en mijne mededingers zullen weldra meester van het slagveld blijven.

„ Tot wanneer zult gij mijne medeburgers beroven van de genietingen, die ik hun, door zoo vele nachtwaken, bereid heb?

„ Tot wanneer zult gij mij van mijnen roem beroven?

„ Ik weet niet, of gij mij, na mijn dood, in mijn

„ eer zult verkorten; maar gij kruisigt mij zeer ge-
 „ durende mijn leven.

„ Den 12 *Germinal*, het 10e jaar.

(Geteekend:) DESROY.

Aan eenen gedurigen toevoer van nieuwe stukken ontbreekt het intusfchen te *Parijs* niet; doch veelal bestaat hun eenige verdienste ook daarin, dat zij nieuw, of ten minste vernieuwd zijn. Zekerlijk vindt men 'er nog goede fchrijvers, zoo als DUCIS, LEGOUVÉ, CHENIER, RAYNOUARD, COLIN-D'HARLEVILLE, PICART, BOUILLY, enz. doch hun getal is gering, als men in aanmerking neemt, dat men in 1804 omtrent honderd en zestig openbare fchouw-
 burgen, zoo kleine als groote, in *Frankrijk* telde (1), in *Parijs* alleen waren 'er achttien, daar men in fpeelde, en nog eenige, die ledig stonden. Het getal der andere fteden, welke fchouwtooneelen hadden, beliep, volgens de openbare berigten, honderd negen en twintig; in de voornaamfte derzelve had men 'er drie of twee (2); en het zijn
 meest-

(1) Te weten in *Frankrijk*, met de daarbij getrokken laatst veroverde landen, en dus met *Brusfel*, *Gent*, *Antwerpen*, eenige fteden langs den *Rhijn*, *Geneve*, *Turin* enz.

(2) Volgens eene omftandige opgave beloopt het getal der fchouwspelers, muzikanten, dansers, en andere te werk geftelde, bij de onderscheiden tooneelen van *Parijs*, nagenoeg veertien honderd personen, waarvan 'er alleen

om-

meestal de schrijvers van *Parijs*, die alle deze tooneelen met nieuwe stukken moeten verzorgen; dezulke, welke den meesten bijval in de hoofdstad hebben gehad, worden daar doorgaans gespeeld. Blijkbaar is ook de algemeene smaak der Franschen voor het tooneel uit de groote onkosten, welke men daartoe aanwendt, en die toch hoofdzakelijk uit de algemeene bijdragen gevonden worden, als mede uit het groot aantal werken en verhandelingen, 't zij afzonderlijk, of in tijdschriften enz. welke men aldaar over de Tooneelkunde geschreven heeft en nog schrijft (1). Hoe komt

omtrent vier honderd bij de groote Opera behooren. Veronderstellende nu, dat de overige in de provinciën ieder, door elkander gerekend, slechts twintig personen te werk stellen, om dat 'er verscheiden gezelschappen onder zijn, die op meer dan eene plaats spelen, vinden wij reeds een getal van ver over de vier duizend menschen, tot de schouwburgen van *Frankrijk* behoorende.

(1) Ik zelf bezit omtrent twee honderd boekdeelen, in de Fransche taal, welke over de tooneelkunde handelen, of daartoe betrekking hebben, en hoezeer ik alles, wat dienaangaande geschreven is, heb trachten optezamen, ontbreekt mij nog wel het een en ander. Het spreekt van zelve, dat ik hieronder geene tooneelstukken versta. De volledigste naamlijst van Fransche tooneelstukken, tot 1774, *chronologisch* en in behoorlijke orde rangschikt, vindt men in den catalogus van den Graaf DE PONT-DE-VESLE; dezelve bevat 1569 nummers, waarvan 'er velen uit verscheiden stukken van denzelfden schrijver

komt het dan, dat de Franschen, door het voetspoor van zoo vele beroemde voorgangers te volgen, geene meerder vorderingen maken in de Tooneeldichtkunde? — Welke ook hunne roem zijn moge, zou men immers moeten denken, dat het thans aan vindingrijk vernuft en goeden smaak onder hun haperde. Ik bedoel hier inzonderheid goede treur- tooneel- of blijspelen; omtrent de zangstukken, wiens voorname waarde veelal in de muziek en tooneeltoestel bestaat, schijnt 'er minder schaarschheid te heerschen, en van al de schouwspelen van *Parijs* is 'er mij geen beter, aan zijnen aard en bestemming beantwoordende, voorgekomen, dan dat *du Vaudeville*, alwaar men kleine stukjes, doormengd met liedjes op bekende wijzen en geestige gezegden, geeft. Deze stukjes, waarvan ik 'er dikwijls zeer aardige, aangenaam onderhoudende, en die tevens een goed zedelijk doel hadden, heb gezien, worden doorgaans door twee, drie, en zelfs vier schrijvers zamengesteld, een van hun maakt het geheel, dat in onrijm is, een ander de liedjes, en een derde het muziek, of verdeelen hun werk op dergelijke wijze (1).

Aan

een werk uitmakende, bestaan. Deze verzameling is verkocht voor £ 14459: 19 *sous*, en is buiten 's lands vervoerd geworden. Men begrijpt, dat 'er sedert 1772 nog vrij wat bijgekomen is, daar men, wat 'er ook op de hoedanigheid dier voortbrengfels moge aangemerkt worden, zekerlijk in de hoeveelheid niet verloren heeft.

(1) Onder de voornaamsten behoren BARRÉ, RADET,
DES-

Aan goede schouwspelers en schouwspeelsters, vooral voor het blij- en zangspel, is 'er te *Parijs* juist geen gebrek; dikwijls heb ik 'er ook tooneelspelen, veelal uit het Hoogduitsch vertaald, of daar naar gevolgd, zeer goed zien uitvoeren; meer dan eens zag ik 'er zelfs dergelijke tooneelspelen op het *Theatre Français de la République*, het eerste in rang voor de stukken zonder zang of muziek. De beroemde TALMA was nog altijd de eerste in het treurspel bij dat tooneel. Mijns bedunkens speelde hij somtijds wel eens wat overdreven. LARIVE heeft sedert eenige jaren het tooneel geheel verlaten, en woont thans op een buitengoedje, bij of in een dorp eenige uren van *Parijs*, alwaar men hem ook als *Maire* heeft verkozen; terwijl ik te *Parijs* was, heeft hij echter nog voorlezingen over de *Declamatie* gehouden (1). Twee schouwspeelsters voor het

treur-

DESFONTAINES, BOURGUEIL, CHAZET, LA FORTELLE, BOUILLY, PAIN, DUPATI, BEFFROI, ARMAND-GOUFFÉ, PUIS, LEGER, en DIEU LA FOI. Men noemt hun ook de begunstigde schrijvers van dit tooneel, en vrolijke gasten der middagmaaltijden (*Joyeux convives des diners.*)

(1) Men had ook in mijn' tijd te *Parijs* voor de Rederijkkunst (*Declamation*) eene school in de straat van *Cornelle*, dicht bij het *Odéon*. De Heer D'ORFEUILLE, die ook een dagblad schrijft over die kunst, gaf daar les aan hun, die zich aan het tooneel wijden, of aan dezulken, die wilden leeren, om in het openbaar te spreken of te lezen.

treurspel, welke in 1802 bijna te gelijktijdig bij het *Theatre Français* kwamen, namelijk Mlle DUCHENOIS en GEORGES WEINER, maakten onder de Parijzenaars geene geringe beweging; de eerstgenoemde was in haar vak eene uitmuntende tooneelkunstenaar; doch ongelukkig zeer leelijk van aangezicht; de andere integendeel was zeer schoon; doch kon, naar het gevoelen van velen, en ook van mij, hare mededingster in kunst niet evenaren: intuschen is het natuurlijk, dat het voorregt der schoonheid hier zeer veel ten haren voordeelen afdeed, en zekerlijk waren hare talenten daarbij meer dan middelmatig (1). Dit veroorzaakte hevige partijen, welke de zaak van beide zijden, somtijds met zeer veel drift en onmatigen ijver, behandelden; verregaande twisten ontstonden hieruit, men schreef voor en tegen, zelfs tot verscheide spotprenten gaf dit geschil aanleiding, gedurende eene geruimen tijd hoorde men schier overal daarvan spreken, en daar de dagbladen en tijdschriften, gewoon om alles, wat tot het tooneel betrekking heeft, te beoordeelen en te verhalen, 'er ook het hunne van zeiden, werd de zaak door geheel *Frankrijk* bekend, en gaf alzoo op verscheide andere plaatsen stof tot bemoeijingen.

Gemelde Mlle GEORGES daarna in hetzelfde hotel,
waar

(1) Mlle GEORGES was eene kweekeling van de met roem bekende Mlle RAUCOUR, welke toen ook nog op hetzelfde tooneel speelde, doch reeds te bejaard was, om in alle rollen te kunnen dienen.

waar de Heer LACEPÈDE, Grootkanselier van het legioen van eer, woonde, haren intrek nemende (1), las men daarop het volgende, als een *in promptu*, in een der dagbladen:

GEORGES WEIMER *et* LACEPÈDE

Habitent le même séjour.

Ÿ'y suspend l'écu de TANCREDE;

On y lit: l'Honneur et l'Amour. (2)

Voor het blij- en tooneelspel heeft men bij dit tooneel verscheiden goede schouwspelers, maar ook verscheiden nauwelijks middelmatige, zoo wel als voor het treurspel.

Daar

(1) Het was een groot hotel, staande in de straat *St. Honoré*. Ik heb reeds gezegd, dat dergelijke hotels doorgaans door verscheiden personen, of liever verscheiden huishouden, bewoond worden. De Heer LACEPÈDE is ook bekend door een werk, genaamd, *La Poétique de la Musique*, in twee deelen, en inzonderheid door zijne, nog maar weinige jaren geleden, uitgegeven Natuurlijke historie der vlschen.

(2) Dat is:

GEORGES WEIMER en LACEPÈDE bewonen hetzelfde verblijf.

Ik hang 'er het schild van TANCREDO bij; men leest 'er op: de Eer en de Liefde.

Daar deze zamenwoning slechts toevallig was, zegt men, dat de Heer LACEPÈDE zich over dit versje juist niet zeer te vreden toonde.

Daar deze schouwburg op den allereersten rang onder alle de schouwburgen der wereld, van dien aard, aanspraak maakt, en men daarvan ook in andere landen met zulk eene grooten ophef spreekt, was mijne verwachting hierdoor mischien wel wat te hoog gespannen, en, hoezeer ik de uitmuntende verdiensten van velen erken, gelijk ik reeds bliken liet, kan ik niet ontveinzen, dat, wat het geheel aanbelangt, hetzelfde daaraan niet beantwoordde. Over de, aan de begoocheling (*illusie*) zoo schadelijke, sordigheid in de kleeding en tooneelschermen, was ik hier dan ook zeer verwonderd. Aan TALMA, die zelf zeer nauwkeurig is in de kleeding, heeft men, naar ik vernam, de algemeene verbetering in dat vak, opzigtens het hooge treurspel, grootendeels te danken, en hieromtrent valt dan ook weinig aantemerken, vooral wat de mannen aanbelangt; doch betreffende het blijspel heb ik dikwijls stukken op dit tooneel zien vertoonen, zoo van MOLIÈRE als anderen, waarin de mannen de kleeding van de zeventiende eeuw, of een ander tijdperk, overeenkomstig den aard van het stuk, volgden; en de vrouwen daarentegen genoegzaam naar de mode van den dag gekleed waren; om dat dergelijke onderwetsche kleedingen veeltijds niet bevallig genoeg zijn naar den smaak van die dames, en hoe hinderlijk dit in der daad is, schijnt men het zich toch maar te laten welgevalen. Zoo zag ik hier ook meer dan eens, dat sommige, zoo wel mans als vrouwen, in het voorstuk gespeeld hebbende, ook in
het

het nastuk optraden, met volkomen behoud van dezelfde kleeding, of met zeer geringe verandering in dezelve. Insgelijks heeft dit plaats aangaande de tooneelschermen, en ik heb een en andermaal, op dit tooneel, op denzelfden avond, in dezelfde kamer, straat of bosch, een treur- of tooneel- en daarna een blijspel gezien. Eenige zeer onderscheiden treurspelen, uit de Grieksche, Romeinsche, of andere oude geschiedenis, van RACINE, CORNEILLE, CRÉBILLON, VOLTAIRE enz. welke men hier zoo aanhoudend vertoont (1), gedurig in dezelfde hofzaal te zien, waarin voor alle meubelen, en nog maar alleen als 'er in gezeten moest worden, een paar leu-

(1) Hoe uitmuntend deze stukken ook zijn, de eindeloze herhaling derzelve maakt toch, dat zij, die dezen schouwburg gedurig bezoeken, niet kunnen nalaten van dezelve ten laatste al geeuwende te bewonderen: gelijk ik zulks dan ook wel eens heb bijgewoond; doch het is de mode, en men meent 'er zijnen goeden smaak door te bewijzen. De Trojaanschen oorlog nog al wat stof voor den tooneeldichter opleverende, noemde iemand, met wien ik daarover in dezen schouwburg eens sprak, die stad: *Le pot au feu des poëtes tragiques* (de soeppot der treurspeldichters); naderhand heb ik die koddige uitdrukking wel eens meer gehoord. Door *pot au feu* een middel verstaande, waardoor men aan den kost geraakt, noemt eene bijlt of gelijkfelijk meisje te *Parijs* den man, die haar onderhoud, ook veeltijds: *Mon pot au feu* (mijne soeppot).

leuningstoelen stonden, was ook iets, dat mij niet beviel; en hoezeer men niet kan vorderen, dat 'er juist voor ieder dier stukken afzonderlijke schermen worden geschilderd, was 'er toch zeer wel middel, dunkt mij, om daarin ten minste zoo veel verscheidenheid te brengen, dat het niet hinderde, daar het nu schijnt, als of THESEUS, Koning van *Athene* (1), POLIFONTES, Koning van *Mecena* (2), OCTAVIUS CESAR AUGUSTUS, Keizer der Romeinen (3), en anderen, die op onderscheiden tijden en plaatsen leefden, allen hetzelfde paleis bewoond hebben. Wanneer 'er nu tuschen de onderscheiden vertooningen van dergelijke stukken nog eenigen tijd verloopt, valt dit gebrek zekerlijk minder in het oog; maar hier volgen dezelve somtijds binnen zeer weinige dagen op elkanderen. Terwijl men op eenige andere tooneelen dezer hoofdstad te veel waarde schijnt te hechten aan de tooneeltoestel en versierselen, maakt men daarvan bij dezen schouwburg te weinig werk: wanneer de schermen, hoewel fraai toen zij nieuw waren, eenigen tijd gebruikt zijn, zien zij 'er veelal slordig uit, ondertuschen doet men het 'er zoo nog lang mede. Dat op een tooneel van een reizend gezelschap, de toevallige beweging der schermen somtijds eene misfelijke vertooning maakt, is men gewoon toetegeven; maar kan men bij eenen

200

(1) In de *Fedra* van RACINE en andere.

(2) In de *Merope* van VOLTAIRE.

(3) In de *Cinna* van CORNEILLE.

zoo voornamen schouwburg als dezen, die toegevendheid billijk vorderen? nogtans zag ik daar ook niet zeldzaam eenen dikken muur van een kasteel, gevangenis of dergelijk door eenen onverhoedsche aanraking van een der vertooners geheel verbuigen. Andere gewone gebreken, zoo als het plotseling veranderen van dag en nacht, het lezen van eenen brief bij het voetlicht, het zien door de gesloten deur of wanden, dat 'er iemand aankomt, het gansch on eigenaardig rigten van alleenspraken aan het *parterre*, het zoogenaamde ter zijde spreken, waarbij men dient te veronderstellen, dat de lieden op het tooneel voor een oogenblik doof zijn (1). Deze en dergelijke gebreken, zeg ik, vind men hier altans niet minder dan bij de meeste gewone tooneelen. Hetzelve heeft plaats aangaande het verzuim van het zoo noodzakelijk spreken door gebaarden, en men ziet hier dikwijls, bij de belangrijkste handelingen, of het doen van treffende verhalen, vele spelers, die dan niets te zeggen hebben, stil en ongevoelig staan, of achteloos rondkijken, hoewel de zaak hun somtijds zoo van nabij raakt.

Naar ik in 't algemeen heb opgemerkt, schijnen vooral de koningsgezinden in *Frankrijk* voorstanders van het

(1) Inzonderheid bedoel ik hier die tooneelen, waarin een der vertooners in het opkomen of afgaan, achter op het tooneel zijnde, de aanschouwers iets toeroept, dat de personen, die voor op het tooneel, en alzoo tuschen hem en de aanschouwers in staan, niet mogen hooren.

het hooge treurspel te zijn, terwijl zij, die een Republikeinsch bestuur zijn toegedaan, meer houden van stukken, voorvallen uit het gemeene leven en huifelijke tooneelen ten doel hebbende, en als zoodanig bevalt deze het burger treur- of tooneelspel dan ook beter. Gedurig gedurig hoort men te *Parijs* tegen diergelijke stukken smalen; velen laten geene gelegenheid voorbijgaan, om daar tegen, 't zij in woorden of geschriften uittebaren: *mauvais genre* (slecht soort) of *comique larmoiant* (huilend boertig), zijn dan de gewone uitdrukkingen, en met dat al ben ik'er nimmer bij eene vertooning van zoodanige, mits goede stukken, tegenwoordig geweest, of het was 'er altijd vol, en men bespeurde duidelijk, dat zij vrij wat meer invloed hadden op de gemoederen, dan verre de meeste treurspelen (1).
Se-

(1) Velen, Inzonderheid de Duitschers, hebben het tooneelspel somtijds, door hunne sentimenteetele en ijderrhistoriën, wel eens overdreven, zelfs onder de tooneelspelen van zeer voorname meesters onder hen, zal men dikwijls, met reden, het een en ander aftekeuren vinden; doch dat zij, over het algemeen, zeer voldoen, is ontegenzegglijk.

Dat het hooge treurspel, gelijk ik onlangs ergens, ik herinner mij niet meer waar, gelezen heb, door zijne regelmatige gangen, standen en gebaarden met uitgestrekte armen, enz. veel heeft van het werktuigelijke eener marionettenvertooning, is zeker eene te ver gezochte, en voor die schoone kunst beledigende aanmerking. Doch zal

Sedert dat *Frankrijk* in een keizerrijk herschapschap is, noemt men dezen schouwburg alleenlijk *Théâtre Français*, en de schouwspelers *les Comédiens ordinaires de l'Empereur* (de gewone schouwspelers van den Keizer):

Het tweede tooneel voor de stukken zonder zang of muziek, is dat van PICARD, voorheen de *Louvois*, naar de straat, daar het in staat, en thans de *l'Imperatrice* (van de Keizerin) genaamd (1). De verdienstelijke PICARD, bestuurder van dit tooneel, is, even als de groote MOLIERE was, tooneelspeler en

zal men met mij wel willen instemmen, dat, indien het tooneel eene levende schilderij moet voorstellen, het hooge treurspel, in 't algemeen, bij al dat regelmatige nog dat der taal gevoegd, behevens den dreunenden (*declamerende*) toon, waarop dit veelal wordt uitgesproken, veel minder geschikt is, om aan dat oogmerk te beantwoorden, dan het welingerigt burger treur tooneel of blijspel. Bij het hooge treurspel bewondert men dikwijls de schoone verzen, kunstige bewerking, gang, houding, gebaarden en wijze van opslijden der vertooners; in de laatstgenoemde bewondert men minder, maar men gevoelt meer.

(1) Sedert die verandering van naam speelt ook de Italiaansche Opera eenige dagen der week in dien schouwburg, terwijl het fraalje *Théâtre Favard*, waarin de Italianen te voren speelden, thans door de Fransche *Opera Comique* wordt gebruikt, waardoor de zaal van die Opera, het laatste jaar, dat ik te *Parijs* was, ledig stond, en, waar het scheen, tot een ander gebruik zou ingerigt worden, waartoe zij misschien thans reeds ingerigt is.

en schrijver, en dat hij ook in dat laatste vak uitmunt, is uit een aantal zijner stukken, waarvan 'er, zoo wel in het hoogduitsch als in onze taal, zijn overgezet, algemeen bekend. Op dit tooneel worden, wat de Fransche stukken aangaat, geene andere dan blij- of ook wel tooneelspelen vertoond, en hoewel men 'er die schitterende talenten, waarop het *Théâtre Français*, in sommige zijner vertooners, mag roemen, niet vindt, heeft men 'er nogtans zeer goede, en dewijl zij 'er, naar evenredigheid hunner rollen, in bekwaamheid zoo veel niet van elkanderen verschillen dan daar, is hier ook (en dit bevestigt het algemeen gevoelen) het geheel beter. De geschikte onderwerpen en natuurlijke wijze van spelen, welke men hier doorgaans, naar mijn gevoelen, aantrof, maakte, dat ik dezen schouwburg dikwijls bezocht, en in zeer vele opzigten, boven de overige, de voorkeur gaf.

Van het karakter van PICARD hoorde ik, in 't algemeen, zeer veel goeds zeggen; dat hij een ongemeen werkzaam man is, en daarbij veel smaak en tooneelkunde bezit, blijkt uit zijne verrigtingen (1).

Gaar.

(1) Ter gelegenheid eener vertooning in 1863 van een door hem vervaardigd stukje, genaamd *Mr. Musard* (Mijnheer de ledige beuzelaar), maakte men daarop een versje, waarin de werkzame aard van den schrijver met lof vermeld wordt. Dus luiden de laatste regels:

Mais votre active vigilance

Prouve, je le dis en deux mots,

Qu'en

Gaarne doet hij, en zijne onderhoorige kunstgenooten, hunne talenten dienen ter ondersteuning van ongelukkigen: en in der daad 'smans gul en openhartig voorkomen doet niet anders van hem verwachten.

Daar de stukken van PICARD inzonderheid berekend zijn naar de talenten van hun, die dezelve op zijn tooneel moeten uitvoeren, zijn de rollen daarin doorgaans ook zeer goed bezet (1), en dewijl hij

Qu'entre vous et votre héros

Il est fort peu de ressemblance.

dat is: Maar uwe dadelijke werkzaamheid bewijst, ik zeg zulke in een paar woorden, dat 'er tuschen u en uwen held zeer weinig overeenkomst is.

(1) Eene dergelijke berekening heeft ook wel plaats ten opzichte van andere tooneelen; doch natuurlijker wijze kent PICARD, zelf tooneelspeler en bestierder van zijn tooneel zijnde, zijne onderhoorigen beter. Dat dergelijke stukken, opzettelijk voor de tooneelen, waarop zij gespeeld worden, gemaakt, daarop dus beter voldoen moeten, dan op anderen, waarvoor zij niet berekend zijn, is natuurlijk; en het is dus vooral niet te verwonderen, wanneer de veelal gebrekkelijke vertalingen derzelve op onze vaderlandsche tooneelen niet volkomen naar den eisch worden uitgevoerd; en hoe dikwijls ziet men dan nog op dezelve, stukken, die, uit hoofde der zeden, gebruiken, uitdrukkingen, enz. welke daar in voorkomen, althans wanneer men die woordelijk vertaalt, en 'er niet eenige verandering in gebragt wordt, voor onze natie ongeschikt, ja zelfs hier en daar, gelijk ik meer dan eens heb bijgewoond, onverstaanbaar zijn. Ondertuschen zou

hij van zijne eigen stukken niets behoeft uit te keeren, ziet men hier ook nog al eens meer wat nieuws dan op vele andere tooneelen. Sommige stukken van COLIN-D'HARLEVILLE zag ik hier ook met veel genoegen. Doch hoe in het oogloopende was niet de onnauwkeurigheid der kleeding in een stuk van REGNARD, genaamd *Democrite amoureux*, dat ik hier anders zeer goed heb zien spelen: niet alleen de vrouwen waren in moderne kleeding, hierover zou ik mij niet meer verwonderd hebben; maar DEMOCRITUS had eenen doctoralen tabbaard aan, en zag er bijna uit als onze ERASMUS; STRABO stak in een soort van Spaansche kleeding, en de Grieksche Prinsen geleken naar Fransche ridders van de veertiende of vijftiende eeuw; hierbij kwamen nog eene menigte lakeijen, welke juist gekleed waren als die, welke men hier dagelijks achter op de koetsen zag staan. Mijne bevreemding hieromtrent te keiliën gevente, liet bij ons aan geene bekwame schrijvers; ter vervaardiging van voor onze tooneelen geschikte stukken, hopen, ware het niet, dat men veelal aan vertalingen, zelfs van ellendige prullen, de voorkeur gaf, boven onze oorspronkelijke stukken; en een vaderlandsch schrijver, wel verre van eenig *honorarium* te genieten, dikwijls nog niet eens het genoegen kan hebben van zijne stukken gespeeld te zien. Daar er onlangs een algemeene commissaris over de schouwburgen is benoemd, willen wij hopen, dat hieromtrent, ter opbeuring van de nationale genie, eenige verandering zal komen.

te meer, daar men hier anders in dat opzigt niet onnaauwkeuriger is, dan bij het *Théâtre Français*, gaf men mij ten antwoord: dat dit stuk, zoo veel men wist, altijd in dergelijke kleeding gespeeld was, en men alzoo die gewoonte nog bleef volgen.

In den grooten schouwburg, genaamd *Théâtre de la porte St. Martin*, die in September 1802 weder geopend werd, na sedert 1794 ledig gestaan te hebben, speelt men hoofdzakelijk Melodrames (1), Pantomimes (2), en eenige kleine stukjes, 't zij met of

ZON-

(1) Tooneelstukken, tuschenbeide met muziek, bij het opkomen en afgaan der spelers; de voorname waarde dier stukken bestaat al dikwijls in eenen kostbaren tooneeltoestel, dansen, marschen, enz.; bij ons ziet men 'er ook de vertalingen van, maar dan nog zonder muziek.

(2) In dergelijke groote Pantomimes zag ik somtijds verscheide paarden van de bekende paardrijders FRANCONI; onder andere vertooningen met dezelve, zag ik 'er eens een ruiter en paard, door middel van een zinkluik, opkomen en weder verdwijnen.

In 1741 werden 'er te *Parijs*, en op het Hoftooneel van *Versailles*, Pantomimes vertoond, door de kleine Hollandsche kinderen, onder het bestuur van den Heer NICOLINI, en dat met ongemeene toeloop en toejuiching. Gemelde kinderen speelden ook nan verscheiden andere Hoven van *Europa*. Zie de stukken door dezelve gespeeld, en gedrukt bij CORNELIS VAN ZANTEN, in den *Haag*, 1742.

Niet alleen reisden de Hollandsche schouwspelers, in de zeventiende eeuw, in *Duitschland* en *Brabant*, ter vertooning van hunne stukken, rond; maar speelden zelfs in

zonder zang. Dezen schouwburg, inwendig hersteld en opgemaakt zijnde, vond ik bij deszelfs opening zeer zwierig, en in eenen niet onaangenamen smaak beschilderd en goed verlicht. De tooneeltoestel en kleeding kwamen ook al zeer nabij die van de groote Opera, en het werktuigelijke was 'er op eene dergelijke wijze ingerigt, zoodat men, de schermen van onder, van boven en van ter zijde ingeschoven wordende, het tooneel in een oogenblik kon veranderd worden. Een der fraaiste stukken, die ik op dit tooneel gezien heb, wat aangaat de schermen en kleeding, is de veldslag der Piramiden (van *Egypte*): *Le Bataille des Piramides*; de vervaardiging en inrigting van dit een en ander was onder het oog van een nauwkeurig waarnemer, die laatstelijk met het Fransche leger eenigen tijd in *Egypte* geweest was, geschied. De kleeding der bewoners, het inwendige van derzelve woningen, hunne gebruiken, enz. alles schein daarin met zeer veel oplettendheid waargenomen, en men kon duidelijk zien, dat hier in 't geheel de gewone slender niet gevolgd was. Doch daar hier de plaatsen omtrent twee derden minder in prijs zijn, dan in de groote Opera, en de toeloop bij aanhoudendheid ook niet aan de verwachting schijnt te beantwoorden, is het te vreezen, dat men alle deze onkos-

Stockholm, onder anderen, het treurspel *Orondates en Stastira*, benevens een soort van zinnespel, ter gelegenheid van de Inwlding des schouwburgs aldaar, in 1667. Zie *Stockholms Parnas* enz. door HENRIK JORDIS.

kosten op den duur niet goed zal kunnen maken: gelijk ik dan ook, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, de onderneming van dit tooneel al eenen andermaal in andere handen heb gezien. Deze schouwburg werd in 1781 voor de groote Opera, waarvan het gebouw toen afgebrand was, gelijk ik hier voor heb gezegd, in twee maanden, onder bestuur van den bouwmeester *LENOIR*, voltooit. Tot in 1794 speelde gemelde Opera in dat gebouw, wanneer zij, als te ver afgelegen zijnde, verplaatst werd in den vooral niet minder ruimen schouwburg, ten dien einde, in de straat *de la Loi* opgerigt, alwaar zij tot heden verbleven is.

De droevige ondervinding dienaangaande heeft gemaakt, dat men, bij het bouwen van dezen schouwburg en de verdere inrigtingen in denzelfden, alle mogelijke voorzorgen tegen de verwoesting der vlammen genomen heeft. Ook zijn de ingangen ruim en gemakkelijk, en het gebouw staat geheel op zich zelve; doch daar de straten rondom niet zeer breed zijn, is zulks door de menigte rijtuigen bij het uitgaan, vooral voor de voetgangers, nog al lastig, hoezeer 'er de best mogelijke orde bij in acht wordt genomen. Omtrent drie duizend aanschouwers kunnen in denzelfden plaats vinden. De beste plaatsen zijn in het parterre, dat ook al eens veranderd is geworden, en in de loges over het tooneel; die van ter zijde zijn zoo goed niet.

Wanneer men voor de eerstemaal in dezen schouwburg komt, en nimmer iets dergelijks heeft bijgewoond, gelijk bij mij het geval was, moet men ze-

kerlijk min of meer opgetogen zijn van verwondering, door al hetgene men hier hoort en ziet: zoo als het aanheffen van een orchest, bestaande uit 30 violen of daaromtrent, met 12 basen, 6 contra basen, somtijds harpen en pianoforto's, benevens een daar aan geëvenredigd aantal blaasinstrumenten, keteltrommen enz. Het ongemeen groote tooneel, de uitgebreide en luisterrijke tooneelveifierselen, in een oogenblik daargesteld en als weggetooverd, de prachtige en schitterende kleeding, eene menigte van meer dan twee honderd personen, welke men soms te gelijker tijd op het tooneel ziet, de sterke en veeltijds wel voldoende zangkoren, het dansen enz. Doch al ras was ik van al dat nieuwe en ongewone verzadigd, en op den duur beviel mij dezen tempel der wellust, waarvan men hier en elders zoo veel ophef maakt, niet, vooral wat de zang aanbelangt. De Venetiaansche tooneeldichter GOLDONI noemde dit tooneel dan ook *le Paradis des yeux et l'Enfer des oreilles* (1). Wanneer 'er een nieuw stuk gegeven werd, ging ik hetzelfde hoofdzakelijk, om den tooneeltoestel zien, tweemaal kon ik de vertooning daarvan, zonder verveling, niet bijwonen; misschien komt het daarvan, dat ik zeer weinig kennis van de muziek heb; ondertuschen ben ik genoegzaam nooit in de groote Opera geweest, of ik heb 'er onder de aanschouwers slapende menschen gevonden;

(1) Het Paradijs voor de oogen en de Hel voor de ooren.

den; en men moet in der daad al zeer veel smaak in die soort van muziek hebben, om die aanhoudende herhalingen en gedurige *recitatifs*, waarvan men slechts hier en daar een woord verstaat, met eenige belangneming aantehooren.

Dat men nu en dan op dergelijke tooneelen olifanten, kameelen en andere dieren van geschilderd doek ziet, is niet ongewoon, maar achter op het tooneel geheele karavanen van poppen te zien voorbijtrekken, gelijk ik hier, bij de vertooning van het stuk, genaamd *Tamerlan*, heb bijgewoond, was eene voor mij geheel nieuwe vertooning, die ik echter niet kan zeggen, dat mij beviel. Zoogenaamde tooverij, een heerlijk hulpmiddel zijnde, om zich hier van vele vreemde en wonderlijke vertooningen, kunst en vliegwerken enz. te bedienen, wordt dezelve 'er ook in eene menigte stukken ingevoerd; en moet men zich niet verwonderen, van daar in veeltijds zoogenaamde duivelballetten te zien, waarin menschen, in eene zeer afzigtelijke kleeding, met horrens en staarten, rondspringen, terwijl uit de toortsen, bestaande uit kokers, met harst en dergelijke brandstof gevuld, welke zij in de hand hebben, gedurig groote vlammen voortkomen; en of dit niet genoeg ware, om de geheele zaal met rook en stank te vervullen, komen 'er uit de grond en holen van de zwarte spelonk, waarin zoo iets doorgaans vertoond wordt, nog gedurig vlammen en bliksems, zoodat men eindelijk moeite heeft, om sommige voorwerpen, door de dikke wolk van damp, te

onderkennen. Moet men zich niet verwonderen, vraag ik, van bij dit alles een aantal vrouwtjes naar de mode, en van de zoogenaamde fatsoenlijkste klasse van *Parijs* en elders, naar het schijnt met genoegen, tegenwoordig te zien, gelijk zulks plaats heeft in *Amor en Psyche*, *Armida* en dergelijke, daar dezulke anders bijna in flauwte vallen, als zij maar iets onaangenaams zien, of hooren, en den neus optrekken bij den minsten onaangenaamen reuk.

Zelden ziet men in de groote Opera andere stukken, dan treurspelen, waarin geen woord gesproken, maar alleen gezongen wordt, en die de Italianen *Opera seria* noemen (1). De vrolijke en kluchtige Fransche opera's worden in de *opera comique*, thans in het *Théâtre Favard* gespeeld; zekerlijk ziet men daar zulk eenen kostbaren tooneeltoestel niet, als in de groote Opera (2), men hoort 'er misschien dat kunst-

(1) Echter heb ik 'er ook eens een blijspel, dat geheel gezongen werd, en bekend is onder den naam van *Le Pretendu*, zien spelen, doch men beschouwde dit ook als iets zeldzaams.

(2) De gewone inkomsten, niet genoegzaam zijnde ter goedmaking van zoo vele ontzaggelijke onkosten, kost deze schouwburg 'sjaarlijks aanzienlijke sommen aan den Staat. Men oordeele over de verkwistende pracht in kleederen uit de volgende aantekening, die ik hier vertaalt: „Men heeft opgemerkt, dat in 1779, toen de Opera „in handen van de stad was, Mejjuff. GUIMARD alleen „30,000 *livres* aan kleederen kostte.” Zie *De l'organisation des spectacles de Paris etc. Paris 1790.*

stige muziek, dat zeer hoog zingen, of liever, dat hard schreeuwen niet, en 'er wordt niet gedanst; doch hoewel 'er mij het zingen, in 't algemeen, ook al te gekunsteld voorkwam, en ik eigenlijk ook geen groot liefhebber van opera's ben, beviel mij dit tooneel veel beter, ook wordt 'er in die stukken veel gesproken en slechts nu en dan gezongen. ELLEVIU, een uitmuntend zanger en tevens schoon man zijnde, zagen inzonderheid de vrouwen hem gaarne spelen; MARTIN en Mad. ST. AUBIN heb ik ook meer dan eens, met veel genoegen, gehoord en gezien, zoo wel als de meeste anderen bij dit tooneel, daar zij mij doorgaans voorkwamen, als vrij wel aan hunne bestemming voldoende.

Naar de Italiaansche *Opera Buffa* moet men alleen gaan, om den zang te hooren: de zangeres STRINASACCHI muntte daar inzonderheid uit; doch kwam mij voor eerder een onaangenaam dan bevallig voorkomen te hebben. Om het onderwerp van het stuk moet men hier niet gaan; bij soortgelijke Italiaansche vertooningen is het zelden der moeite waardig, dat men zich daarmee bezig houde, en daar alles hier ook, met accompagnement van de muziek, gezongen, of zingende verhaald wordt, heeft men niet veel gelegenheid, om 'er wat van te verstaan.

De eerdienst der Roomschegezinden, terwijl ik te *Parijs* was, meerder aanzien gekregen hebbende, had zulks ook eenigen invloed op de schouwburgen: want in 1804, op den zoogenaamden goeden vrijdag, werd 'er voor de Italiaansche Opera een concert

aangekondigd, waarbij, onder andere voornamen stukken, de *Stabat Mater* van PERGOLESE door de zangeressen STRINASACCHI en CANTONI moest gezongen worden; ik ging 'er henen, en vond dat stuk in der daad treffend schoon. Op het tooneel waren eenige muziklesfenaars, voor de zangers en zangeressen, geplaatst, zij waren in het zwart gekleed, en alles had een statig voorkomen: zoo had men eene Opera Buffa in eene soort van gewijd zangkoor herschapen. Het overige muziek beviel mij ook wel, en niettegenstaande de gewone prijs verdubbeld was, was het 'er zeer vol.

Tenzelfden tijd gaf men in de groote Opera een stuk, getrokken uit de bijbelsche geschiedenis van SAUL, dat men een *Oratorio* noemde. Op het *Théâtre Français* werd heden en de twee volgende dagen, waaronder dus de eerste Paaschdag, in 't geheel niet gespeeld (1), en bij anderen begon men heden eerst

om

(1) Anders speelt men genoegzaam op al de tooneelen van *Parijs*, alle dagen, het geheele jaar door, uitgenomen in de groote Opera, alwaar maar driemaal 'sweeks gespeeld wordt. Zij, die door bezigheden belet worden, om door de week den schouwburg te bezoeken, vinden daartoe zondags 's avonds gelegenheid, en het is 'er dan doorgaans zeer vol. Gebeurt het al eens, dat men eenen enkelen dag overslaat, of dat 'er te *Versailles* of te *St. Cloud* gespeeld wordt, dan vind men zulks door het woord *relâche* (tuschenpoozing) op de bekendmakingen aangekondigd.

om acht uren, en dus een uur later dan gewoonlijk.

De voornaamste schouwburgen van *Parijs* staan in of omstreeks eene straat in de nabijheid van het *Palais Royal*: in dat gebouw zelve zijn 'er twee. Dit paleis de verzamelpplaats zijnde van al wat de weelde en het vermaak te *Parijs* te zamen brengt (1), is de plaatsing van schouwburgen, vooral zoo als de meeste, welke men te *Parijs* vindt, daaromstreeks zeker het geschiktste, doch tevens voor lieden, die in andere afgelegen wijken wonen, en liefhebbers van het tooneel zijn, zeer lastig.

De overige tooneelen zijn veelal op de *boulevard du temple* en daaromstreeks, en het is daar, dat burger- en ambagtslieden, voor eenen geringen prijs (omtrent de waarde van twee zes-d'halven in het *parterre*), dikwijls gansch niet onaardige vertooningen kunnen zien: ik ben althans meer dan eens in een dier kleine schouwspelen, men noemt het *le Théâtre de l'ambigu comique*, met genoegen geweest. Men speelt daar ook *Melodrames*, kleine Blijspelen, *Vaudevilles* enz.; ik heb 'er van die soort van stukken gezien, welke zoo wel bevielen, dat men dezelve meer dan honderdmalen, binnen zeer korten tijd, vertoonde, en waarnaar zelfs lieden, tot de *beau-monde* behoorende, kwamen kijken (2).

In

(1) Men noemt het *Palais Royal* dan ook de hoofdplaats van *Parijs*, gelijk *Parijs* de hoofdplaats van *Frankrijk*.

(2) Want als men te *Parijs* het een of ander stuk wil zien,

In de voornaamste schouwburgen van *Parijs* zitten niet anders dan mannen in het *parterre*, in die van zien, is men verplicht, dat tooneel te bezoeken, waarvoor het gemaakt, of wiens eigendom het is: zijnde het niet geoorloofd, om stukken, die, aldaar, aan zeker tooneel behooren, op een ander te spelen, dan in andere plaatsen, op eenen zekeren afstand van de hoofdstad. Hier zou men het ook eene schande rekenen, om stukken van de *Theatres du boulevard* op de voornamste schouwburgen te spelen, en zekerlijk loopt daar veel vooroordeel onder. Bij ons ziet men in 't geheel zoo naauw niet; de vertooning van dergelijke vertalingen op ons hoofdtooneel is immers gansch niet ongewoon, en waren het dan nog maar altijd van de beste.

Ik wenschte toch wel, dat velen, die misschien geene oorspronkelijke *gentie* hebben, om een tooneelstuk te vervaardigen en evenwel, het zij uit smaak, het zij om voordeel voor ons tooneel willen arbeiden, in plaats van ons met de vertalingen van eene menigte prullen te overladen, zich liever toelegden, om onze oude tooneelstukken, waar onder men wel zeer geestige en voor ons tooneel geschikte vindt, te overzien, en naar den tegenwoordigen smaak te beschaven en te veranderen.

Ook zij het mij geoorloofd hier aantemerken, dat het misschien eenigzins zou kunnen strekken ter aanwakkering van den nationalen geest, en ter beteugeling van de zoo heerschende vertaalziekte, indien het Gouvernement kon goedvinden, om het zegelrecht, ten aanzien van oorspronkelijke tooneelstukken, op te heffen, en daarmee alleen de vertalingen bezwaard te laten.

van de *boulevards* plaatsfen zich ook vrouwen; doch men verbeelde zich niet, dat 'er daarom meer ongeregeldheden geschieden, het tegendeel is misfchien waar, en men zou die veeleer in de getraliede loges der zoogenaamde fatfoenlijke lieden moeten zoeken.

Bij ieder, zoo groot als klein, tooneel is, ter handhaving van de goede orde, eene ambtenaar van de politie (*commisfaire de police*), benevens eene militaire wacht, en deze is 'er, vooral in de voorname fchouwburgen, wel noodig: om dat het daar, fomtijds, bijzonder bij de vertooningen van nieuwe ftukken, zeer onftuimig kan toegaan. Ook gebeurt het wel eens; dat het maken van toepassingen, door het uitsluiten of toejuichen van het een of ander gezegde, bijzonder ten opzichte van het Gouvernement, aanleiding tot moeljellikheden geeft, gelijk ik zulks heb blygewoond; fomtijds worden de ftukken daarom ook wel eens verboden.

Men duld hier in den fchouwburg niet, dat de vrouwen hare *shawls*, neusdoeken of dergelijke, over het voorfte gedeelte der loges hangen, en dus is het nog veel minder aan mannen geoorloofd, om 'er op die wijze gebruik van te maken, ter plaatfing hunner jassen of mantels, het gefchreeuw daar tegen is fomtijds geweldig (1); doch dit gefchiedt alleen maar tufchen de bedrijven, en fomige vrouwen maken dat spelletje met de *shawls* wel eens voorbedachtelijk aan den gang, om zich

wat

(1) Zie verder KOTZENUE hieromtrent.

wat te vermaken; doch laten het dan zoo ver niet komen, dat 'er de politie aan te pas komt.

Als een nieuw stuk wel bevallen heeft roept het *parterre* (zoo noemt men hun, die daar gezeten zijn) doorgaans, zoodra het gordijn gevallen is: *l'auteur! — l'auteur!* dit duurt zoo lang tot het gordijn weder opgetrokken wordt, en een van de schouwspelers de naam van den schrijver komt noemen. Heeft een of meer schouwspelers of speelsters, in het een of ander stuk, bijzonder uitgemunt, dan word hij of zij insgelijks op deze wijze gevraagd, tot dat deze eer, door hun, op het tooneel terug komende, met eene buiging of dienaarsse beantwoord word.

Somtijds trekt de vertooning van een stuk, dat bijzonder in den smaak valt, en waarin de eerste kunstenaars spelen, vooral op het *Théâtre Français*, zoo veel volk, dat men verpligt is, om het orkest voor de aanschouwers interuimen; bij dergelijke gelegenheden heeft men dus in 't geheel geen muziek: het spreekt van zelve, dat dit geen plaats kan hebben in schouwburgen alwaar het muziek bij de vertooning behoort.

Zeer lastig is het, dat men bij voorname vertooningen, inzonderheid bij de schouwburgen van den eersten rang, zoo veel moeite heeft, om 'er in te komen, wanneer men geen plaats heeft in de loges, gelijk dat ieder een niet schikt; men moet zich dan getroosten of om eenige uren *à la queue* (1) te staan, of

(1) Dat is, letterlijk overgezet: aan de staart; en bete-

of wel, om de opkoopters een toegangbriefje, voor eenen willekeurigen prijs, uit de handen te wringen (1); en gelukt dit, dan zit men nog zeer gedrongen, op banken zonder leuning, waarover ieder naar de plaats, die hij verkiest of open vindt, loopt: zoo dat men veeltijds, na eenige uren in dien staat te hebben doorgebracht, want tusschen beiden uit en in gaan gaat niet gemakkelijk, met besmette kleederen daar uit komt.

Ik heb Franschen, die in onze schouwburgen geweest waren, den spot wel eens hooren drijven met het drinken van sloop, koffij enz. door onze vrouwen. Zekerlijk is dergelijke drank in de Fransche schouwspelen niet in gebruik; maar wel limoena-de, orsade, ijs, oranjeappelen, gesuikerde kastanjes (*marons glacés*), en zelfs appeldrank (*cidre*) en bier; ondertusschen schijnt men dit niet be-lagchelijk te vinden. Met meer regt zou men te *Parijs* aanmerkingen kunnen maken omtrent het

teekent, dat men zich eenigen tijd voor dat het kantoortje, ter uitdeeling der toegangbriefjes, geopend wordt, twee aan twee, achter elkanderen moet plaatsen, om zju beurt afte wachten. Dit kantoortje gaat gemeenlijk 's avonds om zes uren, bij de voornamste schouwburgen, open, en ik heb meer dan eens gezien, dat 'er des morgens om elf of twaalf uren reeds menschen aan de *queue* stonden.

(1) Over dat opkoopten heb ik te *Amsterdam* ook wel eens hooren klagen, en naar ik zelf meen ondervonden te hebben, is dat gansch niet zonder reden.

het lastig geschreeuw van de koffijhuisknechts (*garçons limonadier*), die gedurig, tusfchen de bedrijven, zoo in de *loges* als in het *parterre*, al de hier opgenoemde waren met luider stemme komen uitventen; terwijl dit geschreeuw afgewisfeld wordt door dat der kooplieden in tooneelkijkers, gemeenlijk joden, en boekverkoopers knechts of jongens met tooneelstukken.

Gedurende mijn verblijf te *Parijs* heeft men op het tooneel van PICARD en dat van het *Théâtre Français*, eene nieuwe foort van fchermen gemaakt, die mij zeer wel bevielen, namenlijk eene kamer met gelloten wanden en een *plafond*, als een gewoon vertrek; hetgeen, gelijk men ligtelijk begrijpt, vrij wat natuurlijker staat dan losse fchermen en frisen, en dus wel verdient naargevolgd te worden.

Dat men, zelfs te *Parijs*, nog R. C. geestelijken vindt, welke het oud vooroordeel en daaruit volgende verregaande onverdraagzaamheid omtrent de tooneelspelers en tooneelspeelsters trachten te onderhouden en te doen voortduren, blijkt uit het voorval, dat aldaar in October 1802 plaats had (1): de pas-
toof

(1) Dat ook verscheide protestantsche predikanten, in onze dagen, nog zeer vooringenomen zijn tegen den schouwburg, en al wat daartoe betrekking heeft, is algemeen bekend; doch velen zullen misfchien nog al eenigzins met bevreemding vernemen, dat men, gelijk mij verzekerd is, niet lang geleden, in eene voorname Hollandfche stad, bij het Nederduitsch-gereformeerd kerkge-
noot-

toor van de kerk van *St. Rochus* weigerde toen,
om

nootschap, aan een ordelijk jongman het lidmaatschap geweigerd heeft: om dat hij, lid van een tooneelsociëteit zijnde, daarbij nu en dan speelde; zoo dat die jongman genoodzaakt geweest is, om zich, ter bereiking van zijn oogmerk, bij eene andere gemeente te vervoegen, alwaar een redelijk leeraar dan ook geene zwarigheid gemaakt heeft, om hem onder zijne ledematen aantenemen.

Gaarne erken ik de bevoegdheid der Heeren Geestelijken, om, als openbare zedenmeesters, zoo van den kansel als in het bijzonder, de zedeloosheid en losbandigheid te bestraffen, en stem ook volmondig toe, dat het tooneel tot dergelijke gegronde bestraffingen, vooral in vroegere dagen, wel eens aanleiding gaf; maar is het redelijk eene op zich zelve goede zaak aftekeuren, omdat zij somtijds misbruikt wordt; eveneens zou men dan omtrent boeken, schilderijen, enz. moeten handelen; en hoe menigmaal gaven zoogenaamde oefeningen en *pieuse* zamenkomsten, ja zelfs de openbare vergaderingen in de kerken geene aanleiding tot ongeregeldheden. Handelden dus vele geestelijken niet billijker en verstandiger, waanneer zij trachtten medetewerken met hun, die het om eene wezenlijke verbetering in deze te doen is, in plaats van op eene onmatige wijze in 't algemeen te ijveren tegen den schouwburg, welke zij veeltijds nauwelijks anders als bij naam of volgens de bevooroordeelde beschrijving van anderen kennen; en was een redelijk onderzoek der zaak, en alzoo ook het blijwonen der schouwspelen, bij geschikte gelegenheden, daartoe, in de eerste plaats, niet noodzakelijk?

om het lijk van eene danferes van de groote Opera, Mlle CHAMEROI in zijne kerk te ontvangen, ten einde de gewone lijkplegtigheden over hetzelfde te vieren; zoo dat men verpligt is geweest, om het naar eene andere kerk te brengen (die van *Les filles de St. Thomas*), alwaar een redelijker geestelijke het heeft ontvangen (1). Dit voorval gaf niet alleen aanleiding tot boertige verzen, waarvan 'er een, ten titel voerende *St. Roch et St. Thomas*, aan den bekenden dichter ANDRIEUX wordt toegeschreven: zijnde ook een vervolg daarop aan hem gericht; maar deed zelfs eenige spotprenten voor den dag komen, en hoe zeer redelijke R. C. zoo wel als andere christenen, de onredelijke en liefdelooze handelwijze van den pastoor van *St. Roch* ten hoogste moeten afkeuren, moest echter een dier prenten, welke men
bij

(1) „ De Aartsbischop van *Parijs* heeft den pastoor „ van *St. Rochus* voor drie maanden buiten dienst gesteld, op dat hij zich zou kunnen herinneren, dat Jezus CHRISTUS gebiedt, om zelfs voor zijne vijanden te bidden, en, door aandachtige overdenking tot zijne pligt terug geroepen, leere, dat alle die bijgeloovige gebruiken, door eenige kerkboeken (*ritualen*) bewaard gebleven, en die, geboren in tijden van onwetendheid, of voortgebracht door verhitte hersenen, den godsdienst ontluisterden door hare beuzelachtigheden, verbannen zijn geworden door het Concordaat, en door de wet van den 18 *Germinal*.” Zoodanig was het bericht in het officieel nieuwblad *le Moniteur* van den 25 October 1802.

bij de voornaamste nieuws- en prentenverkoopers openbaar te koop zag hangen, aan vele tot geene geringe ergernis verstrekkende; dezelve verbeeldt den Hemel; aan den eenen kant ziet men PETRUS een luik ophigten, waardoor eene menigte hoofden te zien zijn van menschen, die gereed schijnen, om binnen te komen; bij het luik staat een man met eene lijst in de hand, die aan PETRUS schijnt aantewijzen, wien hij binnen moet laten, deze man moet ST. THOMAS verbeelden. Aan de andere zijde ziet men een oud en jong man, benevens eene duif en jonge vrouw, zijnde de gewone afbeeldingen van de Drieëenheid met de maagd MARIA; voor deze personen ziet men eene dansende vrouw in eene wel lustige kleeding (Mlle CHAMEROI), terwijl een, ik weet niet welke, Heilige op den onwellewenden pelgrim ST. ROCHUS wijst, die zich, zeer barsch kijkende, in plaats van naar het dansen te zien, bezig houdt met zijn hond (1) te vloojen. Daar het tooneel te *Parijs* al dikwijls het onderwerp uitmaakt van gesprekken, gaf 'er dit voorval inzonderheid geene geringe stof toe, en gedurende eenigen tijd hoorde men nu schier overal over het gebeurde met het lijk van Mlle CHAMEROI spreken.

Sedert de Eerste Consul tot de keizerlijke waardigheid is verheven geworden, heeft men aan de

(1) Even zoo als het varken bij ST. ANTONIUS behoort, zoo behoort ook de hond bij den Heiligen ROCHUS.

de Opera de naam gegeven van *Académie Impériale de Musique* (1). Eene andere kweekschool van die kunst word *Conservatoire de Musique* genaamd; het gebouw, daartoe geschikt, staat in de voorstad *Poissonnière*. Onder de Onderwijzers (*Professeurs*) telt men MÉHUL, CHÉRUBINI enz. Toen ik te *Parijs* was, waren 'er ook verscheiden uitmuntende kweekelingen bij hetzelfde, inzonderheid voor het instrumentaal muziek; een en andermaal had ik gelegenheid, om sommige derzelve te hooren. Deze kweekschool word ook door het Gouvernement ondersteund en aangemoedigd; zoo als door het jaarlijks uitdeelen der prijzen in bijzijn van den Minister van Binnenlandsche zaken, het *Institut*, enz. welker zittingen door een fraai concert, grootendeels door de kweekelingen uitgevoerd, wordt voorafgegaan (2).
Ook

(1) De naam van Akademie is hier vrij algemeen: zoo leest men voor de woning van eenen schermmeester: *N. N. Professeur d'armes tient son Académie* enz. (*N. N. Schermmeester, houdt zijn Akademie daar of daar*). Een dansschool word dikwijls *Académie de danse*, en zelfs een dobbelhuis van den eersten rang *Académie de jeu* genaamd. Ambachtslieden en winkeliers dergelijke weidsche titels in hun vak navolgende, noemt een schoen- en laarzenmaker zich laarzenfabriekleur; een winkeltje, waarin men zich nauwelijks kan omdraaijen, word een magazijn geheeten enz.

(2) Wij Hollanders hebben niets van dien aard: verre de meeste voorname muzikanten onder ons zijn vreemde-

Ook bezit deze school eene zeer goede bibliotheek van muziekwerken.

Daar zelfs eene beknopte beschrijving der openbare boekerijen te *Parijs* ligtelijk te uitgebreid zou zijn voor dit werk, en 'er ook reeds hier en daar bij anderen melding van gemaakt is, zal ik mij bijna alleen moeten bepalen tot het opnoemen van dezelve, en begin dus met de Nationale, voorheen Koninklijke Bibliotheek, welke haren voornamen luister aan *LODEWYK* den *XIV.* verschuldigd is, en sedert de omwenteling vooral met een aantal handschriften, in *Italië* veroverd, nog werd verrijkt. De zalen, waarin deze schat van geleerdheid en merkwaardigheden bewaard wordt, zijn ruim en wel ingerigt; doch de stand van het gebouw is zeer ongeschikt: als zijnde slechts doon eene niet zeer ruime straat van de groote *Opera*, daar het tegenover staat, gescheiden, en dus gedurig aan het gevaar van brand blootgesteld. Waaron ook reeds, toen ik te *Parijs* was, bij het Gouvernement het zoo zeer gewenscht besluit werd genomen, om dezelve in een meer geschikt gebouw te verplaatsen, maar daarvoor moest men eerst een gebouw zoeken, en daar in veeltijds niet kwalijk slagen. Zekerlijk heeft men geene reden, om te veronderstellen, dat wij, die in andere fraaije kunsten zoo zeer hebben uitgemunt, tot de muziek minder geschikt zouden zijn, dan onze naburen. Waarom wordt die kunst, die den geest opwekt, het genoeggen verlevendigt, en aan velen onzer landgenooten een bestaan zou kunnen geven, dan niet meer onder ons aangekweekt?

daartoe interigten, gedeelte van het gehoegzaan op zich zelve staande gebouw van de *Louvre* te verplaatfen (1), en het daardoor ontruimde gebouw te bezigen tot een magazijn van de gróote menigte schermen, tooneelverfierselen enz. van de Opera, daar men dezelve in het operahuis zelve niet kunnende bergen, verplicht was, om ten dien einde de ledige kerk *de l'Oratoire*, in de straat *St. Honoré*, te gebruiken; zoo dat zij op eenen grooten wagen heen en weder moettende vervoerd worden, al dikwijls geschnafd en beschadigd werden.

In het begin van 1804 werd er in het kabinet van de koning een besluit genomen, om de *Louvre* te gebruiken tot een magazijn van de gróote menigte schermen, tooneelverfierselen enz. van de Opera, daar men dezelve in het operahuis zelve niet kunnende bergen, verplicht was, om ten dien einde de ledige kerk *de l'Oratoire*, in de straat *St. Honoré*, te gebruiken; zoo dat zij op eenen grooten wagen heen en weder moettende vervoerd worden, al dikwijls geschnafd en beschadigd werden.

(1) De *Louvre*, thans bijzonder geschikt voor de kunsten en wetenschappen, en daarom ook, gelijk ik reeds gezegd heb, *le Palais des Sciences et des Arts*, genaamd, voegt de voornaamste boekerij van *Parijs*, immers nergens beter, als daar, en wanneer al het onvoltooide van dat Paleis eens afgewerkt, en doelmatig ingerigt zal zijn, zal het ook aan geene ruimte ontbreken. Verscheiden kunstenaars, welke een gedeelte van de *Louvre* bewoonden, zijn reeds, toen ik te *Parijs* was, naar het voormalig *Collège des quatre nations*, tegen over de *Louvre*, aan den anderen kant van de rivier, liggende, verhuisd: zijnde gemelde twee gebouwen, ook gedurende mijn verblijf te *Parijs*, als het ware, met elkander vereenigd, door middel eener brug; gelijk men uit het navenstaande plaatje zien zal. In het volgende hoofddeel biedt zich eene voegzame gelegenheid aan, om over de wijze, waarop deze brug gemaakt is, iets meer te zeggen, naar de

gedenkpenningen en oudheden, behoorende tot de Nationale boekerij, en in een der vertrekken van dat gebouw geplaatst, een zonderlinge diefstal gepleegd. De dief of de dieven, die 'er van buiten door een glasraam in gekomen zouden zijn, hadden een aantal gouden munten kunnen nemen, welke natuurlijk zeer gemakkelijk te vervoeren, te verbergen en te smelten zijn; maar neen! hoezeer dezelve voor de hand lagen, en zij niet onbekend in dat kabinet moeten geweest zijn, hebben zij die nogtans laten liggen, en zich vergenoegd met eenen dolk, behoord hebbende aan den Franschen Koning FRANCISCUS den eersten, en eene, ik meen ijzeren, kroon van de oude Koningen van *Lombardijë*, benevens twee camées van Agaat onix, die zekerlijk kostbaar zijn, om de soort van steen, zoo wel als om het graveersel; ook zijn de dolk en kroon wel met eenige steenen bezet, hoewel van middelmatige waarde; zoo dat men moet veronderstellen, dat het de dieven daarom alleen ook niet te doen geweest is. Nu hoe zullen zij deze dingen, vooral aan huy, die zeldzaamheden verzamelen, waarvoor zij toch het belangrijkste zijn, kunnen verkoopen, zonder gevaar te loopen, van ontdekt te worden. Welke gevolgen deze zaak gehad heeft, en of 'er van het gestolene terecht is gekomen, heb ik evenwel niet vernomen.

Menig uur heb ik in deze bibliotheek, welke, gelijk men weet, dagelijks, eenige uren, voor een ieder, die wil lezen of uittreksels maken, open staat, met genoegen doorgebracht, vooral, dewijl

men niemand, hoegenaamd, om eenig verlof daartoe behoeft aantepreken, of eenig rekenſchap van zijn doen of laten te geven; lemands naam zelfs wordt niet eens gevraagd, en men behoeft ſlechts aan den bibliothekaris of zijns onderhoorigen den titel van het boek optegeven, dat men verlangt, om hetzelve terſtond te bekomen. Bijzonder aangenaam is het nog in den Heer VAN PRABT, een Brabander, en een der voornamē opzieners en bestuurders dezer boekerij, die veeltijds in perſoon aldaar tegenwoordig is, een zeer vriendelijk en gedienschtig man aantetreffen.

De overige openbare bibliotheken zijn die van het *Pantheon*, welke omtrent 80,000 boekdeelen en 2000 handschriften bevat; die, welke *Bibliothèque Mazarine* genaamd wordt, alwaar men ongeveer 60,000 boekdeelen vindt; mitſgaders die van het *Institut*; die, welke voorheen aan de ſtad behoorde, en thans geplaatst is in het voormalig klooster der Jeſuiten in de ſtraat *St. Antoine*: (in dezelve vindt men vele kruidboeken, en afbeeldingen van planten (1);) en die van het *Arsenal*, waarin men vele god-

(1) In deze bibliotheek vond ik ook een Hollandsch werk, *Het verheerlijkt Kennemerland* genaamd; waarin verſcheiden platen van gezigten bij en om *Haarlem*. De kerk van dit klooster ſtond toen ook nog vol boeken, welke men in het begin van de omwenteling hier en daar in de kloosters enz. gevonden had; naderhand zijn dezelve, en meer andere, welke men te *Parijs* bewaarde, naar de Departemen-

geleerde werken vindt. Toen ik te *Parijs* kwam was de Senateur GREGOIRE bibliothekaris van deze laatste.

De bibliotheek van den plauttuin heb ik reeds genoemd, en behalve deze zijn 'er nog bij de school der *Chirurgie*, bij die der *Mijnen*, bij het *Tribunal de cassation*, bij het *Tribunaal*, bij den Behoedenden Senaat, het Wetgevend Ligchaam enz.; en hoezeer deze wel niet openstaan voor het algemeen, kunnen vreemdelingen en studerende echter ligtelijk gelegenheid vinden, om 'er gebruik van te maken.

Het getal der staatkundige dagbladen te *Parijs* is sedert eenige jaren aanmerkelijk afgenomen; doch dat der letterkundige tijdschriften blijft altijd nog aanmerkelijk. Dagelijks werden 'er, toen ik 'er mij bevond, veertien of vijftien nieuwsbladen uitgegeven; vijf of zes derzelve behelzen slechts staatkundig nieuws; en dat nog maar voor een gedeelte; de overige bestaan uit allerlei aankondigingen, of handelen over de schouwburgen, de modes, enz. De overige steden van *Frankrijk* leveren zeer weinig nieuwsbladen op, en die 'er nog zijn, worden te *Parijs* niet veel gelezen.

Tijdschriften, welke de letterkunde, wetenschappen en kunsten ten onderwerp hadden, telde ik 'er in de dertig, dat is te zeggen, die welke alleen te *Parijs* 'smaandelijks, of binnen een korter of langer tijdvak, geregeld uitkwamen.

Schier menten, ter oprigting van boekerijen of tot gebruik der scholen, verzonden.

Schier dagelijks komen 'er te *Parijs* nieuwe boeken uit; doch het zijn 'er ook, zoo als men zegt, dikwijls boeken na; vooral wordt men 'er met romans, waarvan de meeste geen inzien waard zijn, overladen. In de Provinciën wordt weinig gedrukt; *Parijs* voorziet gansch *Frankrijk* van boeken, en daar dezelve bovendien in menigte door een groot deel van *Europa*, en zelfs daar buiten, verspreid worden, hetgeen aan de meer en meer toenemende algemeenheid der taal is toeteschrijven, moet men zich niet verwonderen, dat daar een werk, binnen zeer korten tijd, drie, vier en meermalen herdrukt wordt (1).

De *stéréotype* drukken van DIDOT en HÉRIBAN zijn te bekend, dan dat ik daarvan iets zou behoeven te zeggen.

De Bibliographie onafscheidelijk van den boekhandel zijnde, zijn de Heeren DEBURE, BARROIS, en eenige andere voornamelijk *Parijsche* boekhandelaren, daarin ook bijzonder ervaren (2), en men vindt bij velen aanzienelijke magazijnen; doch ik heb het te *Parijs*

(1) Men moet zich daarom, als 'er te *Parijs* een nieuw werk van eenig aanbelang uitkomt, niet te veel haasten met hetzelfde te koopen: omdat de volgende drukken doorgaans verbeterd, en dikwijls ook vermeerderd zijn.

(2) De Heer DEBURE is, onder anderen, bekend door een werk genaamd *Bibliographie Instructive etc.* 7 Vol. in 8°. *Paris* 1765. en het supplement op dat werk, *ibid.* 1769.

rijs altijd nog al lastig gevonden, dat 'er genoegzaam geene boekverkoopers zijn, die zich op allerlei soort, zelfs van Fransche werken, toeleggen. Ieder heeft hier zijn vak; waardoor dan ook iemand, die met dat alles niet genoegzaam bekend is, het een of ander boek, waarvan hij den uitgever niet weet, willende koopen, dikwijls van den een naar den ander gezonden wordt. De meeste boekverkoopers wonen langs de kaai *des grands Augustins*, en in de wijk daaromstreeks. Velen, die hier en elders in de stad wonen, hebben hunne winkels in het *Palais Royal*, en het is daar, dat men allerlei nieuwigheden en kleine schriften, vooral in het vak der fraaije letteren, nog al krijgen kan; en vraagt men somtijds iets, dat zulk een boekverkooper niet heeft, zoo neemt hij echter aan, om het te bezorgen. De pracht en opschik te *Parijs* de algemeene smaak zijnde, wordt men die ook veelal gewaar in het binden der boeken, en vooral bij hen, wier boekverzamelingen meer om te pronken, dan tot nut verstrekken, ziet men zeer kostbare banden. De voornaamste en algemeen beroemde boekbinder, dien ik 'er gekend heb, was BOIZERIAN; in vroegere tijden was het DEROME, wiens naam zoo beroemd was, dat men doorgaans op de catalogusfen van eenig aanbelang, achter de werken door hem gebonden, zette *relié par DEROME* (gebonden door DEROME), gelijk men zulks in verscheiden dergelijke Fransche catalogusfen zien kan. BOIZERIAN bindt ook zeer fraai en goed, en behoeft, dunkt mij,

voor

voor wijlen zijnen zoo zeer beroemden kunstgenoot niet te wijken.

Voorheen was het getal der drukkers en boekverkoopers te *Parijs* bepaald, en men vermogt niets zonder koninklijke goedkeuring uitgeven; na de omwenteling zijn de wetten daaromtrent opgeheven, en de vrijheid van de drukpers was onbepaald; thans is eene commissie uit het Gouvernement dienaangaande gelast.

Die meer van den Franſchen boekhandel verkiest te weten, kan hieromtrent, onder anderen, nazien, *Le Journal de Littérature de TREUTTEL*, *L'Annuaire de la librairie de G. FLRISCHER*, chez LEVRAULT of *L'Almanach des Libraires*.

Een der alom vermaardſte uurwerkmakers is de Heer BREGUET te *Parijs*; de zakuurwerken, die men bij hem vind, zijn fraai; doch tevens meestal zeer eenvoudig; ik zag 'er bij hem met slechts ééne wijzer, die echter genoegzaam het uur en de minuten aanduiden; men wond dezelve op aan de spil, waarop de wijzer draaide; de prijs dezer zakuurwerken was 35 *Louis d'or*, en die van de minste van dien meester is 20 of 25 *Louis d'or*, deze laatste hebben dan nog maar zilveren kassen; doch bijna alle de spillen draaijen in dergelijke werken ook op robijnen of diamanten, en zijn zoodanig gemaakt (men noemt dit met *parachutes*), dat zij door vallen niet ligt beschadigd worden. De Heer BREGUET raadde de eenvoudigſte, welke alleen het uur aanwezen, als het doelmatigſte en duurzaamſte aan;

ech.

echter, wanneer men het verkleest, kan men 'er ook zakuurwerken met dagwijzers enz. krijgen, zoo wel als die, welke men kan laten slaan.

Eene menigte uurwerken, welke men voor Parijsche verkoopt, en waarop zelfs de naam staat van voornamé makers aldaar, worden te *Geneve* en daaromstreeks gemaakt.

Voor al vindt men te *Parijs* vele kunstenaars in alles wat modewerk is, en dient tot versiering van huizen, kleeding enz. Het huisraad, dat men 'er maakt, is zekerlijk fraai en bevallig, en het magazijn van *LIGNEREUX*, in de straat *Vivienne*, en andere dergelijke, verdienen daarom wel gezien te worden. Van dergelijke goederen wordt dan ook veel naar elders verzonden, en de modellen daarvan doorgaans gevolgd in andere landen; doch wat de nauwkeurigheid en zuiverheid van het werk in hout aanbelangt, kunnen hunne schrijnwerkers tegen de onze niet aan. Zie hier eene vertaling van hetgeen 'er de Heer *THOUIN*, in zijn Journaal over *Holland*, van zegt: „ . . . de groftimmerlieden (*charpentiers*) „ van dat land zijn beter, dan de meeste van „ onze fijntimmerlieden (*menuisiers*), en hunne „ fijntimmerlieden werken netter, dan onze schrijn- „ werkers (*ebenistes*), en eindelijk hunne schrijn- „ werkers zijn kunstenaars, die men, om het „ nauwkeurig volmaken, en de kostbaarheid van „ het werk, bij onze uurwerkmakers zou kunnen „ vergelijken. 'Er is mogelijk geen volk op de

„ we-

„ wereld, dat het hout beter bewerkt, dan de Hol-
 „ lander (1).”

Dikwijls heb ik mij, te *Parijs* zijnde, verwonderd over de verschillende gedaanten, die men 'er, inzonderheid aan al hetgene tot den tooi der vrouwen behoort, bij aanhoudendheid weet te geven. Deze kunst, zoo wel als het kleedermakers handwerk, levert hier dan ook aan duizenden een bestaan op (2), en men weet, dat *Parijs* niet alleen aan een aantal bewoners van *Frankrijk*, maar ook van andere landen, de wet voorschrijft, hoe zij zich zullen hebben te kleeden, en 'er vooral ook de vrouwen *du bon ton* van kleedingstukken voorziet.

De kunst, om versierde bloemen te maken, waar-
 van

(1) Zie: *Extract du Journal manuscrit de THOUIN*, in het tijdschrift *La Decade etc. Tome VII. N. 55. pag. 227.*

(2) Voorheen, toen het Fransche hof in vollen luister was en de gilden nog bestonden, telde men te *Parijs* omtrent 15000 kleedermakers; na de omwenteling de pracht en weelde aanmerkelijk afgenomen zijnde, is ook dat getal zeer verminderd; sedert eenige jaren is het zekerlijk wel weder toegenomen, en misschien reeds tot zijne vorige hoogte gestegen. Ik heb het zonderling gevonden, dat mansbroeken te *Parijs*, na dat de stof door den kleedermaker gesneden is, alleen door vrouwen worden genaaid, men noemt deze vrouwen dan ook *culottieres* (broekenmaaksters).

van voorheen de stapel voornamelijk in *Italië* was (1), is thans te *Parijs* tot eene groote volkomenheid gebragt; zij geeft aan vele handen werk, en het zijn vooral vrouwen, die daarmede de kost winnen. Men vindt 'er bloemen van allerlei soort, die zoo natuurlijk gemaakt zijn, dat men dezelve al naauwkeurig van nabij beschouwen moet, eer men gewaar wordt, dat het kunstwerk is. De voornaamste dezer fabrikeurs wonen in de wijk *St. Martin*, en van den Tempel (2).

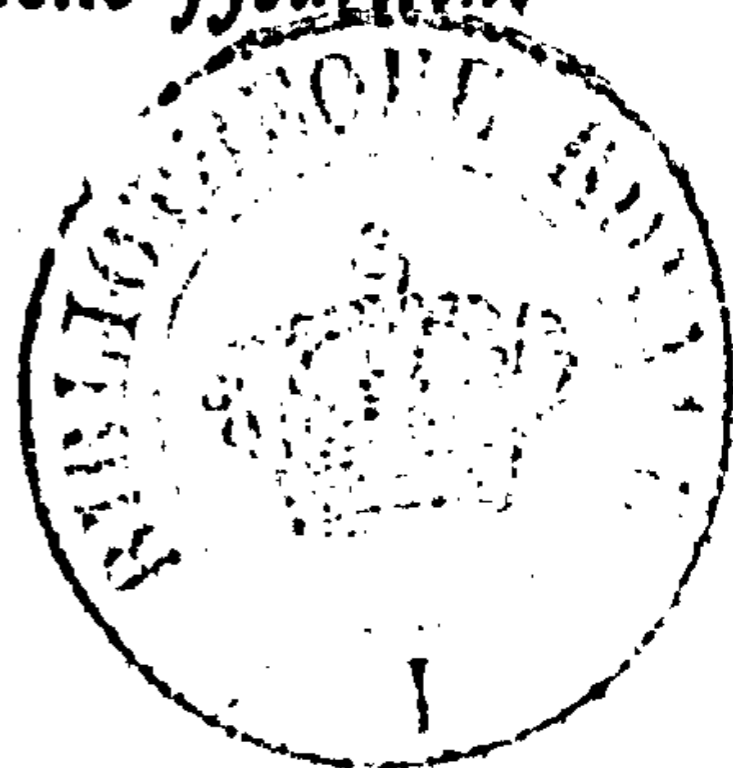
Eene kunst, waarin die van *Parijs* ook inzonderheid uitpunten, is het maken van allerlei reukwerken, en hetgeen verder tot de kaptafel behoort: zij behoeven die van *Montpellier* daarin niets toe te geven, en de namen van FARGEON, DULAC, BOULANGRAT enz. zijn door de vier werelddeelen, vooral bij die vrouwen, welke, om te behagen, zoo gaarne de kunst te baat nemen, bekend. Velen zouden zich zekerlijk verwonderen over de groote menigte van al de onderscheiden zaken, tot zulk een wel ingerigt magazijn behoorende, en de zonderlinge namen van velen derzelve; doch daar de lijst daarvan

(1) Deze kunst werd aldaar veel door den adel beoefend, en men maakte de bloemen en bladen inzonderheid ook van de huisjes van de popjes der zijwormen.

(2) Zou men in *Haarlem*, om welke stad zich zulk eene uitmuntende gelegenheid opdoet, om de natuur in dit opzigt natebootfen, zulk eene fabriek met voordeel niet kunnen aanleggen?

van eenige bladzijden zou beslaan, acht ik het niet voegzaam, om dezelve hier te plaatsen.

Een berigt aangaande de kunsten en wetenschappen, met betrekking tot de mode te *Parijs*, onlangs in de openbare nieuwsbladen geplaatst, is mij voorgekomen zoo juist en gepast te zijn, dat ik hetzelve, ten besluite van dit hoofddeel, hier overneem. „ De Godin der mode (dus luidt het), „ welke voornamelijk te *Parijs* haren zetel houdt, „ breidt haar gebied meer en meer uit; zij telt „ thans onder hare dienaars ook geleerden en kunstenaars van allerlei soort. Oudheidkenners en geschiedkundigen en dergelijke worden geraadpleegd „ over de zaken van het *toilet*, en over de keuze „ der meubelen onzer hedendaagsche *sybariten*. ”

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De Mameluk, tegen over bladz.	•	316
Het Borduursel van MATHILDE.	•	385
<i>Pont des Arts.</i>	• • •	460

P A R I J · S,

IN DEN AANVANG VAN DE

NEGENTIENDE EEUW,

DOOR

A. VAN DER WIL L I G E N.

III. EN LAATSTE STUK.

MET PLATEN.

Te H A A R L E M,

Bij A. L O O S J E S, Pz.

M D C C C V I I.

7
K 6081

I N H O U D.

<i>Verfraaijingen en Verbeteringen.</i>	•	bladz. 471
<i>Tafereel van de Brug genaamd le Pont</i>		
<i>Neuf, en daar aangelegen Kaaijen.</i>	•	499
<i>Tafereel van den tuin der 'Tuilleries en'</i>		
<i>Champs Elysées.</i>	• • •	552
<i>Het Palais Royal.</i>	• • •	592
<i>Iets over de Luchtstreek en het Weder.</i>	•	595
<i>De Kermis van St. Cloud.</i>	• •	602
		Ca.

Charenton, Alfort enz.	Bladz. 615
Montmorency.	625
<i>Bladvijzer der Voornaamste Zaken.</i>	639
<i>Naberigt.</i>	650

VERFRAAIJINGEN EN VERBETERINGEN.

Aanmerkelijk zijn de stedelijke versfraaijingen en verbeteringen, welke men te *Parijs* met den aanvang dezer eeuw reeds gemaakt heeft, of waar aan men nog bezig is. Geheele nieuwe straten, kaaijen, pleinen en bruggen, moeten sommige gedeelten dier stad voor hun, die dezelve in vroegere jaren gezien hebben, schier onkenbaar maken. Men klaagde niet zonder reden, dat de stad te dicht bebouwd was dat de straten veelal naauw en morsig waren (1) en de afwatering der huizen door middel van lange buizen, welke boven aan dezelve over de straat uitstaken, geen gering ongerijf vooral voor de voetgangers veroorzaakte. Het volk door de omwenteling meerder invloed op de regering

(1) Sommige ongemeen morsige straten van *Parijs* gaven dan ook aanleiding tot de zonderlinge en walgelijke namen, welke zij plegen te voeren, gelijk *Trou Punais, du Pet, du Gros et du Petit-Pet* en vler straten, welke *Merderets* genaamd werden, waar van er eene bij verbastering nog *Verderet* heet.

De straten *Coupe-gorge* en *Vulde Gouset*, zijn waar-

ring gekregen hebbende, was men natuurlijk ook op het zoo veel mogelijk verbeteren dezer gebreken bedacht. Inzonderheid door het afbreken van verscheide Kloosters en andere oude gebouwen, kreeg men in onderscheiden wijken al vrij wat ruimte; hier bij kwam eene verordening dat in sommige naauwe straten de nieuw te bouwen huizen eenige voeten terug moesten gezet worden: ook moesten in 't algemeen de uitstekende pijpen ter uitwatering van tijd tot tijd worden opgeruimd; daar men geene nieuwe mogt maken noch de oude vernieuwen, maar verplicht was, om het water afteleiden, gelijk zulk, bij ons van ouds gebruikelijk is (1). Langs de nieuwe straten maakt men ook zoo veel doenlijk eene afzonderlijk opgehoogd pad voor de voetgangers (*trottoir*); hier mede had men reeds in 1782 eên' aanvang gemaakt, in de straat naar het *Theatre Francais de l'odéon* geleidende, ook vond ik dezelve in de slechts weinig tijd voor mijne komst te *Parijs* nieuw

schijnlijk zoo genaamd om de gedurige diefstallen en moorden, welke daarin plaats hadden, aanteduiden. Die namen bestonden nog, toen ik te *Parijs* kwam.

(1) Hoe achterlijk zijn dus de Parijzenaars, die in alles wat smaak en goede inrigtingen betreft zoo veel voor meenen te hebben, niet in deze. Ik sprak reeds van die goten en het terug zetten der huizen in het begin van dit werk; doch heb gemeend het in deze afdeeling, als opzettelijk over verfraaijingen en verbeteringen handelende, te moeten herhalen.

nieuw aan gelegde straat *Cour Mandac* genaamd; deze straat is tamelijk breed en de gebouwen aan beide zijden op eene gelijkvormige wijze gebouwd. Men was bij mijne komst te *Parijs* reeds zeer ver gevorderd met het afbreken van *Le grand Chatelet* (1), staande aan de noordzijde van de *Seine* tusfchen den ingang van de straat *St. Denis* en de brug *au Change*; niet lang daarna werd die flooping geheel voltooid en daar door in dit zoo woelig en dicht bewoonde gedeelte der stad, in plaats van eene akelige gevangenis een luchtig plein gemaakt. De kelders waarin zoo vele rampzaligen zuchten en kwijnden waren gedempt, de torens weg gebroken, en de plaats, maar men de verongelukten en vermoorden plagt ten toon te stellen was hier, gelijk ik reeds vroeger gezegd heb, niet meer: alle deze tooneelen van ellende waren verwisfeld met de

VRO-

(1) Toen de Noormannen *Parijs* in het laatst van de 9de eeuw onder de regering van KAREL DEN DIKKEN belegerden, had de stad, die toen alleen uit het geen men thans *la Cité* noemd bestond, twee bruggen, namelijk de kleine brug en de brug *au Change*; de laatst genoemde werd verdedigd door het Kasteel *le grand Chatelet* en de andere door *le petit Chatelet*, waarvan de overblijfsels in vroegere jaren al zijn weg gebroken. *Le grand Chatelet* werd ook op eenige torens na in vroegere tijden wel verwoest; doch ook in de 17de eeuw weder herbouwd en sedert diende het voor een stads regthuis en bewaarplaats der gevangenen.

vrolijke vertooningen en het geraas van *Polichinello* (de ronsebans) goochelaars, potsmakers, kijkkasten, liedjeszangers en dergelijke.

De plaats *du Carrousel* voor het Kasteel van *de Tuilleries* is zeer vergroot en heeft eene regelmatigere gedaante gekregen, door het wegbreken van verscheiden huizen, die op dezelve stonden. Langs den tuin van gemelde Kasteel ter zijde van de zogenoemde *terrasse des Feuillans* heeft men verscheiden gebouwen weg gebroken (1) en aldaar eene breede straat gemaakt; in dezelve zijn ook gemetselde riolen in plaats van de zoo onaangename open goten, midden in de straten, welke men hier anders algemeen vindt. Uit deze straat gaat men ook door twee nieuwe straten tot in die van *St. Honore*; eene derzelve tegen over de plaats *Vendome* uitkomende, moet er van die plaats, door het wegbreken van eene voormalige klooster-kerk eene straat gemaakt worden tot op de *Boulevard*, zoo dat men van daar, regt uitgaande in den tuin der *Tuilleries* komt; deze laatst genoemde straat was echter toen ik *Parijs* verliet nog niet gereed.

Op de plaats van de *Louvre* ter zijde van den ingang van het *Museum Napoleon* heeft men ook een blok

(1) Onderanderen de groote rijdschool (*manège*) ten tijde van de minderjarigheid van *Lodewyk den XV* gebouwd en welke na de omwenteling gediend heeft, tot eene vergaderzaal voor den raad der vijfhonderden.

blok onaanzienlijke en aldaar zeer kwalijk voegende huizen weg gebroken, en die plaats daar door alzoo ruimer en fraaijer gemaakt; voorts heeft men daaromstreeks nog verscheiden huizen weg geruimd, waar door onder anderen de straat langs de Galerij van de *Louvre*, alwaar de kostbare schat van schilderijen berust, breeder, en alzoo die galerij minder aan gevaar van brand bloot gesteld wordt.

Van de brug, waar over men van de *Louvre* naar het voormalig *Collegue des quatre nations* gaat, heb ik aan het eind van de voorgaande afdeeling reeds gewag gemaakt; de wijze waarop dezelve werd gebouwd, was zoo wel als hare samenstelling voor mij geheel nieuw en lokte mij daardoor, terwijl men 'er aan bezig was, menigmaalen derwaarts; ik meen dan ook mijne lezers geen' ondiensst te zullen doen, met de eenigzins omstandige beschrijving van dezelve. Na dat ik weinige maanden te *Parijs* geweest was, werd daar aan begonnen; terwijl de rivier dien zomer ongemeen laag zijnde zulks voor dat werk bijzonder diende. Om het muurwerk, waarop de bogen moesten rusten, te plaatsen dande men de rivier niet af, hoewel er vooral in het midden nog al eenige voeten water stond, zulks geschiedde op eene gansch andere wijze; na dat men door middel van een daartoe geschikt werktuig den grond onder water gelijk gemaakt had, werden er de noodige palen tot onder water toe ingeheid, vervolgens liet men op dat heiwerk eene diepe, van stevig eiken hout gemaakte, kist zinken; deze kist diende, om 'er het

muurwerk onder water in te metselen en had dus de gedaante van het zelve, zijnde slechts rondom eenige voeten grooter ter plaatsing van de werklieden enz; de bodem van deze kist, op het hei-werk bevestigd zijnde, werd daarop gebouwd en na dat zulks tot eene genoegzame hoogte boven water geschied was, de planken van de kist rondom weg genomen, zijnde dezelve op zoodanig eene wijze in elkanderen gezet dat zulks gemakkelijk kon geschieden, op deze wijze heeft men zelfs midden in de rivier het muurwerk geplaatst en daar door aanmerkelijke onkosten welke anderzins door het afdammen zouden zijn veroorzaakt geworden, gespaard (1). Op dit muurwerk heeft men ijzeren bogen geplaatst, waar op de houten brug, die geheel vlak of waterpas legt, rust; eenige dier bogen, naast elkandere geplaatst, maken een boog of gewelf dier brug uit en in 't geheel rust dezelve op negen dergelijke gewelven; deze gewelven zijn door andere kleinere ijzere bogen en staven aan elkanderen verbonden, gelijk men zulks uit het plaatje tegen over bladz. 460 genoegzaam zien zal: ook de leuninggen op de brug zijn van ijzer. De bogen wegen, naar men mij berigt heeft, 600,000 ponden en zijn benevens het overige ijzerwerk te *Touroude, depart de l'Orne*, (voorheen *Normandije*) en in het gebouw van het

voor-

(1) Een dergelijke wijze van onder water te bouwen, zou dunkt mij in ons land ook zeer wel te pas kunnen komen.

voormalig *Collegue des quatre nations* gegoten en bewerkt; de geheele lengte der brug is 516 en de breedte 30 voeten. Alleen geschikt zijnde vōor voetgangers gaat men 'er aan weder zijden met trappen op, aan beide kanten van ieder opgang staat een huisje, alwaar men bij het opkomen een fransche stui-
ver betaalt, ten voordeele van de ondernemers dezer brug (1), welke daar toe voor een zeker getal ja-
ren *octroi* van het Gouvernement bekomen hebben. Deze brug is vervaardigd naar het ontwerp en onder het bestuur van den Hr. DE LA CROIX DILLON Ingenieur der bruggen en wegen, zijnde de eerste ijzeren brug, die in Frankrijk gemaakt is (2). Daar
men

(1) Den 24 September 1803 zijnde den eerste dag van het 12 jaar, welke toen nog als een feestdag gevierd werd, had de ontvangst op de *Pont des Arts*, volgens de openbare berigten, alleen gedurende dien dag 3200 francs bedragen; zoo dat toen 64000 personen moeten overgegaan of althans zoo veel stuivers ontvangen zijn, daar het zou kunnen wezen dat eenige 'er meer dan eens geweest waren. Voorheen werd men hier met een schuitje overgezet.

(2) In *Frankrijk* zegt men dat de ijzeren bruggen door een Konsilschilder te *Lyon* in het midden der 17de eeuw zijn uitgevonden, hoe wel zijn ontwerp niet ten uitvoer is gebragt, en niet door de Engelschen, die eerst anderhalve eeuw later op den Inval zouden gekomen zijn om zich die uitvinding toe te elgenen, en ten nutte te maken, door in 1793 eene dergelijke brug, op de rivier van *Wormouth*

men op deze brug een schoon gezicht heeft over de *Seine* en de daar langs gelegen Kaaijen dient zij ook vooral bij warme zomer avonden tot eene openbare wandelplaats; om dezelve nog meer te veraangemen heeft men aan beide zijden eene rij Oranjesbomen doen plaatsen, en in het midden van elke rij een huisje, rondom met glazen, waarin eene menigte onderscheiden bloemen, planten en boomtjes bewaard worden. Hier naast ziet men doorgaans een aantal gewassen, welke nacht en dag kunnen buiten staan, dit alles behoort aan een bloemist die daarin handel drijft en ten dien einde hier ook zijn kraamtje heeft, zoo dat deze tuin aan de ondernemers van de brug niet veel kost. Even als op andere openbare wandelingen alhier, verhuurt men op deze brug ook stoelen; een koffijhuishouder plaatst 'er s'avonds tafeltjes en men kan er dan ijs, limonade enz. krijgen; terwijl men er na eenen warmen dag door de avondkoelte verkwikt, de aangename uitwaseming geniet van bloeiende Oranje-boomen, Rozen, Jasmijnen Tuberozen, Heliotropen en andere welriekende bloemen, omringd van of wandelende

te leggen. Maar zou het niet mogelijk zijn, dat en de Konstschilder van *Lyon* en hij die het ontwerp voor de brug van *Warmouth* vormde, beiden op den inval gekomen waren om bruggen met ijzeren bogen enz. te maken? De Hr. DE LA CROIX DILLON is in den aanvang van dit jaar (1807) te *Parijs* overleden, hij was volgens de openbare berigten, afkomstig van eene Iersch geslacht.

de door eene menigte wel opmerkingwaardige vrouwen en meisjes welke hier niet alleen komen om op eene aardig ingerigte en welgelegen brug het aangename van eenen schoonen avond te smaken maar ook inzonderheid om hare bevalligheden, waar aan al het aantrekkelijke, dat tooi en kunst vermogen, is bijgezet, te doen bewonderen. Dikwijls vond ik hier ook een man, die vrij goed de een of andere *Romance*, die hij zong op de Mandoline accompaneerde. Men verbeelde zich daarbij stil en helder weder met de volle maan, die zich in de stroomende *Seine* spiegelt, gelijk ik zulks gezien heb, en men zal zich het liefelijke van deze wandeling eenigzins kunnen voorstellen. — Om deze brug in den Winter niet geheel van groen te ontblooten, plaatst men 'er in plaats van de oranjeboomen dennen of sparren in bakken of kisten geplant; tusfchen beiden staan sierlijk gemaakte lantaarnen, zoo als zulks almede op het meer genoemde plaatje te zien is.

Langs de *Seine* heeft men de huizen tusfchen de brug *au Change* en *Notre Dame*, welke aan het water uitkwamen, weg gebroken en aldaar eene breede kaai gemaakt met een muurwerk opgetrokken, even als die waar aan zij grenst. Deze kaai werd op het eind van 1804 voltooid en naar den gesneuvelden Generaal *DESAIX* genaamd. Men had ook genoegzaam ter zelfder tijd een muurwerk gemaakt uit het water langs de kaai tegen over den tuin der *Tuilleries*, *quai Bonaparte* genaamd, voorheen was dit maar eene schuin afloopende aardkant. Beide

deze muren, welke door dat de bedding van de rivier zeer diep is, eene aanmerkelijke hoogte hebben, zijn geheel van gehouwen steen, zoo als omstreeks *Parijs* gevonden wordt, gemaakt en dus nog alleen werk van aanbelang: en het bleef hier niet bij, de overige huizen voorbij de brug *Notre Dame* en verder naar de kant van den planttuin, langs het water staande, moesten ook nog weg gebroken en overal kaaijen langs de rivier gemaakt worden, gelijk men dan ook voor mijn vertrek van *Parijs* reeds een, aanvang met het afbreken dier huizen maakte; zoo wel als met het bouwen van eene brug tegen over den planttuin, alwaar men anders rijuigen en voetgangers met een pont en schuitjes moest overzetten. De planttuin, zelve werd vergroot en ruimere en meer geschikte hokken en bewaarplaatsen voor de wilde dieren gemaakt; de parken voor de tamme had men reeds sedert eenigen tijd voltooid.

Het groote gasthuis *Hotel Dieu* had men ook gedurende mijn verblijf te *Parijs* voor een gedeelte herbouwd en eene nieuwe voorgevel (*facade*) voor het zelve gemaakt. Rondom de Kerk waren ook verscheide huizen, waar door dat merkwaardige Gotthische gebouw te veel ingesloten was, weggeruimd; achter deze kerk is ook eene brug gemaakt, voor voetgangers, zij is slechts van hout; doch in eenen goeden smaak, hier door heeft het eiland *la Cité* gemeenschap met het eiland *Notre Dame*; daar men anders van het eene dier eilanden naar
het

het andere willende gaan verpligt was, om eenen grooten omweg te maken.

Ook werd in 1803 het *seminarium* van *St. Sulpice* staande voor de kerk van dien naam, zoodanig dat slechts eene naauwe straat, die twee gebouwen scheidde, geheel afgebroken, en daar door een plein voor die kerk, een der fraaiste van *Parijs*, gemaakt, waardoor het schoone portaal en de prachtige voorgevel (*facade*), (1) voorheen nauwelijks zichtbaar, een luisterrijk aanzien verkregen hebben. Over het algemeen zijn die kerken welke aan den nieuwelings geregelden R. C. Godsdienst geschikt werden toegewezen, zoo uit als inwendig verfraaid bijzonder ook daar door, dat zij schoon gemaakt, gewit en van overtollige of wanstaltige sieraden ontlast zijnde, een eenvoudiger en vrolijker aanzien hebben verkregen.

Van de kerken sprekende moet ik ook melding maken van een zonderling gebruik, dat hier plaats heeft aangaande het opzamelen van aalmoezen in dezelve, op feest dagen of bij sommige plegtige gelegenheden; een der schoonste en bevalligste vrouwen of jonge dochters van de wijk wordt daartoe meestal gekozen, zij is doorgaans sierlijk en met smaak gekleed en wordt in de kerk rondgaande, door een welgekleed Heer met witte cabret-lederen handschoenen

(1) Dit portaal met den voorgevel werd omtrent het midden van de vorige eeuw, volgens het bestek van den bouwmeester SERVANDONI voltooid.

nen aan, op eene galante wijze aan de hand geleid, gelijk ik zulks een en andere maal gezien heb. De beurs of het zakje waarin de giften ontvangen worden is gemeenlijk van geborduurde zijde of satijn sierlijk gemaakt. Men noemt zulk eene vrouw of jonge dochter *la questieuse*.

Het prachtige paleis voorheen *le Luxembourg* genaamd en thans geschikt voor den behoedenden Senaat, gelijk ik reeds gezegd heb, is ook zoo uit als inwendig aanmerkelijk verfraaid en opgemaakt terwijl door het sloopen van het Karthuizer Klooster de tuin achter het zelve, welke ook tot eene openbare, wandelplaats verstrekt, zeer veel is vergroot en veraange-naamd. De aangelegen tuin van dit klooster, zeer groot en met hooge muren omringd zijnde was hier voorheen beroemd, om de kweekerij van vruchtboomen welke men er had en de menigte goede vruchten van onuerscheide soorten, welke daar geteeld werden en waardoor zij jaarlijks eene zeer aanzienlijke som aan dat klooster opbragt (1). Een groot gedeelte van dezen tuin is dan ook nog van dien d^{er} Sc-

(1) Een Hollander, die slechts een weinig in de Vaderlandsche tuinen bekend is, behoeft hier echter niet te komen, om de boomkweekerij en behandeling d^{er} vruchtboomen te bewonderen. Nergens waar ik geweest ben in *Duitschland*, *Frankrijk* of *Italie*, heb ik de kunst van snoeien en behandelen der vruchtboomen tot den trap van volkomenheid gebragt gevonden, dan bij ons, ook is de Ho-yenierkunst der Hollanders in 't algemeen, zoo in *Frankrijk* als elders, zeer geroemd.

Senaat afgezonderd en tot een kweek- en vruchthof aangelegd, zoodanig echter dat men in den eerstgenoemden die wat hooger ligt, wandelende het gezigt heeft op den anderen. Het gedeelte aan de openbare wandeling getrokken, is, naar de Fransche wijze, met opgaande boomen in regte lijnen, regelmatig beplant, even als het overige van dezen tuin; welke reeds te voren zeer ruim en van terrasfen, waterwerken en een aantal beelden voorzien was. Ik voor mij gun de Franschen, hun smaak voor die soort van tuinen: vooral te *Parijs* alwaar de kunst zoo algemeen de voorrang wordt gegeven, boven de natuur, behooren zij tot het geheel; doch daar men nu reeds eenen aanzienlijken tuin in dien smaak had, namelijk die der *Tuilleries*, en men toch ook zoo veel van de afwisselingen verscheidenheid houdt, had men mijns bedunkens de Stad meer verfraaid en veraangenaamd, door dezen op de zoogenaamde Engelsche wijze aanteleggen.

Omstreeks dezen tuin, zijn ook eenige nieuwe straten aangelegd, dergelijke vindt men ook verder voortgaande, in de fraaije voorstad *St. Germain* vooral ter plaatse, alwaar de in 1794 gedeeltelijk afgebrande Abdij van dien naam gestaan heeft (1).

Te-

(1) De kerk van deze Abdij welke nog bestaat en weinige jaren geleden, ook is opgemaakt, is zeer oud, zij werd in de 6de eeuw gebouwd en daar na door de Noormannen verwoest zijnde, in 1014 weder herbouwd, zoodanig als men haar thans ziet. Men meent, dat zij op de

Tegen over de school der Geneeskunde (*Ecole de Medicine*) ziet men nu ook een plein door het wegbreken van een klooster.

Toen ik te *Parijs* kwam, was de prachtige koepekerk van het *Hotel des Invalides* (huis voor oude en verminkte Krijgslieden) den Krijgsgod *Mars* ingeruimd en zijn beeld in de plaats gesteld, van dat van den grondvester van het Christendom, dien wij als zoo goedaardig en vreedzaam beschreven vinden, hoe zeer sommige Vorsten en Geestelijken hem maar al te zeer als wreed en bloeddorstig hebben doen voorkomen. Rondom hingen zegeteekenen, mitsgaders eenige schilderijen, veldslagen en dergelijke voorstellende. Thans wordt die kerk zoo wel als die van *St. Genovera*, daarna het *Panthéon*, overeenkomstig derzelver inrigting wederom tot den R. C. Godsdienst gebruikt. De vier metalen slaven welke voor de omwenteling, om het voetstuk der beelden van *LODEWIJK den XIV* zaten, heeft men tegen den muur aan de voorzijde van dit *Hotel* geplaatst. Midden op het plein voor het zelve heeft men, weinig tijds voor mijn vertrek uit *Parijs*, op een daar toe vervaardigd verheven voetstuk den te *Venetien* ver-

de overblijfsels van eenen tempel van *Isis* gebouwd is, en dat het benedenste gedeelte van den grooten toren nog tot dien tempel behoord heeft. Verscheiden praalgraven van Koningen van *Frankrijk* en andere gedenkteekenen ziet men thans in het Museum in het voormalig klooster *des Petits Augustins*.

veroverde *St. Marcus Leeuw* geplaatst. Op het voetstuk leest men, dat hij op bevel des Keizers aldaar geplaatst is, om de Krijgslieden aan hunne ver- rigtingen te herinneren; doch dit beeld te klein zijnde voor dit ruime plein, maakt het daar dunkt mij, geene goede vertooning, even zoo min als de vier metalen paarden mede te *Venetien* veroverd op het muurwerk tusfchen het hek voor het paleis van de *Tuil- lerien*, alwaar zij ieder afzonderlijk staan (1). Reeds in het begin van 1803 en dus onder het Consulaat van den tegenwoordigen Keizer, was dat paleis in- wendig op eene fraaije en prachtige wijze versierd. Ik beschrijf het hier kortelijk, zoo als ik het toen gezien heb. De groote trap aan de regter zijde, wanneer men van de plaats *du Caroufel* inkomt, op- gegaan zijnde kwamen wij in eene eenvoudige, in den *antiquen* smaak versierde zaal, rond om met zit- banken bezet, zijnde een *Antichambre* (2). Van daar

(1) Men schijnt niet stelligs aangaande de herkomst de- zer paarden te weten. Al wat men er van kan zeggen, is dat zij in 1256 van *Constantinopolen* naar *Venetien* ge- voerd werden, en dat zij van daar naar *Parijs* zijn over- gebracht, alwaar zij den 6 Thermidor van het 6de jaar (Ju- lij 1798) zijn aangekomen. De oudheidkundige MILLIN heeft zijne geleerde nasporingen daaromtrent, door den druk bekend gemaakt, welke zij die hier meer van verkie- zen te weten, zouden kunnen nazien.

(2) Het was in deze zaal dat VOLTAIRE in 1778 gekroond werd, en naderhand de Nat. Conventie hare zittingen hield.

daar gingen wij in de Raadzaal (*Chambre du Conseil d'etat*) zeer fraai, in den Griekschen smaak, rondom met *draperien* behangen, hier waren zitbanken in eenen halven Cirkel geplaatst en tegen over dezelve drie verheven leuningstoelen, voor de Consuls, waar van de middelste de fraaiste was. Een trapafgaande, komt men vervolgens in de Kapel, waar de eerste Consul de Misse bijwoont. Het was een eenvoudig vertrek, met tapijten belegd, waarin een altaar en een *balcon* voor de muzikanten. Terugkeerende zagen wij de zaal, die der Ambassadeurs genaamd; onder het fraaije en schitterende huisraad, welke men daar vindt, bewonderde ik een groot tapijt, uit de fabriek *de Gobelins*, waarmede een gedeelte van den wand behangen was; het daarop afgebeelde, stelde de school van *Athene* voor: men zeide mij, dat dit een proef was van de grootste vorderingen tot hier toe in die kunst gemaakt, en ik had geen moeite om het te gelooven. Ik zag hier ook eene prachtige *pendule*, zijnde een vierkant stuk werks op vier kolommen rustende. Behalve het gewone uur werd daarop de dag de maand en de uren in onderscheide gedeelten der wereld aangewezen; boven op was een Planetarium geplaatst het geen al mede door het zelfde uurwerk bewogen werd, alles was zeer sierlijk en met smaak gewerkt.

Verscheide kamers, welke door den Eersten Consul en zijne Echtgenooten bewoond werden, scheenen onderling om de meest mogelijke bevalligheid en luister als 't ware te wedijveren. In eenige der-
zel-

zelve vond ik verscheiden schilderijen geplaatst, welke ik terstond voor mijne aangename kennissen van het *Museum*, waarvan ik 'er eenige ook reeds gemist had, herkende, zoo als de bevallige slapende *Antiope* van CORREGGIO. Geestig heeft de Schilder de liefde aan de voeten van de Nimf slapende op een' leeuwen-huid, verbeeld, om daar door de sterkte en magt, van dien God aanteden. En zou ik het praalgraf, van den bevrijder van mijn Vaderland WILLEM *den eersten*, in een fraai stukje van EMANUEL DE WITTE, verbeeldende een gedeelte van de nieuwe kerk, te *Delft*, niet herkend hebben Voorts zag ik er eenige van onze uitmuntende kunstenaars, G. DOU, W. VAN MIERIS, JAN STEEN, LE DUC, METZU, en de Brusselsche batailje schilder VAN DER MEULEN (1). In eene andere Kamer van den Eersten Consul, zag ik de hoofden, van NELSON en FOX, van wit marmer, en in zijne slaapkamer, waren de stoelen enz. bekleed en het prachtige bed, bedekt met overheerlijk Lion's fluweel, met bloemen en vruchten, doch men verhaalde mij, dat hij hier nog niet geslapen had. In de meeste vertrekken waren de franjes der draperien, met gouddraad en pailletten doorwerkt, en men verzekerde mij, dat dit alles sijn goud was.

Verder doorgaande, vond ik op eene tafel eene
schil-

(1) Deze schilderijen worden van tijd tot tijd uit het *Museum* verwisseld.

schilderij liggen, het was een gebronsde groep, *en bas relief*, door den beroemden SAUVAGE, zeer fraai op wit marmer geschilderd, in het zelve was een loo- pend, uurwerk en thermometer.

In de groote eetzaal stond eene tafel voor ruim 200 personen met een fraai middeltuk er op. Hier vond ik ook eene fraaije kopij van den Antieken Splintertrekker, van wit marmer (1). Rondom in deze zaal, ziet men mede van wit marmer, de meer dan levens groote standbeelden, van verscheide be- roemde mannen, als van VAUBAN, LUXEMBOURG, CONDÉ enz.

Uitmuntende vloertapijten, schitterende kristallen Kroonen, groote spiegels en andere fraai en kost- baar huisraad ontbreekt hier niet, en alles is zeer net en zindelijk onderhouden. In de *toilet*-Kamer van Mevrouw BONAPARTE, was door onderscheide reukwerken en levendige bloemen, zulk eene aange- name geur verspreid, zonder echter te sterk te zijn, dat ik mij niet herinner, immer iets liefelijkers gero- ken te hebben. De onderscheiden gezigten uit de meeste dezer vertrekken, op den tuin de *Seine* enz. zijn ook alleraangenaamst. Met één woord pracht en weelde hebben hier niets gespaard, om de zintuigen te streelen.

Een der uurwerken in den voorgevel, van dit pa- leis, volgens de *decimale* verdeeling, door LÉ
PAUTE

(1) Het metalen origineel van dit beeldje ziet men in het *Museum*.

PAUTE gemaakt, is, zoo ik meen, naderhand weggenomen.

Toen ik *Parijs* verliet, was men nog druk bezig aan het voltoojen en verbeteren, van het zoo lang onvoltooid geltaan hebbende gebouw *de Louvre*. Ook werd toen verzekerd, dat de houten galerij (*Galerie de bois*) in het *Palais royal* of *du Tribunat*, zou weggenomen, en een fraaij ijzer hek daar voor in plaats gezet worden; de Kramers, welke hunne winkels aan beide zijden van die galerij hadden, was de huur althans opgezegd.

Van de verandering, welke 'er aangaande de schouwburgen plaats gehad heeft, heb ik reeds in de vorige afdeeling gesproken.

Men verwachtte ook, dat tot méerder nut en gemak der bewoners van *Parijs*, het getal der openbare fonteinen of pompen (1), in de onderscheiden wijken zou vermeerderd worden. De fraaije fontein van *Grenelle* werd, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, opgemaakt: de wijze, waarop de wit marmere beelden, van die fontein, welke grootendeels zwart geworden waren, schoon gemaakt zijn geworden, mij berigt zijnde, deel ik het zelve hier mede: men maakt een mengsel van osfegal, zeepdroes-

(1) Men telde er toen in of omtrent de zestig, waarvan 'er sommige echter geen, of zeer weinig water geven. Het water wordt er in aangebragt, door de *Samaritanen* op de *pontneuf*, de pomp of het water-werktuig op de brug *Notre Dame* en het water van *Arcueil*.

droesfen en terpentijn, van ieder genoegzaam evenveel, dit verdikt men door middel van pijpaarde, tot eene soort van deeg, en plakt het op de zwarte plaatsen van het marmer, vervolgens, na verloop van een of twee dagen, volkomen droog geworden zijnde, schrap men het 'er af; voldoet het de eerste maal niet genoegzaam, aan de verwachting, dan herhaalt men dezefde bewerking, zoo lang tot het volkomen schoon is, als dan bestrijkt men de beelden met eene soort van vernis, waardoor, mits men zulks van tijd tot tijd onderhoudt, in het vervolg het zwart worden, dat ook alleen in de open lucht maar plaats heeft, wordt voorgekomen.

Iets, dat een vreemdeling in deze stad ook zonderling voorkomt, zijn de menigte zoogenaamde *passages*, die men er voor al in de meestbevolkte wijken, omstrecks het Paleis *Royal* enz. vind: niet alleen loopt men er door de gangen en over de plaatsen bij het een of ander gebouw behoorende; maar zelfs midden door de huizen, of gelijks vloers, of de trappen op en af, zoo als de *passage Radzville*, bij het Paleis *Royal* (1), en andere daaromstrecks; van sommige hoekhuizen, loopt men de eene deur in de

an-

(1) In die trappen zijn eene menigte groote spijkers, dicht aan elkanderen geslagen, om het spoedig verslijten derzelve te beletten, alzoo hier dagelijks eeuige duizende menschen op en afgaan; in deze *passage* zijn verscheide winkels, welke de eigenaar zeer gemakkelijk tegen eenen zeer hoogen prijs verhuurt.

andere weder uit, waarom in dezelfen dan ook eene tweede glazen deur gemaakt is, door welke de winkel van dat algemeene portaal wordt afgescheiden. Terwijl ik te *Parijs* was, heeft men nog eenige nieuwe en fraaije *passages* gemaakt, zoo als die *des Panorama's*, ter zijde van het voormalig *hotel de Montmorenci* in de straat *St. Marc*; zij is aan beide kanten met fraaije winkels, in den smaak van die van het *palais Royal* en wordt, geheel overdekt zijnde, door glasramen, in het dak gemaakt, zeer goed verlicht: Aan het eind van die *passage*, op de *boulevard Frascati* uitkomende, zijn twee daartoe gemaakte koepels, of paveljoenen, waar in men *Panorama's*, van onderscheiden steden plaatst. (1). Verder op, de *boulevard* langs gaande, naar den kant van de straat *St. Honoré*, ziet men daar bij den ingang van den tuin der voormalige *Capucinesen*, nog twee dergelijke koepels ten zelve einde geschikt; (2) deze tuin dient

(1) Thans kan men van de straat *St. Honoré* af, tot de *boulevard Frascati*, of van *Montmartre* toe, een klein eind wegs, slechts uitgenomen, gedurig door overdekte galerijen gaan, men begint met het *palais Royal*, vervolgens gaat men door de straat *Vivienne*, in de *passage Faydeau*, eene galerij aan beide zijden met winkels, en van daar een klein eindje, door de straten *Faydeau* en *St. Marc*, tot in de hier boven beschreven nieuwe *passage des Panorama's*.

(2) De meeste dier *Panorama's*, zoo als *Rome*, *Londen*, *Parijs*, *Lion* enz. heeft men ook gelegenheid gehad, om in dit Land te zien.

dient thans ook voor eene openbare wandeling en, hier waar voorheen Nonnen wandelden, hare gebeden prevelden, of over hare lastige gevangenis en strenge levenswijze zuchtten, ziet men thans Marionetten, danszalen, de kunstenaars te paard van FRANCONI enz. zelfs vindt men 'er eene *Hollandsche* wafelkraam, zoo als men die op onze Kermisfen ziet; de vrouw, welke daar in bakt, is, meen ik wel, eene *Amsterdamsche*; doch heeft eene *Brabandsche* bij zich, die ook wat fransch spreekt; niettegenstaande 'er in het *palais Royal*, ook eene winkel is alwaar men *Hollandsche* wafelen bakt, schenen deze lieden ook nog al nering te hebben. De gangen van dit Klooster dienen thans ook voor eene *passage*, hier en daar heeft men, daarin winkels, het overige dient voor fabrieken, werkplaatsen enz.

In de straat *St. Denis*, niet ver van de *boulevard*, heeft men door het sloopen van een klooster, eene nieuwe straat en overdekte galerij of *passage*, met winkels gemaakt, deze *passage* noemt men: *la foire du Caire*, de jaarmarkt van *Cairo*; aan de ingangen derzelve ziet men dan ook eene soort van Egyptische beelden.

Van de voornaamste verfraaijingen en verbeteringen, welke mij bekend waren, gesproken hebbende, zal ik met het navolgende, onlangs ontvangen berigt, deze afdeeling gevoegelijk kunnen eindigen; zie hier eene vertaling van het gene men mij deswegens schrijft: „ er zijn wijken (te *Parijs*) welke gij niet meer zoudt herkennen. De opbouw

„ van

„ van de *Louvre* zal wel dra voltooid zijn, en gij
 „ kunt u voorstellen, dat dit eene schoone uitwer-
 „ king moet doen: want het geheele gebouw is, als
 „ nieuw opgemaakt; *de colonnade* maakt 'er echter
 „ het fraaiste gedeelte van uit; het bovenste gedeel-
 „ te der twee paveljoenen, naar de kant van het
 „ *Museum* en de straat *du Champ fleuri*, zijn afge-
 „ broken, het geen aan het geheel eene meer regel-
 „ matige, maar minder statige gedaante heeft. Alle
 „ de kleine huizen, die te dicht bij de *Louvre* ston-
 „ den, zijn mede afgebroken, zoo wel als die op de
 „ plaats van het *Museum*, of liever in de straat
 „ *Fromenteau*, over den voornamen ingang van de
 „ *Louvre*, dit is ook geschied om eene straat te ma-
 „ ken, die op de plaats *du Carrousel* uit moet ko-
 „ men. De straat *des Orties*, word naar het rigt-
 „ snoer gemaakt tot aan de kerk van *St. Louis* (1).
 „ De zegeboog op de plaats *du Carrousel*, zal wel-
 „ dra afgewerkt zijn; men is van gedachte, dat hij
 „ wat lomp zal wezen. De paarden van *Venetie*,
 „ zullen alweder verplaatst en naast elkander, voor
 „ eene zegekar gespannen worden, welke boven op
 „ den boog moet worden geplaatst. Ik weet niet, of
 „ die kar, aan *Frankrijk*, aan de overwinning of
 „ aan Keizer *NAPOLEON*, zal worden toegekend.
 „ Deze wijk zal nog eene veel aanmerkelijker ver-
 „ andering ondervinden, indien het waar is, dat de
 „ Kei-

(1) Men herinnert zich, dat dit een der kerken is, waar
 in de gereformeerden hunnen Godsdienst verrigten.

„ Keizer bevel heeft gegeven, om eene galerij te
 „ bouwen, overeenkomstig die langs de *Seine*, om
 „ aan den kant van de straat *St. Honoré, de Louvre*
 „ met het paleis der *Tuilleries* te vereenigen, als dan
 „ moet het gansche gedeelte huizen vallen, dat
 „ thans nog de plaats *du Carrousel*, de straten *des*
 „ *Orties* van *St. Thomas du Louvre, Fromenteau*, en
 „ het overblijvende, van de straat *St. Nicaise* uit-
 „ maakt; en alzoo ook de Kerk van *St. Louis*, de
 „ Schouwburg *du Vaudeville*, het hotel van den
 „ Prins Aarts-Kanselier; de Keizerlijke stallen enz.
 „ De straat de *Rivoli* (1), met de daar aangelege-
 „ ne, wordt met huizen bebouwd, met bogen
 „ (*a arcades*), volgens een opgegeven ontwerp,
 „ dat misschien het best mogelijke wel niet is. Op
 „ de plaats *Vendome*, verheft zich eene Kolom,
 „ welke naar den toestel te oordeelen, ver boven de
 „ huizen uit moet komen (2). Het Klooster der
 „ *Capucinesen* bestaat niet meer, door den tuin
 „ wordt een straat gemaakt, welke op de *boulevard*
 „ uit moet komen; eene verlenging van de straat,
 „ *Neuve St. Augustin*, en anderen 'zullen daar
 „ door loopen. De markt der *Jacobijnen* (3), is vol-
 tooid

(1) Dus is de nieuwe straat langs den tuin van de *Tuilleries* genaamd.

(2) Volgens de openbare berigten, word deze Kolom, naar het model van de *Trajaansche* te *Rome* gemaakt, en zal van buiten met metaal bekleed worden.

(3) Het is op dat erf, dat het *Jacobijnen* klooster stond,

„ tooid en maakt eene fchoone vierkante plaats uit;
 „ zij dient nog niet anders, dan om paarden te oef-
 „ fenen. De Schouwburg *l’Odéon* word herbouwd
 „ en zal dienen voor het *théâtre Francais*. Gij
 „ hebt naar het mij toefchijnt de voltooiing van de
 „ Kaai *Desaix* gezien; eene andere Kaai wordt
 „ achter de kerk *Notre Dame* gemaakt, om van
 „ daar gemeenfchap te hebben, met de nieuwe brug
 „ waar door het eiland *Notre Dame*, met dat van
 „ de Broederschap of *St. Louis* gemeenfchap heeft.
 „ Men wandelt op de voorheen bebouwde plaats bij
 „ den tuin van het Arfenaal en die tuin beftaat niet
 „ meer, het geen jammer is, want er ftonden eeni-
 „ ge fchoone boomen. Eene andere laan, die over
 „ dertig jaar fchaduw zal geven, heeft gemeenfchap
 „ met den kant van de rivier, bij de brug van *Aus-*
 „ *terlitz* (1), tot aan de *boulevard St. Antoine* (2),
 „ maar is niet regt tegen over de eene, noch regt
 „ tegen over de andere. Deze brug van *Austerlitz*
 „ is zeer fraai, en levert links en regts fchilderach-
 „ ti-

ftond, waarin de zo befaamde *Klub* gehouden werd, welke men daarna, die der *Jacobijnen* noemde.

(1) Dit is de brug, tegen over den planttuin, waar van ik reeds gefproken heb.

(2) De plaats alwaar de *Bastille* geftaan heeft, is hier dicht bij; doch ik heb niet vernomen, dat dezelve bebouwd noch tot een plein aangelegd is, of word. Toen ik te *Pa-*
rys was, gebruikte men dezelve, voor een brandhout-ma-
 gazijn.

„ tige gezigten op. Die van *Jena* aan het andere
 „ einde van de stad (1), zal voor den aanstaanden herfst
 „ veel gevorderd zijn, de kaai van dien kant, zal
 „ ook regelmatig gemaakt worden; men zal van
 „ daar een' weg aanleggen, die door de hoogtens
 „ achter *Chaillot* op de *boulevard*, tusfchen de *bar-*
 „ *riere* van *Neuilly*, en die van de hoogte van
 „ *Passy* uit zal komen. Aan de *barriere* van *Neuilly*
 „ zelve, ter plaatfe bekend onder den naam van
 „ de *Ster*, worden ontzaggelijke grondflagen gegraven,
 „ welke men vult, met gehouwen fteenen, met eene
 „ hechtheid in elkanderen gevoegd, die de onmati-
 „ ge grootte van het gedenkteeken, dat daar op moet
 „ op gerigt worden, aankondigt. Het erf van de
 „ kerk *de la Madeleine*, met de reeds vervaardigde
 „ kolommen, moet dienen, voor een gebouw
 „ aan den roem der wapenen gewijd. Het ontwerp
 „ is opgegeven, om naar den prijs te dingen: 'er
 „ zijn meer dan 80 onderfcheide teekeningen aange-
 „ boden; men weet nog niet, welk er verkozen is,
 „ verfcheiden hadden verdienfte en de beste geleken
 „ el.

(1) Toen ik mij nog te *Parys* bevond, fprak men reeds
 van een ontwerp, om ook daar, te weten, tegen over de
 Kweekfchool voor krijgslieden (*École militaire*), eene brug
 over de *Seine* te maken. Aan den overkant willende zijn
 en niet verklezende, bij de brug *de la Concorde*, dat nog een
 goed eindwegs is, om te gaan, liet men zich hier met een
 fchuitje overzetten; doch voor rijruigen lag er geen
 pont.

„ elkander; de meeste hadden nogtans het denkbeeld,
 „ van een Godsdienstig gesticht aangenomen, veel eer
 „ dan van eenen gemengden en buiten twijfel nieuwen
 „ aard, zoo als in het Programma gevraagd wordt.

„ Ik moet de menigte der nieuwe fonteinen, niet
 „ vergeten, waar van vele van eene eenvoudige en
 „ aangename teekening zijn, en waar van de nuttig-
 „ heid buiten twijffel verkieslijk is boven de pracht
 „ der andere gebouwen.

„ De vernieuwing, van de namen der straten is
 „ bijna volbragt; eenige hebben hunne oude bena-
 „ mingen mede terug bekomen: de naam van den
 „ heerschzuchtigen Kardinaal DE RICHELIEU (anders
 „ een groc), is in plaats gesteld, van die *de*
 „ *la Loi*. J. J. ROUSSEAU (1), zoo wel als HEI-

„ VE-

(1) Het huis, No. 553, alwaar die diepdenkende man, en edele menschen vriend gewoond heeft, staat in deze straat, waarom dezelve alzoo genaamd is. Op een' hoek van dezelfde straat, boven een koffijhuis ziet men het borsbeeld, van ROUSSEAU; misschien zou het alzoo wel voegen, voor het koffijhuis genaamd *de la Regence*, op de plaats van het *Palais Royal* of *du Tribunal*, alwaar JEAN JACQUES met PHILIDOR Schaak plagt te spelen.

In de straat *de la Mortellerie*, in het huis No. 692 onder de *pilliers de la halle* ingaande, werd, MOLIÈRE geboren. Eenige tooneelbeminnars deden in 1799, in den voorgevel van het zelve eenen wit marmereu steen plaatsen, waar op men leest JEAN BAPTISTE POQUELLES DE MOLIERE est né dans cette maison en 1622.

„ VETIUS, CERUTTI enz. zijn echter in hunne stra-
„ ten gehandhaafd, benevens VOLTAIRE op zijne
„ kaai met genoegen! heb ik op den hoek
„ van eene nieuw aanteleggen straat aan het eind
„ van de *Champs Elisees*, de naam van MONTAIGNE
„ gelezen. De mannelijke en vrouwelijke heiligen
„ (op de hoeken der straten) hebben hunne titels
„ weder hernomen.

TAFEREEL VAN DE BRUG

G E N A A M D

L E P O N T N E U F,

EN DAARAAN GELEGEN KAAIJEN.

Na mijne lezers tot dus verre met de tegenwoordige gesteldheid van *Parijs* te hebben bezig gehouden, zal ik trachten, om hun, welke daar nimmer geweest zijn een duidelijker denkbeeld, van die zoo merkwaardige stad te geven, door mij, in de eerste plaats als 't ware genoegzaam in het middelpunt van dezelve met hun te plaatsen: namelijk op de *pont neuf* (1). Nergens zag ik zoo veel verscheidenheid van tooneelen, in éene gedurige afwisseling elkander opvolgen, dan in het onophoudelijk gewoel, en wemelend gedrang, op deze brug, en daaromstreeks.

Om

(1) Hoewel de eerste steen, reeds in het laatst van de 16e eeuw, aan deze brug gelegd en dezelve in het begin, van de 17e voltooid werd, en 'er reeds eenige andere, na die tijd gebouwd zijn, blijft zij den naam van nieuwe brug behouden. Eigenlijk zijn het twee bruggen, alzoo zich de rivier hier in tweeën verdeeld, de eene van der *Louvre* zijde, tot de *Cité*, rust op zeven, en die van daar tot die van de *Munt* op vijf bogen.

Om op dezelve staande te kunnen blijven, en al-
zoo gelegenheid te hebben, om de rivier, de andere
bruggen mitsgaders de kaaijen en gebouwen, daaraan
gelegen te beschouwen, gaan wij in den vroegen mor-
gen daar henen. De klok van de *Samaritaine* (1)
staat vijf uren, het is een heldere zomer morgen, en
de voorwerpen rondom zijn aangenaam verlicht.
Eenige kleine zwarte Savojards, al vroeg het stroo
hier of daar op eene zolder gespreid ontkropen, kon-
digen reeds op eenen niet zeer aangename toonaan,
dat zij gereed zijn, om bij die het verkiezen in de
schoorsteen te kruipen, ten einde men daar al
vroegtijdig het vuur zou kunnen aanleggen.

De brug opkomende van den *Louvre* kant en den ee-
nen arm van de rivier, opwaarts ziende, over de brug-
gen *au Change*, van *Notre Dame* en langs de kaaijen
de Gèvres, *la Greve*, en *Desaix*, heeft men, voor aan
der linker hand de kaai *de la Feraille*, het is 'er reeds
zeer levendig, door de bloem- en boommarkt, wel-
ke er twee malen ter week gehouden wordt, de ver-
scheidenheid der kleuren, van de menigte bloemen
en planten, leveren eene aardige schakering op, en
de aangename geur wordt ons door een frisch oos-
te windje aangevoerd; de koopvrouwen roepen ge-
durig de voorbij gaanden aan, en toonen met de aan-
prijzendste uitnoodiging hare waren; sommige burger
vrouwt-

(1) Men zal zich herinneren, dat dit gebouw, op de
pont neuf staat, dienende om het water in de onderscheide
waterleidingen te pompen.

vrouwtjes in haar bevallig nachtgewaad, zijn reeds bezig om een aantal potjes met bloemen, in de draagmand (*hotte*) op de rug van een drager of draagster welke haar, van dat zij op de markt kwam, om een vrachtje lastig viel, te zetten; ginds laadt men de uitgezochte Oranje, Citroen en Cipresen-boomen, benevens de Graanaatboomen, met hunne vermiljoen rooden bloesem op karren, 'er is veel nering: want de Parijzenaars houden 'er veel van om hunne huizen en vertrekken met bloemen en planten te versieren en te veraangenamen. Daar komt reeds eene gantsche Caravane, met bloemen beladen, de brug over. De vogelaars op dezelfde kaai, tusschen de kooplieden in zaden en bloemen, welke hier hunne vaste winkels hebben, gehuisvest, openen hunne enge woningen, vol levendige vogelen en andere dieren; de benaauwende damp daar uit voortkomende, jaagt den eersten voorbijganger te rug, die te voren den reuk der bloemen inademde, des te meer door deze onaangename lucht getroffen wordt. De vogel kooijen en hokken, worden uitgedragen, buiten de deur gehangen en op een gestapeld. Nu beginnen de hanen te kraaijen, de kwakkels te slaan, de duiven in soorten te kirren, de parel hoenderen (*poules pintades*) Oostindische raven, kakketoe's, papegaaijen en parkieten te schreuwten, de kanarievogels en andere te zingen, en de merels en lijsters te sluiten. De apen houden de voorbijgaanden door hunne potsen staande; men ziet er konijnen en zoogenaamde Oostindische rotten, in een hok, een
mand

mand met jonge honden, en Angorasche katten naast een hok met hazen, eekhorentjes, fretten enz. Op de kaai hier tegen over, ontsluiten de Optische, Physische en Mathematische instrumentmakers, welke dezelve meest al bewonen (1) hunne winkels, boven dezelfen ziet men aan het eind van die kaai, de oude torens van het tegenwoordige *palais de Justice* uitsteken, die ons aan de kerkers daar onder herinneren. Over de rivier stuit het gezicht tegen de brug *au Change*; een weinig verder bespeurt men die de *Notre Dame*. Keeren wij ons om, hier levert het gezicht, over en langs de breede rivier nederwaarts, eene prachtige en fraaije vertooning op, ter linkerzijde ziet men het uitgestrekte en grootsche gebouw, van de munt, en wat verder dat *des quatre nations* tusschen beide en verder op heeft men fraaije huizen, en hotels van verscheide verdiepingen; aan de overzijde, of ter rechterhand ziet men langs de kaai *de l'École* het schoone gebouw de *Louvre* en verder langs de galerij van het zelve, het paleis en de daar aangelegen tuin der *Tuilleries*. Over de *Seine* heeft men het gezicht, op drie bruggen, zijnde de eerste die *des Arts* (2) vervolgens *le pont Royal*, of *Na-*

(1) Deze kaai waar men ook veel brillen en verrekijkers maakt, wordt daarom ook *le qual de la lunette*, of omdat het 'er, tegen het noord oosten gelegen, zeer koud zijn kan, *le qual des morfondus* (de kaai der door koude verstijfde) genaamd.

(2) Hoe nuttig, en op zich zelve fraai, en aangenaam, de-

tional en eindelijk die, welke men *de la Concorde* noemt.

De *Pont Neuf* verder opgaande voorbij de plaats *Thionville*, alwaar het gedenkteeken, of fontein van *Desaix*, waar van ik reeds gesproken heb, staat, ziet men opwaarts den tweeden arm van de *Seine*, welke bij deze brug, om het eiland *la Cité* loopende, een begin neemt. Ter regter zijde van denzelve, alwaar verscheide boekhandelaars wonen, is de kaai tamelijk breed; de markt van eetbaar gevogelte en wildbraad wordt 'er gehouden, van daar die twee rijen overdekte kraamtjes, en die menigte menschen die 'er zich al zoo vroeg verdringen, om voorraad voor de keuken op te doen. Het is hier, dat de landlieden uit den omtrek en zelfs verscheiden uren van *Parijs* wonende vergaderen, om de andere markten, die menigte Koks, tafelhouders, zoo wel als andere bijzondere personen van hoenderen, kalkoenen, ganzen, duiven, hazen, patrijzen enz. welke 'er in eene ontzettende menigte gebruikt worden, te voorzien (1). Verscheide menschen, onder hunnen last gebukt gaande, komen ons daar mede reeds te ontmoet, terwijl wij gevolgd en voorbij gegaan worden door

deze brug ook wezen moge, is het gezigt van de *Pont Neuf* daar door gansch niet verbeterd, omdat de ruime kom, welke men te voren van daar zag, door die nieuwe brug aanmerkelijk enger en beperkter is geworden.

(1) Zonderling is het, dat de vogelmarkt aan de rivier en de groote vismarkt aan de *halle*, en dus geheel van het

door een aantal dragers en draagsters, zoo wel als van karren ahen met groenten, welke zij voor de uitventsters of koks en tafelhouders van de groote groente markt of *halle* gehaald hebben. Tegen over de vogelmarkt, (*quai de la Volaille* of *des Augustins*), aan de andere zijde van het water, wonen huis aan huis schier niet anders dan zilver en goudsmeden, wier kostbare winkels schitteren van veel al fraai en met smaak gewerkte zilveren vaten en ander goud en zilver tuig en kleinoodyen, tot onderscheide gebruik en versiering. Want hoe men ook hier over gelde-loosheid en slechte tijden moge klagen, het gebruik van goud en zilverwaren schijnt 'er echter sedert eenige jaren, vooral onder zoo vele nieuwe rijken, aanmerkelijk toegenomen. Wat verder op deze kaai zien wij het *hotel* van den Landvoogd (*hotel de la prefecture*), alwaar onder anderen het *bureau* is, daar de vreemdelingen zich met hunne paspoorten moeten ver- toonen, dit *hotel* is ook niet lang geleden vernieuwd en opgemaakt. Aan het eind van beide de kaaijen, ziet men ook nog huizen, welke van achteren aan het water uitkomen, gelijk ook de brug *St. Michel*, daar wij tegen aanzien, en die aan beide zijden met eene rij tamelijk hooge huizen bebouwd is, zoo dat men over die brug gaande niet anders zou meenen, dan dat men door eene gewone straat ging; de bogen en grond-
 sla-

water verwijderd is, ondertuschen moet de rivlervisch veel al uit de schuiten, in de *Seine* liggende, daar henen gedra- gen worden.

flagen van zulk eene brug moeten wel stevig zijn, om zulk eenen last te dragen (1). Men zegt, dat ook met 'er tijd deze huizen op de kaaijen aan het water uitkomende, zoo wel als die, waar mede de brug bebouwd is, zullen worden weggebroken. Voor velen, die hier wonen en hunne winkels en bedrijf hebben, zal dat mischien niet aangenaam zijn; doch daar en tegen zal het strekken, om dit gedeelte der stad, almede zeer dicht bebouwd en naauw van straten zijnde, eenigzins luchtiger te maken en alzoo te verbeteren (2).

Het

(1) De brug (*pont au Change*) in dezelfde rigting als deze, over den anderen arm van de rivier gelegen, was insgelijks bebouwd, zelfs met hulzen van vier verdiepingen; doch men heeft dezelve in 1788 afgebroken, waar door die brug zoo ongemeen breed is geworden, dat men om dezelve te verlichten twee lantarens in de breedte naast elkanderen heeft moeten hangen; gelijk men 'er verscheide, in diervoege op dezelve geplaatst ziet.

(2) Daar het mij voorkwam, dat, het getal der woningen door al dat sloopen, hoe goed en nuttig ook anders, veel moest verminderen, en zulks alzoo aan de andere kant ongerijf moest veroorzaken, heb ik hier meermalen met onderscheide lieden over gesproken en vernomen, dat hoe zeer het getal der huizen, welke men hier en daar bouwde niet gelijk scheen te staan, met die welke er sedert eenige jaren gesloopt waren, men echter niet bespeurde, dat 'er menschen om woningen verlegen waren, waart uit men meende te moeten opmaken, dat de bevolking eerder af dan toenam.

Het tooneel op de *Pont Neuf*, word hoe langer hoe levendiger. - Aanhoudend trekken ons boerinnen met hare ezels, met melk, boter, kaas, groenten en vruchten geladen voorbij; menig een, die mischien nog wel wat zou hebben willen slapen, wordt wellicht door het luidruchtig doch gansch niet streelend geschreeuw, van deze dieren gewekt. De kappen van wit of grijsachtig grijn, met een zwart lint omboord, welke deze melk-vrouwen dragen (1) komen mij voor, meer nuttig dan bevallig te zijn. Zij plaatsen zich doorgaans hier en daar aan de zijden en hoeken der straten en pleinen om hare melk te verkoopen, welke volgens eene zeer goede verordening der politie, ingeen koper vaatwerk zijn mag, waarom zij daartoe blikken kannen en dergelijke bezigen. Zij verkoopen ook een soort van roomkaasjes in getraliede mandjes, als eene hart, ster of dergelijke gevormd, en in die kleine aarden kruikjes, welke zij dragen, is room, die hier veel bij kostlij en het gereed maken van sommige spljzen gebruikt wordt.

Die meisjes of vrouwen, welke met eene luchtigen tred daar lagchende en snappende aankomen, gaan naar de koude of laauwe baden, welke, gelijk ik reeds gezegd heb, hier rondom op de rivier liggen, in het pakje dat sommige onder den arm dragen, zijn eenige schoone klederen enz. Een aantal waschvrouwen, op de onderscheide overdekte vlotten, of schuiten hier omstreeks liggende, is ook al druk bezig

(1) Zie plaat VIII hier nevens geplaatst.

Kraep. del.

de Witt. jr.

MELKBOERINNEN TE PARIJS.

zig met spoelen en kloppen van het lijnwaad. De molenaars varen met schuiten vol zakken, naar hunne op de rivier liggende en door den stroom omgevoerd wordende koren molens. De waterdragers ziet men in menigte heen en weder loopen. Om water uit de rivier te scheppen en weg te dragen. Wat verder doen eenige voerlieden hunne paarden baden, endeze zijn naauwelijks vertrokken, of uit dezelfde poort onder de Kaai aan het water uitkomende, verschijnen slagters of andere met een drift runderen, om dezelfde reden. Een troep zwemmers komt de rivier afzwemmen, sommigen hebben eenen houten bak of tobbetje, waarin hunne kleederen, welke zij voor zich uitstooten of mede slepen, om dat zij tegen den stroom op niet weder terug kunnen zwemmen tot de plaats alwaar zij in het water zijn gegaan (1).

An-

(1) Zoo ziet men ook des avonds, na eenen warmen dag, doorgaans veel zwemmers op de rivier, somtijds laten zij hunne kleederen in een schuitje mede voeren; meermalen zag ik dat zij een' platten bak bij zich hadden, waarop wijn, eenige spijzen en andere ververschingen, welke zij mede voerden en daar van hier en daar op de ondieptens, om denzelven staande gebruikte. Eens ontmoette ik s'avonds tamelijk laat, naar huisgaande, zoo dat 'er zeer weinig menschen meer op de straat waren, een geheel naakt man, op de *Pont Neuf*, hij verhaalde mij, dat men zijne kleederen, terwijl hij in 't water was, gestolen had; waarom hij genoodzaakt was, naakt naar huis te gaan, gelukkig niet ver van daar wonende.

Andere zwemmers springen geheel naakt van de brug af in het water en klimmen daar gedurig weder uit, verscheide vrouwen en meisjes, blijven naar dit zwemmen zonder omstandigheden staan kijken; sommigen, zien doorgaands wel voor zich, doch het oog wordt wel eens ter zijde getrokken, of indien men de hand voor de oogen houdt, sluitende vingers altijd niet even vast (1). Verscheide vlotten meest al met brandhout of schuiten daar mede of met houtskolen, wijn en andere goederen beladen, komen de rivier afzakken; zij worden meestal door kloeke en welgespierde mannen gestuurd, met groote en zware riemen (2), zoo wel vooraan de punt, als achteraan, ter plaatse van het roer; hier door belet men, dat
deze

(1) Daar dit echter voor vele moeders, vrouwen en meisjes aanstootelijk moet zijn, heeft de politie, terwijl ik te *Parijs* was, het zwemmen in de stad, zonder onderbreken verboden, en tot handhaving van dit verbod, zelfs schildwachten onder aan de *Pont Neuf* doen plaatsen.

(2) Dikwijls zag ik dit werk, zelfs daar het gansch niet warm was, door menschen in het hemd staande verrigten, en deze vermoeiende arbeid duurt somtijds eenige uren, onafgebroken aan elkander. Op de houtvlotten zag ik hen daarbij, zelfs in het midden van den winter, dikwijls tot over de enkels in het water staan. Men noemt hier die schuifevoerders *Marins* of *Mariniers* (zeelieden), hoe wel velen mischien, nimmer de zee gezien, veelminder bevaren hebben, spottender wijze worden zij dan ook wel eens *Marins d'eau douce* (zoetwater zeelieden) genaamd.

deze vaartuigen, door den stroom aanhoudend medegevoerd, overdwars drijven: ook moeten deze stuurlieden wel oppassen, wanneer zij eene brug naderen. Dewijl vooral, wanneer de stroom door eenen grooten aanvoer van water zeer sterk is, de vlotten of schuiten, tegen een der bogen van eene brug aanrakende wel eens verbrijzeld of zwaar beschadigd kunnen worden, gelijk ik zulks zelfs meer dan eens gezien heb. Sommige schippers, vooral wanneer zij eene lading van aanbelang, of die ligtelijk door water beschadigd wordt, in hebben, gebruiken dan ook wel de voorzorg, om door middel van een zwaar touw aan palen of bruggen achter hen vast gemaakt, de snelle vaart van hun vaartuig te matigen, waardoor zij beter in staat zijn, om het te bestieren; door *Parijs* varende wordt een dergelijk touw met een klein schuitje gedurig voorwaarts gebragt en aan de bruggen vast gemaakt. Vele dier vaartuigen blijven te *Parijs*, andere gaan de kronkelende rivier lager af naar *Rouen*, of andere plaatsen, en hoe wel het opkomen zeer moeilijk en langzaam gaat, kunende niet anders dan door middel van paarden geschieden, worden 'er ook vele goederen, uit zee of van die plaatsen komende, opwaarts gevoerd, zoo als onder anderen de appel en peren drank (*cidre en poirée*) uit *Normandië* komende. Langs de kaai voor de galerij van de *Louvre* staan verscheide houten huisjes, waarin de kooplieden van dien drank te vinden zijn, en de menigte vaten daar bij liggende zijn 'er mede gevuld. De kleine schuitjes daarom-

streeks te vinden, kan men den ganschen dag door huren, om naar *Meudon*, *Sevres* of *St. Cloud* te varen, voor 4 francs; doch zij mogen ter voorkoming van ongelukken niet meer dan 16 personen innemen. Alleen of met twee of drie personen zijnde, en niet genegen om de geheele schuit te huren, moet men wachten, tot 'er méer bij komen, het geen doorgaans al spoedig gebeurt (1).

Wij zien de brug, door middel van een kar met een vat, daar het water achter uit, als uit een gieter loopt, begieten; dit geschiedt niet alleen, bij zeer droog en warm weder, alhier op de *Pont Neuf* maar ook op andere bruggen pleinen en openbare wandelingen van de hoofdstad, tot voorkoming van de anderzins sterke stof en tevens tot verfrissing, wordende dit een en andermaal daags herhaald; op die karren leest men *arsoirs publics* (openbare begieters.)

Laat

(1) Ook *vertrekken* 'er alle morgens om 8 uren, van half Maart tot November, van de kaal onder aan de *Pont Royal*, een soort van trekschuiten, welke men hier *Coches d'eau* of *Galioles* noemt, naar *Sevres* en *St. Cloud*. Een dergelijk vaartuig vertrekt ook van de kaal, bij den plantuin, naar *Melun*. Met een der laatstgenoemde vaartuigen gebeurde, terwijl ik mij te *Parijs* bevond, een droevig ongeluk, het zelve raakte bij het inkomen van de stad, op een paal, en zonk; van de menigte, die zich daar in bevond, verdronken verscheide personen, en onder anderen eenige minnemoeders, met de zuigelingen, welke zij aan hunne ouders zouden terug brengen.

Laat ons ter loops de menigte aankondigingen, welke men zoo wel bij het opkomen, als aftreden van deze brug, aan beide zijden tegen den muur geplakt vindt, bezigtigen: hier vind men een aantal tooneelberigten en bekendmakingen van allerlei openbare gemakkelikheden op papier van allerlei kleuren en daar ziet men dood en andere lijfstraffelijke vonnissen, wetten en decreten van het Gouvernement, kwakzalvers billetten, beschrijvingen van verloren honden met beloften van eenige *Louis d'or's* voor den vinder, verordeningen aangaande de militaire conscriptie enz. Welk eene stof tot nadenken zou deze menigte van verschillende en zoo zeer uit eenloopende aankondigingen niet kunnen opleveren, indien men hier tijd tot denken had; doch wij worden reeds afgetrokken door het aanhoudend gebel en geschreeuw van dien wonderlijk toegetakelden man, met zijne blikken fontein met zoethout water op den rug, hij blijft altijd *à la fraîche, à la fraîche* (frischen drank, frischen drank) roepen, al heeft hij ook reeds eenige uren in de brandende zon gestaan.

De toevloed van allerlei soort van rijtuigen, word allengskens sterker. De ligte *Cabriolets* snellen de zwaargeladen postwagens en reiskoetsen voorbij, onder het gestadig geroep van *gare! gare!* (pas op! pas op!) somtijds worden zij in hunne vaart opgehouden door de menigte karren van bleekers (1) boeren

(1) Die bleekers zoo wel, als de waschvrouwen brengen het linnen goed, enz. niet alleen gewaschen maar gedroogd

ren of voerlieden. Op welk eene onmedoogende wijze zijn die smartelijk gebonden kalveren op sommige dier karren gestapeld, terwijl hunne reeds sterk gezwollen koppen, met uitpuilende oogen voor en achter daar van afhangen, en in zulk eenen toestand komen die ongelukkige dieren somtijds tien of vijftien uren ver. Telkens ziet men ook paarden, tegen deze vrijhoog oploopende brug, met overladen karren of wagens, op gedreven wordende, schrikkelijk mishandelen: de groote straatsteenen van de brug glibberig, en hunne ijzers van gene haken voorzien zijnde, vallen zij bij herhaling jammerlijk; vooral wanneer het door sneeuw of vorst glad is, lijden ook inzonderheid, de oude en gebrekkelijke paarden der *fiacres* (huurkoetsen), op deze brug zeer veel (1). Dat voerlieden en huurkoetsiers me-

en opgemaakt t' huis. De Parijsche vrouwtjes hebben weinig lust, om zich met de wasch op te houden, en de meeste daar toe uithoofde van de bekrompe inrigting hunner woningen in der daad ook geene gelegenheid.

(1) LA VALLÉE in zijne *Lettres d'un Mameluc, Paris 1803*, beschuldigt ook de Parijzenaars en de Franschen in het algemeen, van wreedaardigheid jegens de dieren, zie hier vertaald het geen hij 'er onder anderen van zegt: „ . . . „ in het algemeen behandelen de Franschen de dieren „ met eene woestheid, strijdig met hun goed en medelij- „ dend karakter, . . . „ en verder. „ O wreede onge- „ voeligheid voor de dieren! beklagenswaardig kenteeken „ van het bederf der zeden! ja, van het bederf der zeden! „ want

mededoogenloos met hunne paarden omgaan, is he-
 laas! ook in andere landen niet ongemeen; doch ik
 zag eens met niet minder verontwaardiging, dan ver-
 bazing, en dat, onder de om hunne beschaafdheid
 zoo zeer geroemde Parijzenaren, in het begin van de
 negentiende eeuw, op den helderen middag, een
 schouwspel, daar de natuur van gruwte en waar; van
 men misschien te vergeefs een voorbeeld zou
 zoe-

„ want deze barbaarschheid is niet anders, dan in de steden
 „ bekend. Die paarden, die osen, de landman onder-
 „ werpt hen ook aan den arbeid; maar zijne vertroostende
 „ hand streelt hen somtijds voor het minst, verligt hunnen
 „ last, bemoedigt en ondersteunt hen, en wanneer de dag
 „ henen vliedt, leidt hij hen in vrede naar de herberg-
 „ zame landhoeve terug, alwaar voedsel en rust hen wacht-
 „ ten. Die schapen, die teedere lammeren, die dertelen-
 „ de vaarzen, de veehoeder mishandelt hunne aandoen-
 „ lijke onschuld niet door slagen: en als men 'er slechts nu
 „ en dan eenige opoffert aan de behoeften van de lande-
 „ lijke tafel, eenige zuchten zijn aan hunne laatste ogen-
 „ blikken gewijd, en het is ten minste altijd een uur van
 „ rouw voor de kinderen. Maar in de stad is de schroom-
 „ achtigste leeftijd reeds wreed. Ik heb ellendige kinde-
 „ ren, door een stokslag, een steen worp, of een schop,
 „ het hoofd van een ongelukkig lam zien trefsen. De
 „ kindschheid de onschuld slaan! Bevat gij het, ?
 „ En menschen lagchten! menschen juichten dit toe! O bit-
 „ terheid! o diepe wanhoop! wat juichten zij toe? de on-
 „ zinnigen! De eerste schreden misschien naar het schavot.”

zoeken, bij zoo vele natiën, welke men, als woest en barbaarsch met verachting beschouwt. In Maart 1803 namelijk naar den planttuin gaande, zag ik op de kaai aan den opgang van de brug, genaamd *le pont de la Tournelle*, twee jongens van twaalf of dertien jaar, voor eene soort van beladen handwagen gespannen; zij werden door een man welke met de eene hand de wagen voortduwde en in de andere eenen zweep hield gedreven, en men verzekerde mij, dat die man hun vader was. Daar deze kinderen veel moeite hadden, om den wagen tegen de brug op trekken, sloeg hen de ontaarde Vader, op een' alerkwaadaardigste wijze, al razende en vloekende, herhaalde reizen met de zweep, als waren het paarden of ezels, zoo dat de ongelukkige bitter begonnen te schreijen en hunne leden schier uit een trokken, om aan de hun opgelegde harde taak te voldoen. Ik had veel moeite om mijne drift te wederhouden; doch begreep, dat 'er aan zulk een verhard mensch, althans met woorden, niet veel te doen zou zijn, andere omstanders gaven hun misnoegen en verontwaardiging ook wel te kennen, de meeste echter schenen het onverschillig aan te zien, of gingen voorbij, zonder er zich mede te bemoeijen. Men had even te voren eenen Vader, zijnde een gezeten burgerman, die zijne huwbare dochter, door rottenkruid om het leven bragt, niet ver van daar geguillotineerd, zie bl. 280.

Nu gaan wij weder voort, met het beschouwen van de *Pont Neuf*. Zie daar eene vrouw, met eene
soort

soort van draagbaar fornuis: het bestaat in eene platte mand, welke zij voor het lijf draagt, zoo als de koopvrouw in visch, op plaat 2; op deze mand staat een komfoor met vuur, waar op men eenen rooster of koekepan ziet, met spek, saucijzen of bokking. De voorbijgaande werkman of andere zoogenaamde gemeene lieden, koopen van dit geregt, om bij hun morgen brood, al gaande, op te peuzelen en 'er bij den eersten wijnkoper, daar zij aankomen een glas wijn, voor de toonbank, toe te drinken. Toen ik, niet lang te *Parijs* geweest zijnde, eene diergelijke koopvrouw nog niet gezien had, wandeldè ik op zekeren morgen, een goed eind wegs langs de *Seine*, en, verwonderd van overal den reuk van pan gebak of gebrad aantetrefsen, gaf ik zulks eindelijk aan een Parijzenaar, die bij mij was, te kennen met bijvoeging, dat het mij toefcheen, als of men in alle huizen van die wijk, bezig was met bakken of braden, doch kwam weldra van mijne dwaling terug, toen deze mij op de bakkende en bradende vrouw, welke reeds een' geruimen tijd, achter ons gegaan had, wees. Vele, zeer vele voorbijgaande, die wel lust zouden hebben, om wat van deze vrouw te koopen, zijn echter verpligt, om zich met den reuk te vergenoegen, hun ontbijt bestaat in een stuk droog brood, en een dronk water, aan de een of andere fontein, en daar het brood, bij de Parijzenaars in 't algemeen, als het voornaamste voedsel beschouwd word, zijn zulke lieden, die dikwijls niet veel anders hebben, daar mede nog al wel te vre-

vreden; een bolletje knoflook 'er bij gegeten, dient ook al eens tot eene verlnapering, en is, naar men verzekert, tevens zeer goed ter bevordering of onderhouding van de gezondheid. Zie die kleine Savojards eens, welke deze morgen mischien, reeds door een paar schoorsteenen gekropen zijn, en 'er dan al zoo zwart uitzien, als of zij in een ander werelddeel t' huis behoorden, ieder heeft een stuk brood in de hand, dat bijna zoo groot is, als zijn halve hoofd, en bijt daar zoo smakelijk in, dat men 'er wel honger van krijgen zou (1). Nu het brood is in der daad te *Parijs* ook zoo lekker, dat hij die een liefhebber van die soort van voedsel is, het daar met smaak droog kan eten, gelijk ik dit zelve dikwijls deed; het is zoo luchtig, hartig en wel doorbakken, met korsten, die knappen als beschuit. (2) Men zond menigmaal en zend mischien nog wel jonge
 lie

(1) Die jongens bedingen dikwijls bij hun matig loon, voor het vegen der schoorsteenen, een stuk brood toe, zij verteren dan ook weinig te *Parijs*, en gaan als zij een stulvertje verzameld hebben, daar mede naar hun gebergten te rug.

(2) Het heeft mij altijd verwonderd, dat men te *Parijs* geen beschuit bakt. Tot gebruik voor de keuken vindt men niet anders bij de bakkers, dan gedroogde korsten brood (*des croustes*). Bij de kooplieden *des comestibles* (van eetwaren), in het *Palais Royal*, verkoopt men wel fijne beschuit, doch die laten zij in doozen van *Brussel* komen.

lieden, uit andere landen naar *Parijs*, om 'er het kleedermaken, kappen enz. te leeren, waarom gaat men 'er ook niet henen, om zich in de zoo nuttige broodbakkerij te volmaken (1).

Met

(1) Vele mijner landgenooten, zal ik waarschiijnlijk geen, ondenst doen, met de wijze om brood te maken, volgens den Hr. CADET DE VEAUX, hier op te geven.

„ 100 fß tarw moet 75 fß meel en 23 fß zemelen ople-
 „ veren; de rest verstuift. Wanneer men nu bij voor-
 „ beeld 16 fß brood wil bakken, begint men met 12 fß
 „ meel, en 6 fß water aftewegen, van die 6 fß water
 „ moeten er 2 door het bakken uitwasemen. Vervolgens
 „ ontbindt men in een gedeelte water, genoegzaam om
 „ door 2 fß meel, welke men 'er onder kneedt, opge-
 „ slorpt te worden, 1 fß zuurdeeg van den vorigen dag;
 „ s'winters gebruikt men laauw water en men legt de
 „ zuurdeeg op ecne warme plaats te rijzen. Als het eerste
 „ zuurdeeg gereed is, ontbindt men die in een nieuw ge-
 „ deelte water, genoegzaam om 4 andere ponden, geschikt
 „ ter volmaking van de klomp zuurdeeg, te verzwelgen;
 „ men kneedt deze 6 fß benevens het daar bij zijnde pond
 „ zuurdeeg. Het zuurdeeg eens zoo groot geworden zijn-
 „ de, wanneer het opgeblazen, en met den vinger gedrukt
 „ zijnde, veerkrachtig is, en eindelijk wanneer het aan de
 „ oppervlakte begint te bersten, kan gezegd worden, ge-
 „ reed te zijn. Men ontbindt dan dat gerezen deeg, op
 „ nieuw met het geen 'er van de 6 fß water overblijft; als
 „ het wel ontbonden is, voegt men 'er de overige 6 fß
 „ meel tot het bakfel geschikt bij een', kneedt het wel door
 „ elkanderen, door het te slaan, het optenemen, 'er lucht
 „ tus-

Met alles, wat maareenigzins tot gebruik strekken kan, tracht men hier zijn voordeel te doen: die vrouw met hare draagmand (*hotte*) op den rug, verkoopt geene groente voor menschen, maar alleen voor kleine, bijzonder Canarie vogels, zij heeft niet anders dan Muurkruid (*Anagallis*) en roept, het zelve te koop, biedende, dan ook gestadig: *acheté du Mouron pour vos petits oiseaux* (koop muurkruid voor uw vogeltjes). De menigte van Canarievogels en diergelijke, welke men hier houdt maakt, dat verscheide lieden door dezen handel nog al een stuk brood verdienen.

Aan eenen mesthoop, op de hoek van de brug, staat een man in vuile gescheurde klederen en met een bleek gelaat; hij heeft almede eene draagmand op den rug, en zoekt met een stokje, aan het eind van een haak voorzien, naar oude vodden, of andere nog eenigzins bruikbare dingen, en vindt hij die, dan worden zij met het haakje opgenomen en over het hoofd in de mand geworpen. Diergelijke luiden, zoo wel vrouwen als mannen treft men door geheel *Parijs* aan, zij worden *Chiffoniers* en *Chiffonnieres* genoemd. Ik heb gezien, dat zulke ellendige, een
stuk

„ tuschen te vouwen enz. Het deeg is genoegzaam be-
 „ werkt, als het opzwelt, en dat het begint te bersten:
 „ de oven moet dan, van pas warm zijn; want het deeg
 „ wacht niet.” Al dus bereid is het brood luchtig, har-
 „ tig en niet zuur, zoo als het meeste Hollandsche
 Fransch brood: maar daar en tegen, van eenen aangenaamen
 smaak.

stuk brood, dat men mischien voor de honden geworpen had, vindende, het zelve gretig opaten, terwijl welligt sommige hunner mede-menschen, aan eenen maaltijd zaten, die voor ieder persoon meer dan een *Louis d'or* kostte (1). Om verder overtuigd te worden, dat men hier door honger en gebrek gedrongen, niet kiesch is, behoeft men slechts langs de kaai *de la Ferraille* (2), en over de plaats alwaar *le grand Chatelet* gestaan heeft te gaan, tot aan den ingang van de straat *St. Denis*; hier wordt eene markt gehouden van overgeschoten brokjes, die op de borden zijn blijven liggen, of zulke geringe en half bedorven overblijfsels, die de koks of keukenmeiden aan de minste kroeghouders niet hebben kunnen verkoopen: half afgekloven beenen, de honden ontstolen, stukjes uitgekookt vleesch, korstjes of kruimels van pasteijen, brokjes brood enz. vindt men hier in daartoe geschikte kramen, op eene menigte borden en schoteltjes te koop staan; en me-

ni-

(1) Ik zelf heb bij een' *Restaurateur* te *Parijs*, aan eenen maaltijd van verscheide personen gegeten, waarvoor men een *Louis d'or* per hoofd betaalde, behalve de wijn, en, naar men mij verzekerd heeft, zijn 'er gedurende mijn verblijf maaltijden gehouden, welke twee ja drie maal zoo veel gekost hebben.

(2) Dat is: van het oud ijzer, om dat men 'er op de dagen als 'er geen bloemmarkt is, in kleine kraamtjes allerlij soort van oud en ook wel nieuw ijzerwerk, gereedschappen enz. verkoopt.

nige vrouw en moeder, die 'er nog al wel in de kleederen uit ziet, trachtende hare armoede, zoo veel mogelijk te verbergen, komt hier van, ter sluik of bij avond, voor haar en hare hongerige kinderen en afgesloofden echtgenoot koopen. Men vergelijke daar bij de zoo verregaande verkwisting inzonderheid ook in spijs en drank, welke hier plaats heeft; dit een en ander aanleiding gevende, om zijne denkbeelden dien aangaande verder uit te breiden, zal men zich minder verwonderen, over de haat en vervolging der armen en onaanzienlijken tegen de rijken, en voornamen, welke helaas! in onze dagen vooral te *Parijs*, zulke treurige tooneelen heeft opgeleverd.

Alweder eene geheel nieuwe vertooning voor den Parijzenaar: een der platgebodemde vaartuigen, waarvan 'er thans in vele havens van Frankrijk gemaakt worden (1), doet al het volk naar den kant van de brug, van waar men het ziet aankomen, met drift loopen; wel twintig soldaten roeijen hetzelfde, om zich in die kunst te oefenen, zelfs somtijds tegen den stroom op, en schijnen door twee officieren of onderofficieren, voor en achter op staande gekommandeerd te worden. Zij roeijen onder de *Pont Neuf* door; nu keeren zij weder terug; doch men kan wel zien, dat zij nog leerlingen zijn, en dit werk hun zeer moeilijk valt, het geen vooral tegen den zoo sterken

stroom.

(1) In de laatste maande van 1803, zag ik dikwijls dergelijke vaartuigen in de *Selne*.

stroom, niet te verwonderen is. Sommigen der omstaanders maken op dit een en ander aanmerkingen. Dit roeijen kan hun te pas komen, zegt onder anderen iemand, die wel een schipper geleek, als zij den *Theems* op naar *Londen* moeten varen.

De schoenschoonmakers en schoonmaaksters (*decrotteurs et decrotteuses*) hebben reeds langs de verheven voetpaden van deze brug post gevat. Op de bordjes, welke aan een, langen staak, boven hunne kistjes met borstels enz. uitsteken, ziet men, dat zij niet alleen den kost verdienen, door de schoeifels van hunne medemenschen van slijk en drek te zuiveren, maar ook door het martelen der dieren, namelijk door honden en katten de ooren, staart enz. aftefnijden, en de eest genoemde te scheren. Waarom dan ook, op sommigen dier bordjes een hond en kat geschilderd zijn, met het onderschrift *N. N. Coupe chiens et chats et va en ville* (1).

De halfronde steene winkelhuisjes, op de pilaren der bogen van de brug, worden geopend en de onderscheide waren voor dezelve uitgestald: onder deze winkelhuisjes zijn doorgaans duivehokken, waar in vele duiven, niettegenstaande het vreeselijk gewoel broeden en boven het water uit en in vliegen.

Ook

(1) *N. N.* snijdt honden en katten en gaat ook aan de huizen. Hoe zeer diergelijke beschrijvingen, eenigzins beuzelachtig mogen voorkomen, zijn zij almede noodzakelijk, om eene schets van deze in der daad merkwaardige brug te geven.

Ook de koopvrouwen in citroenen, oranje en granaat-appelen, of wel kastanjes, openen hunne kraamtjes; zoo kan men zich zonder van deze brug te gaan niet alleen van velelei soort van waren, kleedingstoffen, vruchten enz. maar zelfs ook van boeken voorzien: want ook in een dier steenen huisjes, houdt een boekverkooper zijn winkel. — Vallen er eenige ongeregeldheden voor, een wäch, van stads of andere soldaten, is in een wachthuis, op deze brug geplaatst; terstond bij de hand; doorgaans bevinden zich in of omtrent het zelve een of meer bedienden van de politie (1). Naast dit wachthuis, tegen over de plaats *Thionville*, is een net en wel ingerigt Koffijhuis (2), wij kunnen in hetzelfde gaan ontbijten; in-

(1) Als men te *Parijs* den een of ander, wiens woonplaats, of oponthoud men niet weet, wil zoeken, kan men niet beter doen, dan dikwijls op de *Pont Neuf* of in *het Palais Royal*, op en neder te gaan, hier zal men hem meestal, den een of anderen dag, aantreffen. Het is dan ook, om die reden, dat de versplanders van de politie, zich inzonderheid, op deze beide plaatsen, laten vinden.

(2) De koffijhuizen te *Parijs* zijn over het algemeen veel netter en fraaijer ingerigt, dan zelfs in onze voornaamste Hollandsche steden: men vindt 'er vooral in het *Palais Royal*, die met vele spiegels bevallige gordijnen enz. versierd zijn, en alwaar *Punch*, Thee enz. uit zilver gediend wordt. De tafeltjes in de koffijhuizen zijn meest al met marmereu bladen, en dus zeer gemakkelijk schoon te houden.

intusfchen , naarmate de dag vordert , wordt ook het tooneel op deze brug hoe langs hoe woeliger. Achter en op zijde van dit Koffijhuis heeft men , hoewel de plaats niet groot is , een aardig tuintje aangelegd ; een bloemist of koopman in bloemen en gewasfen plaatst daarin ook , even gelijk zulks op de *Pont des Arts* geschied , zijnde oranje - boomen , geurige en fraaije bloemen enz. de wandelaar heeft 'er den reuk en het gezigt van , om niet , en die koopen wil , kan koopen. Op deze plaats , de punt van het eiland *la cité* uitmakende , welke de *Pont Neuf* , in tweeën verdeelt , stond voor de omwenteling , het te paard zittend standbeeld , van den vrijalgemeen geliefden Franschen koning HENDRIK den IV. Waarom heeft men de beeldtenis van zulk een Vorst , welke gebreken en zwakheden men hem ook moge toeschrijven , niet , als eene zeldzaamheid , laten staan. Het uitzigt van dezen tuin , als een *terras* , midden in de rivier liggende is in zijne soort verrukkelijk , en was nog fraaijer , voor dat men de *pont des arts* gebouwd had. Een paar bevallige vrouwen plaatsen zich hier ook aan een tafeltje , het vocht , waar in zij elk een broodje voor haar ontbijt soppfen , bestaat uit stroop van roode aalbesfen sap , en suiker met veel water verdund ; deze aangename en verfrischende drank , word hier in den zomer veel gebruikt (1).

Nu

(1) De Aalbesfen , eene vrucht zijnde , welke in dit ons land overvloedig geteeld wordt , en uit dien hoofde zeer verkrijgbaar is , komt het mij voor , dat het meermalgemeen

Nu word het zoo vol op de brug, dat men genoegzaam door de heen en weder gaande menigte van allerlei jaren, geslacht, stand en kleeding, henen dringen moet. Hei daar! aen den eenen kant word ik door een bepoederden kapper besmet en kort te voren kreeg ik aan de andere een veeg van een' zwarten houtskooldrager, die mij onder het geschreeuw van *gare, gare* vrij gevoelig tegen den arm liep. Men moet eenigen tijd te *Parijs* geweest zijn, om 'er even als de bewoners den slag van te hebben, om door die woeelige straten te gaan. Hunne dikwijls vrij glibberige groote straatsteenen zijn, ook voor den vreemdeling moeilijk; doch zelfs net gekleede vrouwtjes, met eenen luchtigen tred van den eenen steen op den anderen stappende, ziet men niet alleen, niet uitglijden, maar ook in volle en slijkerige straten, hare kleeding zoo zuiver houden, dat men 'er zich over verwonderen moet.

Het koetsje, met een paard' bespannen, dat wij daar zien aankomen, wordt *une demie fortune* (een half fortuin genaamd), om dat men veronderstelt dat, zij die zulk een rijtuig houden, geen vermogen genoeg bezitten, om eene koets, met twee paarden te bekostigen; zulke koetsjes dienen veelal voor be-
jaar-

gebruik van diergelyken drank, ook onder ons wel was aan te raden.

Men heeft reeds begonnen, met het sap van witte salbesfen; in plaats van citroen bij *Punch* enz. te gebruiken, en het zelve zeer goed bevonden.

jaarde lieden, van hunne renten, even buiten *Parijs* om in de eene of andere voorstad levende.

Op allerlei wijze is toch de hond den mensch van dienst: zie hoe die koopman in sponzen en zijnen kloeken hond, eene groote platte langwerpige vierkante mand, met die waar, tusfchen hun beiden dragen; de man houdt de mand vast, aan het eene oor en aan het andere heeft men eenen breeden dikken band gebonden, welken de hond in zijn bek houdt, helpende alzoo zijnen meester, de wel niet zeer zwaren, maar voor hem alleen te groote mars, door de geheele stad dragen; tusfchen beiden word 'er eens gerust, of bij het verkoopen, de mand nedergezet; doch op het woord *allons* (laat ons gaan), dat de meester bij het weder opvatten van de mand uitspreekt, vat ook de hond, dezelve gewillig weder op.

Zelfs een gebrekkig dier helpt hier den mensch de kost winnen: het zonderlinge dwergachtige paardje, waarmede men daar komt aanleiden, kan niet wel dienen, om te trekken of te dragen: want hoewel het ligchaam hebbende van een paard, van middelmatige grootte, zijn de beenen echter veel te kort, en het dier heeft daardoor veel van de gestalte van een das hondje: evenwel weet men 'er zijn voordeel mede te doen: het bonte kleed waar mede de rug bedekt is, en verdere koddige opschik laat zijne bestemming al ras gissen; het doet zoogenaamde kunstjes op de straten en pleinen, gelijk men die ook elders dikwijls ziet; en trekt, daar bij, door zijne zon-

derlinge gestalte nog meer de nieuwsgierige menigte.

Het loopen en dringen naar eenen kant van de brug schijnt iets vreemds aan te duiden. — Een bejaard mansperfoon in armoedige kleeding ligt met de buik op den grond en het hoofd tegens eenen steenen paal gedrukt, bitter te kermen, en zijne handen en voeten pijnlijk te wringen en te trekken; men schijnt hem te herkennen voor iemand, die van het spraakvermogen ontbloot is, en daarbij vreesfelijk lijdt aan den steen of het graveel. Zou men zulk een mensch geen weldaad bewijzen, als men hem zijn zoo elendig bestaan benam? hoor ik een der omstaanders aanmerken en men voelt zich schier geneigd, om die vraag toestemmende te beantwoorden.

Daar huppelt en springt een dansmeester, met zijn viool onder den arm, al neuriende voorbij. — Stel u naast hem een Hollandschen Katechiseermeester voor, welk eene tegenstrijdigheid!

Ginds staat eene liedjes zangster, welker gansch niets bevallige zang door een man met een viool geleid wordt. Verscheide personen, die een ogenblik te voren zoo aangedaan schenen bij het lijdē van dien ongelukkigen, zien wij hier om de nu en dan nog al aardige zangversjes hartelijk lagchen.

Een koopvrouw, met peren, pruimen of andere vruchten, bij haren, daar mede beladen, ezel, aan den hoek van de brug staande, of aldaar met haar kraamtje of marsje gezeten, roept de voorbijgaande toe, *Allons mes enfans étrenné moi donc!* (kom aan kinderen)

ren geef mij dan handgift). Ik heb opgemerkt, dat 'er bij vele van die soort van kooplieden, eene soort van bijgeloof, aangaande de handgift plaats heeft; hier van schijnen zij te meenen, dat den zegen over hunne nering gedurende dien ganschen dag eenigzins afhangt; de eerste persoon, aan wien de zulke verkoopen, zullen zij zeldzaam bedriegen, maar hem daar en tegen de waar zoo goed koop mogelijk overdoen; liever verkoopen zij dan ook aan lieden, die 'er naar hun denkbeeld gunstig, dan ongunstig uitzien; vraagt iemand, van wien zij niet gaarne handgift ontfangen, naar het een of ander, dan zullen zij hem door overeischen wel eens trachted afschrikken, en daar en tegen den genen, wiens kalandisie zij als een gunstig voorteeken beschouwen, door vleitaal en schoone woorden, tot koopen trachten te bewegen; dan is het: *voyez donc mon enfant, ma belle dame, ma petite mère, mon beau monsieur, mon brave homme &c voyez demandez, étrennez moi donc*, (kijk eens mijn kind mijne schoone dame; mijn moedertje, mijn schoonen heer, mijn brave man enz. ziet eens, vraag, geef mij dan handgift) en koopt zoo iemand, dan wordt 'er doorgaans bij het bedanken, voor de gunst, op eene te vreden wijze, gevoegd, *votre argent, of votre main me portera bonheur*, (uw geld, of uwe hand zal mij geluk aanbrengen). Dikwijls wás ik van diergelijke uitdrukkingen getuigen, en schoon ik wel geloof, dat vele zoo iets uit fleur en gewoonte zeggen, is het mij echter, ook na gedaan onderzoek hier om-

trent voorgekomen, dat andere ten dezen opzigten gansch niet vrij zijn van bijgeloof.

Gemeenlijk zijn de koopvrouwen, die men te *Parijs* in menigte langs de straten aantreft, ook, zoo als men zegt, gansch niet op haren mond gevallen of volgens het Fransche spreekwoord: *elles n'ont pas la langue dans leur poche*, (zij hebben de tong niet in haren zak), vooral aan de *halle* kan men daar dagelijks staaltjes van bijwonen: zoo hoorde ik eens zulk eene koopvrouw, tegen een' man, die 'er zeer zedig uit zag, en haar, 'wijl zij te veel scheen te eischen, van het geweten sprak, hevig uitvaren, daarbij de handen in de zijde zettende, en hem naschreeuwen, toen hij henen ging, zeggende. *Dit donc! he monsieur! avec ta conscience — je te connaissons mon beau prédicateur de morale, — tiens il n'y a pas bien longtems que tu avois oublié comment il faloit faire le signe de la croix, et a present, depuis que le curé de les paroisse ta fouré dans un petit emploi, tu va tous les jours à la messe et tu viens nous embêter ici avec tes sermons hypocrites (1), en tegen hare buurvrouw oui parbleu! ma commere! je connaissons ce beau drole*

(1) Dat is: zeg dan! gij mijn heer met uw geweten — Ik ken u, mijn fraaije zeden-prediker — kijk het is niet lang geleden, dat gij vergeten waart, hoe gij het teeken des kruises moest maken, en nu, sedert dat de pastoor van het karkel u een klein ambtje toegestopt heeft, gaat gij alle dag naar de mis, en gij komt ons hier met uwe hulchelachtige predikationen vervelen.

drole (1). Zou eene foortgelijke aanmerking, dacht ik, niet op meer lieden dezer hoofdstad toepasselijk zijn, en wat doet men niet al om een ambt in onze dagen.

Hoe lastig zijn die meisjes, jongens en vrouwen, welke vooral langs de trappen van het voetpad (*trottoir*) aan den kant van de kaai *de l'école* geschaard staan, hoewel men weigert om hunne aankondigings briefjes en kaartjes aantenemen, zij stoppen u die met geweld in de hand, in den zak of hieren daar tusschen uw kled. Ik heb iemand gekend, die 'er zeer gezond uit ziende, aan het meisje, dat hem al een en andermaal een kwakzalvers briefje ter genezing van zoogenaamde geheime kwalen, in de hand had gestopt, zeide: dat zij toch wel kon zien, dat hij zulk eene aanbeveling niet noodig had, en daarop van haar, op eene schertsende toon ten antwoord bekwam: *Ah! si vous n'en avez pas besoin pour aujourd'hui, cela peut vous servir demain. Croyez moi, monsieur, surtout à Paris il ne faut jurer de rien* (2). Laat ons eens zien, wat de briefjes, die men ons zoo even in de hand gestopt heeft, al behelzen. *Rob. anti-scorbutique* staat hier boven, een ander kondigt een soort van gordel aan tegen jlicht, en ruma-tique pijnen, die men *La ceinture merveilleuse* (den won-

(1) — Jaj Jaj wijfje buur! Ik ken dien schoonen snaak.

(2) — O! zoo gij het van daag niet noodig hebt, het kan u morgen van dienst zijn. Geloof mij, mijn heer! vooral te *Parijs*, kan men nergens voor instaan.

wonderbaarlijken gordel) noemt, dit prijst ten sterkste een zeker *elixir* aan, als een behoed of genees middel voor allerlei soorten van kwalen. Hoe is het mogelijk, zou men zeggen, als men hier zoo gemakkelijk kan genezen worden, dat 'er nog zoo vele ziekelijke en ellendige menschen gevonden worden. Hier is 'er een van eenen anderen aard, een nieuwe *restaurateur*, die heden voor de eerste of tweedemaal zijne eetzaal ontsloten heeft, belooft eenen lekkeren maaltijd voor weinig geld, de soorten van spijzen staan 'er zelfs eenigzins bij uitgedrukt, en boven aan leest men, om de goekoop, als een gepast aanlokfel terstond in het oog te doen vallen: *Allons diner a 30 sous* (laatons gaan eten voor 30 stuivers). Lieden, die te *Parijs* bekend en gewoon zijn, bij *restaurateurs* te eten, maken veeltijds van deze nieuwe aankondigingen gebruik, omdat 'er doorgaans de eerste dagen, naar mate van den prijs, bijzonder goed geschaft word, ten einde daar door, veel kalanten te trekken; naderhand vermindert het meestal, en men gaat weder eenen anderen nieuweling opzoeken. Zie hier een briefje van een koopman in linnens, neteldoeken, katoenen en velerlei andere stoffen, niet alleen bij de el maar ook bij stukken; boven aan staat met groote letters *A la Franchise*. (In de openhartigheid), hier op volgt de naam en woonplaats van den koopman, met eene lijst van verscheiden waren en derzelve prijzen, en onder aan, tot besluit. *Sureté, Loyauté, Experience consommée et beaucoup de modération dans les prix; voilà les titres qu'offre*

RE-

RECUSSON *aux personnes qui voudront bien l'honorer de leur confiance* (1). Daar men hier zeer algemeen over bedrog klaagt, moest zulk een winkel, wanneer 'er maar eenigzins aan alle die fraaije titels beantwoord wordt, spoedig ledig zijn en evenwel is 'er naar ik hoor de nering al niet drukker dan elders (2).

De liefhebbers van romans kunnen hier hun hart ter deeg ophalen. *Voyez, choisissez les plus jolies romans nouveaux à 6 sous* (3), roept een jongen aan dat tafeltje, waar op eene menigte boekjes, met de titels bloot leggen; voor velen staat zelfs een niet onaardig prentje, en dat voor noch geene drie stuivers Hollandsch. De boekverkoopers die, met die soort van goed, waarmede de drukpers dagelijks overladen wordt, als 'er het nieuwtje wataf is, blijven zitten, verkoopen het voor schein papier, aan deze uitventers, die het innaaijen en ten toonspreiden,

(1) Dat is, Zekerheid, Trouwheid, Grondige onderzanding, en veel gematigdheid in den prijs, zie daar de titels die *Recusson* aanbiedt, aan de personen, welke hem wel met hun vertrouwen zullen gelieven te vereeren.

(2) Doorgaans bedient men zich hier op aankondigingen; die verspreid, of aangeplakt worden, van vreemde zwierige of hoogdravende uitdrukkingen, zoo noemt men daar op snulf *L'Olfactoire en poudre. La Peiptetatechnic*, de wetenschap aangaande de Loterij. Zeep om de handen te waschen, *Savon des sultanes* enz.

(3) Dit is: Zie hier en kies de liefste nieuwe romans, voor zes stuivers.

den, en ook sommige drukkers, of hunne knechts, weten zich altijd van eenige boeken druks meester te maken, zegt men, en zoo doende, kan men hier die boekjes, voor zulk eenen spotprijs koopen, hoe wel wat de wezenlijke waarde 'er van betreft, dezelve zeer dikwijls nog veel te duur zijn, daar zij tot niet anders dan zoo genaamd koflijpapier behoorden gebruikt te worden: ondertuschen hebben zij ook niet zelden in vreemde landen, vrij wat aftek; het is genoeg, dat het fransche romans zijn; in plaats van dezelve te *Parijs* in vergetelheid te laten, worden zij ontboden en veeltijds zonder keuze of smaak vertaald, somtijds heeft dit laatste ook onder ons Hollanders plaats, bij wien de zoo schadelijke zucht na al wat vreemd is, al zeer sterk woedt, waar door natuurlijk, hoe zeer ook, andere fabrieken mogen vervallen, de menigvuldige fabrikeurs van vertalingen onder ons, althans geene reden van klagen hebben.

Acheté du beau papier de Hollande! du papier à lettres pour écrire à vos amis et vos maitresses (1) roept een koopvrouw in papier (2) want het Hollandsche
post

(1) Dit is: koop fraal Hollandsch papier! post papier om aan uwe vrienden en minnaresfen te schrijven.

(2) Boek en papier verkooper zijn te *Parijs* twee afzonderlijke bedrijven, men noemt de laatste aldaar *des papeteries*. Bij hun vindt men niet anders dan schrijfbehoeften, portefeuilles, dozen tot berging van papieren, papier en kaartjes, met allerhande sierlijke geschilderde, of
bol

postpapier houdt men hier voor het beste. Ondertuschen bedienden zij zich veel al van dien naam, om haar waar aan te helpen, welke voor het overige doorgaans slechts van zeer geringe hoedanigheid, maar ook tevens zeer goed koop is.

Waren 'er geen verheven voetpaden, langs deze brug, waarop de rijtuigen niet kunnen komen, hoe bezwaarlijk zou die overtocht niet zijn voor den voetganger; met dat al zijn vele nog verplicht, om zich langs die voetpaden, naast en tuschen de rijtuigen te wagen. Iemand, waarschijnlijk nog een onverzettelijke Jacobijn, hoorde ik hier eens zeggen: „Wat „doen wij toch met al die koetsen en paarden, zoo „lastig en aanstootelijk voor de minvermogenden, als „schadelijk voor de gezondheid der rijken — oude „en zwakke lieden zij het rijden vergund; maar „jonge en gezonde republikeinen moesten te voet „gaan.” Dat dergelijke aanmerkingen weinig ingang vonden, blijkt ook daar uit, dat sedert mijn verblijf te *Parijs*, de eigen rijtuigen (*equipages*), aanmerkelijk zijn toegenomen; en naar men mij be- rigt nog gedurig toenemen. Behalve deze eigen rijtuigen telt men hier nog omtrent 3000 huurkoetsen (*fiacres*) en 2000 kapchaisen voor een paard (*cabriolets*) (1). Deze laatste doorgaans vrij snel rijden-
de

bol gedrukte en uitgehakte randen, ouwels, lak, zand en inkt van allerlei kleuren enz. ook Inktkokers in soorten. Dergelijke kooplieden hebben veelal zeer fraaije winkels.

(1) Voor omtrent het midden van de 16de eeuw schij-
nen

de, zijn vooral in volle en woelige straten, zeer lastig en gevaarlijk voor den voetganger, en veroorzaken

nen de koetsen en dergelijke rijtuigen weinig of niet bekend geweest te zijn: want volgens het geen men dien aangaande, opgeteekend vindt, telde men er slechts twee, ten tijde van FRANCISCUS den Iste. Koning van Frankrijk, zijnde de eene voor de Koningin en de andere voor DIANA, natuurlijke dochter van HENDRIK den II; doch de weelde nam ook in dat opzigt spoedig toe: zoo dat er 1563 bij het te boekstellen van de patentbrieven van CAREL den IX, ter beteugeling van de weelde, het parlement besloot, om den Koning te verzoeken, om de koetsen door de stad te verbieden. Het waren meest vrouwen van zeker aanzien, welke 'er toen gebruik van maakten, en noch de Raadsheeren van het hof, noch de présidenten volgde dit gebruik in den beginne, maar bleven op mulezels, naar het paleis rijden, tot het begin van de 17de eeuw. Weinig jaren voor de omwenteling, schatte men het getal van allerlij rijtuigen te *Parijs*, zoo als Koetsen, Chaisen en dergelijke, op omtrent 15000. De Abt GEDOYN beklagdt zich zeer in een van zijne werken, over die menigte van rijtuigen, die hij beschouwt, als eene der voornaamste oorzaken, van het verval der letterkunde, door de gemakkelijheid welke zij aan de verstrooijing toebrengen. Zie *Encycl. art. Carosse* enz.

Is ook onder ons de pracht in dit opzigt niet verbazend toegenomen, en houdt zij zich niet staande, ongeacht de zoo algemeene en waarlijk wel gegronde klagten over slechten tijd en geldeloosheid? — Waar zijn die dagen, toen

ken somwijlen ook wel ongelukken; in welk geval echter de rijder of eigenaar van het rijtuig, aan het nommer ligtelijk te kennen, genoodzaakt is, om zoo veel mogelijk de schade, door hem veroorzaakt, te vergoeden. Met genoegen herinner ik mij, de menschlievende daad, welke bij een voorval van dien aard plaats had: op zekeren morgen (in 't laatst van Junij 1803) een' brief naar het postkantoor gebragt hebbende, ontmoette ik in de straat *du reposoir*, dicht bij de plaats *des Victoires* een *Cabriolet* welke mij hard voorbijreed; verder in de straat zag ik eenige menschen bij elkander scharen en een waterdrager, zijne emmers driftig neder zettende, die *Cabriolet* uit al zijn magt nalooopen: bij de te zamen geschaarde menigte gekomen zijnde, vond ik aldaar in eenen winkel een vrouws-persoon zitten, zoo het schein in eene slaauwte. Men was bezig met haar te laven, en haren voet, die bloot was en wel gekneusd schein, te bevochtigen; naar ik vernam, was haar het rad van een *Cabriolet*, dicht langs de huizen rijdende, over dien voet gegaan; en de waterdrager, dien ik gezien had, was dat rijtuig nagelooopen, om het indien mogelijk staande te houden, of ten minste het nommer te ontdekken. Niet denkende, dat hij, hoe wel een vlugge karel, in zijn voornemen slagen zou, ging ik mijnen weg; nauwelijks was ik tot bij de plaats *des Victoires* gekomen, of ik hoorde roepen, daar komt de waterdrager

onze achtlingwaardige voorvaderen, leden der hooge regering, met hunne reiszakken, onder den arm, in 's Hage ter dagvaart kwamen? —

ger aan met het rijtuig, en in der daad ik zag beide van verre, wachtte hen in en keerde toen weder naar het winkelhuis, alwaar de vrouw zat, terug; hier deed de waterdrager, op wiens gelaat het genoegen en een billijke te vredenheid over zich zelve te lezen waren, de *Cabriolet* stil houden; hij werd bijgestaan, door iemand, behoorende naar mijtoescheen tot de politie, vervolgens deden zij een heer, eigenaar van het rijtuig, naar ik vernam, daar uit en in huis gaan; door de menigte die zich voor het zelve als verdrong, kon ik niet zien of hooren, wat daarin gebeurde; doch zij die in huis geweest waren, verhaalden mij kort daar op, dat de waterdrager, door andere omstanders ondersteund, dien heer gedwongen had, om het gekwetste vrouwsperfoon, dat eene arme dienstmeid was, eenige *Louis d'or* te geven, om zich te doen genezen, zijnde haar voet deerlijk gekneusd en bezeerd. De waterdrager kwam vervolgens zelf uit het huis, het zweet liep hem nog langs het aangezicht af, van ieder werd hij nu toegesjuicht en geprezen, en ik zelf drukte hem, met vervoering de hand, te meer, daar het bleek, dat hij die dienstmeid volstrekt niet kende en mischien nimmer gezien had, daar zij in een gansch andere, ver van daar gelegen buurt woonde. Op zoovele lofsuitingen antwoordde onze goede waterdrager niet anders dan, *ba! ba! je n'ai fait que mon devoir* (kom! kom! ik heb slechts mijn' pligt gedaan), nam zijne ledige emmers, welke hij in een gangje, daar omstrecks neder gezet had, op, droogde zijn zweet af

en

en ging heen. Nu indien men op 'smenschen ge-
 laat eenigzins staat kan maken, schein mij deze
 wel een zeer goedaardig, eenvoudig man te zijn,
 en ik vond dit denkbeeld bevestigd, door de getui-
 genis van eenigen zijner bureu en bekenden. Zeker-
 lijk zou 'er de Maatschappij hier en daar niet door
 verliezen, dacht ik, indien men zulk een' waterdra-
 ger in de plaats stelde van menig regter of regent,
 en deze in zijn plaats water deed dragen. Ter de-
 zer gelegenheid zal het niet onvoegelijk zijn, een'
 trek van eerlijkheid, insgelijks van eenen waterdra-
 ger te verhalen: ginds over de bloemmarkt wonende,
 ging ik dikwijls 'smorgens vroeg daar henen, om pot-
 ten of bakken met bloemen te koopen; gelegenheid
 hebbende om die op een zoogenaamd *terras* of plat
 voor mijne vensters te plaatsen. Daar men te
Parijs veelal gewoon is, om, zoo als men zegt, de
 vogels te plukken, naar dat zij vederen hebben, en
 men 'er tevens, hoe zeer ten onregte, der men-
 schen fortuin dikwijls naar hunne kleeding, en uiter-
 lijk aanzien schat, zullen zij die deze stad genoeg-
 zaam kennen, en het een of ander, dat geenen be-
 paalden prijs heeft, niet te duur willen koopen, zich
 wanneer zij ter markt, of in den een of anderen winkel
 gaan, ook liever van hun slechtste dan van hun beste
 kleet bedienen. Onderscheiden malen ten dezen op-
 zigte een proef genomen, en van den invloed van
 het kleet overtuigd zijnde, nam ik dan ook de moeite
 niet om mij, ter bloemmarkt zullende gaan, aante-
 kleeden, maar liep doorgaans in eene oude jas, die ik

gewoon was 's morgens in huis te dragen, daar henen. Een en andermaal had ik, dan op of omstrecks de *Pont au Change*, eenen ouden waterdrager ontmoet, die mij, stijf en gebrekkelijk zijnde, toefcheen weinig meer te kunnen verdienen; de afgeleefde man bedelde niet, maar zag mij de eerste maal aan met een oog, dat om ontferming bad, en vervolgens wischten, op mijne annadering, de vriendelijke trekken van hoop en vertrouwen, de akelige teekenen van zijnen bedroefden toestand, voor eenige ogenblikken van zijn achtigwaardig gelaat. Ik gaf hem slechts eenige fransche stuivers, en zekerlijk naar mijn uiterlijk aanzien, moest hem die gift rijkelijk genoeg voorkomen. Na dat ik hem dezelve voor de tweede of derde maal, gedurende den tijd van eenige weken, in het voorbijgaan in de hand had gestopt, riep hij mij te rug en bood mij een dertig stuivers stukje aan, zeggende: *mon bon Monsieur! asurement, ce n'etait pas la votre intention*, (Mijn goede Heer! dit was zekerlijk uw oogmerk niet). De eerlijke arme man had gelijk, ik had hem het stukje onder eenige stuivers, als zijnde genoegzaam van dezelfde grootte, bij vergissing gegeven, en nu had ik zeer veel moeite, om het hem te doen behouden, daar hij deze gift, niettegenstaande 'mijne verzekeringen, voor mij als te veel beschouwde. Slechts eene enkele maal heb ik den goeden grijsaard na dien tijd gezien; weinig tijds daar na heeft de weldadige Almagt zich mischien door den dood over hem ontfermd.

Zie hier eenige jonge lieden, twee aan twee gaande, en telkens allerhande teekens met de handen makende; het zijn doofstommen, uit het bekende *Institut* van SICARD (1). Men moet zich verwonde-

(1) Daar andere schrijvers dit *Institut* reeds genoegzaam hebben doen kennen, en wij ook in ons Land op zulk eene hoogst loffelijke Inrigting mogen roemen, zal het onnoodig zijn, daar over in het breede uit te welden. Ik zag het *Institut* van doofstommen te *Parijs*, voor de eerste maal bij toeval gelijktijdig, met den Erfprins, zoon van onzen laatst overleden Stadhouder en zijn klein gevolg, en volgde dat aanzienlijk gezelschap, door den Abt SICARD en bestuurderen van dat gesticht geleid, door loopende het zelve van onder tot boven; hier en daar zagen wij stomme en doove letterzetter, drukkers, kleedermakers, schoenmakers, timmerlieden enz.: vervolgens in de zaal gekomen zijnde, naar het openbaar onderwijs geschiedt, en alwaar ook het borstbeeld staat van den vermaarden Abt DE L'ÉPÉE, deed de Hr. SICARD eene redevoering, daar bij de wijze, waar op hij zijne leerlingen onderwees, aan den dag leggende; en verscheide jongelieden en derzelve stomme en doove meesters gaven daar bij blijken, van hunne bekwaamheid en gemaakte vorderingen. In eene ruime en luchtige zaal, zagen wij voorts een aantal jongens in de beste orde, met goede gezonde spijs, het middagmaal houden. Van daar gingen wij door den tuin, naar de vertrekken der meisjes, die wij insgelijks aan tafel vonden, en waar onder 'er zich een' bevond, welke niet alleen stom en doof, maar helaas! ook blind was; eer dit allerbetreurenswaardigst schepsel, toen eenige jaren geleden, door de kin-

deren, dat deze menschen zich alleen in de woelige straten van *Parijs* durven wagen; doch zij weten zich zeer wel voor rijtuigen in acht te nemen, en alzoo het gevaar te vermijden. Men heeft mij verzekert, dat hun gevoel scherper schijnende dan het onze, zij door de minste dreuning gewaarschuwd worden, daar bij dikwils omzien, en zich dicht aan de huizen of op de voetpaden houden; ook worden zij ligt als ongelukkigen erkend, en alzoo vermijd; ondertuschen komt het mij voor, dat zulke lieden, zonder leidsman door de stadgaande, ten overvloede een zeer zichtbaar teeken, moesten dragen, best dunkt mij, op de hoed of muts.

Dewijl men hier geen turf heeft, bezigt men in de keukens enz. houtskolen; de hoeveelheid die daar van alleen te *Parijs* gebruikt wordt, is ontzettende.

Wij

derziekte, blind was geworden, had men haar nog'zoo vele teekenen geleerd, dat men haar thans door dat middel min of meer nog iets kon beduiden, en aan het verstand brengen; op deze wijze deed men haar ook bemerken, dat de Hr. SICARD bij haar stond, en het was aandoenlijk om te zien, hoe zij zulks gewaarwordende, met zichtbare vervoering van genegenheid en blijdschap, rondom hare handen naar hem uitstrekke, en toen zij de zijne voelde, dezelve hartelijk kuste. Zij scheen mij toe vijftien of zestien jaren oud te zijn — en heeft niet de ongelukkige reeds te lang geleefd? Naar het mij toescheen, was de Abt SICARD van zijne kweekelingen algemeen geliefd.

Wij zien de groote, en met horden hoog opgezette schuiten welke daarmede beladen zijn, langs de kaai de *l'Ecole*, liggen benevens verscheide schuiten met takkebosen. Aanhoudend is men daar met het afleveren van die brandstof bezig; zulk eene schuit is al schiekelijk ledig; en wat is 'er ook niet noodig, eer hier ieder huishouding maar een klein vuurtje heeft, alleen om de pot op te koken. Aan het boven zoo wel als het beneden einde der stad, langs de *Seine*, zijn ook verbazende brandhout magazijnen, men ziet daar houtstapels, zoo groot, als kloeke gebouwen, en behalve deze zijn 'er nog andere dergelijke magazijnen, hier en daar in de voorsteden, en dit alles wordt in deze verflindende hoofdstad verbrand. Sedert lang spreekt men daar van gebrek aan brandhout en het is te vreezen, dat het 'er eindelijk toekomen zal. Gedurende de drie jaren, dat ik te *Parijs* geweest ben, is de prijs daar van reeds aanmerkelijk toegenomen, en de zoogenaamde gemeene man klaagde toen al, dat het voor hem schier onverkrijgbaar was. Men zeide toen ook, dat 'er voortaan, op hoog bevel, steenkolen zouden moeten gestookt worden, in de meeste kantoren en vergaderplaatsen van het openbaar bestuur. Het stoken van steenkolen ter verwarming van vertrekken, is anders te *Parijs* niet gebruikelijk.

Boven den ingang van een Koffijhuis, op de kaai de *l'Ecole* dicht bij deze brug, leest men met groote letters *Café du Parnasse* (Koffijhuis van den Parnassus) zoo heeft men hier ook dat van *Minerva*, het

Kunsten, van PROCOPIUS (Historieschrijver ten tijde van Keizer JUSTINIAAN), het Koffijhuis *Lyrique* genaamd enz. Weleer waren deze Koffijhuizen, de gewone verzamelpplaatsen van dichters en andere lieden van smaak en letteren: welke 'er toen, naar men mij verzekerd heeft, wel eens het een of ander dichtstuk opsneden, of over het een of ander onderwerp van smaak, vernuft of geleerdheid handelden, dit schijnt veranderd: want ik ben menigmaal, door zoo vele verheven benamingen uitgelokt, in die soort van Koffijhuizen geweest; doch hoorde en zag 'er al niets anders, dan in de overige (1), alwaar men voor eenige oogenblikken in loopt, om ververschingen te gebruiken, of de nieuwspapieren eens te zien. Sedert dat de staatkundige inrigtingen meer omzigtigheid in het spreken, zoo wel als in het schrijven vorderen, hoort men in de Koffijhuizen, van welken aard zij ook zijn mogen, weinig overluidde gesprekken: zeldzaam vond ik 'er anderen, dan fluisterende of zwijgende menschen, en hoe ligt kan men zich ook, wanneer men aan die ingetogenheid noch niet geheel gewoon is, verspreken, vooral bij het lezen der nieuwspapieren.

Deze kar, of langwerpige wagen op twee wielen verdient dunkt mij, onze opmerking: om dat vaatwerk en andere koopmanschappen, op eene gemakkelijke wijze daarop kunnen geladen worden; zulks ge-

(1) Naar mij berigt is, telt men te *Parijs*, tuschen de 6 en 700 Koffijhuizen, zoo kleinen als grooten.

geschiedt door middel van een windas, voorop geplaatst, en door een kruis of molen van ter zijde gedraaid wordende; deze kar opgewipt zijnde zoodanig, dat het achterste gedeelte, aan den grond komt, legt men de vaten of balen, in een dubbeld touw, waar van het eene eind voor aan de kar, en het andere ter zelve plaatsen, aan de windas vast gemaakt is; op deze wijze windt men dezelve tot boven toe, en vervolgens, het eene tegen het andere, daar op. Ik herinner mij niet deze soort van karren ergens anders dan hier, en misschien op eenige andere plaatsen in *Frankrijk* gezien te hebben. In alle handeldrijvende plaatsen kunnen zij echter, dunkt mij van veel nut zijn.

Eene nieuwe soort van lantaarnen, (*reverberes*) welke men kortelings over deze brug gehangen heeft, trekken het oog van verscheide lieden, nu het is bekend dat de minste nieuwigheid in staat is, om den Parijzenaar staande te houden; deze soort van *reverberes*, met glazen bollen, waarin, zoo ik meen, een zeker helder vocht is, moet voordeeliger en meer voldoende zijn, zegt men, dan die welke hier anders gebruikelijk zijn (1). Thans wordt *Parijs* door omtrent 9000 *reverberes* verlicht, het geen niet alleen, tot gemak en veraangenaming, maar ook inzonderheid

(1) Indien ik mij niet bedrieg, zijn die waarmede *Rotterdam*, sedert een paar jaren grootendeels verlicht is, genoegzaam op dezelfde wijze gemaakt, en men schijnt er zich zeer wel bij te bevinden.

heid ter bevordering van de openbare veiligheid, zeer veel toebrenge, en zekerlijk moet het ten tijde van HENDRIK den IV., toen hier in 't geheel noch geene lantarens branden, gansch niet aangenaam geweest zijn, om s'avonds uit te gaan (1).

Ginds hinkt een Officier, met een houten been heuen, en hier zien wij een man met een' angezetten vleeskleur geschilderden neus; dit geeft aan een der voorbijgangers aanleiding tot spotternij; *voici*; zegt hij tegen zijn medgezel, *une victime de Venus, et en voila une de Mars* (2).

De zeker juist niet aangename reuk van kleine kaasjes, *fromages de Marolles* genaamd, naar een plaatsje van dien naam in *Touraine*, wordt afgewisfeld,

(1) „ Volgens ordonnantie van de politie, van den 12 „ Nov. 1609, moesten de Schouwburgen van het *Hotel* „ van *Bourgogne*, en van de *Marais*, hunne deuren, om „ een uur, na den middag openen en bepaaldelijk, om „ twee uren hunne vertooningen beginnen, het zij 'er volk „ was of niet, ten einde het spel, voor half vijf te eindi- „ gen. Dit reglement had plaats, van *St. Maartensdag* „ (11 Novemb.) af, tot den 15den Februarij. *Parijs* was „ toen zeer verschillende, van het geen het nu is, 'er wa- „ ren geene lantarens, veel slijk, zeer weinig koetsen, en „ eene menigte roovers.” Dus luidt het berigt, deswegens in de geschiedenis opgetekend: zie, onder andere, HÉ-NAULT *Nouvel abrégé chron. de l'Hist. de France*.

(2) Dat is: Zie hier een slagtoffer van *Venus*, en daar is 'er een van *Mars*.

feld, door de roze en ambergeur, die een net gekleed Heertje, met eenen verbazende groote toevouwende driekanten hoed (*claque*), onder den arm, een bril op de neus en boven dien nog eene verreijker (*lorgnette*) in de hand, rondom zich verspreidt, terwijl hij de koopvrouw in die kaas voorbij gaande, en den neusdoek voor neus en mond houdende, op eenen gemaakten toon uitroept: *ah! que cela sent le fromage!* (ach! wat ruikt dat naar kaas).

Ziet gij daar op de kaai, tegen die rood geverwde en met groene kranfen beschilderde wijnkoopers, winkels op een zeer verheven stoel, die kloeke en dikke tas wel zitten? het is een oesterverkoopster, die aan menig likkebroer, welke hier uit en in gaat, een of meer dozijnen (1) verkoopt, als strekkende ook in zonderheid tot verfrisching van door het drinken verhitte magen. Doch hoe zeer 'er te *Parijs*, ook een aantal lieden zijn, die zich in het drinken te buiten gaan, vindt men 'er echter in den kring van ordelijke burgers of, zoogenaamde fatsoenlijke lieden, geene van die soort, dat wij volhouders, jantjes of zwierbollen noemen; gelijk men die, bij ons Hollanders, onder die klasse, niet zeldzaam aantreft; zelfs

(1) De Oesters verkoopt men hier bij het dozijn, en Zalm, Kabeljaauw of Leng, bij stukken of moten verkoope; steken de vischvrouwen daar in een speld, om de dikte van de stukken of mooten, alvorens zij die afsnijden te bepalen; wordende dezelve alzoo naar mate van derzelver dikte bedongen.

zelfs bij de ongeregeldste en losbandigste levenswijze heeft 'er hier onder dezulke, indien ik mij zoo eens mag uitdrukken, nog een soort van smaak, en welvoegelijkheid plaats, terwijl onze Heeren volhouders zich veel al schijnen toe te leggen, om zich door onbeschoftheid en flordigheid, op de walgelijkste wijze te onderscheiden.

Men zou niet zeggen, dat de *Seine*, welke wij thans in eene aanmerkelijke diepte, tusfchen de steile muren van de kaaijen zien stroomen, en waar van de bedding zelfs veelal aan de kanten droog is (1), des winters zoodanig kan zwellen, dat zij hier buiten hare oevers loopt, en de kaaijen enz. rondom overstroomt; dit gebeurt echter nu en dan, en heeft kort voor mijne komst te *Parijs* nog plaats gehad. Deze rivier haren oorsprong nemende, in het gebergte van *Bourgogne*, eenige uren van *Dyon*, ziet haar water door het slijk en krijtachtige aarde, welke het mede voert, doorgaans witachtig; doch verandert bij sterke regenvlagen, in deze stad vallende, op eene onaangename wijze van kleur, vertoonende zich dan,

(1) Daar 'er hier en ginds, langs de kaaijen steenen trappen zijn, naar het water geleidende, en waar mede men alzoo ook, op die droogten langs het zelve kan komen, zijn dezelve, daar door en door het geen men 'er van boven van de kaai inwerpt, veel al overdekt, met allerlei onreinigheid; en de zon hier op brandende, wordt men zulks, over het verheven voetpad langs de *Seine* gaande, dikwijls op eene gansch niet aangename wijze gewaar.

dan, door den sterken stroomen, waters; welke 'er uit de goten en riolen van terzijde instorten, en waar mede de zoo morsige straten en stegen, van deze stad, als dan zijn afgespoeld, omtrent zoo zwart als inkt; en nauwelijks is zulk een bui over, of de waterdragers gaan al weder aan het scheppen. Vele vreemdelingen krijgen ook van het Parijsche water den buikloop, gelijk te *Rotterdam* en elders van het Maaswater. Een lepel vol goede azijn in eene flesch van dat water, tot drank geschikt, gedaan, wordt hier als een behoedend middel tegen de lastige en bij sommigen misschien schadelijke uitwerking van het zelve opgegeven. Naar men mij verzekerd heeft, is de *Seine* in deze stad en daar omstreeks gansch niet vischrijk.

Daar komt de prachtige Keizerlijke koets, voorafgegaan, omringd en gevolgd van wachten, hovelingen of hooge ambtenaren aanrollen, en hier draagt men eenen *ſervende*, op wiens gelaat niet dan smerte en ellenden te lezen is, op een zieke baar naar het gasthuis.

Deze jonge lieden, met hunne niet onbevallig staande kneveltjes, eerste beginfelen van hunnen baard, zou men welligt voor kweekelingen, in den krijgsdienst aanzien, ondertusſchen zijn zij van eenen geheel anderen opleg: het zijn jonge schilders, beeldhouwers, plaatsnijders, of dergelijken (1).

Wat of die man en vrouw, ginds op de kaai,
de

(1) Toen ik te *Parijs* kwam, en eenigen tijd daarna scheen dit de mode onder de jonge kunstenaars te zijn.

de l'Ecole, tegen over elkander, opeenen zekeren afstand staande, malkander bij afwisseling toeroepen, het zijn lieden, die eene verkorte geschiedenis van *Parijs*, met vragen en antwoorden verkoopen, en dezelve, de eene vragende, en de andere antwoordende, opzeggen (1). Zoo iets, verdiende dunkt mij in andere landen wel nagevolgd te worden. Ook zag ik hier omstreeks dikwijls een man, met een redelijk goed Stand-Microscoop, aan de voorbijgaande, welke zulks verkozen allerlei voorwerpen voor een paar oortjes vertoonende.

Hoe vele onderscheide werkzaamheden, en dikwijls geheel tegen elkanderen inloopende bedoelingen, ziet men hier niet: hier een Officier en daar een Geneesheer, een Advocaat in zijn pleitrok, met een pak met papieren onder den arm, genoegelijk daar henen tredende, en een Cliënt, die met een kloppend hart, het gerichtshof nadert; een geestelijke in zijnen statigen tabbaard, en een wonderlijk toegetakelde potsemaker, elkanderen schier tegen het lijf loopende. Zoo even lazen wij in een open liggend boek, bij een' oude boekverkooper, dagelijks langs de kaai uitstallende, een fraai zedelijk vertoog, en waarschuwing tegen het verleidelijke van den wellust, en op het zelfde oogenblik lonkt ons een bevallig gerijfelijk jufertje

(1) s'Avonds zag ik deze lieden, verscheiden malen, op zulk eene wijze lezen, ieder met een van papier gemaakte lantaren in de hand.

fertje vriendelijk toe. Deze aan de inspraak, van
 zijn goed en menschlievend hart gehoor gevend,
 reikt eenen ellendige een aalmoes toe, terwijl gene
 met een verdacht gelaat, houding en uiterlijk aanzien,
 daar peinzende henen sluipt, en misschien bij zich
 zelve, den een of anderen roof en moord beraamt.
 Verspieders en wachters van de politie, krioelen hier
 met guiten en eerlijke lieden van allerlei rang en stand
 onder elkander. Alles ja de door zelfverveling
 gedreven, en hier voort gestuwde menigte ledigloo-
 pers, schijnt 'er werkzaam en bezig; geen oogenblik
 of men ziet op deze brug zelfs, verscheide rijtuigen
 van boeren, werklieden, heeren enz. te gelijk, die
 elkander voorbij, en wel eens in de wielen rij-
 den. Die hier niet aan gewoon is, raakt schier ver-
 bijsterd, zoo door dit aanhoudend gewoel en gewe-
 mel, als door het vreesfelijk geraas, dat daar bij
 plaats heeft: niet alleen op de brug, maar zelfs be-
 nedan en ter zijde van dezelve, waar men zijn oogen
 wendt, is alles werkzaam, en in eene aanhoudende
 beweging: het klapperen van een watermolen, het
 geklop van een aantal waschvrouwen, het ge-
 schreeuw der schuitemoeders, de onderscheide stem-
 men en toonen, van eene groote menigte schreeuwen-
 de kramers, en kooplieden, het rinniken van een
 paard, het balken van een ezel, het locijen van run-
 deren, het blaten van schapen, het blaffen van hon-
 den het geluid van velerlei gevogelte, op de nabij ge-
 legen kaai, het klappen der zweepen en geroep van
gare, gare der koetsiers, voerlieden, kruijers en dra-
 gers,

gers, de schorre stemmen, van een paar liedjeszangers, met de valsche toonen van hun krasfende viool, het geschal van een goochelaars of potsmakers trompet, de bellen van sommige karpaarden, het geluid van een draaiorgel, en wat al niet meer? Alle deze weinig overeenstemmende klanken vermengen zich met de schelle en welluidende toonen van een talrijk veldmuzijk van een aannaderend regiment en alles wordt door het onafgebroken geraas, van den stroom van rijtuigen, het getrippel der paarden, en het brommend geruisch der honderde voetgangers, als door eene soort van aanhoudende bas vergezeld.

Hier voelt men zich door de muziek, en zoo vele levendige tooneelen opgeruimd, en tot vrolijkheid gestemd; eene menigte volks zet het op een loopen naar de kant van de brug *au Change* — wat of daar te zien is? — Helaas! een paar rampzaligen, die naar de *guillotine* gebracht worden; zij zijn, op een kar gezeten, welke wij op die brug langzaam zien rijden, aan hunne roode manteltjes ligtelijk te onderkennen. Intuschen schijnen zij, die daar aan den ingang van de plaats *Thionville*, zoo aandachtig naar, *Polichinello* (de ronzebons) staan te kijken in hunne aandacht niet gestoord of afgetrokken te worden, zoo min door den toeloop die zij, welke men ter dood straf geleid veroorzaken, als door de lijkkoets (1), die hier

(1) Het gebruik van lijkkoetsen (*Corbillards*), is hier algemeen: zoo dat ook zij, die misschien gedurende hun leven niet reden, eer zij begraven worden, door paarden

eene

hier achter hun henen voor bijrijdt. Nog lange zouden wij ons met het beschouwen van de steeds afwisselende tooneelen, op deze brug bezig kunnen houden, en hier en daar wellicht stof tot min of meer aangename of nuttige opmerkingen, en bespiegelingen vinden; doch daar wij nog eene andere merkwaardige plaats van deze hoofdstad te bezoeken hebben, willen wij ons thans, liever daar henen begeven.

eens worden getrokken, even zoo wel, als de vadzige wellusteling, die bijna nooit de straten betreedt. De kerkhoven in de voorsteden of buiten de stad zijnde, zou het derwaarts dragen der lijken te moeilijk vallen. Ik herinner mij ook niet hier gebruik te hebben zien maken van doodbaren: de kist bij den lijkdiens in de kerk, en voorts, gedragen wordende, geschiedt zulks door vier mannen, op twee dwars stokken; en dat mij zonderling en eenigzins afzigtelijk voorkwam, was, dat in het midden van ieder dier dwarsstokken, eene ijzere pen stak en deze penen hoewel zeer kort gestoken werden, in daartoe gemaakte gaten, in de kist, zekerlijk tegen het afschuiven, bij het aftreden van trappen enz.

T A F E R E E L

VAN DEN TUIN DER.

T U I L L E R I E N

E N

C H A M P S E L T S É E S.

Laat ons over de plaats *du Carouzel* (1), en midden door het paleis der *Tuilleries* gaan, en zoo den tuin intreden; van daar zullen wij den zelve, het best kunnen overzien. Ik heb
deze

(1) Deze plaats is haren naam verschuldigd aan de feesten van LODEWIJK den XIV. In de luisterrijke tornooispeelen, waar bij deze Monarch eene ongehoorde pracht ten toon spreidde, zag men vier natien, en onder andere de Turksche, waar van de kleeding geheel denkbeeldig vleugels vertoonde. Daar nu deze natie op de hoeken geplaatst was, werd dat, zeer uitgestrekte vierkant (*quarré*) genaamd, *quarré-aux ailes*, (vierkant met vleugels), en door verbastering *Car-ouz-ele*. Zie de gegraveerde beschrijving van de feesten van LODEWIJK de XIV. Bibliothek van *Versailles*.

deze openbare wandelplaats, voor de eerste maal ziende, dat gezigt, op verre na zoo treffende, fraai en luisterrijk niet gevonden, als ik, volgens de zoo veel belovende beschrijvingen, die ik daar van gehoord en gelezen had, natuurlijk moest verwachten. Regt voor ons, zien wij, over een ruim en zeer regelmatig verdeeld bloempark, en ronde water kom, door eene breede laan, aan beide zijden, met lommerrijke vakken van hooge wilde kastanje boomen, over eene andere veel grooter ronde waterkom, het hek dienende, tot eenen uitgang op de plaats *de la Révolution*, of *de la Concorde*, en door dat hek, over die plaats, altijd regt uit ziende, door de lange breede, tegen eene hoogte oploopende laan van de *Champs Elysées*, tot de barrièren *des Bons Hommes*, of *de la Conference*. Aan beide zijden van dezen tuin is een verheven, zoogenaamd terras, met een paar rijen nog jonge boomen, insgelijks regt en regelmatig beplant; aan eene menigte, zoo marmeren als metalen beelden, ontbreekt het hier niet; wij zien dezelve op eene evenredige wijze, door en langs den ganschen tuin geplaatst; grootendeels zijn het kopijen van bekende antièken, en de overige meestal van beroemde Fransche meesters, zoo als COUSTON, COYSEVOX, LE PAUTRE en eenige andere.

Beklimmen wij het *terras* ter linker zijde, langs de kaai van de *Seine* loopende, en van waar men alzoo een aangenaam gezigt heeft, om met onze wandelingen een begin te maken. Onlangs bewonder-

de ik de bescheide wijze, waarop zich een schildwacht, aan het hek, bij den opgang van dit *terras* staande, jegens een bejaard, en zoo het schein arm man gedroeg, sedert eenigé tijd, was 'er bevel gegeven, om geene anderen, dan, zoo als men het noemt, betamelijk gekleede personen, tot deze wandeling toetelaten; daar nu deze man, een gelapt kielkje aan hebbende, het hek binnen wilde treden, verzocht hem de schildwacht, met bijvoeging der reden, om te rug te keeren, waarop de andere, op eenen vrij bitfen toon antwoordde, „ *on m'avait* „ *bien dit que depuis quelque temps l'entrée de ce* „ *jardin était défendu aux chiens; mais je ne sa-* „ *vais pas encore que cet ordre s'étendait aussi jusqu'* „ *aux pauvres. — Enfin il y a peut, être des gens* „ *qui ne peuvent pas souffrir le souvenir de leur* „ *ancien état, et tant pis pour eux (1).*” Bedaard en vriendelijk beantwoordde de schildwacht, deze aanmerkingen, met te zeggen. „ *Mon ami: si le* „ *jardin m'appartenait, je vous en accorderais la* „ *jouissance, de tout mon coeur; maintenant je suis* „ *obligé d'observer strictement ma consigne et ce* „ *serait bien malgré moi, si j'étais contraint à cet* „ *ef-*

(1) Dat is: „men had mij wel gezegd, dat sedert eenigen „tijd, de ingang van dezen tuin, voor de honden verbo- „den was; maar ik wist nog niet, dat dit bevel zich „ook tot de armen uitstrekke. — Doch 'er zijn misschien „lieden, die de herinnering aan hunnen vorigen staat niet „kunnen verdragen, en des te slimmer voor hun.”

„*effet à la moindre rigueur.*” (1) Deze gepaste waarschuwing, was dan ook genoegzaam, en de arme man ging henen.

Het getal der wandelaars, is noch niet aanmerkelijk; na de maaltijd, en tegen den avond, zal het 'er vrij wat drukker zijn. Hier onder bemerken wij, in het minst bezocht wordende gedeelte van den tuin, een naar het schijnt verliefd paartje; arm in arm, en hand in hand, zachtjes henen dwalende, elkander nu en dan, eens lonkende aanzien, en nu en dan een woord toespreekende. Een kus
 durft

(1) — „Mijn vriend, indien de tuin mij toebehoorde, zou ik 'er u, met al mijn hart, het genot van toestaan, thans ben ik verplicht, om mijnen last, betrekkelijk dezen post, naauwkeurig in acht te nemen; en het zou wel, in weêrwil van mij zelve zijn, indien ik, ten dien opzichte, tot de minste gestrengheid werd genoodzaakt.” Het is niet te verwonderen, dat men meermalen dergelijke trekken onder de Fransche krijgslieden aantreft: wijl 'er zich onder dien stand, als daar toe verplicht zijnde, lieden van allerlei klassen, aanleg en gezardheid bevinden, het geen toch, bij andere natiën, op verre na zoo algemeen het geval niet is. Hoe veel echter verschillen deze van hun, die, onlangs, in het deerniswaardig *Lubek*, zich aan de zoo verre gaande afgrijpselikheden hebben overgegeven, dat niet minder dan de naam van eenen VILLERS noodzakelijk is, om dezelve geloofwaardig te doen zijn.

durft men wel niet wagen; doch de opwekking daartoe laat zich duidelijk bespeuren, ach waarom is men thans niet geheel alleen: nu dient men, aan de hier zoo veel gezag voerende welvoegelijkheid, toch gehoor te geven. — Het schijnen nog zeer jonge lieden — gelukkige oogenblikken — misschien gevoelen zij die eerste pas ontloken, krachtige en hartelijke liefde, dien waren wellust, waar van de herinnering, zelfs voor ieder, die denzelfden slechts eenmaal gevoeld heeft, nog zoo aangenaam, en streelende is; de verrukkelijkste beelden, van genot en zaligheid, door de levendigste verbeelding geschapen, en door het vuur der jeugd gekoesterd, vertoonen zich aanhoudend, voor hunnen opgeruimden geest, begeerte en hoop brengen hunne zielen, in de gelukkigste gesteldheid — welligt wanen zij, dat deze liefde eeuwig zal duren, en hoe ligt zullen zij vooral, hier te *Parijs*, uit dien zoeten droom ontwaken. Doch laten wij hun althans niet storen door onze bespiegelingen verder voor te zetten; maar liever onze wandeling vervolgen.

Van de andere zijde, van dat *terras* afziende, ontwaren wij, over en langs de *Seine*, grootendeels dezelfde voorwerpen, die wij reeds, op de *Pont Neuf* zagen, hoe wel van eene andere zijde, en op eenen onderscheiden afstand. Het gewoel op de nabij liggende brug, *Pont Royal* genoemd, en daar bijgelegen kaaijen, is van hier zeer onderscheidenlijk te zien. Op de, om hare schoone en be-

vallige bouworde, wel bezienswaardige, brug, ter regter zijde wat verder gelegen en *Pont de la Concorde* genaamd is het minder druk, omdat die brug aan een der uiterste en minderbevolkte deelen der stad gelegen is. De kaai regt hier tegenover, wordt naar den Keizer, *quai BONAPARTE* genaamd, het aanmerkelijk muurwerk, van gehouwen steenen, langs het water, is onlangs eerst voltooid geworden. Op die kaai zien wij eenige aanzienlijke en fraai gebouwde *hotels*, zoo als dat van het Legioen van Eer, (voorheen van ZALM), en wat verder dat van de Bataafsche Legatie, van achteren hier uitkomende, en al zoo, ook een aangenaam gezicht op de rivier enz. hebbende. Tegen over de brug *de la Concorde*, zien wij het paleis en fraaije vergaderzaal van het Wetgevend Ligchaam, voorheen van den Raad der Vijfhonderden.

Hier onder, op den kaai, langs den muur van dit *terras*, zien wij eene menigte achter elkander staande overdekte rijtuigjes, voor vier personen, door een paard getrokken wordende, welke gedurig over en weder naar *St. Cloud*, *Versailles* en *St. Germain* enz. rijden; als men de vier plaatsen betaalt, kan men alle oogenblikken vertrekken, anders moet men wachten, tot die vervuld zijn, het geen doorgaans, ook nog al spoedig gaat. Men vindt ook dergelijke rijtuigjes in eenige andere voorsteden van *Parijs*, voor de daaromstreeks gelegen plaatsen; doch waarom men aan dezelve den wei-

nig kleschen naam van *pots de chambre* (waterpotten) geeft, weet ik niet.

Verder voortgaande, op dit *terras*, zien wij hier eenige onlangs gemaakte veranderingen, en nieuwe beplantingen, zekerlijk tot verbetering verstrekkende; doch waarom heeft men, het groote pleisterbeeld van den waardigen ROUSSEAU, dat hier in een klein tuintje, onder het lommer van eenigen boomen plagt te staan, weggenomen, en geen marmer in de plaats gezet? Voor mij was het altijd, eene aangename herrinnering, wanneer ik hier de afbeelding van mijnen goeden JEAN JACQUES zag. Ja! hoe zeer velen zijn roem thans ook trachten te verdonkeren, en hem zelfs in verachting pogen te brengen, zoo lang de menschen nog eenigzins hunne waarde blijven gevoelen, en het gezond verstand niet ten eenemaal door drogredenen, of geweld onderdrukt is, zal hij toch altijd nog warme vrienden blijven behouden.

Laat ons nu in den tuin aftreden, en den grooten vijver, aan het eind van den zelve, meer van nabij bezien. Deze vijver zou, naar men verzekert, juist zoo veel voeten omtreks bevatten, als de ganse tuin, van het hek, aan de plaats *de la Concorde*, tot het paleis toe, lang is; dit zou men, op het oog, niet denken. De liefhebbers van schaatsenrijden, genoegzaam in geheel *Parijs*, daar toe geene gelegenheid vindende dan hier (1), dient

(1) Want de *Seine*, stroomt in den winter te sterk,
om

dient deze vijver, zoo dra daar in het ijs maar eenigzins bruikbaar is, tot een algemeen rijperk, en wordt dan, als niet zeer uitgebreid zijnde, al ligtelijk te bekrompen; met dat al zag ik, dat gekras en gewemel, altijd nog al met genoegen, gelijk ik daartoe, gedurende mijn verblijf te *Parijs*, meermalen gelegenheid had: immers herinnerde het mij aan de zoo drukke, en onderscheiden ijsvermaken, op de velden, meren en stroomen van mijn Vaderland.

Het gelaat van LODEWIJK den XVI, dat men in de aderen van het marmer, op een *piédestal*, van een der beelden, om dezen vijver staande, meent te vinden, wordt door menig een, die het hier komt opzoeken, met aandacht, en eene soort van eerbied beschouwd.

De menigte stoelen, die wij hier tusfchen de boomen

om dicht te kunnen vriezen en gebeurt het al eens, dat het ijs zich hier en daar vast zet, dan is het natuurlijk meest al te ongelijk, om op schaatsen te rijden, evenwel heb ik zulks in Januarij 1803, langs de kanten, voor de Munt, zien doen. Bij zeer hoog water, levert het veld van *Mars* overstroomd en bevroren zijnde, wel eens eene ruime baan voor de schaatsrijders op; doch gedurende mijn verblijf te *Parijs*, is dat althans niet gebeurd. De Franschen mogen goede dansers zijn; wij Hollanders zijn hun ver den baas, in het fraai en bevallig schaatsenrijden.

men vinden staan, of die 'er op gansche stapels opgehoopt liggen, doen ons zien, dat dit gedeelte van dezen tuin, het meest bezocht wordt, hier vinden wij ook al een aantal, zoo juffers als heeren zitten, of heen en weder wandelen. Deze stoelen kan men van lieden, die daar toe het voorregt vergund is, voor twee fransche stuivers huren, en 'er dan eenen ganſchen voor, of namiddag gebruik van maken.

Die kloeke, welgekleede en statige matrone, welke ginds een weinig van het gewoel verwijderd, met eenige papieren in de hand, heen en weder loopt, verhuurt, voor eene of twee Fransche stuivers het stuk, de nieuwspapieren van den dag, ter lezing; hare klanten ziet men ook, daaromstreeks zitten. Ik zelf breng hier dikwils een uurtje, op die wijze door; zij weet mij veeltijds te zeggen, welke couranten de belangrijkste zijn, en wil ook wel eens praten; oppervlakkig is zij mij dan voorgekomen een rond en goed wijf te zijn.

Zij, die daar in het hof liverei gekleed, met eene meesterachtige houding, henen stappen, zijn op-pasfers, bestemd, om velerlei ongeregeldheden voor te komen, en te zorgen, dat de verordening-opzigtens, dezen tuin worden in acht genomen, wakende alzoo tegen het beschadigen van beelden, boomen en planten, het afplukken van bloemen, het rondloopen van allerlei soort van kramers, het wandelen, of slechts doorgaan van niet behoorlijk

gekleede lieden, waaronder men half naakte vrouwen echter niet schijnt te verstaan; gelijk mede tegen de honden (1) enz.

Dat de zoo nette, en regelmatige bloemperken, door hekjes, van boonstaken en hout, naar het schijnt uit takkebossen, afgeslut zijn, is mij altijd misfelijk en weinig overeenstemmende, met het geheel voorgekomen, dit schijnt men eindelijk ook te zien; hier en daar is dan alrede begonnen met 'er andere om te maken, deze zijn van gevlochten draadwerk, dat zeker wel netter, doch tevens zeer stijf staat, gelijk dat, in dezen tuin, in alle opzichten de smaak is.

De twee zwanen, in den middelsten vijver van het bloemperk, hebben nog zeer veel bekijkers, dewijl die vogel hier niet algemeen bekend is (2), deze
zijn

(1) Toen het bevel, dien aangaande, pas werd uitgevoerd, veroorzaakte dit geen gering gemor, onder verscheide lieden, die gewoon waren, hier dagelijks mischien met hunnen eenigen getrouwen medgezel, te komen wandelen. Zelfs zijn daardoor, hooggaande onaangenaamheden, tuschen sommige wandelaars en de oppassers voorgevallen.

(2) Hoe wel 'er, in de menagerie van den plantuin, ook een of twee paar gehouden worden. Ook heeft men daar eenen Ooijevaar, welke insgelijks, als een hier zeldzame vogel beschouwd wordt; naderhand heb ik 'er een, bij een' vogelkooper op de plaats voor de kerk St.

Ger-

zijn aan Keizer NAPOLEON door de stad *Amiens* bij zijne intrede aldaar geschonken, zijnde dit, volgens berigten des wegens, eene aloude hulde, welke men daar gewoon is, aan zijnen opperheer, bij deszelfs intrede te bieden; veel ruimte om te zwemmen hebben die dieren hier wel niet, doch worden anders wel verzorgd. Zelfs is 'er het houten huisje, aan den kant van dien vijver, opzettelijk voor gemaakt (1). In de, aan beide zijden van het bloemperk, kleinere vijvers, of gemetselde waterkammen, met kale steenen boorden, gelijk zij hier alle zijn, ziet men eenige goudvischjes, doch ik geloof niet, dat zij 'er in voorttelen, misschien uit hoofde van de ondiepte, en om dat 'er hoegenaamd geene water planten, in of om groeijen. 's Zondags en bij plegtige feesten wordt de wandeling in dit bloemperk veraangenaamd, door de watersprongen, welke men uit de vijvers doet spelen. Wat verder in den tuin, tuschen het geboomte, ziet men een paar andere langwerpige vierkante bloemperken, wel

Germain l'Auxerrois, zien staan, en bespeurde dat vele van de menigvuldige bekijkers, 'er den naam niet eens van wisten.

(1) Bij deze vijver ging de Heer CHARLES, in 1783 voor de eerstemaal met eenen luchthol op, gevuld met ontvlambare lucht: weinigtijds te voren had MONTGOLFIER, de eerste lucht reis ondernomen, met eenen bol, waarin de lucht door middel van vuur verdund was.

welke men den wijschen, dog weinig voegenden naam van *Cirques* (renperken der ouden) geeft; mischien om dat in het eene, de beelden van ATALANTE en HIPPOMENES, door LE PAUTRE, staan; aan het een eind van ieder dier bloemperken, heeft men dan ook een wit marmere bank, in den antieken smaak geplaatst. Toen ik pas te *Parijs* kwam, en zulks in de Lente was, roemde men mij, als een Hollander, met de bloemen-teelt eenigzins bekend, die bloemperken omgemeen; ik ging de pas ontloken Hiacinten en Tulpen, dan zien, en vond 'er naar mij voorkwam, niet anders dan die soort van goed, dat men te *Haarlem* en daaromstreeks bij den hoop, voor eenen geringen prijs koopt.

De menigte wandelende personen, die zich voor het middagmaal nog eens komen vertreden, is aanmerkelijk toegenomen, doch nu zien wij, eene zekere klasse komen, terwijl eene andere weder henen gaat: vele lieden juist, niet tot die van den eersten rang behoorende, eten te drie of vier uren, terwijl gene gewoon zijn, om zich te vijf, of zes uren, ja zelfs later aan tafel te zetten; als de eerstgenoemde dus henen gaan, om te eten, hebben de andere nog een paar uren tijd. Ik herinner mij ter dezer gelegenheid, een soort van oud versje, waar na men kan afmeten, hoe zeer de levenswijze veranderd is; dus luid het:

„ *Lever a cinq, diner a neuf;*
 „ *Souper a cinq, coucher a neuf,*
 „ *Fait vivre d'ans nonante neuf.*” (1)

De schouburgen te *Parijs* beginnen eerst 's avonds om zeven uren, en evenwel is zulks, voor een aantal lieden, die 'dan het middagmaal nog niet genuttigd hebben, veel te vroeg.

Hier omstreeks het middagmaal willende houden, behoeven wij niet ver te gaan, men vindt om dezen tuin verscheiden koks (*restaurateurs*). De voornaamste en zelfs een der voornaamste van *Parijs* is *VERY*; wij zien zijne huizing aan het *terras*, ter regter zijde, *Terrasse des Feuillans* genaamd, en beneden hetzelfde, tegen dat *terras*, eene ruime en fraaije tent, van gestreept doek, met zwierige roode franjes: deze tent almede aan *VERY* behoorende, dient des zomers voor een kosthuis, waar men allerlij ververschingen, van de fijnste en beste foort, zoo als onderscheiden ijs, *sorbets* enz. kan bekomen, en alwaar men door een aantal, zeer net gekleede, en vlugge knechts (2), op zijne wenken gediend wordt. Wil
 men

(1) Dat is: „ Opstaan ten vijf uren, het middagmaal
 houden om negen,
 „ Het avondmaal houden om vijf, te bed
 gaan om negen,
 „ Doet negen en negentig jaren leven.”

(2) De knechts, in de kosthuizen, en bij de Koks, noemt men te *Parijs garçons*, (jongens), anderen zelfs

men bier of *cidre* (appel drank) drinken, dan gaat men onder het *terras* door, in eene fraaije wel ingerigte kelder; zijnde aardig beschilderd, en met spiegels versierd: want in de tent, wordt de genoemde drank niet verkocht, tegen den avond kunnen wij die tent bezoeken, wanneer het, en indien het goed weder blijft, zeer druk zal zijn; thans treden wij liever de spijs zal in, om wat te eten: — De grootste lekkerbek, kan op een of andere nog openstaande plaats, aan een der tafeltjes in deze ruime en bevallig versierde zaal, nederzitten. Welk eene aanmerkelijke verscheidenheid van spijzen, en dranken, vinden wij niet op de net gedrukte, hier en daar op de tafeltjes liggende lijsten! De ervarenste navolgers van LUCULLUS of de APICIUSSEN, vinden hier dikwils geregten, die zij nog niet kenden: want de verdienste van eenen goeden kok bestaat niet alleen in het bereiden van eene menigte spijzen, maar hij moet ook inzonderheid rijk zijn in het uitvinden van nieuwe schotelen, ter onderhouding van eene aangename verscheidenheid, op den prachtige disch; vooral te *Parijs* moet een kok, wil hij roem verwerven, en daar door veel aftrek hebben, zoo wel als eenen modekraamster, kleermaker, behanger, gedurig wat nieuws weten uit te denken; waarom men die stad, dan ook te regt als de hooge school der keukenkunst, en den zetel der

ver-

liverel bedienden worden gewoonlijk, wanneer men hunnen naam niet weet, *Monsieur* (Mijn heer) geheten.

versijenste lekkerbekkerij kan beschouwen. De jaarboeken, sedert eenige jaren, onder den titel van *Almanach des Gourmands* (1), uitgegeven, doen ons

(1) In het begin van dit werk, maakte ik van die *Almanach* reeds gewag. Zie bladz. 68, dezelve zijn nog door twee andere deeltjes, voor 1806 en 1807 opgevolgd geworden. In het 5de, of tot hier toe laatste deeltje, vindt men onder andere eene omstandige beschrijving van een gebraad, het geen genoemd wordt: gebraad zonder wederga; om het zonderlinge van dit gerecht, zal ik 'er hier kortelijk een denkbeeld van geven: verscheiden vogels van opklimmende grootte, worden in elkanderen gestoken: men begint, met een zeer klein gevuld vogeltje, *bec-fique* genaamd, dit steekt men in een *ortolaan*, deze weder in een leeuwerik enz., stoppende alzoo zeventien vogels van onderscheidene grootte en sootten, waar van 'er eenigen met spek omwonden moeten zijn, in elkanderen; de laatsten van allen is een trapgans; de ledige plaats, die daar in nog mogt overblijven, wordt met kastanjes enz., aangevuld, zoo dat alles welsluit. Dit gerecht is niet volstrekt nieuw, zegt onze schrijver; de Romeinen, en zelfs onze voorouders (de Franschen) kende de wijze van de dieren, zoo van het land en uit het water, als vliegende in elkanderen te sluiten; doch geeft hij, als eenen nieuwe uitvinding, onder anderen op een soort van suikergoed (*bonbons*), dat men de naam van kogels van *Jena* (*boulets de Jena*) gegeven heeft, en dat zeer lekker zijn moet, vervolgens zegt hij, dien aangaande: „ wanneer „ men ons nog eenige bomme van *Austerlitz*, kogels „ van *Marengo* enz., geeft, zullen wij eene gefulkerde

ons de vorderingen, en nieuwe uitvindingen dier kunst, benevens de voornaamste bijzonderheden, daartoe betrekkelijk, geregeld kennen, en maken ook van de goede inrigting, en verscheidenheid van spijsze, welke men bij den Hr. VERY vindt, met lof gewag, en zekerlijk, al is men zelfs geen lekkerbek, en al komt de maaltijd hier vrij hoog te staan, verdient echter dit huis als iets opmerkelijks wel bezocht te worden.

Nu hervatten wij onze wandeling weder in dat gedeelte van den tuin der *Tuilleries*, alwaar zich de menigte thans bijna verdringt. Een groot aantal heeren en juffers, naar de mode, gaat gedurig op en neder, in een klein gedeelte van een laan, tusfchen omtrent 16 boomen; waarom ik hier dan ook, dikwijls hoorde zeggen, van deze wandeling sprekende: „ *allons nous promener entre les seize* „ *arbres.*” (Laat ons tusfchen de 16 boomen gaan wandelen.) Aan beide zijden van die wandelplaats voor en tusfchen die boomen, zien wij dan ook een aantal, naar den smaak uitgedoste, en opgeschikte lieden, van onderscheiden jaren en kunnen, in verscheiden rijen achter of op eene onregelmatige wijzen, door elkanderen zitten; de verschillende kleding, houding, gelaat enz., van velen en de aangele-

„ *artillerie* hebben, die zonderling roemrijk zijn zal, en „ niet zal kunnen missen, van de lekkerbekken met de „ krijgskunst, zoo vijandig, van die van den mond, te verzoenen.”

legenheden van sommige bekenden, leveren hier geen geringe stof, tot een veelal hekelend onderhoud op. Hier ziet men eene vrouw, die 'er wel uitziet, doch men vindt haar smakeloos gekleed, of onbevallig van gang en houding. Een jong heer, die daar peinzenden henen treedt, kan men niet lijden, om zijn, *air bourru et misantrope*, (kwintig en menschen hatend voorkomen.) Een ander vindt men weder te gemaakt en met zich zelve te veel ingenomen. Men vroeg hier eens aan eenen vreemdeling, wat hij dacht van eenige vrouwen, welke daar zaten, en zeer sterk geblanket waren, waarop deze antwoordde: ik heb geen kennis van schilderijen. Van eene vrouw welke altijd met haren man wandelt, zegt men: *elle est toujours sur les epaules de son mari*. (Zij is altijd op de schouders van haren man.) Velen houden het hier voor zeer onwellevend en belagchelijk, wanneer man en vrouw, gedurig arm in arm, met elkanderen wandelen, of zich in gezelschappen, of openbare zamenkomsten bijzonder aan elkanderen gehecht toonen, en waar is ook de trek naar verscheidenheid in alles zoo sterk dan hier? Men verhaalt van een echtgenoot, die door zijnen leeraar aangaande de pligten jegens zijn huisvrouw vermaand, en daar bij herinnerd zijnde, dat man en vrouw door het huwelijk vereenigd waren, antwoordde: ik weet het, man en vrouw zijn een; doch neem mij niet kwalijk, ik verveel mij doorgaans in de eenzaamheid. Ik zag hier ook een spotprent, waar in de echtgenoot verbeeld wordt, geleidende de kinderen, en

be.

beladen met het mopshondje, en de *parapluie*, terwijl mevrouw, zeer bevallig gekleed, met een *incroyabel* heertje gearmd, achter aankomt wandelen. In de voornaamste prentewinkels van *Parijs*, vindt men deze prent, te koop hangen. Had DE LA ROCHEFOUCAULT andere natien en volkeren, zoo wel van nabij gekend als die, waartoe hij behoorde en waaronder hij verkeerde, misfchien zou hij zoo algemeen van het huwelijk niet gezegd hebben, „ *Il y a de bons mariages; mais il n'y en a point de délicieux.*” (1) Doch wij gaan nu verder op, hoewel daar ook nog wel een aantal menschen wandelt, is het gedrang 'er echter veel minder. Offchoon de wandeling op het *terras* langs de rivier zeer aangenaam is bijzonder, door het fraai uitzigt, wordt echter dit gedeelte algemeen verkozen, alles pakt zich hier op een, en in het grootste gedeelte van den tuin ziet men naar evenredigheid van de zich alhier bevindende, maar zeer weinig menschen: het is de mode zoo, en dat is genoeg. In de breede laan langs het *terras* der *Feuillans*, zien wij een aantal ongemeen groote Oranje boomen; 's winters worden zij in de ruime *Orangerie*, in de galerij van de *Louvre* bewaard, en met daartoe geschikte wel ingerigte wagens, heen en weder vervoerd.

Opmerkelijk is het gewoel van zoo veel menschen, van onderscheide natien, veelal aan hunne spraak

(1) Dat is: „ 'er zijn goede huwelijken; maar geene „ hoogst aangename.”

spraak en kleeding te kennen. Zie hier een zwaarlijvig Engelschman tusschen twee vrouwen van zijne natie, met lange stijve keurslijven of corsetten, en hoeden als kokers, voor het aangezicht uitstekende; zij hebben niet weinig bekijks, en geven al dikwijls aanleiding tot spotternij (1). Die Grieksche vrouw, met haren sluijer en ongewone bontekleeding, heeft zich hier al meer vertoond, en wordt dus minder aangegaapt, ook zien de Parijzenaars deze vrouwen, met hare ongemeen hooge mutsen, en daarvan afhangelende kanten, dikwijls, doch zij trekken aanhoudend het oog der vreemdelingen tot zich: te *Caux*, eene landstreek, in het voormalig *Normandye*, t' huisloorende worden zij *Cauchoisés* (vrouwen van *Caux*) genoemd (2). Een vreemdeling, aan zijn ordens kruis, als *Malthezer* ridder kenbaar, wandelt hier eenigen *Turken*, verzeld door hunnen dervis, met zijne hooge muts, vreedzaam voorbij (3). Alweder

eene

(1) Men heeft zelfs een caricatuur plaat, van in dien smaak gekleede Engelsche gemaakt; echter zag ik, eenigen tijd daar na, de Fransche vrouwen, insgelijks met eene soort van keurslijven of corsetten, waar door de borst zoodanig vooruitgeperst werd, dat zulks tusschen de schouder bladen een aanmerkelijke vouw of kloof veroorzaakte.

(2) Op de hier tegens overstaande plaat, vindt men eene afbeelding van die vrouwen.

(3) Bij het Turksche gezantschap, dat ik te *Parijs* gezien heb, was een *Dervis*, en deze zag men benevens,

meer

de Witt jr.

VROUWEN VAN CAUX.

eene Engelsche vrouw, zij is bijna gekleed op eene wijze als ten tijde van MARIA STUART, terwijl de Fransche *dames* nog altijd de kleeding van SAPHO en LAIS, trachten na te volgen; andere meer bejaarde en vooral buiten lieden, zien 'er mede geheel anders uit; het verschil in de kleeding der mannen, is ook aanmerkelijk, men telt onder dezelve wel 7 of 8 verschillende hoeden, het zij in gedaante, of kleur; de ronde grijze hoed met eene, aan de onderzijde groenen rand, wordt vooral door jonge lieden naar de mode veel gedragen. Zwarte en koper kleurige, bruinen en blanken, zoo mans als vrouwen, zitten of wandelen hier door een; bij deze bonte skakering door kleeding, kleuren der huid, bloemen en andere omringende voorwerpen, komt nog de kleeding der krijgslieden van zoo vele onderscheiden regimenten, welke men hier dagelijks in menigte ziet, hunne roode, witte, gele, groene of blaauwe pluimen enz. Men kan zich nauwelijks zulk een bont gewoel van menschen voorstellen; — en hoe zeer ieder, die hier komt, wel wat fransch dient te kennen, daar de Franschen zelve, en vooral de Parijzenaars, zich weinig moeite geven, om vreemde talen te leeren, nochtans spreken de meeste vreemdelingen, hunne moedertaal onder elkanderen, zoo dat men hier dikwijls in een oogenblik zes of zevenerlei talen hoort spreken, en meer dan eenmaal heb ik ondervonden, dat

meer andere zijner geloofsgenooten dikwijls, in den tuin der *Tullierten*.

dat sommige vreemdelingen, zich op eene wijze met elkanderen onderhielden, als of zij zich verbeeldden dat niemand hunne moedertaal verstond; ondertuschen, kan men zich daar mede deerlijk vergisfen: want ook zij, wier beltemming het is, om te bespieden, wat 'er hier en daar omgaat, en die zich ook wel degelijk, onder deze wandelende menigte bevinden, zelfs onder de bevallige kunne, of onder het deftigste kleet, en eenvoudigst gelaat, dezulke zeg ik, verstaan somtijds vreemde talen en gedragen zich, als of zij niets verstonden; men heeft mij daar wel eens voorbeelden van verhaald. Ook onder de gaauwdieven en fielten, vindt men 'er velen, die vreemde talen verstaan, of door dat zij overal rondgezworven hebben, of door dat zij zelve vreemdelingen zijn. Over niets dan onverschillige dingen in het openbaar te spreken, in welke taal zulks ook zijn moge, is hier dan in allen opzichte het raadzaamste.

De kleeding van die man en vrouw, schoon zij 'er anders ordelijk uitzien, is wel eenige modes ten achteren, zoo wel als van het paar jonge juffrouwen, dat voor hen uitgaat; zij schijnen tot een gezin te behooren, en aan hunne houding en wijze van alles, om zich heen, met bevreemding aantestaren, ontdekt men ligtelijk, dat dit tooneel voor hun nog nieuw is, en zij alzoo in de hoofdstad niet t' huis behooren, aan hunne spraak schijnen het echter Franschen. — Daar hooren wij het al: „*voyez donc ces Provinciaux comme ils ont l'air gauche!*” (zie eens

eens die provintialen, wat zien zij 'er lomp uit,) zegt men; die menschen zullen hier, zoo als men zegt, menig eene veer moeten laten; zoo gaat het doorgaans met lieden, die 'er wat vreemd uit zien, wanneer zij zich op openbare zamenkomsten, of in groote gezelschappen vertoonen. Vele Parijzenaars lagchen en spotten gaarne met vreemdelingen, en schijnen zich tot allerlei aanmerkingen ten hunnen opzichte gerechtigd te achten; hunne overige landgenooten zijn daarvan gansch niet uitgesloten; doch hunne eigen gebreken niet willende weten, of wanende, dat de hoogst mogelijke trap van volmaaktheid te *Parijs* te zoeken is, kunnen zij niet wel dulden, dat anderen ook op die stad, en hare bewoners in 't algemeen vrij wat aftewijzen vinden, niet zeldzaam leest men zulks echter, bij hunnen eigen schrijvers, en tot lof van hunne schouwburgen dient onderanderen gezegd, dat men 'er niet alleen, *Les Provinciaux à Paris et la Petite ville* enz. (1) ziet spelen, maar ook schier dagelijks de gebreken en belagchelijkheden van de hoofdstad, daar op ziet ten toon stellen. Een paar dagen geleden, vonden wij die lieden, die ons daar te gemoet komen, ook hier, doch zij zagen 'er toen nog veel vreemder uit, dan de provintialen, die wij zoo even gezien hebben, en thans zijn de vrouwen zoo wel als de mans, naar den

(1) De Provintialen te *Parijs*, en de kleine stad: beide stukken, van den bekende tooneel schrijver en speler PRICARD, sedert onlangs lid van het *Institut National*.

den eersten smaak gekleed, het *air Parisien* ontbreekt 'er maar aan, zou een Parijzenaar welligt aanmerken. Nergens kan welligt, zelfs de armste landlooper, wanneer hij het geluk heeft, van onverwacht eene erfenis te krijgen, of eenen grooten prijs uit de loterij te trekken, spoediger een groot heer worden, dan hier: om zich van kleederen, meubelen, rijtuig, lakkeijen enz. te voorzien, hier toe zijn slechts weinigen uren nodig; overal vindt men dan boeken, om eenige aardigheden te leeren zeggen, en tafelvrienden bij den hoop. Ik heb hier meer dan eens dergelijke aanmerkelijke veranderingen waargenomen, niemand kan dikwijls gissen, waar de overvloed zoo spoedig van daan komt, maar veeltijds is die uiterlijke vertooning ook bedriegelijk: men kan te *Parijs*, een kleed enz. huren, om voor een oogenblik den heer te spelen; eenen fraaije overrok, dien men over zijne slordige en gescheurde plunje aantrekt, noemt men niet oneigenlijk, *un habit de credit*, (een kleed van Credit.) Te *Parijs*, zegt men: „*on ne connoit la fortune des hommes qu'a leur mort.*” (kent men het fortuin der menschen niet dan na hun dood) en deze aanmerking komt mij zeer gegrond voor.

Als men zoo veel pracht en weelde ziet, en hier niet zeer bekend is, zou men niet ligt vermoeden, dat slechts eenige schreden verder, armen en ellendigen, in enge en havelooze hokjes, op de hoogste verdiepingen zitten te zuchten. Zekerlijk brengt de weelde hier in vele opzigten een aanmerkelijk voordeel

deel aan; doch tot welk eenen prijs ook? — Zij vond en vindt nog sterke voorstanders, maar tevens ook verstandige, en achtenswaardige bestrijders. De MONTAIGNE heeft 'er reeds tegen geijverd. „ *Le luxe* (zegt J. J. ROUSSEAU) *sert au soutien des Etats, comme les cariatides servent à soutenir les palais, qu'elles décorent, ou plutôt comme ces poutres dont on étaye des batimens pourris, et qui soutient, achèvent de les renverser. Hommes sages et prudens, sortez de toute maison, qu'on étaye.*” (1). Bij een' ander schrijver lezen wij „ *Le Luxe est une Divinité bizarre, à laquelle on sacrifie le nécessaire pour en obtenir le superflu.*” (2). Verscheidene Vorsten in onderscheiden tijden, hebben wetten en reglementen tegen de weelde, en overdaad, bekend, onder den naam van *Loix somtuaires* gemaakt; van HENDRIK den IV, vindt men aangeteekend, dat hij, bij een edict, aan zijne onderdanen, het dragen van goud en zilver, op hunne kleederen, verbieden-

de

(1) De weelde dient tot steun der staten, gelijk de beeldpilaren dienen, om de paleizen die zij versieren, te ondersteunen, of liever als die balken, waarmede men de verrotte gebouwen schoort, en die dikwijls hunnen val voltoojen. Menschen, die wijs en voorzigtig zijt, gaat uit ieder huis, dat geschoord is.

(2) Dat is: De weelde is eene grillige Godheid, aan welke men het noodzakelijk opoffert, om 'er het overtollige van te verkrijgen. Zie: *Essai sui les moeurs Bruxelles 1765.*

de daarbij voegde „ *Excepté pourtant aux filles de joie et aux filoux, en qui nous ne prenons pas assez d'intérêt, pour leur faire l'honneur de donner notre attention à leur conduite* (1). Een aantal Parijzenaars zullen u zeggen, dat de pracht en weelde voorname steunen van den staat zijn; doch hoevele nijvere en eerlijke landlieden, of burgers, in andere streken van Frankrijk, zullen hier niet geheel anders over denken?

Eilieve! beschouwt mijdien Paruikemaker en baardscheerder, uit mijne buurt, met zijne vrouw eens; zou men aan hunne kleeding niet alleen, maar zelfs aan hunne houding en gebaarden niet zeggen, dat het lieden van eene uitmuntende opvoeding waren, tot den voornaamsten stand behoorende; zulke ontmoetingen zijn hier in 't geheel niet zeldzaam, en over het algemeen moet men bekennen, dat zelfs de geringe burgerstand van *Parijs* dien van andere landen, en plaatsen, in wellevendheid, overtreft; maar zouden anderen hun daar en tegen, ook niet in opregtheid en zedelijkheid overtreffen? „ — *l'exces de civilisation* (zegt zeker schrijver) *n'est autre chose que l'absence des mœurs.*” (De overmaat van beschaving, is niet anders dan de afwezigheid der zeden).

Daar men zich alzoo, aangaande de stand van zoo
ve-

(1) — Uitgezonderd nogtans, de meisjes van pleisier en de gaauwdieven, in welke wij geen belang genoeg stellen, om hun de eer aan te doen, van onze aandacht op hun gedrag te verleen.

vele personen, op openbare zamenkomsten enz., zoo ligtelijk kan bedriegen, is men ook bijzonder gevat, op alle teekenen, welke eenig onderscheid zouden kunnen aan duiden; zoo onderscheidt men, bij voorbeeld, inzonderheid op vermomde dans partijen of bij de vastenavond vermakelijkheden, veelal den zoogenaamden fatsoenlijken man, van den werkmán, aan zijne zachte hand, en insgelijks de vrouwen aan hunne kleine voeten, daar de voorname, door dat zij van jongs af aan enge schoenen dragen, die doorgaans veel kleiner hebben, dan die van eenen geringen stand, waarom men bij dergelijke gelegenheden aan vermomde personen, dikwils verzoekt, om eenen handschoen uit te trekken, of den voet te toonen; het zelfde geschied ook veeltijds, wanneer men zoo iemand als een bekende tracht te herkennen, het geen somtijds door het vertoonen van de hand kan geschieden; doch dat men zich bij dat alles niet zeldzaam bedriegt, is ligtelijk te begrijpen. Op fijn en zuiver lijnwaad, als tot de kleeding van voorname lieden behoorende, wordt thans ook veel gelet, en naar men mij verzekerd heeft, neemt hier de smaak voor fraai linnen goed aanmerkelijk toe.

Onder de wandelende menigte zien wij van tijd tot tijd, eenige der voornaamste staats ambtenaren, zelfs den tweeden Consul zag ik hier dikwijls met een klein gevolg, op en nedergaan, doch den eersten Consul heb ik hier nimmer gezien, zoo min als op eenige andere openbare wandelplaats.

Het gezelschapje van bejaarde dames, dat wij daar
in

in een' halven cirkel, bij elkanderen zien zitten, schijnt dezen hoek verkozen te hebben, om zich van de menigte aftezonderen; zij hebben het verbaasd druk en men kan uit haar gelaat, houdingen en gebaarden duidelijk merken, dat zij vele der voorbijgaanden wakker over den hekel halen, waarschijnlijk, niet zeldzaam, wegens gebreken, waarvan zij zelve in vroegere jaren niet vrij waren; onder haar bevinden 'er zich, die al zeer misfelijk opgeschikt zijn, en gemeenlijk laten dezulke niet na, om bij iedere gelegenheid op de tegenwoordige modes te smalen. Over het algemeen vergeten bejaarde of zoogenaamde, ouderwetsche lieden, al dikwils dat zij ook hunne grilligheden, aangaande zekere gebruiken, en gehechtheid aan deze of gene kleeding hebben. Deze zeventigjarige grijsaard, met zijn zijden rokje, gekapte en gepoederde, schoon buitendien, witte haren, en klein plathoedje, onder zijn arm, ziet met een glimlach van verontwaardiging, op den naar de mode van den dag gekleedden jongeling en deze lacht op zijne beurt met den kluchtig toegetakelden grijsaard. Nu is de vraag, wie van hun beiden den meesten grond heeft om te lagchen. Lieden welke in het stuk van godsdienst bijzonder nauwgezet zijn, of zij die zulks willen schijnen, onderscheiden zich hier zoo niet van anderen, door hunne stijve kleeding, houding, gebaarden, spraak enz., als in ons Vaderland die soort van lieden doen. Zelfs onder de protestanten is mij dat niet voorgekomen.

Laat ons nu, terwijl deze tuin op zijn drukst
be-

bezocht is, nog eens in de tent van VÉRY gaan. — Men moet bekennen, dat hier toch alles, op eene beval-
 lige wijze is ingerigt; de gordijnen van de tent zijn
 met smaak opgestrikt, hier en daar staan potten met
 fraaije en geurige planten en bloemen, tusfchen spie-
 gels en beelden, en de menigte tafeltjes, alle met
 marmeren bladen, zien er zoo wel als de stoelen, net
 en zindelijk uit; wij plaatsfen ons aan een derzel-
 ven; — op een papier, in een van bruin hout gemaakt
 lijstje, of bordje vast gezet, lezen wij de namen van
 het op onderscheiden wijze bereide ijs, of der *sor-*
betten (1), welke 'er dien dag te bekomen zijn,
 want hier omtrent, heeft 'er ook eene gedurige ver-
 scheidenheid plaats. Op den eersten wenk is men ge-
 diend. Eene menigte *elegante* vrouwen, zoo wel als
 mans zitten hier in en voor de tent; gedurig verwis-
 felt het gezelschap af: want lang blijft men hier niet
 zitten; maar maakt; als men zich wat verfrischt heeft
 al weder plaats voor andere. Zulk eene talrijke ver-
 zameling van vrouwen, die niets onbeproefd laten,
 om hare veel al natuurlijke bevalligheid, door al
 wat de kunst vermag, nog meer te doen schitteren,
 en uitkomen, vindt men toch maar zeldzaam elders;
 hier ziet men dezelve schier dagelijks, en in dat
 opzigt inzonderheid levert de wandeling van den
 tuin

(1) *Sorbet* is eene soort van drank, bij de Turken zeer
 gebruikelijk, het bestaat uit sap van deze of gene smakelij-
 ke vruchten, met sneeuw of gedeeltelijk ontbonden ijs
 gemengd.

tuin der *Tuilleries*, eene belangrijke, en aangename vertooning op. Openbare gerijfelijke juffertjes, als zoodanige bekend zijnde, worden van deze wandeling geweerd, doch de zulke, welke zich meer heimelijk met dat bedrijf bezighouden, herkent men 'er al dikwijls aan een steelsgewijs lachje of lonkje, in 't voorbijgaan; naar men mij verzekerd heeft, vindt men ook onder die soort van vrouwen, niet zeldzaam verspiedsters van de politie.

Niet moeilijk valt het, zelfs voor den vreemdeling, om hier met den een of ander in gesprek te geraken (1). De Franschen over het algemeen, praten gaarne, en zekerlijk munten bijzonder de Parijzenaars, in eene soort van tegenwoordigheid van geest, ongedwongenheid, en gemakkelijheid, bij het onderhoud, boven velen anderen uit; dikwijls wordt dit aan meerder geestigheid, of verstand toe geschreven, doch wie weet niet, dat de beoefening dienaangaande, en waar toe men hier zoo aanhoudend gelegenheid vindt, al zeer veel afdoet. De inboorlingen dezer hoofdstad, of zij die daar toe meenen te behooren, zijn dan ook met hun *savoir vivre*, houding spraak enz., niet weinig ingenomen, en velen daarop zelfs zoo verwaand, dat zij aan vreemde-

(1) Men beschuldigt ons wel eens van koelheid, en eene soort van mistrouwen jegens vreemdelingen; deze beschuldiging is in 't algemeen wel zoo geheel ongegrond niet; doch hebben wij helaas, tot onze aanmerkelijke schade niet geleerd, dat ook dit mistrouwen veeltijds maar al te gegrond is?

delingen den grootsten lof over derzelve beha-
 gelijkheid, en innemende hoedanigheden willende
 geven, op eenen vleijenden toon zeggen: *Vraiment*
Monsieur, Madame, of Mademoiselle! on vous pren-
droit pour un Parisien, of une Parisienne enz.,
 (waarlijk Mijn heer! Mevrouw, of Mejuffrouw,
 men zou U voor eenen Parijzenaar, of eene Parij-
 sche nemen.) Deze titel schijnt dan ook voor vele
 vreemdelingen zelfs, als zij in hun vaderland terug
 zijn gekomen, zoo streefende te zijn, dat zij ook
 daar zoo veel mogelijk te Parijzenaars trachten nate-
 bootfen, en koos men dan altijd nog maar goede
 modellen; doch heeft niet meest al het tegendeel
 plaats? Ik hoorde hier eens een Duitscher zeggen:
 „Vele onzer jongelieden *du bon ton*, zijn mislukte
 „kopijen, van ellendige originelen,” en kan men
 dit gezegde, ook op andere natien niet toepassen?
 onder ons Hollanders vindt men 'er althans wel die
 de geest van nabootsing, van al wat fransk is, zoo
 ver trekken, dat zij zich zelfs hunne schoone moe-
 dertaal schijnen te schamen. De Franschen zelve
 daar en tegen zijn zeer gehecht aan hunne moeder-
 taal, en mischien, wel wat al te nalatig, in het lee-
 ren van die hunner naburen. Dat de fransk taal
 zeer geschikt is, tot woord-spelingen, door dat
 één woord dikwils onderscheiden beteekenissen heeft,
 is algemeen bekend; aardigheden van dien aard
 tracht men hier dan ook dikwijls, als geestigheden
 te doen voorkomen, zoo wel in geschriften, als ge-
 sprekken: geheele bundels zijn daar van reeds ge-
 drukt,

drukt, en door den dagelijkschen toevoer kan derzelve getal, nog met eene menigte anderen vermeerderd worden. Men lacht, bij den eersten opslag, om die soort van dingen, doch bij nader inzien verliezen zij toch, zeer veel van hunne waarde. Zoo vindt men ook aangeteekend, van zekeren Hr. MARCHAND, die volgens dat berigt, ettelijke jaren geleden, als een geestig en verstandig man, in de beste gezelschappen van *Parijs* bekend was, dat hij zich bezig hield met brieven te schrijven, met uitlating van een der vijf vokalen, uit ieder derzelve. (1). Doch laten wij deze aanmerkingen staken,

om

(1) De eerste dezer brieven zijnde zonder A, is in den naam van Mevr. de President *le M....* en geadresseerd aan Mevr. de L.... Ik schrijf 'er hier eenige regels van af: *Voici*
 „ (dus begint dezelve) *une nouvelle invention, mon coeur,*
 „ *pour exciter votre curiosité: nous voulons juger de l'inu-*
 „ *tilité de quelques unes des cinq voyelles. L'écriture*
 „ *seroit tres bonne, si l'on pouvoit se réduire de n'en*
 „ *conserver que deux ou trois, le tout fondé sur le prin-*
 „ *cipe, que c'est une folie que de multiplier les êtres, lors*
 „ *qu'on n'y voit de nécessité. Peut être réussirons nous.*
 „ *Et bien, nous serons glorieuses de l'entreprise. Tout*
 „ *homme qui invente, mérite que le peuple lui décerne*
 „ *le triomphe.*” enz. Dat is: zie hier eene nieuwe uitvinding. mijn hart, om uwe nieuwsgierigheid op te wekken: wij willen oordeelen over de nutteloosheid van eenige der vijf vokalen. Het schrift zou zeer goed zijn, als men zich kon verminderen, en 'er niet meer dan twee of drie
 be.

om onze voorgenomen wandeling, in de nabij gelegen *Champs Elysées* te vervolgen.

De *terrassen*, langs den tuin der *Tuilleries* loopen, aan het eind van denzelfden, in de gedaante van een hoefijzer, bij elkanderen, het geen aldaar eene grootsche, en niet onbevallige vertooning maakt. In het midden van dit halfrond, gaat men door een fraai ijzer hek uit dezen tuin, op de ruime plaats *de Louis XV.* of *de la Concorde* genaamd. De zware posten, of pilaren ter zijde, van dezen uitgang zijn versierd met twee gevleugelde paarden, van wit marmer, beiden door COISEVOX, het eene word bereiden door de *Faam*, en het andere door *Mercurius*. Terzijde van dezen uitgang is een wachthuis, voor de *militaire* wacht; des avonds, tegen dat het donker wordt, na dat de wandelaars, door trommelslag gewaarschuwd zijn, om te vertrekken, sluit men ook de hekken, en toegangen van dezen tuin.

De plaats *Louis XV* heeft een fraai en prachtig aanzien; aan onze regterhand zien wij het groote en

behouden: alles gevestigd op den grondregel, dat het eene dwaashed is, de wezens te vermenigvuldigen, wanneer men 'er geene noodzakelijkheid inziet. Mogelijk zullen wij slagen. Wel nu, wij zullen trotsch zijn op de onderneming. Ieder mensch die eene uitvinding doet, verdient, dat het volk hem de zegepraal toewijst. Zie: NOUGARET. *Les sottises et les folles Parisiennes* 1e. part. pag. 19.

en ſchoone gebouw, genaamd *la Garde meuble*, om dat 'er een gedeelte van het prachtige huisraad van het Hof certijds bewaard werd; aan de linkerzijde, heeft men het gezicht over de *Seine*, en de fraaije brug die wij reeds van het *terras*, en den tuin zagen, en voor ons den ingang van de *Champs Elyſées*. Welk een zwerm van menſchen, die gedurig derwaarts vlocit, of 'er van daan komt! Tuſſchen die menigte rijdt en roſt een aantal rijtuigen, en lieden te paard, inſgelijks onophoudelijk heen en weder. Hier en daar ter zijde van het plein, vinden de kunstenaars en potſemakers nog plaatsgenoeg, om in eenen ruimen cirkel, door honderde aanschouwers gevormd, hunne ſprongen te maken, of hun ligchaam in allerlei bogten te wringen. Inſgelijks vindt een aantal kooplieden, of kleine kramers met vruchten, ſnoeperijen enz. onder dit gewoel, eene voordeelige plaats voor die ſoort van nering.

Aan beide zijden van den ingang der groote laan, welke door de *Champs Elyſées* opwaarts naar de *barriere* van *Neuilly*, of *des Bouſhommes* loopt, zien wij wederom, op zware verheven voetſtukken, twee fraaie wit marmeren beelden ſtellende ieder een paard voor, dat door een ſterk geſpierd man bedwongen word; zij worden de paarden van *Marly* genaamt, om dat zij, eenige jaren geleden, van dat luſthuis niet ver van deze ſtad, herwaart gebragt zijn. De breede ſtrooken lands aan beiden zijden van deze laan, zijn gelijk wij dezelve thans zien met opgaande boomen beplant geworden, onder de regering

ring van LODEWYK den XV. eenigen tijd voor het huwelijk van LODEWYK den XVI; doch de boomen schijnen niet tierig te groeijen; waarschijnlijk uit hoofde van den krijt- of kalkaardigen grond; tusfchen beide heeft men ruime pleinen opengelaten, voor de balkaatsers en diergelijke foort van spelers. Het fchoone weder lokt hier dagelijks eene menigte wandelaars henen; vooral op zon- en feestdagen is het 'er verbazende vol. De Parijzenaars over het algemeen, zijn liefhebbers van wandelen, of liever, van op die foort van algemeene bijeenkomsten, heen en weder te drentelen. Langs deze wandeling, zien wij ook verfcheiden koffijhuizen, en herbergen (*Guinguettes*). Aan de uithangborden, en opfchriften erkennen wij hier en daar eenige kleine *Restaurateurs*, en wijntappers; hier gaan de ambachts man, en geringe burger zondags met zijn huisgezin ook eens eten, al zou hij 'er zich in de week ook om behelpen. Ziet die menigte jongens en meisjes, mans en vrouwen, in die aardig ingerigte danszalen (*Bastringues*) eens lustig omfpringen. Hier staat weder een malmolen, en daar laat zich een paar jongelieden, in eene groote fchommel heen en weder flingeren: het is een foort van houten ftoelen, aan lange touwen hangende, daar het meisje in zit, terwijl de jongeling zich met beide handen aan die touwen vasthoudende voor haar staat; fomtijds kunnen de aangezigten door den fchok wel eens zeer dicht bij een komen, zoo dat de lippen elkanderen raken; dit is toevallig, en het meisje kan het daarom niet kwalijk

men. Ten einde het gevaar van vallen, zoo veel voor te komen, is deze stoel, rondom omgeven door een sterk net; somtijds ziet men wel drie of vier personen te gelijk, in zulk een schommel. Hier zijn de balkaaters druk bezig, met het heen en teruggaan van hunne groote opgeblazen *ballons*, en verder op zien wij weder een ander gezelschap, dat zich met kegelen vermaakt. Vele onzer landgenooten aan gedurige bezigheden gewoon, zouden zich zeker verwonderen, van hier zelfs door de week zoo vele lieden van den geringen burgerstand te vinden, welke zich alleen met allerlei vermaken schijnen bezig te houden; onder ons is mischien, vooral in de koopsteden, de trek om geld te winnen, zonder zich den tijd te gunnen, van te genieten, wel wat al te sterk, en hier heeft de trek naar vermaak bij vele mischien wel wat al te veel de overhand: onder ons vindt men menschen, die hoewel overvloedig rijk genoeg zich nauwelijks den tijd gunnen, om eene wandeling te doen, en hier ontmoet men 'er welligt verscheiden op de wandelingen of in de zamenkomsten van vermaak, die beter zouden doen, van bij hunne zaken te blijven. In het eerste geval beroofd zoo iemand zich zelve van vele genoegens, en handelt alzoo dwaasfelijk; doch in het laatste, berooft een hoofd des huisgezins zijne vrouw en kinderen, veeltijds van brood, en handelt alzoo misdadig. Voor goede nijvere lieden, die slechts nu en dan overeenkomstig hunne omstandigheden, eene uitspanning nemen, is de inrigting dezer volks verma-

ken

ken zeer goed. Voor een of twee fransche stuivers, kan men hier een man, ter zijde van de laan, met zijnen toestel staande, op eene zeer liefelijke wijze, op de harmonica hooren spelen. Wat verder laat zich een ander op dezelfde wijze, op de forte piano hooren, en wederom wat verder voortgaande zien wij een kunstige vioolspeler, door eene menigte menschen omringd. Hier kan men zich op eene zeer makkelijke wijze voor een paar stuivers laten wegen; men behoeft zich slechts inden, van een zacht kussen voorzienen, leuningstoel, die in dat kleine net en sierlijk ingerigte kraamtje hangt te plaatsen; tegen over zich omhoog, ziet men dan een wijzer plaat, in den smaak van die eens uurwerks, en hier op wordt het getal ponden dat men weegt oogenblikkelijk aangewezen. In en voor de deur van de ordelijkste kosthuizen, langs deze wandeling, ziet men veel bier drinken; het is een der voornaamste ververschingen, welke men daar gebruikt; alleen in mindere herbergen en kroegen, drinkt het volk een gemeen soort van wijn, die veelal door de wijnkoopers gemengd en gebrouwen wordt, doch met dat al, naar evenredigheid goedkooper, en krachtiger zijnde dan het bier, misschien daarom, door vele minvermogens verkozen wordt. Nergens ziet men tabak rooken, zelfs niet in de kroegen, behalve in die weinige, welke daar opzettelijk toegeschikt zijn, en daarom *tabagies* (tabakgezelschappen) genaamd worden. Des niettegenstaande gebruikt men hier zeer veel tabak, de Franschen rooken weinig, doch zij halen

hunne schade met snuiven in, en deze gewoonte is mij toegeschenen, algemeener te zijn, onder hun dan onder ons. Ik heb hier dikwils waargenomen, dat sommigen afkeerig schijnen, om met lieden die zij niet kennen te snuiven, of hun te laten snuiven; en hoorde de oorzaak daar van toe schrijven, of aan viesheid van snuiftabak, die een ander bij zich gedragen heeft, gelijk men om die zelfde reden, niet gaarne een ander in zijne doos laat tasten; terwijl de vrees voor de een of andere besmetting tot deze viesheid niet weinig aanleiding geeft. Of wel schreef men de oorzaak van deze afkeerigheid toe, aan de vrees van vergeven te zullen worden; en deze vrees was hier althans in vroegere jaren gansch niet ongegrond: sommige booswichten mengden onder den snuiftabak, én ook daar zij konden, onder den drank een bedwelmend vergift, met oogmerk, om de lieden, die daar door spoedig in een soort van slaap raakten, als dan te bestelen; deze slaapziekte duurde somtijds verscheiden uren; en het vergift greep zoodanig het zenuwgestel van deze ongelukkigen aan, dat velen 'er aan gestorven zijn. De geschiedenis levert verscheiden voorbeelden dier gruwelijke schelmstukken op. Eenige jaren zelfs voor de bekende omwenteling bestond 'er te *Parijs* eene bende van die soort van roovers, bekend onder den naam van *les Endormeurs*, zij vergenoegden zich niet, met hun schandelijk handwerk in de' hoofdstad te oefenen, maar verspreidden zich ook in den omtrek, vooral om de reizigers te verschalken. Gelukkig, dat dit kwaad door

door de zorg van de politie slechts eenige maanden op zulk eene verontrustende wijze geduurd heeft.

De sijne krijtachtige stof, welke 'er door de menigte van rijtuigen, en somwijlen ook door den wind gedurig wordt opgejaagd, is een groot ongemak, bij deze wandeling; bij langdurige droogte, ofschoon 'ertusfchen beiden nog al eens gegoten wordt, kan dit al zeer hinderlijk zijn. De zoogenaamde *beau monde* blijft dan ook liever in den tuin der *Tuilleries*; anders wanneer het goed weder is, ziet men hier lieden van allerlei standen; waardoor deze wandeling, al wederom eene andere vertooning oplevert, dan gene, en al zoo verdient gezien te worden; doch ik wil wel bekennen, dat ik mijn door den verheven naam van *Champs Elysées*, een geheel ander denkbeeld van de aangename ligging, en gesteldheid van deze plaats had voorgesteld.

Aan deze wandeling, is een luthuis, met eenen grooten tuin, gelegen, dat thans den naam draagt van *Hameau de Chantilly*, en voorheen *Elysées Bourbon* genaamd werd. Eertijds behoorde het aan de vermaarde Mevr. de POMPADOUR, vervolgens aan den pachter BAUJON, en daarna aan Mevr. van BOURBON. Thans is het een domeingood, en word aan eenige lieden verhuurd, die 'er eene soort van *vaux-hal* van gemaakt hebben. Tegens betaling van 30 fransche stuivers, gaat men 'er in, en krijgt bij zijn toegang-kaartje nog een ander, waarop

men voor 15 stuivers, en dus voor de helft van zijn *entrée* geld ververschingen kan krijgen, 't zij ijs, bier of iets diergelijks. Men vermaakt zich hier met wandelen, het varen met kleine schuitjes in een vijver, met dansen, billardspelen, tacketten enz., s'avonds word 'er doorgaans ook een vuurwerk afgestoken. Hier en daar in den tuin, die niet onaardig ingerigt is, heeft men houten geschilderde huisjes gemaakt, als een boeren-gehucht, op een derzelve leest men: *brasserie Hollandaise* (Hollandsche brouwerij). In het huis zijn verscheide fraaije zalen; het zelve komt met een voorhof (*basfe cour*), in de straat van de voorstad *St. Honoré* uit. Dergelijke inrigtingen vindt men hier meer, zij zijn aangenaam en niet kostbaar, maar wanneer men dezelve een en andermaal gezien heeft, verliezen zij veel van hare aantrekkelijkheid. Zoo gaat het in 't algemeen, maar ook te *Parijs* in het bijzonder, en men ziet die Hoofdstad geheel anders, wanneer men 'er pas komt, dan wanneer men 'er een paar jaren geweest is. De Graaf van OXENSTIERN, zegt 'er van: Op het twintigste jaar is het betooverend, op het dertigste aangenaam, op het veertigste vervelende, en op het vijftigste onverdragelijk. Zoo geheel en al heeft hij misfchen wel geen ongelijk; doch dit alles hangt ook veel af van den kring, waar in men leeft, en het is niet te ontkennen, dat voor hem, die eenigzins onafhankelijk kan leven, *Parijs* ook zijne aangenaamheden heeft, ja vooral

tegenwoordig hoogstbelangrijk is voor den beminnaar der schoone kunsten; en kan dan zoo iemand zijn verblijf niet zeer veel veraangenamen, al was het hier door alleen maar?

HET PALAIS ROYAL.

Van verscheide merkwaardigheden te *Parijs*, blijft na het geen 'er reeds over geschreven is, niet veel overig te zeggen. Het volgende versje, op het zoo vermaarde *Palais Royal*, is mij echter zoo wel bevallen, dat ik mij ook vlei, mijnen lezers geen' ondienst te zullen doen, met het zelve hier te plaatsen. Dus luide het:

- „ *J'ai traversé ce jardin renommé*
- „ *Environné d'élegans-edifices,*
- „ *Nouveau Paris dans l'ancien enfermé,*
- „ *Ou le plaisir a l'étranger charmé*
- „ *Tend mille embuches séductrices;*
- „ *Ou sans sortir, on a pour son argent,*
- „ *Valets, festin, ameublement,*
- „ *Byoux, habits, livres de toute espèce,*
- „ *Spectacle noble et spectacle bouffon,*
- „ *Concert et jeu, lit et maitresse;*
- „ *Ou le sage a souvent oublié sa sagesse,*
- „ *Et le raisonneur sa raison;*
- „ *Ou de ses jeunes jouïssances,*
- „ *La bourse en main, plus d'un barbon*
- „ *Va chercher des reminiscences;*

„ *En*

„ *Enclos magique et seul dans l'Univers ;*
 „ *Ou vous prouvez satisfaire sans cesse*
 „ *Vos caprices vos goûts et vos besoins divers ;*
 „ *Ou vous trouvez tout , hors la messe.*” (1)

Verder zegt de schrijver: „ *La description Com-*
 „ *plète du Palais Royal demanderait un livre. Ce se-*
 „ *rait pour un conteur egrillard une belle occasion,*
 „ *de s'évertuer ; je la laisse à des plumes moins chas-*
 „ *tes que la mienne, etc.*” (2) Zie *Voyage à Passy*,
 waar-

(1) Dat is: Ik ben dezen vermaarden tuin, omringd met
 zwierige gebouwen doorgestaan, dat nieuw *Parijs*, in het
 oude besloten, waar het vermaak aan den bekoorden
 vreemdelling duizend verleidende strikken spant; waar
 men zonder uittegaan, voor zijn geld heeft knechts, fees-
 ten, huisraad, kleinoodiën, kleederen, boeken van allerlei
 soort, een verheven en kluchtig schouwspel, concert en
 spel, een bed en eene minnares; waar de wijze dikwijls
 zijne wijsheid vergeten heeft, en de redeneerder zijne re-
 de; waar meer dan een oude paal, met de beurs in de
 hand, de herinnering van zijne jeugdige vermaken gaat
 zoeken; dat tooverkunstige park, dat eenig is in 't heel-
 al; en waar gij onophoudelijk uwe grilligheden, uwe sina-
 ken, en uwe onderscheiden behoeften kunt voldoen;
 waar gij alles vindt, behalve de mis.

(2) Dat is: De volledige beschrijving, van het *Palais*
Royal zou een boekdeel vereischen. Dit zou voor een
 lustigen verteller, eene schoone gelegenheid zijn, om zich
 te

waarvan een uittreksel geplaatst is, in het tijdschrift, *La Revue philosophique etc.* No. 10 dezes jaars 1807.

te benaastigen; ik laat die aan minder kiesche pennen, dan de mijne enz.

IETS OVER DE LUCHTSTREEK EN HET WEDER.

Parijs ligt, gelijk men weet, ruim drie en eenen halven graad zuidelijker dan *Amsterdam*; echter is het verschil, aangaande de gesteldheid van het weder, zoo groot niet, als vele wel schijnen te veronderstellen.

De stad is, tusfchen verscheide heuvels, of voor een gedeelte tegen de helling van eenige dier hoogten gelegen. De *Seine* genoegzaam midden door dezelve loopende, veroorzaakt het regenwater, dat zich van rondom daarin ontlast, zeer veel vocht en vuiligheid, want het regent 'er zeer dikwijls, en zelfs, volgens waarnemingen een goed derde deel van het jaar (1). Veeltijds is het 'er ook mistig, en damperig, zoo dat men 'er niet vele volkomen heldere dagen telt. Dezen damp schrijft men toe aan de uitwaseming van de rivier, en van de zoo dicht op een gepakte bevolking; en daar de stad in eene laagte ligt, blijft die damp daarin gedurig hangen. De zuidenwinden brengen dikwijls het hunne toe, ter vermeerdering van het bederf der lucht, tot dat die,
door

(1) De Franschen zelve noemen *Parijs*, *un véritable égout*, (een waar riool)

door den noorde wind, of het onweder weder gezuiverd wordt. Velen houden het lage gedeelte der stad, en vooral dat langs de rivier, voor min of meer ongezond. En in 't algemeen schijnt 'er volgens verscheide aanduidingen eene scorbutike gesteldheid te heerschen.

De hitte is 'er doorgaans niet veel sterker, dan in *Holland*, doch gemeenlijk is het weder 'er gestadiger, bijzonder, dan in die streken, welke daar dicht aan zee zijn gelegen. Ik heb 'er zeer aangename voorjaren bijgewoond, doch echter ook getuigen geweest dat het 'er den 16 Mei aanmerkelijk vroom, namelijk in 1802. Eenige dagen daar na, in het *bois de Boulogne* wandelende vond ik het jonge loof aldaar grootendeels door den vorst beschadigd, zoodanig dat de blaadjes zwart, en ineengekrompen waren.

In 1803 sneeuwde het op den 19 Mei, en de koude bleef eenige dagen aanhouden, zoo dat menschen, die het uit zuinigheid niet behoefden te laten, nog bij het vuur zaten.

De zomer van 1802 leverde ongemeene heete dagen op: de *thermometer* van RÉAUMUR, heeft toen tot over de 28 gr., dat is omtrent 96 van FAHRENHEIT, gestaan.

Den volgenden zomer, was de hitte niet minder sterk, en daarbij aanhoudender; de buitengewone langdurige droogte, welke daarbij plaats had, maakte, dat schier alles, wat men niet kon begieten, op de hooge en schrale gronden, omstreeks *Parijs* verdorde. Op eene brandende hitte volgde toen

eens.

eensklaps koude. Zie hier eene vertaling van het geen men ten dezen opzichte, in een der Parijsche nieuwspapieren las: „ Op eene onmatige hitte voor „ onze luchtsreek, is eene betrekkelijk koude luchts- „ gesteldheid gevolgd; en noch geen regen, (Dit „ las ik den 24 Augustus, en sedert den 5 Julij, „ had het niet geregent.) De rivier is zeer laag, „ de arm, die ten noorden van het *Palais de Justice* „ loopt is droog, het welk geen een grijsaards, zich „ herinnert gezien te hebben.” (1) Weinige dagen daarna, in het laatst van Augustus, begon het echter te regenen.

Dat het weder hier spoedig kan veranderen, heb ik ook het zelfde jaar, eenige weken vroeger, ondervonden. Op den 5 Julij, omstreeks een uur namiddag, stond de *thermometer* op $24\frac{1}{4}$ gr., schaal van Ré-

(1) Op verscheide drooge plaatsen van de rivier, zag men toen menschen, die bezig waren met graven, om het een en ander, dat 'er sedert jaren in het water mogt geraakt zijn, op te sporen; inzonderheid zag men die gravers, langs de kaai der goudsmeders (*quai des orfèvres*.) Eenige kinderen, die wat gevonden hadden, scheenen daar toe aanleiding gegeven te hebben. Misschien dat 'er met vuilnis van de Goudsmeden en Juweliers, wel iets van eenig belang in het water is geraakt; men verzekerde althans, dat sommige 't zij daar door, of door andere dingen van waarde, die zij gevonden hadden, voor hunne moeite wel beloond waren.

RÉAUMUR (86 a 87 F.) hier op volgde tegen den avond, donder en zware regen, en dien zelfden avond, omtrent half acht, stond de *thermometer* volgens RÉAUMUR op $14\frac{1}{4}$ gr. (63 en 64 van FAHRENHEIT,) dus was dezelve in dien korten tijd 10 gr. ($22\frac{1}{2}$. volgens F.) gedaald.

In December 1803 stormde het geweldig: den 28 dier maand, s'morgens zeer vroeg, nog te bed liggende, werd ik wakker, door een vreesfelijk geraas, dat ik eerst voor donder hield; toen het dag werd, opgestaan zijnde, zag ik, dat de *Seine* zoo onstuimig was, dat het water tot boven aan de *Pont-neuf* sloeg. Overal vlogen leijen, stukken lood en steenen van de huizen en daken; terwijl de menschen op straat door den wind tegen werden gehouden. Daar de wind Z. W. was, en mijne kamers tegen het N. O. lagen, had ik 'er weinig hinder van; doch bij mijne overburen zag ik verbrijzelde glasramen. Tegen den middag begon het stiller te worden, en s'avonds vernam ik, dat 'er in den tuin der *Tuilleries*, eenige boomen en beelden omgewaaid, en 'er van deze laatste zeer beschadigd waren geworden. Verscheide menschen waren door de steenen en leijen, die in de straten vielen, gekwetst geworden; eene vrouw onder anderen had niet ver van mijne woning, door eene lei zulk eene zware wonde aan het hoofd bekomen, dat men voor haar leven beducht was. Den volgenden dag hoorde men ook nog veel van schade en ongelukken, in en om de stad.

De winter was zeer streng, in het begin van 1803: den 9 Februarij s'morgens om 9 uren stond de *thermometer*, volgens RÉAUMUR op 9 gr. onder 0 ($1\frac{3}{4}$ gr. volgens F.) vroeger had hij op 10 gr. gestaan. Den 12 daaraan volgende stond hij $11\frac{1}{2}$ onder 0 volgens R. ($6\frac{1}{8}$ volgens F.) te weten s'morgens om vijf uren. De harde vorst hield toen verscheide dagen achter elkander aan, en de *thermometer* stond veeltijds op 6, 7 en 8 graden, of daar omtrent, dat hij ook nog lager gestaan heeft, dan $11\frac{1}{2}$ is wel mogelijk: want zelfs geen *thermometer* hebbende, nam ik die nu en dan slechts waar, bij den Hr. CHEVALIER, Physische en Mathematische instrumentmaker in mijne buurt, bij wien een beproefd goede groote *thermometer* aan de deur tegen het noord-oosten hing; volgens denzelve worden de weerkundige waarnemingen, die men in de openbare berigten vindt aangekondigd, gedaan; en ieder heeft hier gelegenheid, om zelf die waarnemingen te doen. Bij buitengewone warmte of koude, stond 'er doorgaans ook een aantal menschen te kijken. Ik herinner mij niet van op andere plaatsen eene dergelijke inrigting gevonden te hebben.

Van tijd tot tijd viel 'er dien winter ook zeer veel sneeuw te *Parys*, gelijk zulks aldaar gansch niet zeldzaam is.

Op den 16 Junij 1804, 's namiddags omstreeks 5 uren, werd het eensklaps donker, het was een wolk van stof, die door een' zeer sterken westen wind, van de

hoogte, beneden *Parijs* afgedreven werd, en bijna de geheele *Seine* zoodanig overdekte, dat ik van de *Pontneuf*, nauwelijks de naastbijgelegen bruggen kon zien. Toen de wind ging leggen, begon het een weinig te regenen; op het midden van den dag, had de *thermometer* op ongeveer 25 gr. volgens R. (88 en 89 volgens F.) gestaan.

Den 27 derzelfde maand, had 'er eene zonderlinge verandering van het weder plaats: nadat de *thermometer*, daags te voren op ruim 26 gr. volgens R. (90 en 91 volgens F.) gestaan had, stond zij heden om een uur namiddag op 23 gr. volgens R. ($83\frac{3}{4}$ volgens F.) en dien zelfden avond omtrent 10 uren op 11 volgens R. ($56\frac{3}{4}$ volgens F.) zoo dat zij in negen uren tijds de vooral in dit jaargetijde ongewone daling van 13 gr. volgens R. ($29\frac{1}{4}$ volgens F.) ondergaan heeft; des te zonderlinger was dit verschijnsel, daar 'er voor zoo ver men had kunnen nagaan, hier omstreeks geen onweder was gevallen, en zelfs naar men had waargenomen, had de *barometer* geene aanmerkelijke verandering ondergaan.

Geweldig was de slagregen, die 'er den 10 Julij deszelfden jaars viel: in verscheiden wijken van *Parijs* stonden de straten zoo vol water, dat men 'er niet door kon komen zonder waden, hier en daar liep het in de huizen, en kelders. Den volgenden dag vernam ik, dat 'er in de onderscheide stads riolen, zeven menschen verdronken waren gevonden; zij waren daar in bezig zijnde met den doortogt, van
het

het water te bevorderen, hoogst waarschijnlijk, door den onmatigen toevloed van het zelve, van de beenen geraakt, en alzoo mede gevoerd (1).

In de najaren, die ik in *Parijs* ben geweest, was het weder 'er dikwijls stordig en regenachtig; naar men mij verzekerde, was men het doorgaans niet beter gewoon.

Op eenen *thermometer* van *WAST* te *Amsterdam*, vind ik aangeteekend, dat de graden van koude te *Parijs*, in 1742, volgens de schaal van *FAHRENHEIT* geweest zijn 5 boven 0.

. Dit een en ander voldoende achtende, om mijne lezers een genoegzaam denkbeeld van het weder te *Parijs* te geven, zal het onnoodig zijn, om hun langer, met waarnemingen dien aangaande bezig te houden: ik ga dan liever, tot het mededeelen mijner beschouwingen, van eenige omstreeks die Hoofdstad gelegen plaatsen over. †

(1) Deze riolen vertoonen zich, aan derzelve ingangen, als eene soort van lage onderaardsche gangen, en 'er zijn lieden aangesteld, om dezelve gedurig open te houden; zij worden met ijzeren hekken of roosters gesloten.

DE KERMIS VAN ST. CLOUD.

Wie zou zich ten tijde van die kermis (omtrent half September), te *Parijs* bevinden, en dezelve niet gaan zien? Het is voor de Parijzenaars eene soort van volks feest; geen oud wif blijft 'er dan, zoo als men zegt, aan haar spinnewiel. Het eerste jaar, dat ik te *Parijs* was, ging ik 'er dus ook henen, en wel op den eersten zondag, die de drukste en voornaamste dag is. Voor ons gezelschap, waar onder ook een paar Parijzenaars, huurden wij in tijds een van die rijtuigen, met een paard, daar ik hier voor reeds van gesproken heb, want de voerlieden, hoe menigvuldig ook, hebben het dien dag, met af en aanrijden ongemeen druk. 's Morgens vroegtijdig reden wij 'er reeds henen; de weg die zeer goed en gansch niet onaangenaam is, loopende een eind wegs langs de *Seine*, en vervolgens door *Pasfy*, vonden wij van het begin tot het einde wemelende van rijtuigen, en voetgangers; doch die het maar eenigzins doen kan, moet dien dag rijden, of varen, zoo dat de rivier ook als bedekt was met schuitjes (1), en daar de

(1) De bedienden van de politie zijn verplicht, om dien dag hunne oplettendheid te verdubbelen, om te beletten,

de voerlieden het werk niet afkunnen, wanneer het goed weder is, gelijk wij zulks allergunstigst troffen, komen ook de boeren en bleekers te hulp, om de menigte kermis gasten te helpen vervoeren, en alzoo ook wat kermisgeld te verdienen: voor weinige stuivers kan men 'er henen rijden, en dewijl de lieden met hunne karren nog wat goedkooper zijn, dan de voerlieden, hebben zij van den zoogenaanden, gemeenen man veel nering.

St. Cloud is een steedje omtrent anderhalf uur van *Parijs*, open tegen eenen heuvel, aan den oever van de *Seine* gelegen; het is vermaard door het schoone Kasteel, en daar bij gelegen aangenaam park. De toegang van den kant van *Parijs*; is over eene fraaije steenen brug over de *Seine* liggende. Hier stonden reeds eene menigte tenten, met eeten en drinken, verscheide kraamtjes met koek en andere waren enz. De toevloed van menschen en rijtuigen was zoo sterk dat men nauwelijks over de brug kon komen (1), dezelve overzijnde gaat men door een groot ijzer hek, dat voor ieder een openstaat, in het park; hier stond ook een aantal kramen, met allerlei snuisterijen, poppe-

ten, dat de schippers of schuitevoerders niet boven het door de wet bepaalde getal personen innemen; Treurige voorvallen hebben reeds geleerd, hoe noodzakelijk die wet en derzelve handhaving is.

(1) Aan deze brug hangen groote en sterke netten, geschikt om lijken en andere verongelukte zaken, die met den stroom mede gevoerd worden, op te vangen.

pegoed, koek of banket; doch waren van eenigen prijs zag men 'er niet; voorts verscheide kijkspelletjes, liedjeszangers en zangsters, goochelaars, kwakzalvers en rarekijkkasen. Hier liep men nu in eene breede laan, onder een aanhoudend gewoel van allerlei soort van menschen, op en neder. Op een vaatje, in eene kraam, alwaar men likeuren verkocht, las ik *Ratafia de cent ans* (1). Ik hield dezen drank voor iets zonderlings; doch vond in verscheide andere kramen hetzelfde opschrift, en nu vernam ik, dat daar de oudste drank van die soort voor de beste gehouden wordt, men daar aan hier dien naam gaf, om de ligtgeloovigen uittelokken, maar dat hij in der daad veelal geen drie jaren oud is. De poppe kramen hadden het meest aftrek van eene soort van speeltuig, dat aan deze kermis bijzonder eigen schijnt te zijn: namelijk eene soort van zingrietjes, bestaande uit stukjes riet van omtrent eenen kleinen vinger dikte, en vijf of zes duimen lengte; aan beide zijden waren vliezen geplakt en op de zijde gaatjes gemaakt, om al zingende het geluid 'er door in te laten, het geen dan door de trilling, op die vliezen, eenen toon voortbragt

(1) Dat is: *Ratafia* van honderd jaren. *Ratafia* is een drank, welke zamengesteld wordt uit brandewijn, pitten van kersen, abrikozen, pruimen enz., waarbij men frambozen, kersen en andere vruchten doet, met suiker of stroop enz., ook worden de bladen van wilde klaprozen daar veeltijds bijgedaan. Goed gemaakt zijnde is dezelve voor een enkel glaasje niet onsmakelijk.

bragt, die mij althans weinig streelende voorkwam. Ik herinner mij, van in mijne jeugd soortgelijke zingrietjes, van het gewone riet, dat men in onze rivieren vindt, gemaakt te hebben; deze waren dan maar zeer eenvoudig; doch hier had men die met gekleurd papier en zelfs met *galante deviefen* beplakt, en men noemt dezelve *des Merlitons*. In den beginne sloeg ik nog niet veel acht op die dingen, hoewel ik daar van met honderde zag verkoopen: denkende, dat het alleen tot vermaak voor de kinderen moest dienen; doch hoe verwonderde ik mij, van 'er vervolgens ook een aantal volwasene en zelfs bejaarde menschen, al toetende en zingende mede te zien loopen, en op deze wijze door de menigte henen dringen. Om eenige verandering van tooneel te hebben, verlieten wij het gewoel, en gingen de meer afgelegen wandelingen van dit park bezoeken (1); langs de rivier was het, bij dit verrukkend weder, alleraangenaamst. Dieper in het bosch gaande vindt men hier en daar aangename natuurlijk met boomen begroeide en romaneske gedeelten. Nu en dan zagen wij, op de minst bezochte plaatsen, een jeugdig

(1) Het park is zeer uitgebreid, hebbende, naar men mij verzekerd heeft: ruim 2½ uur omtreks. Er is ook een ingang door een ijzer hek, aan den kant van *Sevres*, door welk dorp de weg van *Parijs* naar *Versailles* loopt. Dit vorstelijk landgoed, werd door *Lodewyk den XIV* in 1658, van het huis van *Gondy* verkregen, voor den Hertog van *Orleans* zijnen eenigen broeder.

dig paar, dat het genot van elkanders gezelschap schein te verkiezen boven, het druk en luidruchtig kermisgewoel. Van het bergachtige gedeelte, waar wij op klauterden, heeft men bevallige gezigten tot *Parijs*, en de omliggende landstreken. Het groote en prachtige kasteel ligt op een verheven *terras*, en daar het zelve bestemd was, tot een zomerverblijf voor den eersten Consul, had men het zeer veel verbeterd en versfraaid, ook was het sedert eenigen tijd inwendig op eene schitterende en tevens bevallige wijze versierd, en van kostbaar huisraad voorzien; zelfs was men, naar ik vernam daarmede hier en daar nog niet volkomen gereed (1). Wij gingen nu ook eens buiten het park, om het aangelegen vlek te zien; het zag 'er niet zeer welvarende uit, en wij vonden 'er niets merkwaardigs. Het hart van HENDRIK den III, Koning van *Frankrijk*, berustte in de Kerk van *St. Cloud*, waar zich die koning bevond, toen hij door JAQUES CLEMENT, *Jacobijner monnik*, met een mes vermoord werd (2). Het was na ST. CLOAUD of ST. CLOUD, wiens ligchaam men in deze kerk begroef (3), dat dit vlek ge-

naamd

(1) Naderhand is dit alles, naar ik vernomen heb, in pracht en luister nog aanmerkelijk toegenomen.

(2) Dit gebeurde den 1 Augustus 1589.

(3) Van deze CLOAUD, zoon van CLODOMIR, Koning van *Orleans*, vinden wij aangeteekend, dat hij omtrent het midden van de 6de eeuw, monnik werd, en in het dorp *Nogent*, thans *St. Cloud*, een klooster bouwde, waar

naamd werd. Overigens scheen ook de kerk, die wij, dewijl het zondag was, open vonden, niets bijzonders opteleveren. Overal waren de straten zoo vol menschen, dat men 'er door dringen moest, en daar het tijd werd, om het middagmaal te houden zochten wij lang te vergeefs naar gelegenheid daartoe, en kwamen eindelijk te regt bij een' *restaurateur*, in het park, waar eene menigte tafeltjes op een *terras* in de open lucht gedekt stonden; hier wachten wij zoo lang, tot 'er zulk een tafeltje ledig kwam; doch kregen 'er voor veel geld maar zeer middel matige spijs en slechts half genoeg.

Om vijf uren begonnen de wateren te spelen, en het volk begaf zich in menigte derwaarts. De door kunst gemaakte groote waterval, waarvan het water langs trappen afloopt, met de watersprongen rondom en voor denzelfden, leverde wel eene grootfche vertooning op; doch hadden door hunne regelmatigheid en kunstige versierselen, gelijk al die soort van dingen, voor mij toch iets stijfs en onbevalligs. Een weinig hooger op, ter zijde van het Kasteel, zagen wij eenen watersprong, die al zeer hoog was; men verzekerde, dat dezelve wel honderd voeten bereikte, dit kwam mij wat hoog voor; echter zag men hem, op eenen afstand boven de hoogste boomen, die 'er rondom stonden, en waar onder al zeer oude wa-

ren,

waar hij heiliglijk leefde, zoo dat hij vervolgens, onder het getal der heiligen werd opgenomen. Zie MORERY, HENNAULT, enz.

ren, uitkomen. De straal scheen mij evenwel niet dikker dan twee a drie duim overkruis, en vertoonde zich op eene zekere hoogte niet anders dan stof; de beroemde sprong, dien ik te *Weissenstein* bij *Cassel* gezien heb, was ongelijk veel zwaarder en schooner.

's Avonds danste men in het park, op verscheide plaatsen in de open lucht, en onder de boomen; men had eene menigte van kleine *Fauxhal's* met lantarens en *lampions* verlicht gemaakt; eenige muzikanten, of liever speellieden zaagden en bliezen daar lustig een deuntje, en deden 'er onze kermisgasten met hunne meisjes of vrouwen rondspringen, als jonge lammeren; want dansen is hier toch onder alle standen, als men eens vrolijk zijn zal, de geliefkoosde bezigheid. Geen feest zonder dans; zelfs deelen lieden van zekere jaren nog dikwijls in die luidruchtige en vermoeijende vermaken der jeugd. Meermalen zag ik in *Frankrijk* met genoegens diergelijke landelijke dansen op het gras (*sur le gazon*) en onder het lommer. Verder van *Parijs* verwijderd, zijn zij dan ook eenvoudiger, en geschieden bij dag, de landlieden vermaken zich alzoo op eene betamelijke en onkostbare wijze; ook hier kan men zich voor weinige stuivers eenige uren daar mede bezig houden.

Dat een aantal dier meisjes, welke men anders in de straten van *Parijs* aantreft, hier thans ook een buiten luchtje komen scheppen, laat zich ligt raden: haar bedrijf wordt door de duisternis, en de eenzame plaatsen, welke men hier aantreft, begunstigd; en dat

ook diergelijke ongeregeldheden het hoofddoel zijn van vele andere, welke deze kermis bezoeken, hier aan behoeft men niet te twijfelen, wanneer men slechts een weinig let, op het geen 'er omgaat.

In de koffijhuizen en tenten zat het vol; bier brandewijn en likeur, was de drank die men voornamelijk dronk; doch ik heb onder de duizende, welke zich hier bevonden, maar zeer weinige menschen gevonden, die men kon aanzien, dat zij te veel gedronken hadden; hoe zeer men zulks wel ligt zou meenen te moeten besluiten uit het vreemd en buitensporig gedrag van eene groote menigte: want nu hoorde men niet alleen met honderde *Merlitons*; daar oud en jong op blaasde of zong; maar men begon ook op kindertrommeltjes te slaan, en met rateltjes, trompetjes en fluitjes bij geheele benden te loopen; zoo dat wij schier geneigd waren, om, niet wijzer willende schijnen dan de overigen, insgelijks ieder een *Merliton* te koopen.

Tegen tien uren begon het gewoel aanmerkelijk te verminderen, en wij keerden ook huiswaarts. Den ganschen weg over tot *Parijs* toe hoorde men *Merlitons*, trompetten enz., welk geluid nu en dan afgewisseld werd, door een woest geschreeuw en getier: want de Parijzenaars, zoo vrouwen als mannen hebben de gewoonte, om bij dergelijke, zoo wel als bij huune vastenavondfeesten, elkander in het voorbijgaan met rijtuig, of anderzins, in eene soort van straat taal (*termes Poisfard*) voor al wat leelijk is uitemaken; en dat uit loutere scherts, en zonder dat

dat zij malkander eenigzins kennen. Dit hoorden wij dan onderweg ook verscheiden malen. Men wedijvert, om door harder te schreeuwen, of te schelden zijne partij tot zwijgen te brengen; en dezulken die den grootsten voorraad van dergelijke woorden en uitdrukkingen bij de hand hebben, en dezelve spoedig achter elkander uit kunnen rammelen, worden voor de grootste bollen gehouden, en als zij het winnen, doorgaans door hun bijhebbend gezelschap, met handgeklap toegejuicht. Men verbeelde zich niet dat deze misfelijke liefhebberij maar alleen plaats heeft, onder de zoo genaamde geringste klasse, niet zeldzaam hoort men zulks ook van dezulke, die eene beschaafde opvoeding genoten hebben. — En dit schijnt men voor aardig te houden (1).

Door de week is 'er op deze kermis weinig of niets te doen; den volgenden zondag viert men die andermaal op de zelfde wijze, als den eersten, en vele Parijzenaars zijn 'er zoo op gesteld, dat zij dat vermaak dan nog eens komen hervatten, doch ik vond het park van *St. Cloud* buiten die kermis veel aangenamer, en heb 'er dan ook meer dan eens gebruik van gemaakt. Wanneer het zacht en helder weder is, de rivier met een roei-schuitje derwaarts aftezakken, vond ik inzonderheid aangenaam; omdat de omliggende gezigten van daar

(1) Zie verder hier omtrent de noot op bladz. 233 en 234.

doorgaans zeer bevallig zijn. Daar het tegen den stroom op te roeijen te moeilijk en langwijlig is, wandelt of rijdt men weder te rug; zijnde tot gerijf van het Hof, en de zulken, die daar bij noodig hebben, de weg tot *Parijs* toe met *reverberes* verlicht.

PREZ ST. GERVAIS.

Dit is de naam van een aangenaam gelegen dorpje, slechts eene kleine wandeling noord-oostwaarts, buiten *Parijs* gelegen. Dat plaatsje is onder de *Parijzenaars* zijn' roem vooral verschuldigd aan de menigte *Seringen*, welke men daar teelt. In het voorjaar, doorgaans in het laatst van April, of het begin van Mei, gaan daar eene menigte menschen heen, om die bloemen te zien bloeijen. Over *Mesnil-montant* gaande, heeft men van de hoogten, die men beklimt, zeer fraaije en uitgestrekte gezigten. De liefelijke *Seringen* geur kondigt de nabijheid van *Prez St. Gervais* aan en wel dra word men geheele bloeiende boschjes daar van gewaar; waarin de zachte kleur der bloemen, tusfchen het pas ontloken groen eene zeer bevallige vertooning maken. In de nabijheid van dit dorpje, zag ik ook een steengroef, welke een grootfch en fchilderachtig aanzien opleverde. Men vindt hier ook verfcheide herbergen, of *restaurateurs*, waar men vrij goed, en nog al niet duur eet. Vooral in den tijd, als de *Seringen* bloeijen, hebben deze lieden veel te doen, dezelve worden hoofdzakelijk aangekweekt om bloeiende afgesneden, en te *Parijs* verkocht te worden. Men kweekt 'er ook veel vruchten, en de grond fchijnt 'er vrij goed

goed, zijnde van eenen kleiachtigen aard; dit laatste heb ik eens ondervonden: ik ging 'er toen met mooi weder naar toe; doch terwijl ik 'er was, viel 'er een zware slagregen ten gevolge van een donderbui; maar die was dan ook spoedig voorbij; nu wilde ik mijne wandeling voortzetten; doch had in het begin zeer veel moeite, om voort te komen, daar de kleiachtige slijk, tot eene aanmerkelijke dikte, aan de voeten bleef hangen, en mij waarlijk het gaan al zeer bezwaarlijk maakte; naar mate dat de vochtigheid in den grond drong, werd zulks echter allengskens beter, en weldra vond ik mij schadeloos gesteld door de bekoorlijke streken, die deze wandeling oplevert. Langs hoogten en laagten, en door aangename boschjes, waarin zich de nachtegaal deed hooren; terwijl ik tuschen beiden door schoone gezigten verrukt werd, kwam ik vervolgens in het bosch van *Romainville*, waar de goede JEAN JACQUES ROUSSEAU zoo menigmaal plagt te gaan wandelen, om te *herboriseren*, zijnde dit gelijk men weet, eene zijner geliefkoosde bezigheden. Het grootste gedeelte van dit bosch, dat echter meest al uit hakhout bestaat, behoorde toen, naar ik vernam tot het buitengoed van eene *Mme de M.* eertijds *maîtresse* van den Hertog van O., voorheen diende het tot eene openbare wandeling; doch van dit genoege stond men wel dra beroofd te worden: en men was reeds bezig, om het zelve met staketsels af te schieten.

Weinige vreemdelingen schijnen deze wandeling
te

te doen, en vele hooren daarvan ook, wanneer zij niet in den bloeitijd van de seringen te *Parijs* zijn, mischien niet eens spreken; ondertuschen heb ik het altijd een der aangenaamste streken in de nabijheid van *Parijs* gevonden, en 'er meermalen gebruik van gemaakt. Jammer is het maar, dat men zoo eenen grooten weg in de stad moet alleggen, om buiten te komen.

CHARENTON ALFORT ENZ.

Charenton en Alfort, ten naasten bij anderhalf uur van *Parijs* gelegen zijnde, levert een togtje naar die plaatsen en door de daar bijgelegen streken almede eene aangename wandeling op. Men gaat langs de *Seine* opwaarts, latende die rivier aan de rechterhand liggen. Even buiten de stad, in een buurt aan de rivier gelegen, en *la Rapé* genaamd komt men eenige herbergen voorbij, welke beroemd zijn om een uitmuntend gerecht van gestoofde Karper (*une Matelote de Carpe*), het welk men daar volgens de eenparige getuigenis der lekkerbekken, op eene meesterachtige wijze weet klaar te maken. De beweging, op en langs de rivier, en de omliggende landouwen verschaffen den wandelaar eene gemakkelijke afwisseling van tooneelen.

Charenton scheen mij toe een tamelijk bevolkt en welvarend vlek te zijn, de ligging aan den grooten weg, naar *Dyon*, *Zwitserland*, *Lyon*, enz. en aan den oever van de *Marne*, dicht bij de plaats, daar zich die rivier met de *Seine* vereenigt, deze voordeelige ligging, zeg ik, maakt dit plaatsje, tot den handel, en het vervoeren van goederen zeer geschikt, terwijl de aanhoudende doortogt, den ingezetenen tevens nog al wat voordeel aanbrengt. Ten tijde

van HENDRIK den IV. gingen de Protestanten van *Parijs*, en daar onder de bekende SULLY, boezemvriend van dien vorst (1), alhier ter kerke, en bleven 'er hunnen tempel (*temple* gelijk men eene protestantsche kerk in *Frankrijk* noemt), behouden, tot de herroeping van het Edict van *Nantes* in 1685, wanneer dezelve werd afgebroken.

Over de *Marne*, die hier tamelijk breed is, en zich gelijk ik gezegd heb, een weinig lager met de *Seine* vereenigt, ligt een steenen brug, welke al oud schijnt te zijn. Het gezicht op en van de zelve is schilderachtig. Deze brug overgegaan zijnde, komt men in het gehucht *Alfort*, bekend door de vermaarde veeartsenijkundige school (*ecole vétérinaire*), welke aldaar, indien ik mij niet bedrieg, op last van Koning LODEWYK den XV. in het Kasteel van dien naam gesticht is (2). Even als andere openbare in-

rig-

(1) In een Hymne aan de vriendschap zegt zeker dichter:

„ *C'est par toi que le grand HENRY,*
 „ *Plein de tes flammes immortelles,*
 „ *A l'amour de vingt Gabrielles,*
 „ *Préfèrait le coeur de Sully.*

Datis: Het is door u (de vriendschap) dat HENDRIK de groote,
 Vol van uwe onsterfelijke vlammen,
 Boven de liefde van twintig Gabrielles,
 Het hart van Sully verkoos.

(2) De Heer BOURGELAT, stalmeeester des Konings, en korrespondent van de koninklijke Hoogeschool der wetenschappen te *Parijs*, rigtte eenigen tijd vroeger eene dierge-

lijke

rigtingen, tot de kunsten, of wetenschappen betrekking hebbende, te *Parijs*, is ook dit nuttig gesticht op bepaalde dagen, voor een ieder om niet, en zonder eenig voorafgaande verzoek te zien. Zonder eenige moeite, trad ik dat uitgebreide gebouw, dat ook uitwendig een fraai, doch eenvoudig aanzien heeft, binnen. Bij het inkomen heeft men aan de rechterhand eene zaal, rondom met glazen kasten, waarin meestal voeten van paarden, en allerlei soort van hoefijzers; de voeten en beenen waren van pleister of gips; en dit gedeelte van het Kabinet schein mij voornamelijk geschikt, voor het onderwijs der hoefmeden; vervolgens komt men in eene groote zaal, waar in eene aanzienlijke verzameling geplaatst is van verscheide ontledingën, en gedeelten zoo van het menschelijk, als dierlijk ligchaam, veelal kunstmatig uitgesneden en opgespoten, gedroogd, of ook wel in wijngeest bewaard. In eene diergelijke zaal, boven de laatst gemelde, ziet men insgelijks eene menigte soortgelijke voorwerpen, waaronder mij de ontledingën (dissectieën), van een paard met een' ruiters' er op, als mede dat van een hert enz., ongemeen kunstig schein bereid te zijn. Het verwonderlijk weefsel der spieren, zenuwen, pezen, aderen enz., zoo veel noodig van elkanderen gescheiden, opgespoten en met onderscheiden kleuren

lijke school te *Lyon* op, en het is aan den goeden uitflag van deze onderneming, dat die van *Alfort* hare stichting verschuldigd is.

ren gekleurd, bleef echter een geheel uitmaken, en moest alzoo zelfs voor minkundigen, eene belangrijke vertooning opleveren.

In de derde of bovenste zaal, vindt men de bibliotheek, zijnde eene verzameling van werken, tot de veeartsenijkunde betrekking hebbende, benevens de daartoe vereischt wordende werktuigen, en eindelijk nog eenige voorwerpen, tot de natuurlijke historie behoorende.

Voorts zijn 'er bij dit gebouw verscheide stallen en hokken, voor zieke dieren, of de zulke welke tot eenigerlei waarnemingen dienen.

Bij deze school behoort almede eene stoeterij van spaansche en andere soorten van schapen, ter verbetering en aankweeking der wolle.

Alles zag 'er zindelijk en wel onderhouden uit, en schein mij toe zeer doelmatig ingerigt te zijn.

Daar het, toen ik 'er mij bevond, zondag was, werd 'er geen les gegeven; op andere dagen zijn de onderscheiden werkzaamheden bepaald, en de uren daartoe bestemd; naar ik vernam, was 'er een aantal Kweekelingen, de profesoren en verdere leermeesters werden geprezen, en men verzekerde mij, gelijk niet twijfelachtig is, dat deze school reeds eene menigte bekwame lieden in dat vak had opgeleverd, en alzoo voor den landbouw, het krijgswezen, enz. van het uiterste belang is (1).

Een

(1) Is het niet te verwonderen, daar de aankweeking, en onderhouding, inzonderheid van het rund-vee, in ons

Een eind wegs langs de *Marne* opwaarts wandelende, heeft men onder anderen het gezigt op eenige aangenaam gelegen lusthuizen; doch dit is de weg naar *Parijs* niet: — ik keerde dan weder naar *Alfort* terug, en mij aldaar over de *Seine* latende zettende, wandelde ik veelal door akkerland tot het dorpje *Ivry* (1). Het schein nog al grooter, als men op het eerste aanzien zou denken; in en omtreeks het zelve lagen eenige tuinen en buiten-goederen, doch alles had, zoo als de meeste dorpen hier omstreeks, een onaangenaam voorkomen, door de ruwe grijsachtige steenen muren, waarmede de tuinen omringd zijn, zoo dat men slechts hier en daar een huis, dat ook een somber voorkomen heeft, en voor het overige niets dan die muren ziet, zonder eenig groen, of het moest een enkelen tak van een boom zijn, die over de muur hangt, gewaar te worden. Het dorp doorgesloopt zijnde klom ik op eenen heuvel, van waar ik een aller schoonst gezigt had over de *Seine*, en de gansche landstreek aan den overkant van dezelve. *Ivry* lag aan mijne

voe-

vaderland, zoo aanmerkelijk is, dat men daar in 't geheel geene inrigting van dien aard heeft.

(1) Even eens is de naam van een steele in *Normandy*; bekend door den veldslag, *la bataille d'Ivry*, welke in de daarbij gelegen vlakte in 1590 voorviel, en waar HENDRIK de IV voor de tweedemaal overwinnaar was van den Hertog van *Mayenne*, hoewel het leger van den Hertog een derde sterker was, dan dat van den Koning.

voeten, en ik zag over de dorpskerk henen. Verder door de akkers gaande, waarop de tarwe, garst, of rogge reeds begon te rijpen, en de haver reeds gemaaid was, was ik dikwijls verwonderd, over de slordigheid der landlieden, omtrent het wieden en uitroeijen van het onkruid. Op eenen akker, alwaar de afgemaaide haver op gehoopt was, kwam het mij bij de beschouwing van die hoopen voor, dat de hoeveelheid distelen mischien niet minder was, dan die der haver, zoo dat men 'er niet aan kon raken zonder zich de handen te bezeeren; onder de haver schijnt men hier veelal *Lucerne*-klaver te zaaijen (1). Hier en daar in die akkers ziet men eenige steengroeven, waar op een rad of windas staat, om 'er de steenen uit op te winden. Deze steengroeven zijn op sommige plaatsen nog al vrij diep. Vervolgens komt men op den breeden en welbeplanten straatweg van *Fontainebleau*. Aan de linkerhand ziet men het dorpje *Villejuive*, en wat verder bij dat van *Gentilly* het groote kasteel *Bicêtre*, waarvan de grondslagen al tamelijk oud zijn, daar men aan-

ge-

(1) Daar de landlieden hier omstreeks, en algemeen in *Frankrijk*, veel gebruik maken van ezels, zag ik meermalen, het koren van den akker, door deze dieren vervoeren; aan iedere zijde van den draagzadel, is dan een soort van ladderijge gehecht, met uitstekende houten pennen voorzien, hier aan hangt men de koren schoven, en bedekt het beest daar mede zoodanig, dat men van achteren niet dan eenen wandelenden korenhoop ziet.

geteekend vindt, dat het in 1290 aan eenen bisschop van *Parijs* behoorde; daarna raakte het in 't bezit van JOHANNES, bisschop van *Winchester* in *Engeland*; die 'er zijn verblijf hield; na hem kreeg het den naam van Kasteel van *Winchester*, daar men eindelijk bij verbastering *Bicêtre* van gemaakt heeft; het behoorde vervolgens aan verscheide meesters, en is meermalen afgebroken, en herbouwd geworden, en eindelijk grootendeels geslecht zijnde, deed LODEWYK de XIII 'er een groot en fraai gesticht bouwen, voor oude en verminkte Krijgslieden, welke men 'er daarna weder uitgenomen heeft, om 'er krankzinnigen, bedelaars, landloopers en misdadigers in te bewaren, en op te sluiten. Tot dat einde word het thans nog gebruikt. Ik had dit huis, reeds eenigen tijd geleden (in 1802) gezien; 'er werden toen ook eenige honderde arme oude mannen onderhouden, zij waren veelal bezig, met het snijden van houten pennetjes voor de schoenmakers, ook was 'er in een gasthuis voor mannen, door de Venusziekte besmet, een aantal van die lijdens te vinden. Mijn blijbend gezelschap ook de zinneloozen willende zien, gaven wij dit ons oogmerk aan een der opassers te kennen, denkende dat hij met ons mede op de afzonderlijke plaats, alwaar die lieden opgesloten zijn, zou gaan, doch dit scheen geen gebruik te zijn, men liet ons althans geheel alleen daarbinnen, en sloot de poort achter ons toe. Hier stonden wij nu in het midden van eene groote menigte onzinnige mannen, deze in eenen hoogen, gene in eenen minderen

graad; een paar van hun, die nog al niet van de dwaaste schenen, diende ons voor geleiders, en nu hoorden en zagen wij de treurigste uitwerksels der krankzinnigheid, en bespeurden duidelijk, dat dezelve bij sommigen ontstond uit liefde, uit hoogmoed, uit droefgeestigheid, of uit dweepzucht. Deze habbelde onophoudelijk, terwijl een ander treurig voor zich ziende, zonder een woord te spreken, op en neder liep; hier zong, en daar vloekte 'er een. Bij dit tooneel van ellende was men evenwel schier geneigd tot lagchen, op het zien van een bejaard man, met eenen langen baard en vrouwekleederen aan, ja zelfs eene vrouwe muts op; dit misfelijk toegetakeld mensch had 'er, naar ik vernam, al verscheiden jaren in gezeten. Daar wij nu gereed waren om heen te gaan, volgden ons de meeste dier ongelukkigen, vragende om aalmoezen, doch men had ons gezegd, dat indien wij iets wilden geven, het beter was, dat in een bus bij het uitgaan te doen, dan dat wij aan ieder afzonderlijk, eene kleinigheid uitreikten, omdat het getal zoo groot is, dat men op zulk eene wijze nauwelijks gedaan krijgt, en dan ligtelijk misnoegen geeft. Wij gedroegen ons naar dezen raad, ondertuschen werd het bijna algemeen gebedel hoe langer hoe dringender. Aan onze taal merkende, dat wij vreemdelingen waren, hielden sommigen ons voor Engelschen, en begonnen te morren, en te schelden, nu werden wij eerst onzen haachelijken toestand gewaar, het gemor nam meer en meer toe, en wij waren blijde, toen men ons den

uit.

uitgang weder opende, daar men toch op zulk eene wijze zijn leven niet zeker is.

Wij vernamen verder, toen men ons de gevangenhuizen aanwees, dat niettegenstaande 'er eenige dagen geleden, eene menigte misdadigers naar de Galëijen waren vervoerd 'er evenwel nog eenige honderden overbleven. Eene afzonderlijke plaats strekt tot een verbeterhuis, voor lieden van een stordig gedrag, welke 'er op verzoek van hunne bloedverwanten, of anderzins geplaatst worden men kan uit dit alles over de uitgebreidheid van dit gebouw eenigzins oordeelen.

Het merkwaardigste, dat men te *Bicêtre* ziet, is de ontzaggelijke groote put; de emmers waarmede men het water naar boven windt, houden ieder, naar men mij verzekerde, meer dan een Okshoofd vocht, en de put is zoo diep, dat een steentje daaringeworpen eenige seconden onder weg blijft, eer men het in het water hoort vallen; bij denzelfden is eene gemetselde overdekte verzamelplaats, of bak voor het geschepte water, welke eene zeer aanmerkelijke hoeveelheid daarvan bevat. Weinig tijds voor onze komst had zich een der arme lieden in dien put willen verdrinken, doch men had het ontdekt, en verhinderd.

Daar ik dus *Bicêtre* reeds nauwkeurig genoeg bezien had, vond ik weinig opgewektheid, om zulks thans te hervatten. Ik vervolgde dan, slechts een groot kwartier van *Parijs* zijnde, mijne wandeling, en kwam de *barriere des Gobelins* binnen; eer men

aan dezelve komt, kan men zich nog eens verlustigen met de beschouwing van het aangenaam gezicht, dat de landouw ter regter zijde oplevert, en waarop men van deze hoogte een ruim uitzigt heeft, vervolgens langs geen der onaangenaamste *boulevards*, van *Parijs* gaande, voorbij verscheide *restaurateurs*, *ginguettes* en *bastringues*, alwaar eene menigte menschen bezig waren, met zich door dansen, en onderscheide spelen te vermaken (1), kwam ik in den planttuin, en daar het eene heerlijke zomer avond was, rustte ik daar onder het genot van velerlei welriekende planten en bloemen wat uit.

(1) Achter die herbergen zijn tuinen met een aantal prieeltjes, als het goed weder is, gaat men hier in de open lucht eten, en het is der moeite waard, om zondags tegen etenstijds, daar henen te gaan; overal staan dan gedekte tafeltjes, en zoo in als buiten de huizen, is 'er dan nauwelijks plaats te krijgen.

M O N T M O R E N C Y .

De laatste afdeeling des eersten deels van KOTZEBUE'S Herinneringen uit en aan *Parijs*, voert wel ten titel: Het dal van *Montmorency* enz.; doch men vindt daar onder niets meer dan eene beschrijving van het huis, of zoogenaamde *Hermitage* van ROUSSEAU. Na de oude verwoeste abdij van *St. Denis* (1), bezigtigd te hebben, schijnt de schrijver maar eens heen en weder naar die *Hermitage* gereden te zijn, en het dal van *Montmorency*, met de daarbij gelegen hoogten, boschen enz., zoo merkwaardig om zijne aangename en schilderagtige ligging, nauwelijks ter loops gezien te hebben.

Omtrent anderhalven dag bragt ik genoegzaam geheel en al met de beschouwing dier te regt geroemde landstreek door, en daar mijne gehouden aantekeningen dienaangaande mij nog eene genoegelijk aandenken verschaffen, schrijf ik dezelve hier met een bijzonder vermaak ter neder.

In

(1) Deze abdij mede tot eene begraafplaats voor het tegenwoordige keizerlijk geslacht, en verdere afstammelingen bestemd zijnde, is dezelve naar ik verneem, sedert eenigen tijd weder opgemaakt.

In Julij 1803 reed ik 'er henen, onder anderen vergezeld door eenen liefhebber van wandelen, die in deze streken volkomen bekend was. Een goed eind wegs verder dan *St. Denis* gekomen zijnde, lieten wij ons aan den voet van eenen heuvel, na bij het dorpje *Grolet* afzetten, en gaven onzen voerman zijn afscheid. Nu wandelden wij door akkers, wijngaarden en boschjes, tot aan het eenvoudige huis, weleer door *ROUSSEAU*, en thans door den bekenden muzikant en componist *GRETRY* bewoond; het is ongemeen aangenaam gelegen, en heeft van de hoogte een ruim en bevallig uitzigt, op eene landstreek, waar alles bijna schilderachtig is (1).

Na eenigen tijd voortgewandeld te hebben, meest al onder en langs groote Kastanje boomen (2), die in vollen bloei stonden, en terwijl zich de bekoorlijkste gezigten aan onze linkerhand opdeden, kwamen wij aan eene soort van plein, of vlakke plaats, insgelijks door zware kastanje boomen beschaduwd, en rondom met zoden banken omgeven; hier kwam de jeugd van het nabijgelegen dorp des zondags dansen, en ten dien einde had men eene verheven plaats

(1) Inwendig ziet 'er dit huis ook zeer eenvoudig uit; zoo wel als de tuin: de beschrijving, die *KOTZEBUE* 'er van geeft, zal ik hier wel niet behoeven te herhalen.

(2) Namelijk van die, welke men tamme kastanjes (*castanea*) noemt. Die boom schijnt hier wel te groeijen; ook tot liekhout vindt men 'er het in menigte.

plaats insgelijks van zoden, voor de muzikanten gemaakt, — alles had 'er een bevallig en natuurlijk aanzien. Een aangenaam koeltje temperde op eene liefelijke wijze de warme lucht, en het dikke lommer belette hier genoegzaam het doordringen der zonnestralen. Niet ver van daar vonden wij aan den stam van eenen ouden en zwaren kastanje boom, omringd van een aantal anderen van die soort, eenige groote steenen liggen, — het waren de overblijffels van een gedenkteeken, dat men ter eere van ROUSSEAU had opgerigt, om dat de goede man hier zeer dikwils gezeten was; van daar had hij het schoonste gezicht op het dal, en het meertje van *Montmorency*. Dit gezicht herinnerde hem aan de omstreken en het meer van zijne geboorte stad *Geneve*, hoe zeer dat meer, wat zijne uitgebreidheid aangaat, en de grootschheid der tooneelen, die het zelve omgeven, op verre na met dit landschap niet te vergelijken is. — Hier was het dat hij zijne *Nouvelle Héloïse* grootendeels schreef, of althans de denkbeelden daar voor opteckende. Dit bekoorlijk deugdwekkend boek, waar in wij de werking der menschelijke hartstogten doorgaans zoo levendig geschilderd vinden, had ik in vroegere jaren, reeds met zoo veel genoegen gelezen, weinig hinder hebbende van eenige gebreken, die men aan het zelve, zekerlijk niet zonder grond, toeschrijft. Thans kwam mij de inhoud van het zelve weder levendig voordien geest. Met moeite verliet ik deze plaats, doch

be.

besloot dezelve, tegen het vallen van den avond, andermaal te gaan bezoeken, terwijl wij onze voorgenomen wandeling verder voortzetten. Op het hoogste gedeelte van den aanzienlijken heuvel geklommen zijnde, vonden wij daar eenen woesten, en onbebouwd grond, waar uit men een soort van kei, en vuursteenen scheen te trekken, het geen eene aardige tegenstrijdigheid, met de liefelijke, en groene streken, die wij zoo even verlaten hadden, opleverde; de laatste echter verkiezende, klommen wij weder nederwaarts, en hielden ons eenen geruimen tijd bezig met wandelen, daarbij gedurig de zoo behagelijke verscheidenheid, die de natuur hier oplevert, bewonderende.

De zon was gereed, om onder te gaan, toen ik weder aan het verwoeste gedenkteeken van ROUSSEAU kwam. — Ik zette mij op dezelfde plaats, waar de goede man plagt te zitten, neder, en vond hier eene aangename rustplaats. Men heeft daar het uitmuntend gezicht op de vallei, door eene opening, gevormd door de takken der kastanje boomen, welke aan den kant van den heuvel staan, en welke takken tot tegen de helling des heuvels afhangende, niet dan deze opening overlaten; het geen eene schoone uitwerking doet. — De geheele plaats was nu op eene sombere wijze beschaduwd, en de statige stele rondom heerschende, maakte dezelve tot ernstige overdenkingen zeer geschikt. -- Niet voor dat de schemering mij aan den naderenden nacht herinnerde,
stond

stond ik op, om de herberg die ons tot nachtverblijf moest dienen, te bereiken, en zoo naar het bijgelegen steedje *Montmorency* te gaan.

Den volgenden morgen voor zes uren werd ik reeds gewekt, door het geluid van trommels, en veldmuziek; alles liep uit: om, dat het steedje geheel buiten den doortogt ligt, en men 'er alzoo aan die beweging niet gewoon is. Het waren eenige honderde militairen, tot de bezetting van het een goed uur van hier gelegen *St. Denis* behoorende. Men liet hen, naar ik vernam dezen kleinen marsch doen, om zich eens te vertreden.

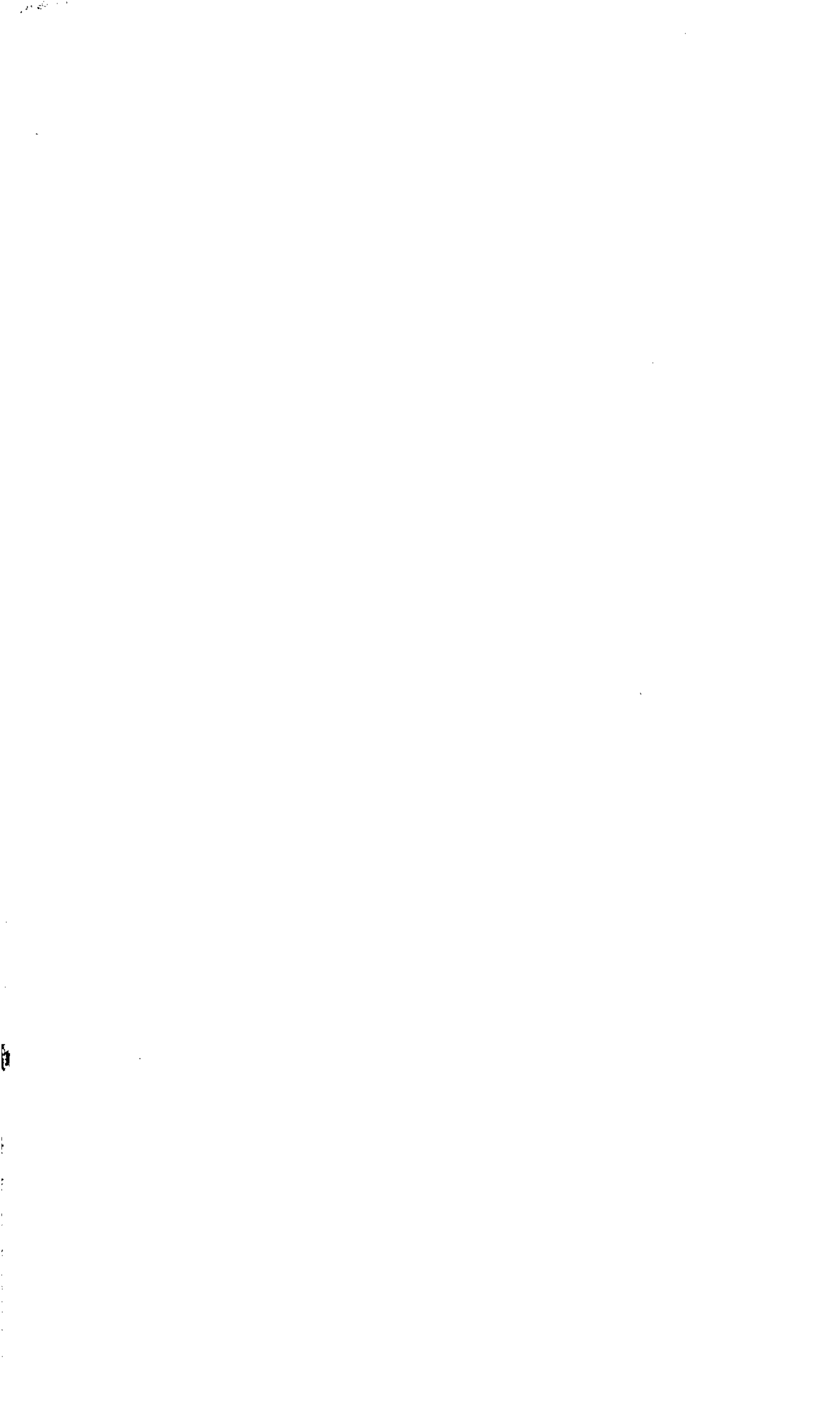
Zoo dra ik gekleed was, ging ik het plaatsje eens door wandelen; het ligt tegen de vrij steile helling van eenen heuvel, en onze herberg was op de markt, op het hoogste gedeelte. Na eenige straten door nederwaarts afgedaald te zijn, kwam ik aan de kerk, die schoon geen onaardig gebouw, echter voor zoo ver mij toelcheen, niets merkwaardigs opleverde, zoo min in als uitwendig; doch van het Kerkhof, dat zich als een *terras* opdoet, heeft men een verrukkelijk gezicht over het dal en tegen de hoogten, die het omringen; dit gezicht heeft hier weder een geheel ander voorkomen, dan van de hoogte, waarop ik mij den vorigen dag bevond, en trof dus weder op nieuw, en daar men hier op verre na nog niet aan den voet van den heuvel is, is het gezicht van dit *terras* ook vrij uitgebreid, -- waarlijk eene uitnemende ligging voor de plaats, alwaar men samen komt; om den weldadigen Schepper der natuur

te

te vereeren. — Lager afgeklimmen zijnde, vond ik ook het gezicht op de hoogte, waarop de kerk gebouwd was, vrij teekenachtig (1); in en om het steedje zag ik ook verscheide lusthuizen en buitenplaatsjes, doch voor het overige schein het niets bijzonders te hebben, en voornamelijk van den landbouw en kweekerij van vruchten te bestaan. Langs eenen anderen weg, die mij een vriendelijk landmeisje wees, klom ik nu weder den heuvel op, tot aan de herberg. Het ontbijt, dat op mijn verzoek voornamelijk bestond uit kersen, vond ik gereed staan. Deze kersen worden, gelijk ik in het begin van dit werk reeds gezegd heb, met regt voor de beste gehouden, welke men omtrent *Parijs* teelt, en zijn in der daad zeer goed, doch niet overvloedig genoeg zijnde voor het algemeen gebruik, doorgaans vrij hoog van prijs. Daar men 'er te *Parijs* het meeste geld van maakt, worden zij meestal daar heen gevoerd, zoo wel als de andere vruchten, welke men 'er teelt.

Naar het zich liet aanzien geene onmatige warmte te vreezen hebbende, en het weder alleraangenaamst zijnde, hervatte ik met het overige gezelschap de wandeling, om, zoo veel de tijd ons toeliet, de liefelijke streken van dit oord te doorkruisen. Langs eenen gansch anderen weg, dan dien wij reeds gegaan hadden, door natuurlijk gevormde slingerboschjes, en over hoogten en laagten, kwamen wij
aan

(1) Zie de plaat hier tegen overstaande.

J. J. Woodward, sculp.

MONTMORENCY.

aan een bekoorlijk gelegen buitengoed; het behoorde aan den, om zijn edelaardig karakter, door vele hoog geachten republikein, LAREVEILLIERE LEPEAU een der leden van het vernietigde *Directoire executif*. Dit landgoed was thans te koop, zijnde de eigenaar hier toe uithoofde van den bekrompen toestand, waar in hij zich met zijn huisgezin bevondt, genoodzaakt. Indien deze omstandigheid niet algemeen bekend was, zou ik mij niet veroorloven, om 'er hier melding van te maken; doch hoe onaangenaam s'mans toestand ook zijn moge, kan dezelve immers niet dan vereerende voor hem worden beschouwd.

Het was op een hier omstreeks gelegen dorpje, dat de vermaarde tooneelspeler LARIVE woonde; doch de naam is 'er mij van ontgaan, (zie verder bladz. 429) (1).

Terwijl het weder helder was, zochten wij, op de meest verheven plaats, die wij hier vinden konden, eene geschikte gelegenheid, om van daar het dal van *Montmorency*, op de beste wijze te kunnen overzien. — Hier lag het nu als eene landkaart voor onze voeten: want de hoogten, die ik hier heuvels noem, zouden anderen welligt bergen heeten, en in der daad zij zijn al tamelijk verheven. De groene beem-

(1) De voorlezingen in den winter van 1803 en 1804, door LARIVE gehouden, heeft hij naderhand in een boekdeel uitgegeven, onder den titel van, *Cours de Déclamation divisé en douze séances, par LARIVE. Paris An. XII. 1804.*

beemden en akkers, in het dal met het meertje of den vijver, (*etang de Montmorency*) daar tusfchen gelegen, en de beekjes, die de velden doorsneden. Deze ruime vlakte was tusfchen de hoogte (*coteau*) waarop wij stonden, en die, welke tegen ons overlag, ingefloten, en het gezicht, in 't verschiet aan onze rechterhand door drie achter elkandere liggende ketens van aanmerkelijke heuvelen bepaald, eenige bij elkanderen, of afzonderlijk gelegen woningen, groepen, boomen, bosfchen, dorpen enz., maakten eene nog bevalliger verscheidenheid, in dit schoone tafereel, dat boven dien, hier en daar met eenige landlieden en vee aardig gestoffeerd was. De menigte kei, of vuursteen, die ik hier omstrecks almede aantrof, hadden veel al de gedaante van beenderen van groote dieren; doch schenen mij echter niet anders, dan eenvoudige steenen te zijn. Op de hoogte verder voortwandellende, vond ik redelijk goed korenland, dat langs den weg bezet was met kerfen boomen, waar van de takken zoo laag hingen, dat men 'er de vruchten in het voorbijgaan gemakkelijk af kon plukken. Wat verder had deze streek het voorkomen, van een aan de heide gelegen *Meijerij's* akker gezicht. Den heuvel weder afklimmende, en voortwandellende, dan door zware bosfchen, dan door hakhout, of door akkers en vlakten, bragt de menigte onderscheiden kruiden- en planten, die wij hier vonden, ons dikwijls den natuurbeschouwenden ROUSSEAU voor den geest.

Het oude Kasteel van *Montmorency* (1), dat wij op eenen afstand zagen; had naar men ons verzekerde niets bijzonders, onze aandacht waardig, dus hielden wij ons daar niet bij op.

Langs eene zeer net onderhouden buitenplaats, kwamen wij nu, van eenen anderen kant, het steedje weder binnen, en hoe zeer ik dien dag reeds omtrent vijf uren gewandeld had, kon ik niet nalaten, om mij, na eene poos gerust te hebben, nog eens naar de zitplaats, en het verwoeste gedenkteeken van ROUSSEAU te begeeven, te meer, omdat ik het opschrift dat op de verspreide steenen was uitgehouwen, zoo veel doenlijk wilde uitschrijven. Zie hier wat ik daar van heb kunnen bijeenbrengen „ LES
 „ HABITANS DE LA VILLE ET DU CANTON DE
 „ MEMOIRE DU SEJOUR QUE
 „ ROUSSEAU AU MILIEU D'EUX
 „ 7^{URE} L'AN 3 DE LA LIBERTE.” Op een ander stuk las ik „ ICI J. J. ROUSSEAU AIMOITA SE RE-
 „ POSER.” En wederom op een ander
 „ LE BIEN GENERAL DE TOUS
 „ DEUX

(1) De naam van *Montmorency*, een der oudste en aanzienlijkste geslachten in *Frankrijk*, is van dit steedje, en zijn aangelegen grondgebied, herkomstig. In de geschiedenis van *Frankrijk*, ook ten tijde van de religie-onlusten, onder KARL den IX, komt hij menigmaal voor. Bij *MORERY* vindt men een omstandig bericht van dat geslacht.

„ DEUXPOINTS PRINCIPAUX, LA LIBERTÉ ET
 „ CONTRACT SOCIAL.” (1)

In het terug keeren eenen bejaarden landman ontmoetende, maakte ik met hem een praatje en werd daardoor bevestigd, in het geen ik reeds aangande de verwoesting van dit gedenkteeken gehoord had: namelijk, dat het, weinige jaren geleden, was omgeworpen en geschonden geworden, door eenige lieden waarschijnlijk daartoe omgekocht, of opgeruid, door dezulken, die toen reeds openlijk begonnen, met, 't zij uit haat, of uit belang, de grondbeginselen van ROUSSEAU aanteranden, en daarom alle pogingen aanwenden, ten einde, al wat dien menschenvriend betref zoo veel mogelijk in verachting te brengen.

Al wat ons in deze landstreek als schoon en merkwaardig bekend was, zoo veel de tijd zulks toeliet, bezigtigd hebbende, verlieten wij na het middagmaal dit bekoorlijk oord, en bezagen bij het uitgaan van het steedje nog een fraai buitengoed; men
 was

(1) Dat is „ de inwoners van de stad, en het
 „ landschap van aandenken van het verblijf van . . .
 „ ROUSSEAU in hun midden September het
 „ derde jaar der vrijheid.” Verder. „ Hier was J. J.
 „ ROUSSEAU gewoon te rusten.” En eindelijk
 „ Het algemeen welzijn van alle twee
 „ voorname punten, de vrijheid en”

Contract Social (*Een bekend werk van
 ROUSSEAU.*)

was bezig met het zelve op de Engelsche wijze aan te leggen, en zulks geschiedde hier en daar nog al met smaak; echter zou het ons beter bevallen hebben, hadden wij, zoo kort geleden, de natuurlijk bevallige omstreken niet gezien.

Door een gedeelte van de vallei, naar *St. Denis* gaande, zagen wij achter ons het steedje *Montmorency* tegen de hoogten, benevens de verheven streken en boschen, die ons zulk eene genoegelijke wandeling hadden verschaft. — Eenige weilanden waren met *Lombardsche* of *Italiaansche* popelen, als hooge piramiden omzet, en een soort van beekje, uit het meertje van *Montmorency* stroomende, bevochtigde de buitenplaatsjes en velden, daar het door en langs henen slingerde. Wat verder deed zich een regt *Hollandsch* gezicht op: de grond was hier vlak, men was 'er bezig met hooijen, terwijl in eene andere weide eenige koeijen en schapen liepen.

Door het dorpje *Epinet*, komt men vervolgens tot bij *St. Denis* — hoe verwonderd was ik van daar eensklaps de *Seine* te zien, daar ik dezelve aan eene andere zijde van *Parijs* zou gezocht hebben. Die rivier draait zoo verbazend links en regts, dat de weg te water naar *Rouaan* enz., daar door aanmerkelijk verlengd wordt, en zekerlijk is dezelve uit hoofde van de hoogten, die 'er langs gelegen zijn, niet gemakkelijk te verleggen.

Té *St. Denis* namen wij weder een van de gewone buiten-rijtuigen, gelijk wij daar ook mede geko-

„ DEUXPOINTS PRINCIPAUX, LA LIBERTÉ ET
 „ CONTRACT SOCIAL.” (1)

In het terug keeren eenen bejaarden landman ontmoetende, maakte ik met hem een praatje en werd daardoor bevestigd, in het geen ik reeds aangående de verwoesting van dit gedenkteeken gehoord had: namelijk, dat het, weinige jaren geleden, was omgeworpen en geschonden geworden, door eenige lieden waarschijnlijk daartoe omgekocht, of opgeruid, door dezulken, die toen reeds openlijk begonnen, met, 't zij uit haat, of uit belang, de grondbeginselen van ROUSSEAU aanteranden, en daarom alle pogingen aanwenden, ten einde, al wat dien menschenvriend betrof zoo veel mogelijk in verachting te brengen.

Al wat ons in deze landstreek als schoon en merkwaardig bekend was, zoo veel de tijd zulks toeliet, bezigtigd hebbende, verlieten wij na het middagmaal dit bekoorlijk oord, en bezagen bij het uitgaan van het steedje nog een fraai buitengoed; men
 was

(1) Dat is „ de inwoners van de stad, en het
 „ landschap van aandenken van het verblijf van . . .
 „ ROUSSEAU In hun midden September het
 „ derde jaar der vrijheid.” Verder „ Hier was J. J.
 „ ROUSSEAU gewoon te rusten.” En eindelijk
 „ Het algemeen welzijn van alle twee
 „ voorname punten, de vrijheid en”

Contract Social (*Een bekend werk van
 ROUSSEAU.*)

was bezig met het zelve op de Engelsche wijze aan te leggen, en zulks geschiedde hier en daar nog al met smaak; echter zou het ons beter bevallen hebben, hadden wij, zoo kort geleden, de natuurlijk bevallige omstreken niet gezien.

Door een gedeelte van de vallei, naar *St. Denis* gaande, zagen wij achter ons het steedje *Montmorency* tegen de hoogten, benevens de verheven streken en boschen, die ons zulk eene genoegelijke wandeling hadden verschaft. — Eenige weilanden waren met *Lombardsche* of *Italiaansche* popelen, als hooge piramiden omzet, en een soort van beekje, uit het meertje van *Montmorency* stroomende, bevochtigde de buitenplaatsjes en velden, daar het door en langs henen slingerde. Wat verder deed zich een regt *Hollandsch* gezicht op: de grond was hier vlak, men was 'er bezig met hooijen, terwijl in eene andere weide eenige koeijen en schapen liepen.

Door het dorpje *Epinet*, komt men vervolgens tot bij *St. Denis* — hoe verwonderd was ik van daar eensklaps de *Seine* te zien, daar ik dezelve aan eene andere zijde van *Parijs* zou gezocht hebben. Die rivier draait zoo verbazend links en regts, dat de weg te water naar *Rouaan* enz., daar door aanmerkelijk verlengd wordt, en zekerlijk is dezelve uit hoofde van de hoogten, die 'er langs gelegen zijn, niet gemakkelijk te verleggen.

'Té *St. Denis* namen wij weder een van de gewone buiten-rijtuigen, gelijk wij daar ook mede geko-

men wären, en reden naar *Parijs*, zijnde nog wel anderhalf uur van daar gelegen.

Daar 'er weinig nieuws van *Versailles*, *St. Germain*, *Vincennes*, en eenige andere plaatsen om *Parijs* te zeggen valt, heb ik beter geoordeeld, om mijne gehouden aantekeningen deswegens ter zijde te leggen, en alzoo dit werk te besluiten, met deze afdeling, daar bij ten slot voegende drie zang versjes, welke men niet oneigenlijk in den mond gelegd heeft van ROUSSEAU, daar men hem doet voorkomen in een aardig Tooneelstukje, getiteld, *La vallée de Montmorency*, of JEAN JACQUES ROUSSEAU *dans son Hermitage* (1). Zie hier wat men hem in antwoord op een brief van den Heer DE MALESHERBES doet zeggen.

Air: *Femmes voulez vous éprouver,*

*Vous me demandez, mon ami,
A quoi je passe mes journées:
On n'est point heureux à demi
Dans ces retraites fortunées:
On y jouit, sans nul effort,
De la volupté la plus pure;
Car l'on s'y leve et l'on y dort
En même temps que la nature (bis).*

L'ha.

(1) Het dal van *Montmorency*, of de *Hermitage* van J. J. ROUSSEAU.

*L'habitant de Montmorency
Vaut pour moi celui de la ville;
J'appren's a distinguer ici
L'homme actif de l'homme inutile.
A Paris, que d'oisifs, hélas!
Déserteurs de l'agriculture!
Matin et soir croissent les bras
Que redemandent la nature . . . (bis).*

*Dans ma maison, suis-je au repos
Condamné par un temps de pluie,
Mon chien, ma chatte et mes oiseaux
Me tiennent douce compagnie:
Si du beau tems je m'apperçois,
Je cours dans la forêt obscure,
Pour être vis à vis de moi.
Et de l'auteur de la nature (bis) (1).*

(1) Dat is: Gij vraagt mij vriend, waarmede ik mijne dagen doorbreng: men is niet ten halve gelukkig, in deze gelukkige afzondering: men geniet 'er zonder eenige moeite den zuiversten wellust; want men staat 'er op, en men slaapt 'er tenzelfden tijd, als de natuur.

De bewoner van *Montmorency* is voor mij den stedeling wel waardig: hier leer ik den nuttigen van den onnutten mensch onderscheiden. Helaas, hoevele lediggangers, wegloopers van den landbouw, gaan 'er te *Parijs*, den ganschen dag niet, met de armen, die de natuur te rug eischt, over malkanderen.

Ben ik door den regen, in mijn huis tot rust genood.
zaakt, mijn hond, mijn kat en mijne vogels, houden mij
zoet gezelschap: en word ik het goede weder gewaar,
dan loop ik in de donkere boschen, om in gezelschap te
zijn van mij zelve, en van den Schepper der natuur.

B L A D W I J Z E R

D E R

VOORNAAMSTE ZAKEN.

A.

Almoezen (Hoe de inzameling van) in de kerken te Parijs geschiedt, bl. 481
Academiés de jeu, te Parijs, bl. 147
Alfort, (Togt naar) bl. 615,
Ecole veterinaire aldaar, bl. 616
Almanak der Lekkerbekken, bl. 69. n. Iets naders in denzelfden wegens een nieuw gebraad, . bl. 565 n.
ALVARÉS ('t Beeld van Ganimedes door), bl. 579
ANQUETIL DUPERRON (Eenige Levensbijzonderheden van), . bl. 397
Antwerpen (Veranderingen in), door de omwenteling plaats hebbende, bl. 5 herstelling der Lieve Vrouwe kerk aldaar, bl. 6
Artisjokken overvloedig te Parijs, . bl. 84
Attrappe, (wat *une*) bl. 238

B.

Baden te Parijs, bl. 54, dat van VIGIER op de *Seine*, bl. 54, opgesmukte beschrijving daarvan, bl. 55
Baden hoe van binnen aangelegd, bl. 57, in de *Seine*, bl. 58
Baden, (Nieuw uitgevonden) van DESQUINEMARE bl. 368
Bains (les) Chinois (De Chinese baden) hoedanig aangelegd, . bl. 57
Balcon met bloemen versierd, bl. 46
Bankbriefjes te Parijs, hoedanig en hoe daar mede te handelen, bl. 297
Barbotefes, (Ongelukkige staat der) . bl. 121
BARRABAND, (Teekeningen van) . bl. 375
Bedden te Parijs hoedanig, bl. 44, en dat in een' Romeinschen smaak, bl. 45
Be-

- Behangfel, (Papier) te Parijs zeer algemeen in gebruik, . . . bl. 43 u.
- Belastingen te Parijs geheven, . . . bl. 290
- Bibliotheek, (De Nationale) te Parijs . . . bl. 459
- Bibliotheken, (Openbare) te Parijs, behalve de Nationale, . . . bl. 462
- Bicêtre*, (Naamoorsprong van) bl. 621, door krankzinnigen bewoond, .ib. groote put aldaar, . . . bl. 623
- Bidets*, (Het gebruik der) door de fransche Vrouwen, . . . bl. 60
- Bischoppen, (Inhuldiging der nieuwe) te Parijs, . . . bl. 197
- Bloedzuigers sterk in Parijs in gebruik, . . . bl. 406
- Boeken te Parijs uitkomende . . . bl. 464
- Boekhandelaars en Bibliographie te Parijs, . . . bl. 464
- BONAPARTE, zie Eerste Consul.
- Boter hoedanig te Parijs, . . . bl. 93
- Bouillote*, (het spel der) hoedanig gespeeld wordt bl. 70, Bij fatsoenlijke lieden hoe gespeeld, . . . bl. 150
- BOYER beroemt wondarts te Parijs, bl. 404.
- Brandbluschers, (Het Corps) te Parijs hoedanig ingerigt bl. 262 — ook in de Schouwburgen, . . . bl. 263
- Brandladders, (Nieuw soort van) . . . bl. 367
- Brandmerken weder te Parijs ingevoerd 1802, bl. 285
- BREGUET een der voornaamste uurwerkmakers te Parijs, . . . bl. 466
- Breuken, ('t Warme bad gebruikt tot inbrenging van) . . . bl. 405
- Broodbakken, (Wijze van) te Parijs . . . bl. 517 n.
- Brood, (Sterk gebruik van) in Parijs bl. 63 en n. goede hoedanigheid van hetzelfde en gedaante, bl. 82
- Brug over de Louvre naar het *Collegue de quatre Nations* . . . bl. 475
- Bruggen, (Wie de uitvinders der ijzeren) . . . bl. 477 n.
- BRUN, (LE) derde Consul bekend in het vak van Letterkunde, . . . bl. 250
- Brussel, Vermindering van pracht aldaar, bl. 9 — Vrijheids boom aldaar, bl. 9
- Vastenavond - buitensporigheden weder in zwang, bl. 10, staat van den Schouwburg aldaar, . . . bl. 11

C.

- CAMBACÉRÈS, (De Tweede Consul) munt uit als Regtsgeleerde, . . . bl. 250
- Cassé de Parnasse*, en anderen beantwoorden niet aan hun' naam, . . . bl. 542
- CARNOT, verklaart zich tegen het keizerschap van den eersten Consul, bl. 303 enz.
- Carrousel*, (verbetering van de plaats *du*) bl. 474 naams oorsprong, . . . bl. 554
- CAR-

CARTELLIER, (Standbeeld van
ARISTIDES door) bl. 379
Cartes de Sureté moeten
dikwijls vernieuwd worden
bl. 274
CHAMEROI, (Het lijk der danse-
res) geweigerd in de kerk
te begraven en gevolgen
daarvan, . bl. 456
Chantilly, (*Hamcau de*) een
lusthuis, . bl. 589
Chapelle, (La Sainte) dient
tot eene Bibliotheek der
Regtbankente Parijs, bl. 277
Charenton, (Togje naar)
bl. 615. Beschrijving ib.
Chatelet, (*le grand*) afge-
broken, . bl. 473
CHAUDET, (Beeld van CIN-
CINATUS door) bl. 379
Chiffoniers (wie) en *Chiffo-
nières* te Parijs, bl. 518
Cidre en *Poire*, zeer goede
drank, . bl. 20
Cloud, (kermis van St.) bl.
602, beschrijving van het
steedje, . bl. 603
COLLIN HARLEVILLE, leest
een boertig vers voor-in 't
Inst. Nat. bl. 391
Conscriptie, (Gebeurtenis
bij de *Militaire*) te Parijs
plaats hebbende, bl. 295
Consommé, ('t gebruik van)
en waarin bestaat, bl. 408
Consul, (Eenige bijzonder-
heden wegens het Karakter
en Levenswijs van den
Eersten) bl. 247. Zijn ge-
laatstrekken, bl. 248.
Acrostiches op hem ver-
vaardigd, bl. 257. Af-
beeldingen ter zijner eer,

bl. 258. Tot Keizer voor-
gesteld, . bl. 302
CRASOÏI, ('t geraante van
JAN) Poolsch Dwergje bl.
412. Diens geschiedenis
te Parijs, ib. n.
Courtisanes, (lets over de
zoogenaamde) bl. 116

D

Dagbladen, (Staatkundige)
te Parijs, . bl. 463
Dansen, (Zucht der Parijze-
naars voor het) bl. 186
DAVID, (Schilderij van) de
Sabijsche Maagdenroof
voorstellende, bl. 388
DEJOUX, (Standbeeld van
ALEXANDER door) bl. 380
DELILLE, (Dichterlijke waar-
de van) . bl. 421
Denis, (Een nieuwe *Passage*
in de Straat St.) bl. 492
DESSAIX, (Gedenkteeken voor)
te Parijs opgericht, bl. 168
Dichtstukje, (oud) wegens
de Paus en Geestelijkheid,
bl. 7
Diefstallen, (Kleine) te Pa-
rijs gepleegd uit armoede,
bl. 103
Dimanche Gras, hoe door
de *Parijsche* slagters gevierd
bl. 236
Dobbelspel, zeer in zwang
te Parijs, . bl. 129
DOJAR (waarzeggersbiljet van
den Burger) . bl. 155
Domino, (het) Dominc-
spelletje) te Parijs in de
Kosijhuizen zeer in zwang,
bl. 70
Du-

DUCHESNOI, (Geschillen over de Franfche Actrices) en GEORGES WEIMER, bl. 430
 DEMOURIER, (Het leger van den Generaal) komt te Brusfel, en gevolgen daarvan, . . . bl. 11

E.

Ecole veterinaire, zie Alfort
Ecrivains publics, waar gevonden en van welke nuttigheid, bl. 276 n. bl. 277.

F.

FABRE, (Dichtftuk van) over de onafhankelijkheid van den man van Letteren, bl. 395 n.
Faire pic nic, waarin bestaat bl. 71
 Feest van de Herftelling des Vredesen van den Godsdienst, hoe te Parijs gevierd, . . . bl. 206
Froteurs, (Wrijvers) gebruikt om de vloeren fchoon te maken, . . . bl. 38

G.

Galerie d'Apollon in het Muzeum Napoleon, bl. 350.
 Wat in dezelve gevonden wordt, . . . bl. 350 env.
 Gastvrijheid te Parijs, hoedanig te befchouwen, bl. 179
 Geldmunt, (Zwarigheden omtrent de nieuwe Franfche) bl. 94

GENLIS, (Mad. DE) werpt zich voor de voeten van den Paus, . . . bl. 386
 GERARD, (Oordeel over eene fchilderij van Mej.) bl. 376
 Portrait van Gen. MOREAU en afbeelding van BELISARIUS, . . . bl. 388
 Gereformeerde Predikanten genieten eene bezolding, bl. 219. Hunne wijze van Godsdienst-oefening, bl. 220
 Gierigheid, (Voorbeeld van) in het fnuiven aan den dag gelegd, . . . bl. 293 n.
Cobelins, (Eenige ftukken uit de Tapijtweverij der) bl. 366
 Godsdienst, (Staat van den) te Parijs, . . . bl. 194
 Groenten te Parijs, hoedanig bl. 83. Gekookt bij de kruideniers te koop, bl. 91 n.
 Grootregter, (Inhuldiging van den) befchreven bl. 272
 GROS, (Een fchilderftuk van) bekroond, . . . bl. 370
 GUERIN, (Een historie-ftuk van) bekroond, bl. 354
 GUIGUENÉ, vertaling van 't Dichtftuk van CATULLUS *Thetis* en *Peleus*, in 't Inftitut National, bl. 394
 redacteur van Tijdschriften, . . . bl. 394 n.
 Guillotine, (Het ftraf werktuig de) in Frankrijk tot alle doodftraf gebezigd, bl. 278. Door den Arts GUILLOTIN aangeprezen, bl. 278 n. Aanmerkingen over

over dat werktuig bl. 279
en n.

H.

Halle, (De groote) te Parijs,
bl. 79. De Dames de la
Halle, bl. 79. En de
Forts de la Halle, bl. 30
HARPE, (I.A) herroeping van
zijne geschriften tegen de
R. C. Kerk, bl. 400 env.
Heiligen, (De namen der)
weder voor de straten ge-
voegd als *Rue St. Denis*
enz., bl. 28 n.
Hendrik de IVde, (Plaats van
't standbeeld van) bl. 523
Honden, (Groote) tot het
sluiken gebruikt, bl. 15
Hospice, (Berigt aangaande
het) *de l'Ecole dit de Per-
fectionnement*, bl. 403
Hotel, (Verbetering van 't)
Dieu, bl. 480
Huizen, (Uit en inwendige
gesteldheid der) te Parijs,
bl. 31. Winkels onder de-
zelve, bl. 32. Hoedanig
gemeubileerd, bl. 36
Huwelijken, (Zeldzaamheid
der) te Parijs, bl. 100
Huwlijkstrouw te Parijs, hoe-
danig, bl. 73

I.

Institut, (Beschrijving van
de Vergaderplaats enz. van
het) *National*, bl. 390.
Getal der Leden, bl. 396.
benoeming en kleeding,
bl. 397

J.

Joden, (De) verrigten hun-
nen Godsdienst te Parijs,
bl. 219

K.

Kagchels, (Nieuwe soort
van) of haardsteden door
DEJARNOD uitgevonden,
bl. 368
Kerken, (Roomsche) te Pa-
rijs, bl. 229, en derzelve
kerk sieraden, bl. 231
Kersfen, hoedanig in Parijs
enz., bl. 87
Kersnacht, (Hoe de) te Pa-
rijs gevierd wordt, bl. 241
Kleeding, (Van de) maken
de Parijzenaars veel werk,
bl. 49
Kleedermakers, (Getal van)
te Parijs, bl. 468 n.
KNIP, (Teekening van) *à
gouache*, bl. 375
Knusflook te Parijs in gebruik
bl. 86
Koepokstof, (Inenting der)
te Parijs in gebruik, bl. 406
Koetsen, (Wanneer de) te
Parijs in gebruik geko-
men, bl. 533 n.
Krooning, (De) plegtigheid
te Parijs, bl. 314. Feesten
ter dezer gelegenheid, bl.
320. Een Feest door den
Senaat ter dier gelegen-
heid, bl. 325. Alsmede
de Stad *Parijs*; kostbaar-
heid entoestelt tot hetzelfde,
bl. 326. Vermakelijkhe-
den voor het volk, bl.
233. Ongeregeldheden daar
bij

bij plaats hebbende, bl. 334
 Korenhal, (Beschrijving van
 den) te Parijs, bl. 264 n.
 Kruisdrager, (De) van den
 Paus op een Ezel gezeten
 trekt de bijzondere aandacht
 der Parijzenaars, bl. 318
 Kunstplaten, bij gelegenheid
 der tentoonstelling, bl. 358

L.

Laitue Romaine en *Réponse*
 te Parijs in gebruik, bl. 85
 Laken, (Ondoordringbaar)
 van BEYERMAN, bl. 367
 LALANDE leest eene ver-
 hand. over eene negende
 Planct, bl. 392. Zijn Dictio-
 naire der Atheïsten, bl. 400
 LAREVEILLIERE LEPEAU, (Arm-
 lijke toestand van) bl. 631
 LARIVE, (Woodplaats van)
 bl. 631
 Leeuwen, (De) in de plant-
 tuin te *Parijs*, bl. 413
 LELIE, (Eene schilderij van
 de) bij de tentoonstelling
 te Parijs, bl. 355
 Levensmiddelen te Parijs bl. 78
 Levenswijze te Parijs, bl.
 62. Die der aanzienlij-
 ken. bl. 64
 LÉVESQUE, (Twijfelingen
 van) over zeker punten in
 de Rom. Geschiedenis
 voorgelezen in 't *Institut*
National, bl. 394
 Lezen, (Het) te Parijs hoe-
 danig, bl. 74
 LIGNEREUX, (Het Modema-
 gazijn van)
 Lijfstraf hoe en waar geschiedt
 bl. 283 en 284

Lijfstraffelijk Regt, hoe te
 Parijs uitgeoefend, bl. 268
 Lijken, (Zorg der Politie te
 Parijs omtrent de) bl. 221 n.
 Livereijen weder te Parijs in-
 gevoerd, bl. 51
 LODEWYK den XIV, (Ge-
 zegde van) betreffende zij-
 ne spoedige vermeerstering
 van Valenciennes, Kame-
 rijk en St. Omer en ant-
 woord van RACINE, bl. 13
 Lombard te Parijs en deszelfs
 kantoren, bl. 297
 Longchamps, (Het Feest
 van) of Bedevaart na het
 bosch van *Bologne*, bl. 198
 LORIMIER, (Oordeel over eene
 schilderij van Mej.) bl. 377
 Loterijen, hoedanig en groote
 zucht voor dezelve, bl. 151
 Louvre, (Verbetering van de
 plaats de) bl. 474
 Luchstreek te Parijs, bl.
 595 env.
Luxemburg, (De Galcrij
 voormaals van) bl. 387
Luxembourg, (Verbetering
 van het Paleis *le*) bl. 482

M.

Maitresfen, (Het houden van)
 behoort te Parijs tot de *ban-*
ton, bl. 128
 Mameluk der Keizerrijke Gar-
 de, bl. 316
Marly, (Paarden van) bl. 584
 MARRON, doet eene reden-
 denvoering bij gelegenheid
 van de zalving en krooning
 van BONAPARTE, bl. 222
 Maten en gewigten, (Nieu-
 we) te Parijs zijn aan ve-
 le.

le moeilijkheden onderhevig, . . . bl. 94
MATHILDE, (Het Behangfel van de Koningin) bl. 384
Meisjes van plaifler te Parijs, bl. 104. — Sommige handelen zeer liefderijk omtrent hare medemenschen. Voorbeeld, 105 n. Het getal der zoodanige in onderscheidetijdvakken, bl. 108, Zorg der wetgeving daaromtrent, bl. 109. Een werk daaromtrent onder den tijtel van *Pornographe*, bl. 110. Reglementen ten dien opzichte, . . . bl. 113
MELLING, (Teekeningen van Constantinopolen door) bl. 375
Merlitons, (Fluitjes) geheten in groote menigte op de kermis te St. Cloud, bl. 604
MILLEVOYE Dichtfuk op de onafhankelijkheid van den man van Letteren, bl. 394
Misdadigers, (Het gedrag van) bij het ondergaan der doodftraf, . . . bl. 281 env.
Modellen van Bouwkunde bij de Tentoonftelling, bl. 356 env.
MOITE, (Kunftstukken en afgietsels van) . . . bl. 389
MONSIAU, (Schilderfuk van) trekt bijzonder de aandacht, bl. 355, Een ander voorftellende den dood van Raphaël, . . . bl. 371
Monfieur en Madame, (algemeenheid van den titel van) te Parijs, . . . bl. 73 n.
MOREAU, (Aanfpraak van den

Generaal) bij gelegenheid zijner befchuldiging, bl. 270
Montmorency, (Het huis van J. J. ROUSSEAU te) bl. 626
Montmorency, (Befchrijving van 't Dalvan) bl. 621 env.
Munt, (De) te Parijs bl. 266. Nieuwe fchroeven, ib.
Munt, (De) der Gedenkpenningen, . . . bl. 267
MURAT, wordt gouverneur van Parijs, . . . bl. 310
Museum, (Eerfte gewaarwordingen in het) Napoleon, bl. 339. De toenmalige overkropte ftaat van hetzelfde, . . . bl. 342
Muzijk, (Liefhebberij voor de) te Parijs, . . . bl. 72

N.

NAPOLEON BONAPARTE, door het Tribunaat tot Keizer verklaard, bl. 305. Deelt de teekens van het eerlegioen uit, . . . bl. 310

O.

Observatorium te Parijs van een nieuwen Teloscoop voorzien, . . . bl. 420
Odeon, (Het) te Parijs afgebrand, dichtfukje bij die gelegenheid, . . . bl. 263
Olifanten te Parijs, bl. 418.
 Geilheid van het mannetje, . . . bl. 419
OLIVET, (FABRE) zijne uitvinding van de *Mufique Hellenique*, . . . bl. 223
Ooft, (Het) te Parijs, hoedanig, . . . bl. 87
Opera, (De) te Parijs herhaal-

- haalde keeren afgebrand, bl. 263 n.
 Opera, (Welke de stukken in groote) tentoonneel gevoerd bl. 446
 Opvoeding der kinderen, hoedanig, bl. 99
 ORFEUILLE, (De Heer v') geeft les in de *Decmalatie*, bl. 429

P.

- Paarden, (Opzetten van de staarten der) bl. 71
Palais (In 't) *Royal* twee schouwburgen, bl. 449, Beschrijving van het zelve, bl. 592
Pallas, (De) van *Velletri* in 't Museum N. geplaatst, bl. 383.
 Parijs, (Beweegredenen van) den schrijver, tot het bezoeken van) bl. 1 env. De straten en derzelve aanzien, bl. 22 en 23. Morfigheid derzelve, bl. 24
Parvenus, (Aanmerkingen over de) of nieuwe Rijken, bl. 181
 Passages, (de) door de hoekhuizen, bl. 490
 Paus, (De) komt te Parijs, bl. 313. Zijn gedrag omtrent eenen onbescheidenen, bl. 336 n.
Peronne, (Ligging van de Vesting) bl. 15 — Post van Commisen aldaar, ib. Aldaar wordt het ontwerp van de *Ligue*, in 't jaar 1577 geteekend, bl. 17
 PICARD, (Het Tooneel van) bl. 437. Eenige bijzonderheden hem betreffende, bl. 438
 Planttuin, (Het bezoeken van den) te Parijs, bl. 409
 Pleister-afgietsel bij de tentoonstelling, bl. 356
Plumeau, (Gebruik van de) om de huizen te reinigen, bl. 47
Poisard, (Iets betreffende den *Catechisme*) bl. 234 n.
Pont Neuf, (Tafereel van de) bl. 499. Stichting derzelve. ib. n.
Pont au Change, bl. 505 n.
 Portiers, (De) aan de Hotels bl. 33 n.
 Post (De kleine) te Parijs, hoe ingerigt, bl. 265
 Postkantoor (Inrigting van het) te Parijs, bl. 266
Pot au feu (Wat een) is, bl. 62
 Pres St. Gervais, Dorpje beroemd door de Seringen daar gekweekt wordende, bl. 612
 Protestanten, (Getal der) te Parijs, bl. 220

R.

- Rebus*, op een man aan de graat van een Rog gestorven, bl. 82
 REDOUTÉ, (Bloemstukjes van) bl. 374
 Regering, (Staat der) in *Frankrijk*, in het begin van de Negentiende Eeuw. bl. 246.
 Re-

- Regering van Parijs, hoe zamengesteld, bl. 260
 Regtbanken, (De hoogere en mindere) te Parijs, bl. 267
 Regtspleging aan de Medeplichtigen in den aanslag, op het leven van den Eersten Consul, bl. 271
 Reukwerken te Parijs, enz. bl. 469
Reverbères, (Nieuwe) op de *Pont Neuf*, bl. 543. Getal derzelve te Parijs, bl. 543
 Romans (Goedkoop en prijs der) te Parijs, bl. 531
 ROUSSEAU, (Verwoest gedenkteeken van J.J.) bl. 633
 ROUSELOIS, (Mad. de) eene zeer beroemde Zangeres te Brussel, bl. 11
 Roye, (Ellendige staat van het steedje) bl. 19. Beroumd door de Biscuits aldaar, bl. 20

S.

 Schaatsrijden te Parijs, waar bl. 559 n.
 Schandbankje, in gevalle van kleine diefstallen in gebruik, bl. 286
 Schermen, (Nieuw soort van) bl. 452
 Schilderijen, (Het overbrengen van oude) op nieuw doek, bl. 349 n.
 Schilderstukken, (Nederlandsche) in het Museum Napoleon, bl. 345
 Schouwburg, (Zucht der Parijzenaars voor den) bl. 185
 Seine, (Verbetering van hui-
 zen langs de) bl. 480. Na-
 deelige gevolgen van 't ge-
 bruik van derzelve water, bl. 546
 Senatoriën; Waarin bestaan, bl. 337 n.
Sèvres, (Een *Candelabre*, uit de Porselein-fabriek van) bl. 367
 SICARD, (Het Instituut van) bl. 539 n.
 Slaapkamers, (De) zelfs die de Vrouwen dienen om bezoeken te ontvangen, bl. 40 en 41
Sorbet, welk drank, bl. 579
 SPAENDONCK (Bloem en Fruitstukjes van CORNELIS VAN) bl. 374. Beoefent de Teekenkunde in den Planttuin, bl. 414
 Speelgezelschappen te Parijs hoedanig, bl. 69
 Steenen, zoogenaamd uit de maan gevallen, bl. 416
 Steensnijding geschiedt te Parijs veelmaal, bl. 405
 Stoken (Wijze van) te Parijs, bl. 40
 Straten (Voornamen) in Parijs, bl. 26
 STRINASACCHI, eene beroemde Zangeres in de *Opera Buffa*, bl. 447
Sulpice, ('t Seminarium van St.) afgebroken, bl. 481

T.

 Tafelgoed te Parijs, hoedanig, bl. 90
 TALLEYRAND, (Eenige bij-
 zou-

- zonderheden betreffende) bl. 294
- Ten toonstellingen van Schilderijen, bl. 352. Boekjes en beoordeelingen bij die gelegenheid uitgegeven, bl. 357 env.
- Theatre Francais*, (Aanmerkingen wegens het) bl. 431 env.
- Theatre de la Port St. Martin*, Wat daar ten tooneel gevoerd wordt, bl. 441
- Theophilantropijnen: het houden van hunne Godsdienstige Vergaderingen verboden, bl. 194. Hun verzoekschrift afgewezen, bl. 218
- Tijdschriften, (Letterkundige) te Parijs, bl. 463
- Tisane*, (Het gebruik van de zoogenaamde) bl. 406
- Titels van Mijn Heer enz., hoedanig te Parijs, bl. 50 n.
- Tooneel, (Staat van het Fransch) . . . bl. 422
- Tooneeldichtkunde (Aanmoediging der) in Parijs, bl. 423 n.
- TRABUCHY, (de gebroeders) vervaardigen van gebakken steen, een namaaksel van een gedenkteeken der oudheid, . . . bl. 365
- Tribunal de Cassation*, de eerste Regtbank in Frankrijk, . . . bl. 272
- Trotoirs*, (Aanleg van nieuwe) . . . bl. 471
- Tuilleries*, ('t Paleis der) door den Keizer bewoond, bl. 485. Beschrijving van deszelfs vertrekken en sierraden, bl. 486. Tafereel van den Tuin, bl. 552
- Tweegevechten nog in zwang te Parijs, . . . bl. 166

U.

Uithangborden (Woordspeelingen op de) te Parijs, bl. 30

V.

- Valenciennes, (Staat van) bl. 12
- Vastenavonds buitensporigheden te Brusfel, bl. 10. Te Parijs, . . . bl. 233
- Verbeteringen en Verfraaiingen van Parijs, bl. 471. Nog nieuwere aan den schrijver medegedeeld, bl. 493
- Vereeniging der Godsd. Gezindheden, . . . bl. 243
- Verjaardagen, (De Fransche vieren geen) bl. 242
- VERY, Voornaamste Restaurateur te Parijs, bl. 564
- VILLENEUVE, (Zekere Mad.) beroemd wegens het leggen van kaarten, bl. 153
- VILLERS, (Bekrooning van in 't Institut National) bl. 293
- Vleesch (Rund) en ander hoedanig te Parijs, bl. 83
- Vocalen, (Brieven met uitlegging van de een of ander) bl. 582 en n.
- Volksliedjes te Parijs in zwang, bl. 188
- Vro-

Vrolijkheid (Over de) der Pa-
rijzenaren, . bl. 172

van) tegen de dieren be-
schuldigd, bl. 512 n.

W.

Z.

Waarzeggerijen (Geloof in)
te Parijs, . bl. 153

Wafelkramen, (Hollandsche)
te Parijs, . bl. 492

Weder te Parijs, bl. 595 env.

Weelde, (Aanmerkingen over
de) te Parijs, bl. 574

Welvoegelijkheid, (Over het
in acht nemen der) te Pa-
rijs, . bl. 174

Wildbraad te Parijs, bl. 88

Winkeliers, (Het gedrag der)
te Parijs, . bl. 27

Wreedheid, (De Parijzenaars

Zeden en gewoonten te Pa-
rijs, . bl. 97

Zeevisch te Parijs, hoedanig,
bl. 81

Zegelregt te Parijs, hoe ont-
doken, . bl. 292

Zelfsmoord, vrij algemeen te
Parijs, bl. 160. Zorg daar
tegen, door den Eersten
Consul omtrent den Milli-
tairen stand, bl. 164

Zweinscholen onder den naam
van *Ecoles de Natation*,
hoedanig ingerigt, bl. 59

N A B E R I G T.

Vele mijner lezers zullen waarschijnlijk hebben hooren spreken van zeker Fransch stuk, tegen dit toen nog onvoltooide werk, over *Parijs*. Hetzelve is geplaatst, in het *Feuilleton*, van een *Pa-rijsch* dagblad genaamd **GAZETTE DE FRANCE**, onder de nommers 214, 216 en 222; zijnde van den 1en, 3en en 9en. Augustusdezes jaars 1807. De schrijver of schrijvers van een Fransch tijdschrift, dat te *Amsterdam* uitkomt, onder den titel van **LE CONSERVATEUR** etc., hebben goedgevonden, om dit, nog al eenige bladzijden vullende stuk, overtenemen, gelijk men het in hun *Vol. IIIme No. 1 et 2. 1807 7me Cahier* kan lezen. Doch daar'vele mijne lezers hier toe welligt de gelegenheid ontbreekt, vooral ook daardoor, dat het stuk in de Fransche taal geschreven is, en de schrijver intuschen, zijne gramstorigheid daar bij aan den dag legt, niet alleen tegen mij, maar ook tegen mijne landgenooten, in het algemeen, heb ik mij de moete der vertaling van dit stuk getroost, en voeg het slechts, met weinige aanmerkingen hier bij, daar het toch voor het overige niet moeilijk zal vallen, om het zelve naar waarde te beoordeelen; zelfs onbevooroordeelde vreemdelingen, hebben daar toe immers weinig inlichting, en kennis van zaken noodig. Zie hier de vertaling:

*PARIJS BIJ DEN AANVANG VAN
DE NEGENTIENDE EEUW.*

Dit is de titel van eene lompe *brochure* (1), onlangs in *Holland* uitgekomen, waarmede een ontloopen (echappé), uit den *Haag* (2), die laatstleden jaar (3), eenige weken (4) te *Parijs* doorbragt, zich bij zijne terugkomst, gehaast heeft, de nieuwsgierigheid zijner landgenooten te voldoen. Indien 'er iets bewijst, hoe zeer de handel in *Holland* verval- len is, en hoe zeer het den speculateurs van dat land thans aan arbeid ontbreekt, het is, zonder twijfel, de uitgaaf van dit werk; want, inderdaad, zal een Hol- lander niets beters te doen vinden, dan moet 'er geen volstrekt geen werk in zijn Vaderland meer voor- handen zijn (5).

De

(1) Het eerste en tweede stuk.

(2) Waarom men mij zoo noemt, en hoe men hier aan *den Haag* komt, betuig ik niet te begrijpen.

(3) Heeft men dan niet gelezen, dat ik in het begin van 1802 naar *Parijs* gegaan ben? gelijk zulks op bl. 4 van mijn werk te zien is.

(4) Ruim twee jaren en een half bevatten zekerlijk nog al eenige weken.

(5) Hoe zeer de handel vervallen is, ondervinden wij

De Hr. KOTZEBUE heeft onder de vreemdelingen, het houden van reisjournalen in zwang gebragt. Het is bekend, dat deze zwervende schrijver een middel van bestaan in die soort van speculatie gevonden heeft. Hij overstroomde *Duitschland* reeds met opmerkingen, hier en daar, té post reizende, opge- raapt. De goede Duitschers stonden over zijne ontdekkingen opgetogen, en kochten ter goeder trouw alle de opgeschikte verhalen, die hij voor hun mede- bragt. Hij zag in een land zotternijën, die hij op rekening van een ander stelt; en zoodanige bewoners der *Chausfée d'Antin*, die meenden hem slechts een- maal ter maaltijd gehad te hebben, konden daarna zien, lezende, het geen hij wegens het inwendig ge- deelte hunner huizen, over hunne gezelschappen, hunne zeden en karakter, schreef, dat zij hem in der daad stoffe opgeleverd hebben, waar door hij veel meer dan eens, op hunne kosten, kan eten.

De wel gelukte onderneming van den Hr. KOTZEBUE, in deze wijze van schrijven, moest andere vreemdelingen ook daartoe verleiden; en wij verwon- deren ons ook niet, dat zijn voorbeeld gevolgd is door den Hollander, die onlangs een tafereel van *Pa- rijs* in den aanvang der negentiende eeuw, heeft pu- blik gemaakt. Deze had ondertuschen zijn werk wel eenen anderen titel kunnen geven, want zonder twijfel is *Parijs in den aanvang der negentiende eeuw*,
voor

belaas! op de gevoeligste wijze, doch het bewijs, dat men hier meent gevonden te hebben, is verbaasd ver gezocht.

voor hem, als *Parijs* in het begin der wereld; hij had het nooit voorheen gezien (1); en uit het geen hij 'er van zegt, blijkt niet, dat hij het deze eerste maal gezien heeft. Indien hij tijd heeft, om 'er weder te komen, laat hij het doen; wij kunnen hem verzekeren, dat alles in zijne reisbeschrijving weder te herdoen is (2). Maar laat hij zich haasten; de kerfen tijd gaat voorbij, en maakt hij geen spoed, hij zal, even als verleden jaar, naar *Holland* terugkeeren, overtuigd, dat men te *Parijs* geen kerfen eet (3). Dit zou ons in een' slechten naam bij onze naburen brengen, dien wij niet verdienen; en daarenboven kan het voor de Hollanders zelve van be-

(1) Echter zijn 'er geloofwaardige beschrijvingen, waar uit men *Parijs*, zoo als het in vroegere jaren was, kan leeren kennen, voor handen; doch al had ik deze nimmer gelezen, of zelfs nooit van die stad hooren spreken, zie ik evenwel niet, waarom zelfs in zulk een geval deze titel niet goed zou zijn.

(2) Mijne beschrijving van dien tijd meen ik overeenkomstig de waarheid te zijn. Doch daar alles te *Parijs* sedert eenige jaren, zoo gedurig van gedaante verandert, kan 'er gedurende twee en een half jaar, dat ik van daar vertrokken ben, zekerlijk ook nog al iets voorgevallen zijn, dat stof tot bijvoegfels zou kunnen opleveren.

(3) Ik heb immers niet gezegd, dat men te *Parijs* geene kerfen eet, maar dat zij 'er in 't algemeen zoo goed niet zijn als bij ons; en dit zeg ik nog.

belang zijn, dat deze dwaling van korten duur zij. Daar zij uit hunn' aard groote speculateurs zijn, zou hun de lust kunnen bekruijen, om ons hunne kleine zuurachtige kerfen (1), over te zenden, wier scherphed zelfs niet gematigd wordt, door de moerasfige dampen, die zij opflurpen, en die niet kunnen rijp worden, dan door een dwaling der natuur. Zij zouden, buiten noodzakelijkheid, zich in dit geval van eene vrucht berooven, die zij uitmuntend schijnen te vinden, en het zou ons waarlijk leed doen, indien zij, op het woord van een' reiziger van hunne natië af, hier van een tak van koophandel meenden te maken; want met alle welwillendheid, en beleefdheid, die men den Parijzenaars toekent, zouden wij zeker niet meer dan een der kerfen eten (2). Ja zij zouden zich kunnen ontslaan van 'er eene te proeven,

de.

(1) In *Staats Brabant* en sommige strecken van *Gelderland*, of *Overtijsfel*, mag men in de boschen hier en daar eenen wilden kerfenboom vinden; doch waar teelt men bij ons kleine zuurachtige kerfen?

(2) Welke aardigheden de schrijver van dit stuk hier over ook zeggen moge, indien onze kerfen zich naar *Paris* lieten vervoeren, en het mogelijk ware, dat zulks zonder groote onkosten geschiedde, zou ik de ondernemers van dien handel 'er wel voor durven instaan, dat zij 'er geenen geringen afstrek van hebben zouden, en het groot aantal kerfen boomgaarden om *Thiel*, *Buren* enz. zou daardoor zeker nog aanmerkelijk vermeerderd kunnen worden.

de.

dewijl het zeer bekend is, dat men in *Holland*, even als in *Engeland*, nooit andere rijpe vruchten, dan gebraden appelen eet (1).

Overigens laat zich de vreemde dwaling, waartoe de Hollandsche reiziger vervallen is, dus verklaren. Hij zal zeker wel kerfen te *Parijs* gezien en gegeten hebben, maar zich, ten dezen opzichte, niet in het zelfde geval bevonden hebben van dien knecht in het blijspel, die gedacht had een flesch vergift te drinken; doch daarna hoorende, dat hij een flesch besten wijn van zijn meester had ledig gedronken, aanmerkte, dat hij dien in derdaad bij *het doorslikken* meende te *herkennen*. Iemand, die nooit kerfen dan in *Holland* at, herkent die, welke men te *Parijs* eet, noch op het gezicht, noch bij het doorslikken. Maar het is onbegrijpelijk, dat onze reiziger niet op het denkbeeld kwam, om te vragen, wat het waren.

De Franſchen in het algemeen, en de Parijzenaars in het bijzonder, kunnen 'er niet anders dan bij winnen, door gekend te worden; ook bevljtigen zij zich om hunne deuren voor vreemdelingen te openen, die met hun zoeken kennis te maken. Deze, niet wetende, waar bij hun te vergelijken, en daar en boven ten volle overtuigd, dat hoe meer men van hunne wijze van leven, denken en doen afwijkt, hoe meer men zich van de volmaaktheid verwijdert, keeren naar hun Vaderland te rug, verrukt van ontdekt te

(1) Deze ongerijmdheid is te plat, om te kunnen doen lagchen.

te hebben, dat men in *Frankrijk* het geluk niet heeft, van een Turk, Duitscher of Hollander te zijn. Zij vertrekken van daar, om hunne landgenooten daarmede geluk te wenschen, dat zij aan den mond der *Maas* en *Rhijn*, of aan den oever van den *Donau* en *Elve* wonen, en niet aan de boorden van de *Seine*. Men weet hoe ligtgeloovig in zulk een geval hunne landgenooten zijn, en hoe veel vermaak het hun doet, van te hooren zeggen, dat men om iets waardig te zijn, hun moet gelijken (1). De onbekwaamste reiziger is bij hen welkom, door tegen huneene dusdanige redenen te voeren. „Uwe zeden en nationaal karakter „zijn de beste van de gansche wereld; uwe gewoon- „ten en levenswijze zijn de redelijksten die ’er be- „staan. Oordeelt, hoe bespottelijk men zich in *Frank- „rijk* gedraagt, ik heb ’er niemand gezien, die „naar u geleek, uwe gebruiken worden ’er niet ge- „volgd! Is dit niet het toppunt van buitensporig- „heid.” (2)

Zulk eene taal kittelt aangenaam het oor der landgenooten, en een Hollander, bij voorbeeld, is

(1) Arme onervaren en kortzigtige landgenooten!! — en gij hebt dan in ’t geheel geene gelegenheid om het geen men u zoo al op de mouw speldt, aan de waarheid te toetsen.

(2) Volgens onzen schrijver zekerlijk: want immers, hoe meer men van de Parijzenaars hunne wijze van leven, denken en doen, afwijkt, hoe meer men zich van de volmaaktheid verwijdert. Zie hier boven.

is niet voor zulk eene redenering bestand. Dit versterkt hem meer en meer in het Sijstema, dat hij zich gevormd heeft, om alle vreemdelingen, die in zijn Vaderland reizen, zoo veel mogelijk van zijn huis, en vooral van zijne tafel te verwijderen (1). Hij beschouwt het als eene gelukkige ingeving, van hij hun nooit een glas water aangeboden te hebben; en hij besluit bij zich zelve nooit meer gemeenschap met hun te hebben, dan in gelegenheden, waarin het buiten dien onmogelijk zou zijn, aan hunne beurs te komen. Misschien komt hij dan nog wel op het denkbeeld van een muur, even als die de Chinezen tusschen hen en andere Volken gebouwd hebben, en waarin alleen getralide vensters zouden geplaatst worden, om het geld 'er door te laten, dat zich mogt vertoonen (2).

Hoewel onze Hollandsche waarnemer veel te veel tijd verkwist heeft, aan het zoeken van kerfen te *Parijs* (3), hij heeft zich echter ook nog met andere

za-

(1) Indien 'er zulk eene afkeerigheid van vreemdelingen bestaat, geven sommigen hunner daartoe welligt aanleiding.

(2) Indien het mogelijk ware, dat zulk een muur beter tot verdediging der grenzen, en alzoo tot beveiliging kon verstreken, hoe vele volkeren zouden dan de Chinezen daar niet in navolgen.

(3) Zekerlijk, hoewel men de goede veeltijds moet zoeken, heb ik daar aan nimmer zoo veel tijd ten kosten gelegd, als hier de behandeling van dit onderwerp aan den schrijver kost.

zaken bezig gehouden. Het schijnt dat hij *à la bouillotte* gespeeld heeft, en dat het hem heugt. Hij is zeer verstoord op de huizen, waar hij toegelaten werd, om zijne partij te maken. Hij is vooral verbitterd op de schoone dames, die hem de eer aandeden, van zijn geld te winnen (1). Hij zegt, om zich daar van te wreken, dat zij van den kandelaar leven, als de priester van het altaar. Onder andere oneenigheden, die hij tegen haar zoekt, verwijt hij haar van deze soort van schatting te hebben ingesteld, die de spelers gewoon zijn op den kandelaar te betalen; en hij merkt aan, dat deze belasting, die ten voordeele der dienstboden schijnt geheven te worden, in der daad ten bate der meesteressen van den huize wordt ingevorderd, die zich 'er meester van maken. Het is zeker waar, dat deze soort van speculatie te *Paris* bekend is, maar uit den toon, waarop de schrijver van deze fraaije reis, 'er van spreekt, kan men gemakkelijk raden, dat hij alleen in huizen toegelaten werd, waar men zonder onderscheid alle personen ontvangt, die geld te verliezen hebben, en bij voorkeur vreemdelingen, die niet weten, waar te gaan, of die zoo wat een dom voorkomen hebben (2).

Daar-

(1) Ik speel genoegzaam nooit, en heb dan ook te *Paris* noch met *la bouillotte* noch met eenig ander spel, niet verloren, zoo min als gewonnen; zoo dat men hier den bal al weder deerlijk mislaat.

(2) Dat men ook dit gebruik niet zeldzaam aantreft bij lieden, welke men toch niet rangschikt onder de klasse,

waar

Daarenboven moet men daar niet gaan, om zich eenig denkbeeld van de aangenomen gebruiken te vormen, of den toon waar te nemen, die in de goede gezelschappen te *Parijs* heerscht. Dan handelt men even eens, of men de zeden en het karakter van het Hollandsche volk in de Amsterdamsche speelhuizen wilde bestuderen. Maar, in allen gevalle, indien het waar was, dat alle meesteressen van den huize zulk eene speculatie aan de hand hadden, als onze reiziger meent waargenomen te hebben, zou het hem niet passen, daarover verwonderd te zijn? Zou hij dan dit gebruik veel vreemder vinden, dan dat in Holland in zwang is, van aan de bedienden van het huis, waar men gegeten heeft, een gulden te geven, wil men niet voor iemand zonder opvoeding, die niet weet te leven, doorgaan (1)? Al eens onderstellende, dat 'er geene geheime overeenkomst bestaat, om deze kleine belasting in den zak des meesters te doen overgaan, en dat, de bediende 'er alleen de ontvanger van zijnde, zeker persoon in de *Plaideurs* niet kan nazeggen. *Il est vrai qu'à Monsieur j'en rendais quelque chose.* (Het is waar dat ik 'er iets van aan Mijn Heer gaf;) en dus toegevende, dat zij zoo regtstreeks niet geheven wordt; levert zij daarom niet da-

waar van hier gesproken wordt, is immers algemeen bekend.

(1) Onze schrijver heeft waarschijnlijk voorbij gezien, wat ik van het geven van zoogenaamde sooitjes op bladz. 180 en 181 zeg.

dadelijk een zijdelings middel op voor de meesters, om het loon hunner dienstboden te betalen? Het komt ons voor, dat ten opzichte van naauwe berekeningen de Hollanders zich omtrent niemand eenige berisping moesten veroorloven.

De Wijk, waar zich onze reiziger, gedurende zijn verblijf te *Parijs* onthouden heeft, schijnt die van de straat *St. Denis* geweest te zijn (1). Dit bevremd ons te minder, daar dit een der kwartieren in de hoofdstad is, waar men het goedkoopst kan leven (2). Bij een' Hollander is de zuinigheid het wezenlijke punt, en het is voorzeker hier door, dat deze den smaak zal opgeofferd hebben voor de huizen en straten, welke door derzelve zindelijkheid het naast aan die van zijn Vaderland komen. Wij begrijpen echter niet, hoe hij tusfchen de zeden, de bijzondere levenswijze en gebruiken der bewoners van de wijk *St. Denis*, en die zijner landgenooten, eenige overeenkomst gevonden heeft (3). In de eerste plaats heeft hij goed koop bij hen geleefd, en hieraan kon hij *Holland* niet herkennen, waar vreemdelingen geen stap kunnen doen, zonder iemand te ontmoeten, die hen vilt, en zonder de lucht te betalen, die zij inademen (4). Voorts heeft hij kunnen op-

mer-

(1) Ik heb nimmer in die wijk gewoond.

(2) Het zij mij vergund hier aan te twijfelen.

(3) Ik herinner mij niet van eene dergelijke overeenkomst gesproken te hebben, en heb het boek, nu nog doorbladerende, daar van niets gevonden

(4) Naar ik op mijne reize niet alleen door *Frankrijk*,

maar

merken, dat in dit deel der Hoofdstad, zoowel als in de anderen, het volk beschaafd voorkomend, jegens vreemdelingen vriendelijk, gulhartig en gemeenzaam is. Ook aan deze trekken moest hij zijne natie niet herkennen. Waar heeft hij dan eenige overeenkomst tuschen de bewoners van de Wijk, *St. Denis*, en de Hollanders waargenomen? Wat mij betreft, die beide kenne, ik houd mij verzekerd, dat zij zooveel van elkander verschillen, als het onderscheid is tuschen de kersen, die men in *Holland*, en die men te *Parijs* eet; en dit onderscheid is zonder twijfel groot, dewijl de reiziger, wiens werk wij ontleden, de laatste niet eens voor kersen herkend heeft (1).

On-

maar ook door *Italie*, en een goeddeel van *Duitschland* heb opgemerkt, vindt men veelal, onder die soort van lieden, welke het meest met vreemdelingen te doen hebben, baatzuchtigen, die het 'er op toelleggen, om met de onkunde van den reiziger hun voordeel te doen, doch dat men ten dezen opzigt meerder belangeloosheid en goede trouw bij de Parijzenaars zou vinden, houdt immers geen steek, en ik beroep mij dien aangaande niet alleen op alle vreemdelingen, welke *Parijs* kennen, maar daar en boven op zoo vele redelijke en onpartijdige Parijzenaars zelve. — En wat het betalen der lucht aanbelangt, dat zou men mischien met meer recht van *Parijs* kunnen zeggen, alzoo men 'er deuren en venstergeld betaalt.

(1) Alweder over de kersen, waarlijk door het belang dat 'er de schrijver in schijnt te stellen, zou men schier geneigd zijn, om te gelooven dat hij zelve daarin handel dreef.

Onze lezers gevoelen klaar, dat men eene reize van deze soort niet ernstig kan behandelen. Daar deze zeker niet vertaald zal worden, maken wij van dezelve slechts gewag, om onzen landgenooten te onderrigten van het slechte denkbeeld, dat schrijvers, nog ongerijmder, dan zij onbekend zijn (1), alzoo middel vinden, om buiten 'slands te onderhouden, en te doen heerschen op rekening onzer natie, zonder twijfel steekt zij 'er den spot mede; en zij doet wel, want dit alles bewijst alleen, dat de vreemdelingen verteren van jaloezij jegens haar, en buiten staat haar den rang te betwisten, dien zij bezit, ten minste haar de hoedanigheden pogen te ontzeggen, die haar dien verzekeren. Laten zij zich door spotternijen opbeuren. 'Er is een zeker vreemdeling, die vermaak schept in beschimpingen tegen *Frankrijk* te verspreiden, en die liever, daarvan het voorwerp dan de schrijver zou zijn (2).

Het

(1) Indien de schrijver meent, dat ik het verwijt van onbekend (*obscur*) te zijn, als eene belediging opneem, bedriegt hij zich zeer: de waarheid van het oud Hollandsch spreekwoord, een vergeten burger, een gerust leven, vind ik vooral in onze dagen meer en meer bevestigd, en zou althans mijnen onbekenden stand met zoo vele vermaarden en in aanzien verhevene niet willen ruilen.

(2) Wat onze natie aanbelangt, ware Nederlanders die met de wezenlijke belangen van hun, door de tijdsomstandigheden zoo zeer gefolterd Vaderland, eeuigzins bekend zijn, en het zelve in der daad liefhebben, verlangen in-

Het moest ons vrijstaan dit werk eenigzins gemelijk te beoordeelen, dewijl 'er ons geene nieuwe gebeurtenis is ter oore gekomen, die spotternijen op de zeden en het karakter, op onze natie, van den kant der Hollandfche vernuften kan regtvaardigen (1). Was deze *brochure* twee jaren vroeger in het licht gegeven, wij zouden die, of zonder eenige acht 'er op te slaan, hebben laten voorbijgaan, of beantwoord hebben, met een tafereel van *Holland* in 1805, dat wel tegen dat van *Parijs bij den aanvang der negentiende eeuw* zou opgewogen, en dit boven het laatste vooruit gehad hebben, van in alle bijzonderheden naauwkeurig te zijn. Thans zijn wij genegen in de Hollanders te eerbiedigen, den naam, het karakter en de verhevene hoedanigheden van hem, die hen bestuurt (2). Ver-

re

immers niets meer dan dit, zoo dierbaar met het bloed hunner voorouderen gekochte plekje gronds, in eenen gewenschten staat van bloei en luister hersteld te zien, zonder eenige jaloezij of afgunst, omtrent hunne naburen te voeden.

(1) Ik meen mijne waarnemingen in goeden ernst en overeenkomstig de waarheid te boek gesteld te hebben, en heb geenszins het oogmerk gehad, om de Parijsche natie (in dien men de inwoners van die stad zoo geliefte te noemen) te bespotten, want dat ik wel verre ben van de zeden der Hoofdstad in 't algemeen, op die der overige bewoners van *Frankrijk* toe te passen, is op bladz. 183 zeer duidelijk te lezen.

(2) Op zich zelve schijnt onze natie anders, volgens den schrijver niet veel te beteekenen, evenwel hoezeer hij

re van door beledigende aanmerkingen, en satijrike trekken, den band te willen verflappen, die voortaan deze twee volken onafscheidelijk vereenigt, achten wij ons daarentegen verpligt, dien te bevestigen, door alle blijken van achting, die eene gulhartige en rondborstige vriendschap voorschrijft. Wij verheugen ons, dat *Holland* eindelijk uit den staat van onzekerheid geraakt is, waarin zijne politieke gesteldheid het sinds lang gebragt had. Wij zien het zonder jaloezij, geroepen, om in de roem en voorloep van *Frankrijk* te deelen. Wij wenschen het opregt geluk met een Prins tot Koning te hebben, van de familie, die wonderen schept, dewijl dit voordeel ons voor hetzelfde een zeer gunstig voorteeken toeschijnt.

Dus is het jaar 1807 geen welgekozen tijdstip, om satijtes op het Hollandsche Volk uittegeven. Wij zouden beducht geweest zijn, van daar door hetzelfde eenen onaangename voorsmaak van onze verbindtenis en vriendschap te geven; want onze natie, wat men van haar in *brochures* ook zeggen moge, verstaat zich, beter dan eenige andere, op eene geschikte wijze van handelen, en op welvoegelijkheden (1). Wij beschou-

hier in 't meervoud schijnt te spreken, durven wij ons verzekerd houden, dat 'er onder zijne landgenooten, nog vele gevonden worden, die, met onze Vaderlandsche geschiedenis bekend zijnde, billijker over ons denken.

(1) Immers zeg ik niets tot nadeel van de natie. De schrijver schijnt die doorgaans met de Parijzenaars te verwarren.

schouwen dit oogenblik, de beide volken, als op het zelfde schip ingelcheept, om te zamen een' togt te doen, die waarschijnlijk lang zal zjn. Indien zij in plaats van vriendchappelijk te leven, hun vermaak vinden, in te twisten en malkander belagchelijk te maken, zullen zij den tijd onaangenaam doorbrengen. Eindelijk ziende, dat het op die wijze niet uit te houden is, zullen zij de partij kiezen, die wij hun van nu af aanraden.

Wat den reiziger belangt, die onlangs een tafereel van *Parijs* in den aanvang der 19de Eeuw, in het licht heeft gegeven, wij beloven hem, des te gereeder, dat wij niet haatdragend omtrent hem zijn zullen, omdat hij klaarblijkelijk tot die gene behoort, waarvan de H. Schrift zegt; *Welgelukzalig zijn de zulke, en de zoodanige (1), want hun is het Koninkrijk der hemelen.* Wij veroorloven hem zelf, zijne *brochure* te laten verkoopen, zoo als zijdaar ligt (2), ons overtuigd houdende, gelijk wij het zijn, dat zij ons in de gedachten zijner landgenooten geen albreuk zal doen, wanneer deze ten gevolge der menigvuldige betrekkingen met ons, gelegenheid zullen gehad hebben, om de waarheid der daadzaken te onderzoeken,

(1) Waarom zegt hier de schrijver niet rond uit, *de arme van geeste!* anders is hij tocht zoo karig niet, op dergelijke uitdrukkingen, hoezeer hij zich ook op de beleefdheid en bescheidenheid zijner stad of landgenooten moge beroemen.

(2) Dat is nu nog al vriendelijk.

ken, en dit ongelukkig tafereel van *Parijs* met het oorspronkelijk te vergelijken. (1).

Hoewel de Hollanders den naam hebben, van zich langzaam te haasten (2), en altijd eenige jaren ten achteren te zijn, met betrekking tot gebeurtenissen, die hunne opmerking schijnen te verdienen, achten wij hen evenwel tegenwoordig, zoo verre niet van de negentiende eeuw verwijderd, dat zij geen bepaald denkbeeld zouden hebben, aangaande een gedeelte van het geen in den laatsten tijd in *Europa* is voorgevallen (3). Moesten zij nu bij voorbeeld niet weten, dat wij bestemd zijn, om met elkander in goede vriendschap te leven, en, eens ondersteld, dat wij inderdaad duizend belagchelijkheden, duizend gebreken in ons karakter, duizend verkeerdheden in onzen geest hadden, echter niettemin, de naauwe verbindtenis, die tusfchen *Frankrijk* en *Holland* gesloten is, zal blijven bestaan? In plaats van te grimlagchen van te vredenheid, en zich van blijdschap te verkneukelen, als zij de beuzelpraat lezen, die een zot (4) hun wegens de Parijsche gebruiken en zeden opdischt, moesten zij zich niet veeleer bedroeven, van onze natie zoo belagchelijk te zien vertoonen

(1) Dit onderzoek durf ik zeer gerustelijk afwachten.

(2) Beter dan dat zij die van met overijling te werk te gaan verdienen.

(3) Helaas! wij hebben een gedeelte daar van maar al te zeer nabij leeren kennen.

(4) Scheldwoorden zijn geene sluitredenen.

nen (1), op een tafereel, waarin zij noodwendig een' hoek beflaan, als onze geallieerden, als onze vrienden, als de onderdanen van een Vorst, die zonder twijfel de twee Volkeren door belang, achting en genegenheid vereenigd wenscht te zien, even als het de twee kroonen zijn, door de verbindtenis der staatkunde, van den naam, en van het bloed.

Men denke, daarenboven, niet, dat het werk, waarover wij spreken, den kwaden reuk veel vermeerdert, waarin *Parijs* bij de Hollanders staat. Lang, voor dat dit gedrukt werd, hielden zij ons in hunne gedachten voor soorten van voorvechters die een vreemdeling niet regt kon aanzien, hetzij op straat of in eenig spektakel, zonder zich bloot te stellen van terstond naar het *bois de Boulogne* gesleept, om daar onmenschelijk door midden gekliefd te worden. Men denkt ook onder hen over het algemeen, en dit is van veel vroeger dagteekening dan de *brochure* van onzen reiziger, dat men te *Parijs*, tot aan de buik in de slijk en onreinigheden van allerlei soort loopt, dat de muren der huizen, tot de derde verdieping hoog, met vuiligheden bespat zijn, die op dezelve een' dikken en walgelijken korst uitmaken, dat wij in één woord overal van onzindelijkheid vergaan (2).

Bo-

(1) Alweder *natte*. Mijne lezers zullen zich echter, bij dergelijke gelegenheden mijn gezegde, op bladz. 183 van het werk wel gelieven te herinneren.

(2) Inwendig zien 'er de woningen over het algemeen in 't geheel zoo misfijg en onaangenaam niet uit, als wij ons doorgaans verbeelden: zeg ik op bladz. 35.

Bovenal jagen de wandluizen hun schrik aan. Zij houden zich verzekerd, dat 'er geen huis te *Parijs* is, waar men niet door deze onbarmhartige en on-dankbare gasten bij de keel gevat wordt, en dat de dichter MALHERBES wegens hun zegt :

*Et la garde qui veille aux barrières du Louvre
N'en défend pas nos Rois.*

(En de wacht die aan het hek van de *Louvre* waakt behoedt 'er onze Koningen niet voor) (1).

Wij stemmen toe, dat men in de Hollandsche steden beter de zindelijkheid rondom de huizen, en
op

(1) Even eens of 'er voor mijn werk geene onderscheide beschrijvingen enz., instaat om een genoegzaam denkbeeld van *Parijs* te geven, voor handen waren. Het *Tableau de Paris*, onderanderen is vrij algemeen bekend; en terwijl ik mij te *Parijs* bevond, heeft de Hr. JH. LAVAL-LÉE, nog een waarlijk zeer kloek boekdeel uitgegeven, onder den titel van *Lettres d'un Mameluck ou Tableau moral et critique de quelques parties des Mœurs de Paris*, en het zelve opgedragen aan den Sénateur LACÉPÈDE, ziinen vriend. De schrijvers van deze beide werken zijn Franschen en zelfs Parijzenaars of bewoners van *Parijs*, doch het is 'er ver af, dat die tafereelen eenigzins zouden strekken om ons te overtuigen, dat, gelijk onze schrijver in den aanvang van dit stuk zegt, „ hoe meer men zich verwij-
„ dert van hunne, (de Parijzenaars), wijze van leven
„ van denken en handelen, hoe meer men zich van de
„ volmaaktheid verwijdert.

op de straten, kan in acht nemen dan te *Parijs*. Wij stemmen ook toe, dat de Hollanders daar omtrent niets sparen, en wij willen hen niet beletten, van zich in den naam te verheugen, dien zij zich ten dezen opzichte verworven hebben; maar zij mogen evenwel hunne trotschheid hierop wat matigen, indien zij op zoodanig eene vergelijking van twee tafereelen gegrond is. Laten zij, zoo veel zij willen, het plaaveisel hunner straten afspoelen, hunne kleine glasruiten van vijf duim hoogte schoon houden (1), laten zij alle ochtenden al het water uit hunne kanalen op hunne daken, en op hunne muren doen overgaan, *Parijs* verdient daarom niet te min zoo verre den voorrang boven hunne fraaiste steden, als onze stroomen boven hunne kanalen; deze zindelijkheid kan hunne gebakke steenen niet in hardsteen veranderen, noch van het grootste deel hunner huizen maken, dan papegaais kooijen (2). Zij geeft hun noch de gedenkstukken en gebouwen, die zij missen, noch de fraaije Hotels, noch de schouwburgen, noch de Museums (3), noch de prachtige wandelingen, die *Pa-*
rijs

(1) Het is mij niet voorgekomen, dat, in't algemeen, de glasruiten te *Parijs* grooter waren, dan bij ons,

(2) Met dat al, is men bij ons vrij wat ruimer en gemakkelijker gehuisvest, als over het algemeen te *Parijs*, en wij zouden vele woningen aldaar, met meer regt duivenhokken kunnen noemen.

(3) Voor 1795, bezaten wij ook een aanzienlijk *Museum* van schilderijen, en natuurlijke historie, thans ziet men het zelve te *Parijs*.

rijs bevat, en oplevert, noch in een woord iets van alle de voorwerpen van kunsten, en bijzonderheden van zoovelerlei soort, als zich bij iedere schrede door die uitgestrekte Hoofdstad vertoonen. Zonder iets onverplichtendst voor de Hollanders te willen zeggen, geloof ik niet, dat men bij hen juiste beoordeelaars moet zoeken van den aard des rijkdoms, en der grootheid van eene stad, als *Parijs*. De gedachten van dit Volk zijn over het algemeen te veel op voorwerpen gevestigd, die het zelve meer dan ons vervreemden van een groot aantal schoonheden, en van de rijkdommen van den smaak. Wanneer men bedenkt, dat 'er eene zoodanige groote stad in *Holland* is, die voor alle openbaren gedenkstukken, niet anders bezit dan een klein standbeeld van ERASMUS, dat zeer tenger en morsig is, en op den hoek van eene brug, alwaar het tot een foort van schamppaal dient, eene lezing doet, die de voorbijgaanden doet geeuwen, (1), verwondert men zich te regt, dat een schrijver uit dat land zich de beoordeeling onzer kunsten zoo wel, als onzer zeden heeft aangematigd (2).

Men

(1) Als onze schrijver hier omtrent eenigzins onderigt was, zou hij zeker zulke grove mislagen niet begaan, daar immers het kloeke en waarlijk niet tengere standbeeld van den Grooten ERASMUS, op wien ik als stadgenoot roem mag dragen, nietop den hoek van een brug, maar op de groote markt van *Rotterdam*, zijne geboorte-stad staat opgerigt.

(2) Ik laat mij zeer weinig op mijne kunst kennis voorstaan,

Men moet in allen gevalle bekennen, dat onze Hollandsche Reiziger niet ongelukkig geweest is in de keuze van zijn onderwerp. *Parijs bij den aanvang van de 19de eeuw* levert trekken voor een tafereel op, dat wel uitgevoerd zeker belangrijk kon zijn. Op den titel van dit werk afgaande verwacht men natuurlijk eene vergelijking te zullen vinden, tusfchen den staat van *Parijs* in de 18de en den aanvang der 19de eeuw (1). Deze vergelijking nauwkeurig zijnde, zou immers niet kunnen misfen van de nieuwsgierigheid gaande te maken. Hier zou men prachtige pleinen, fraaije *Hotels* en gedenkftukken, als door betoovering, opgerezen zien uit de stinkendfte en onbekendfte slijkgaten, daar een heerlijk Paleis, dat verviel, geheel nieuw opgemaakt; bevallige en gemakkelijke bruggen, waar het publiek in fchuitjes moest overvaren (2), een bewondering waardig plein, en dat men als het fchoonfte van *Eu-*

10-

ftaan, doch het aantal fchoone en kostbare fchilderftukken van de Nederlandsche fchool, waar van de Parijzenaars zelve zoo veel werk maken, toonen onder anderen, dat mijne Landgenooten in 't geheel zoo vreemd niet zijn in het vak der fraaije kunsten als men dezelve hier tracht te doen voorkomen.

(1) Ik zie niet, dat de titel zoo natuurlijk aanleiding geeft, om zulks te verwachten.

(2) Een dier bruggen heb ik slechts voltooid gezien, en men vind tegen over bladz. 460 immers eene afbeelding van dezelve.

ropa kan beschouwen, waar onlangs een hoop oude huizen stond, alle oogenblikken gereed, om het mausoleum van MARAT te verpletteren; overal kaaijen in weinige maanden zamengesteld, en wier hechtheid de fraaiheid evenaart; verrukkelijke wandelingen en *boulevards*, die op puinhoopen zijn daargesteld; fonteynen in plaats van de oude goten; breede en goed gebouwde straten in plaats van stegen en slopjes; prachtige nieuwe wijken of althans geheel vernieuwd; gedenkteekenen, die in verschillende oorden, tot roem der kunsten, ter vereering der helden zijn opgerigt; overal versfraaijingen en nieuwe zamenstelsels; voeg daarbij de rijke verzamelingen, de zeldzame en kostbare voorwerpen, die gedurende eene twaalfjarige zegepraal, uit vreemde landen zich te *Parijs* hebben op een gestapeld, en de bewaarplaatsen der kunsten, en de schatten vergroot, die wij daar van bezaten (1). Zie daar het geen onze reiziger had kunnen zien en vergelijken, en hem stoffe tot eene *brochure* zou opgeleverd hebben, zoo gepast en belangrijk als het zijne beklagenswaardig en belagchelijk is (2).

In-

(1) Immers heb ik van die kunstverzamelingen nog al vrij wat gezegd en de reden opgegeven, waarom ik 'er niet meer van gezegd heb: zie bladz. 339. Een weinig te voren neemt onze schrijver mij dan ook kwalijk dat ik mij met de beoordeeling der kunsten bemoeld heb.

(2) Had de schrijver met de beoordeeling van dit werk gelieren te wachten tot het voltooid was, dan zou hij bij den

Indien voor het overige de geest der jaloezij de Hollanders beweegt, om schriften met vreugd een goed onthaal te laten wedervaren, waarin onze Hoofdstad zoo in 't zedelijke als natuurlijke misvormd wordt, laten zij dan ten minsten bedenken, dat *Parijs* voor hun de stad der vriendschap geworden is, en dat zij ons deszelfs pracht en vermakelijkheden te minder behoeven te benijden, sinds men hen daar niet meer als vreemdelingen beschouwt; laten zij ook daarop acht slaan, dat zij tot Koning hebbende eenen Prins uit de familie, bij welke de ware smaak van roem en het gevoel der grootheid tot zulk eene hoogte is opgevoerd, het alleen van zijne onderdanen afhangt, de verheven oogmerken te ondersteunen, die hij met hun heeft, en de denkbeelden, die hem het oog doen vestigen op al wat groot is.

Alzoo gelijk wij reeds deden opmerken, zijn het noch de versfraaijingen van *Parijs*, noch de rijke verzamelingen der kunsten, die het bevat, noch het tafereel van deszelfs tegenwoordige pracht en grootheid, die de aandacht des Hollandschen reizigers tot zich hebben getrokken. Hij heeft dezelve bijna geheel tot kleine bijzonderheden bepaald. Het voorbeeld van den Hr. KOTZEBUE navolgende, poogde hij

den aanvang van dit stuk nog al het een en ander over de versfraaijingen en verbeteringen van *Parijs* gevonden hebben: zie bladz. 471 en verv. Het is dus altijd zoo kwaad niet, om zich wat *langzaam te haasten.*)

hij te leeren kennen, wat 'er in het inwendige der huishoudens omgaat; en daar hij geene gelegenheid had in de hoogere klasfen der maatschappij te verkeerren (1), is het bijzonder aan de burger huishoudens dat hij zich gehecht heeft (2). Hij volgt de fchuitevoerders, in de kroeg, de lediggangers in de koffijhuizen, en *om reden* de rookers in de rookvertrekken (3). Daar heeft hij zijn tafereel van *Parijs* bij den aanvang van de negentiende Eeuw geteekend; voor het overige geene vergelijkingen, geene nader overeenbrengingen, die zijne lezers het denkbeeld van eenige gemaakte verandering konden geven, het zij in den natuurlijken, het zij in den zedelijken staat van deze groote Hoofdstad. Hij heeft haar genomen, zoo als hij ze vond, zonder te vernemen of zich te bekommeren, wat zij had kunnen zijn. Doch dat zouden wij nog over het hoofd zien, sprak hij over dezelve niet, als een mensch, dat haar alleen van de
hoog-

(1) Of dezelve niet gezocht heeft.

(2) Wel nu dit al eens toegestemd zijnde, is het niet daar dat men eene burgerij het best leert kennen? Daar toch gelijk men algemeen heeft opgemerkt de zoogenaamde grooten en het zoogenaamde gemeen schier overal elkanderen gelijken.

(3) Hier méent onze schrijver al weder iets aardigs gezegd te hebben; doch veelal gewoon zeer stellig te spreken, zonder behoorlijke kennis van zaken, staat hij ook hier den bal weder deerlijk mis: want hoewel anders een echte Hollander, rook ik evenwel geen tabak.

hoogte van de torens der *Notre Dame* beschouwd heeft (1).

De luidruchtige vreugde in de wijnhuizen heeft hem grootelijks vermaakt; en wij verwonderen ons bij na hier over, om dat de smaak van een' Hollander daaromtrent meer dan die van een ander moest verstompt zijn. 'Er is geen land in de wereld, waar de kroegen zoo druk bezocht worden, als in *Holland*, en waar men 'er zoo veel gedruisch maakt. Men moet inderdaad een zeer nationaal gehoor hebben, om zich naar de onstuimige en grove vreugde van het *Hollandsche Volk* en het verschrikkelijke geraas bij deszelfs gemakkelikheden te schikken. Het vermaak om leven te maken is eene zeer opmerkingwaardige soort van uitspanning in *Holland*, waar dit een vreemd contrast oplevert met den deftigen inborst der inwoners, en dat door een bovennatuurlijke poging op het karakter schijnt verkregen te zijn (2).

Iets

(1) Van daar ziet men toch gene kleine bijzonderheden en men bespeurt niet wat 'er in het inwendige der huizen omgaat. Hier beschuldigt men mij van oppervlakkigheid, en ginds schijnt men mij kwalijk te nemen, dat ik te veel in bijzonderheden tred.

(2) Vele mijner landgenooten heeft het zekerlijk aan geene gelegenheid ontbroken, om de Franschen op hunnen bodem te leeren kennen, en zonder twijfel zullen zij wel opgemerkt hebben, dat deze in 't algemeen zich ook gansch niet

Iets dat onze reiziger in de wijnhuizen en elders zou opgemerkt hebben, indien hij nu *Parijs* niet voor de eerste maal gezien had, is de tegenwoordige welgesteldheid van de lagere Volks-klassen (1). Indien men onder die klasse even veel smaak in *la poule au pot* (het hoen in de pot) als in de flesch vond (2), zou zeker nu de belofte hier door HENDRIK den IV gedaan, geheel vervuld worden. Het volk van *Parijs* heeft niet alleen geld, om te drinken en zich eenigen dagen van de week te vermaken, maar ook om zich te kleeden en op te schikken, met zekere foort van weelde, die belet de personen van de gemeenste klasse van die der welgesteldste te onderscheiden, dan door haar gedrag, toon en manieren. Laat dit voorkomen uit de zorg, die de regering draagt, om werk aan hun te verschaffen, die zonder hare tusschekomst dit zou ontbreken, en dus den lediggang den oorlog aan te doen; laat dit daaruit voortkomen, dat handenarbeid rijkelijk beloond worden, men zich door het lokaas der winst laat verleiden; laat dit voortkomen uit deze beide oorzaken tezamen, of uit welke ook, altijd loopt het blijkbaar in

niet afkeerig van de kroeg toonden, en daarbij al dikwijls druk genoeg zijn konden.

(1) Wie die *Parijs* eenigzins kent weet ook niet, welke bittere armoede daar heerscht.

(2) Hier geeft de schrijver toch te kennen, dat het volk veel van de flesch houdt.

In het oog, dat de mindere klasfe in het algemeen zich over eene welgesteldheid mogen verheugen, die nabij aan weelde komt (1). Onze Hollander, die het inwendige der kleine huishoudens zoo naauw heeft opgenomen, had uit de bevalligheid en keurigheid, die ten opzichte dier huisraden heerschen, kunnen opmaken, welk een' hoogen trap van bemiddeldheid deze zoo algemeen geworden smaak doet vermoeden. Maar nog eenmaal, daar mede heeft hij zich niet bezig gehouden.

Hij heeft pogingen aangewend, om zich te verzekeren, of het waar was, zoo als hij in zijn vaderland had hooren zeggen, dat de Parijsche vrouwen zulk eene gemakkelijke zedekunde bezitten, dat zij toestaan, alles van haar goedaardig gedrag te verwachten. Gevolgelyk heeft hij hare daden en gebaarden met de grootste aandacht beschouwd (2), en zonder mededoogen, al wat hij berispelyk in haar gedrag vindt, geopenbaard. Alleen is hij zoo voorzigtig, van niet te zeggen, hoe hij persoonlyk bij hare gunsten gestaan heeft. De vrijheid, welke de gehuwde vrouwen genieten, en de wijze, waarop zij van dezelve gebruik maken, doen hem beven. Hij ondersteelt, dat de *Botanische uitstappen* van de Parijsche Dames alleen gevaarlijke *rendez vous* zijn voor de rust harer echtgenooten. Het schijnt, dat de schrijver-

(1) Het kan sedert het begin van 1805, dat ik *Parijs* verliet, aanmerkelyk veranderd zijn.

(2) Van den toren van *Notre Dame*.

ver door *Botanische uitstappen* wandelingen verstaat; naar een' openbaren tuin, een bosch, een veld, of beplante lanen, waar men gehouden wordt, lomwer, bloemen of groente te zoeken, of in één woord, midden in 't gras zich te vermaken, en over de kruidkunde te redeneren. Wilde hij dit daardoor verstaan (1). Dan moeten tegenwoordig de getrouwde mannen zeker hiervan zijn en zekere gerustheid van geest genieten; 'er zijn noch bloemen noch grasperken noch ergens eenige groente; de hitte heeft alles verbrand, alles gebraden; de Parijsche vrouwen weten niet meer, waarheen hare *Botanische uitstappen* te doen; de minnaars moeten middelen zoeken, om zich *rendez vous* te verschaffen. De droogte heeft hier, om zoo te zeggen het gras voor de voeten weg-gemaaid (2).

De klasfe van getrouwde mannen, die bovenal de bekommring van den Hollandschen reiziger gaande maakt, daar zij hem voorkomt, het meest aan toeval-
len bloot gesteld te zijn, is die der Parijsche *restaureurs*

(1) Ik begrijp volstrekt niet, waar de beoordelaar aan die uitdrukking *Botanische uitstappen* komt, zelfs heb ik mij de moeite gegeven van het eerste en tweede stuk geheel te doorbladeren; maar vind niets, dat tot dit misverstand aanleiding geeft. Meer en meer wordt ik in het vermoeden bevestigd, dat hij die stukken, of niet geheel gelezen, of de taal niet magtig zijnde niet genoegzaam verstaan heeft.

(2) Wij mogen den schrijver voor dit belangrijk berigt wegens de groote droogte wel vriendelijk bedanken.

teurs en Koffijhuishouders (1). Hij heeft waargenomen, dat in elk dezer huizen onder de aldaar woonachtigen, zich een *Adonis* bevindt, die onophoudelijk aan de zijde der vrouw blijft staan, welke in het kantoor zit, en die daar waarschijnlijk niet is om de *Consummés* (2) en *bavaroïses* (3) opteschrijven. Wij zouden geen tijd of geduld hebben, om de waarheid hier van te onderzoeken; maar in allen gevalle, indien het waar is, zou het de vrouwen van de Parijsche *restaurateurs* en Koffijhuishouders tot eer verstreken; en de overige vrouwen zouden reden van klagten hebben over de onstandvastigheid der mannen, wanneer zij zulk een groot aantal *Adonissen* hunne standvastigheid rondom twee duizend kantoren zagen verkwisten, alwaar klaarblijkelijk geen voordeel te doen is en alles met gesprekken moet asloopen.

Wat hiervan zij, wij bekennen gaarne, dat de vrouwen in *Holland* niet zooveel vrijheid genieten als in *Frankrijk*, maar het komt ons voor, dat zij van die weinige, die zij hebben, wel partij weten te trekken, en over het algemeen de kunst goed verstaan, om zwaarigheden uit den weg te ruimen (4).

Men

(1) Gaarne wenschte ik te weten, waar men hier deze bijzondere bekommering alweder van daan haalt.

(2) Krachtig vleeschnat.

(3) Drank van melk, met zekere stroop of suiker.

(4) Onze vaderlandsche vrouwen zoo openlijk te beschuldigen is nu toch waarlijk ook niet *gaiant* voor een Franschman.

Men weet, dat 's lands wet, of ten minste een overgebleven gewoonte, die kracht van wet heeft, veel hinderpalen tegen hare *Botanische uitstappen* (1) stelt. De minste misstap van een getrouwd man, zelf met eene vrijster, of van een vrijer met een getrouwde vrouw, wordt met eene geldboete gestraft, geëvenredigd naar de middelen der beschuldigde; en eene soort van straf, die in *Holland* aan de beurs komt, is zeker al wat zich wreed en onmenschelijk laat verbeelden (2). Men heeft wel is waar dezen breidel der vrouwen niet persoonlijk gegeven, maar zij hebben den haren ook; want men moet als zoodanig aanmerken het gemak, waarmede zij hare zeden tegen de verleiding kunnen verdedigen. 'Er is immers niets gemakkelijker voor haar: de galanterie spanc haar geenen strik; de mannen doen geene onkosten of opofferingen, om haar te behagen, hunne handelingen met haar zijn ruw en koel; bij alle gelegenheden behouden zij den toon der meerderheid, is 'er ergens eene goede plaats, zij maken 'er zonder eenigen omslag gebruik van. In één woord men kan zeggen, dat zij geen enkel middel aanwenden ter verleiding der vrouwen (3), des niettegenstaande vinden deze geen

min-

(1) Nog eens: waar mag men toch die *Botanische uitstappen* van daan gehaald hebben?

(2) Gaat toch naar *Parijs*, mijne landgenooten, om aldaar de weinige gehechtheid aan het geld en de belangelooze handelwijze van die goede lieden te bewonderen.

(3) Dat onze mannen, zich niet toeleggen, om de vrouwen

wen

minderen smaak, dan de Parijsche in *Botanische uitstappen*; alleen met dat onderscheid, dat zij minder te verschoonen zijn (1).

Het zijn niet alleen de zeden onzer vrouwen, die onzen reiziger geergerd hebben; hij ergerde zich ook aan ons onbetamelijk gedrag in de kerken; aan de naaktheid der standbeelden (2), die hij op zijne wandelingen ontmoette, aan de nieuwsgierigheid, die het volk naar de openbare te regtstellingen lokt, aan onze onverschilligheid over de staatkundige zaken; aan het contrast tusfchen den rijkdom en de armoede; en aan het geweld, dat de knechts der Koffijhuis-houders, die hunne limonade en azijnstroop (*sirup de vinaigre*) aanbieden, in de schouwburgen maken (3); in één woord, hij veracht bijna alles, wat hij gezien of gehoord heeft; en die man moet zoo als men zegt een lastige gast zijn. Het is ons onmogelijk op zoo vele punten van beschuldiging te ant-

woor-

wen te verleiden, doet de schrijver hier als een verwijt voorkomen, hoe zeer hij zulks immers volgens de algemeen erkende grondbeginselen van zedekunde zou behooren goed te keuren.

(1) Hoe *galant* worden onze vrouwtjes door onze zoo zeer op wellevendheid roemenden Franschman behandeld.

(2) Waar heb ik toch die ergeris omtrent de beelden te kennen gegeven, zou men mijn werk misschien ook met dat van anderen verwarren?

(3) De lezer zal zich herinneren, wat ik daarvan op bladz. 453 gezegd heb.

woorden, wij zullen ons bepalen tot het maken van eenige aanmerkingen op die, welke wij opgegeven hebben.

Wij weten niet, waar het onze Hollander van daan haalt, dat de Parijzenaars alleen te kerk gaan, om in dezelve op en neer te wandelen op eene winderrige wijze, en als lieden, die nooit iets dergelijks gezien hebben (1). Het is mogelijk, dat hij 'er eenige malle vreemdelingen, even als hij zelf, opgemerkt heeft (2), die dezelve inderdaad alleen uit nieuwsgierigheid waren binnen getreden; maar wij kunnen verzekeren, dat die Parijzenaars, welke zich verplicht achten de openbare Godsdienst-oefeningen bij te wonen, niet daarheen gaan, om de pilaren van het middendeel der kerk te meten, en 'er als lediggangers, die met hunne beenen geen weg weten, in rond te wandelen, en wat hen betreft, die 'er door geenen Godsdienstigen geest henen geleid zouden worden, deze gaan 'er in het geheel niet (3).

De

(1) En ik weet niet, waar de schrijver deze opvatting van daan haalt. Immers heb ik zulks op die wijze niet gezegd; maar wat aanbelangt dat gene, wat ik 'er van gezegd heb, ik beroep mij deswegens, en op het geen hier van algemeen bekend is, en op alle onpartijdigen, welke *Parijs* kennen.

(2) Al weder een staaltje van wellevendheid.

(3) Uit huichelarij en zoo vele andere bijoogmerken, gaat men hier dan niet te kerke. Dit zoo zijnde, zijn het zekerlijk de Parijzenaars alleen, welke zich aan dit algemeen

mis-

De vraag, die de reiziger opwerpt, betrekkelijk de naaktheid van eenige onzer standbeelden, is reeds meermalen op het tapijt geweest en tot nog toe even als vele andere onbeslist gebleven; zij, die geen gevaar in voortgelijke tentoonstellingen zien, geven voor reden, dat de verbeeldingen, die onderhevig zijn aan te ontvlammen op het gezicht van een stuk brons of marmer, zeer hevig gloeijen, en in de wereld nog wel gevaarlijker voedsel aan moeten treffen dan dat. Voor het overige; als de Hollanders standbeelden van dien aard hebben, zullen wij zien, hoe zij 'er mede handelen.

In *Frankrijk* leveren de openbare teregtstellingen, niet meer dan in anderen landen, en te *Parijs* niet meer dan in andere steden, een schouwspel voor het gemeen op (1). De nieuwsgierigheid der Hollanders doet ten dezen aanzien voor die van geen ander Volk onder. 'Er wordt in den *Haag* of te *Amsterdam* nooit een arme dienstmeid uit een kroeg gegeesfeld, zonder dat het derde gedeelte der inwoners op de ladder, waar aan zij is vastgemaakt, een veel schilderach-

bruik van den Godsdienst niet schuldig maken. — Wel die ongeveinsde en vrome zielen!

(1) Ik ben zulks met den schrijver eens, en herinner mij niet van ergens het tegendeel gezegd te hebben. Immers door dat zulke treurige schouwspelen aldaar eenige jaren geleden zoo aanhoudend plaats gehad hebben, en nog menigmaal plaats hebben, wekken zij misschien zelfs minder de nieuwsgierigheid des volks dan elders.

achtiger ontblooting gaat zien, dan die onze reiziger, in eenvoudige standbeelden zoo zeer ergert (1).

Onze onverschilligheid nopens de politieke zaken is het gevolg van eene volkomene gerustheid; en in plaats van ons die te verwijten, moest de schrijver ons daarover een compliment gemaakt hebben. Wat het contrast tusfchen rijkdom en armoede aangaat, dat hem zoo treft, zijne gevoeligheid doet ons leed, maar hij zal veel te doen krijgen, als hij haar voort laten reizen; want wij kennen geen land, waar dit schouwspel niet op de eene of andere gevoelige wijze te voorschijn komt. Om zulk eene aanmerking in een tafereel van *Parijs bij den aanvang der negentiende Eeuw*, te doen komen, moet men voorzeker *Parijs* op het einde der 18de niet gekend hebben.

Het geen bewijst, hoe genegen onze Hollander is, om ons te berispen, is de twist, die hij tegen onze arme knechts der Koffijhuishouders zoekt. Moest hij, in tegendeel, niet door de goede orde, die 'er in onze schouwburgen heerscht, getroffen worden (2),

(1) Immers is bij dergelijke te regtstellingen het voorste gedeelte der ligchaams, uit beginselen van eerbaarheid, zoo wel als van menschelijkheid, altijd bij vrouwen met eene borstlap bedekt. Onze schrijver toont hier in allen opzichte alweder, hoe weinig hij van dit alles weet.

(2) Meermalen ben ik 'er ook getroffen geweest door de verregaandste wanorde, gelijk ik zulks op bladz. 451 gezegd heb, en dit gezegde door de dagelijksche openbare tooneelberigten volledig gestaafd wordt.

hij, die zoo dikwerf in die van zijn Vaderland het publiek zijn flesch heeft zien drinken en bijna het eten zien klaarmaken? De reizigers zijn, inderdaad, twistgierige lieden, en moeilijk, om mede te verkeerren. Om van hun regt en redelijkheid te kunnen wachten, zouden zij uit geen land hoegenaamd van daan moeten zijn (1).

Tot dus verre de Beoordeelaar. — Had hij in plaats van dit alles, wezenlijke gebreken of misflagen aangewezen, gaarne had ik dezelve bij het slot van dit werk trachten te herstellen, gelijk ik zulks doe ten opzichte eener dwaling, op bladz. 461. Aldaar zeg ik: dat men uit het *Museum* gestolen had eene kroon, zoo ik meende van ijzer enz., onlangs ben ik echter van goeder hand onderrigt geworden, dat die kroon niet van ijzer maar van goud was, zijnde met eenen grooten *onix* bezet, en dat zij die dezelve gestolen hadden, twee of drie jaren geleden te *Amsterdam* zijn ontdekt, en aangehouden geworden.

(1) Reizigers die uit geen land hoegenaamd van daan zijn! — wat moet men hier van maken?

*Aanwijzing wegens de plaatsing der Platen
in dit werk.*

<i>Peronne</i> , tegen over bl.	.	.	.	14
't Nieuwmodisch Bed,	.	.	.	44
't Volkje van de Halle,	.	.	.	82
Gedenkteeken van DESAIX,	.	.	.	170
De Mameluk,	.	.	.	316
Het Borduursel van MATHILDE.	.	.	.	385
<i>Pont des Arts</i> ,	.	.	.	460
De Melkboerinnen,	.	.	.	506
De Vrouwen van <i>Caux</i> ,	.	.	.	570
De Kerk te <i>Montmorency</i> ,	.	.	.	630

